

Purpurni
hibiskus

Čimamanda Ngozi Adiči

Nagrada Komonvelta za najbolji debitantski roman godine

ČIMAMANDA NGOZI ADIČI

PURPURNI HIBISKUS

Prevela

Tatjana Bižić

Laguna

Naslov originala

Chimamanda Ngozi Adichie
Purple Hibiscus

Copyright © 2003 by Chimamanda Ngozi Adichie
Translation Copyright © 2005 za srpsko izdanje, LAGUNA

First published in the United States
Published by arrangement with Algonquin Books of Chapel Hill, a
division of Workman Publishing Company, New York

obrađa: Lena
www.balkandownload.org

Profesoru Džejsu Nvojeu Adičiju
i
gospođi Grejs Ifeomi Adiči,
mojim roditeljima i junacima, *ndi o ga-adili mma.*

BOGOVI SE MOLE

Palmina nedelja

Samo što smo se bili vratili iz crkve. Mama je spustila sveže listove palmi, vlažne od svete vodice, na trpezarijski sto i popela se na sprat da se presvuče. Kasnije će ovlaš vezati listove u obliku krsta i okačiti ih na zid pored naše porodične fotografije u pozlaćenom ramu. Tamo će ostati do sledeće Pepeljave srede, kada ćemo ih odneti u crkvu da se spale u pepeo. Tata je, u dugoj sivoj sutani kao i svi ostali sveštenici-laici, svake godine pomagao da se pepeo razdeli. Njegov red se najsporije pomicao, jer je on na svako čelo čvrstim pritiskom palca umočenog u pepeo ucrtavao savršen krst i polako, značajno izgovarao „prah si i u prah ćeš se vratiti“, reč po reč.

Tata je na misi uvek sedeo u prvoj klupi pored središnjeg prolaza, a mama, Jaja i ja smo sedeli pored njega. Uvek je prvi primao pričest. Ljudi većinom nisu klečali ispred mermernog oltara i plavokose Deve Marije u prirodnoj veličini dok su primali pričest, ali tata jeste. Stisnuo bi oči tako čvrsto da bi mu se lice zgrčilo u grimasu i onda pružio jezik koliko god je mogao. Posle bi se vratio na svoje sedište i gledao ostatak pastve kako redom prilazi oltaru, dlanova spojenih i pruženih, kao uspravljen tanjir, baš kao što ih je otac Benedikt učio. Iako je u Svetoj Agnezi bio već sedam godina, ljudi su o ocu Benediktu i dalje govorili kao o „našem novom svešteniku“. Možda i ne bi bilo tako da nije bio belac. I dalje nam je izgledao nov. Njegovo lice boje kondenzovanog mleka i rasečene gvanabane^[1] nimalo nije potamnelo na žarkoj vrelini sedam nigerijskih harmatana^[2], a njegov britanski nos ostao je uzan i ušiljen kao što je i bio, takav da sam se kad je tek došao u Enugu bojala da na njega ne može da diše. Otac Benedikt je svašta izmenio u parohiji, na primer zahtevao je da se Veruju i kirije^[3] govori samo na latinskom; igbo nije bio prihvatljiv. Takođe, rukama se moralo pljeskati što manje, da se ne bi ugrozila ozbiljnost mise. Ali dozvoljavao je da se pre molitve pevaju pesme na igbu; zvao ih je

domorodačke, i na tu reč bi mu se ravne usne povile u uglovima naniže, kao izvrnuto U. U propovedima je otac Benedikt često pominjao papu, tatu i Isusa – tim redosledom. Tata mu je bio ilustracija jevandjelja. „Kad dopustimo svojoj svetlosti da zasja pred drugim ljudima, time odražavamo Hristov svečani ulazak“, rekao je te Palmine nedelje. „Pogledajte brata Judžina. Mogao je odabrati da bude kao i drugi značajni ljudi u ovoj zemlji, mogao je rešiti da posle prevrata sedi kod kuće i ne čini ništa kako država ne bi zapretila njegovim poslovima. Ali ne, on se koristi *Standardom* da bi govorio istinu, iako su novine zbog toga izgubile oglašivače. Brat Judžin se izjašnjava za slobodu. Koliko vas je podržalo istinu? Koliko vas se ponelo kao Hrist kad je ušao u Jerusalim?“

Skup je odgovarao „Da“, ili „Bog ga blagoslovio“, ili „Amin“, ali ne preglasno da ne bi zvučali kao u onim Pentekostnim crkvama što posvuda niču kao pečurke; zatim su slušali, napregnuto, u tišini. Čak su i mala deca prestajala da plaču, kao da i ona slušaju. Dešavalo se da skup pažljivo sluša čak i kada je otac Benedikt govorio o nečemu što su svi znali, o tome kako papa najveće prihode stiče od Petrovog novčića i Društva svetog Vinka Paulskog. Ili o tome kako je tata kupio vino za pričešće, ili nove pećnice za manastir gde su časne sestre peklye hostiju, ili za novo krilo Bolnice svete Agneze gde je otac Benedikt davao poslednje pomazanje. A ja bih sedela pored Jaje, stisnutih kolena, trudeći se iz sve snage da mi se ponos ne vidi na licu, jer je tata govorio da je smernost naročito važna.

Na njegovom licu nije bilo nikakvog izraza kad bih pogledala u njega; takvo mu je lice bilo i na onoj fotografiji kad su pravili veliku priču o njemu pošto je od *Amnesti vorlde* dobio nagradu za borbu za ljudska prava. Jedino tad je dozvolio da se u novinama piše o njemu. Njegov urednik Ejđ Koker uporno je to zahtevao, govoreći da je tata to zaslužio i da je preskroman. Mama je to ispričala meni i Jaji; tata nam o tako nečemu ne bi govorio. Lice mu je ostajalo bezizražajno sve dok otac Benedikt ne bi završio propoved i dok ne bi došlo vreme za pričešće. Pošto bi se pričestio, vratio bi se na svoje mesto i

gledao ostatak skupa kako prilazi oltaru, a posle mise bi zabrinuto izvestio oca Benedikta ko se nije pričestio dve nedelje zaredom. Uvek je hrabrio oca Benedikta da toga dozove i ponovo ga privije pod krilo; niko ko nije smrtno zgrešio ne bi izostao s dve pričesti uzastopce.

Dakle, pošto smo se vratili kući te Palmine nedelje kada je video da Jaja nije prišao oltaru i od koje se sve promenilo, tresnuo je svoj u kožu povezan molitvenik iz koga su virile crvene i zelene tračice na trpezarijski sto. Sto je bio od stakla, debelog stakla. Zatresao se, i palmino lišće na njemu je uzdrhtalo.

„Jaja, ti nisi bio na pričešću“, rekao je tata tiho, gotovo upitno.

Jaja je zurio u molitvenik na stolu kao da sa njim razgovara. „Od kvasnih kolača mi zaudara iz usta.“

Zablenula sam se u njega. Je li se njemu nešto smutilo u glavi? Tata nas je terao da rehostija izgovaramo kao svetu reč, koja nas približava suštini i svetosti Hristovog tela, a on kaže „kolač“, kao ono što se pravi u tatinoj fabrici – čokoladni kolač, i kolač od banana, koji ljudi kupuju deci da se naslade nečim lepšim od keksa.

„A sveštenik mi stalno dodiruje usne i od toga mi je muka“, rekao je Jaja. Znao je da ga gledam, da ga moje preneražene oči preklinju da učuti, ali nije hteo da mi uzvрати pogled.

„To je telo Gospoda našeg“, rekao je tata tiho, vrlo tiho. Lice mu je već i pre bilo natečeno i prekriveno gnojnim osipom, ali sad kao da je naticalo još jače. „Ne možeš prestati da primaš telo Gospoda našeg. To bi značilo smrt, znaš to.“

„Onda neka umrem.“ Od straha su Jajine oči pocrnele kao katran, ali je sada gledao tatu u lice. „Onda neka umrem, tata.“ Tata se brzo osvrnuo naokolo po sobi, kao da gleda nije li nešto palo s visoke tavanice, nešto za šta je mislio da nikada neće pasti. Dohvatio je molitvenik i zavitlao ga na Jaju. Promašio ga je, ali je pogodio stakleni etažer koji je mama često brisala. Molitvenik je polomio gornju policu, porušio prst visoke, mlečnožučkaste keramičke figurice balerina u različitim izvijenim položajima na tvrdi patos i onda se sručio za njima. Ili se sručio na parčiće u koje su se

porazbijale. I ležao je tamo, ogroman molitvenik u kožnom povezu s misnim tekstovima za sva tri ciklusa crkvene godine.

Jaja se ni makao nije. Tata se njihao u mestu. Stajala sam kraj vrata i gledala ih. Ventilator na tavanici se vrteo i vrteo, sijalice na njemu kuckale su jedna o drugu. Onda je ušla mama, šljapkajući gumenim papučama po mermernom podu. Presvukla se iz nedeljne haljine s našivenim šljokicama i bluze s bubi rukavima u jednostavnu ručno bojenu suknju ovlaš vezanu oko struka i belu majicu kratkih rukava koju je nosila svakog dana. Bila joj je to uspomena iz jednog duhovnog utočišta koje je posetila s tatom i reči BOG JE LJUBAV pružale su joj se preko usahljih grudi. Zagledala se u parčiće figurica na podu, a onda je klekla i počela da ih skuplja golim rukama.

Tišinu je narušavalo samo zujanje ventilatora koji je presecao nepomični vazduh. Iako se naša prostrana trpezarija nastavljala na još prostraniju dnevnu sobu, osećala sam da se gušim.

Zagasito beli zidovi s uramljenim dedinim fotografijama približavali su se i obrušavali ka meni. Čak je i stakleni trpezarijski sto nasrtao na mene.

„*Nne, ngwa. Idi presvuci se*“, reče mi mama, na šta se ja prepadoh, iako mi je progovorila tiho i umirujuće, na igbu. Tati je rekla, u istom dahu, bez ikakvog prelaza: „Čaj ti se hladi“, a Jaji: „Dođi da mi pomogneš, *biko*.“

Tata je seo za sto na kome je stajao porcelanski servis sa ružičastim cvetičima po ivicama i nasuo čaj. Čekala sam da, kao i uvek, pozove Jaju i mene da gucnemo po jednom. Gutljaj za najdraže, govorio je, to je kad deliš razne drage sitnice s onima koji su ti najdraži. Jedan gutljaj za najdraže, govorio je, i Jaja bi pijucnuo prvi. Onda bih ja uhvatila šoljicu obema rukama i prinela je usnama. Jedan gutljajčić. Čaj je uvek bio prevruć, uvek bi mi opekao jezik, i ako smo pre toga za ručak imali nešto zabibereno, jezik bi mi nastradao. Ali to nije bilo važno, znala sam da mi je jezik opečen jer sam tati najdraža. Tata, međutim, ne reče: „Hajde jedan gutljaj za najdraže“; ne reče ništa, a ja sam ga gledala kako prinosi šoljicu usnama.

Jaja je kleknuo pored mame, raširio crkveni bilten umesto

đubrovnika i počeo da stavlja keramičke krhotine na njega. „Pazi, mama, da ne posečeš prste“, rekao je.

Čupnula sam jednu pleteničicu ispod crnog šala s kojim sam išla u crkvu, da se uverim da ne sanjam. Zašto se Jaja i mama ponašaju tako obično, kao da ne znaju šta se upravo desilo? I zašto tata ćutke pije čaj, kao da mu se Jaja nije maločas usprotivio? Polako sam se okrenula i pošla uz stepenice da svučem crvenu haljinu koju sam nosila nedeljom.

Sedela sam kraj prozora u svojoj sobi pošto sam se presvukla; stablo indijskog oraha bilo mi je tako blizu da sam mogla s njega da uberem list, samo da nije bilo srebrnog tkanja mreže za komarce. Zvonasti žuti plodovi lenjo su visili^[4], a oko njih su zujale pčele i udarale u mrežu na mom prozoru. Čula sam tatu kako se penje uz stepenice da odrema u svojoj sobi. Sedela sam nepomično, čekala da tata pozove Jaju, čekala da čujem kako Jaja ulazi u njegovu sobu. Minuti su proticali, dugi i nemi, pa sam otvorila oči i pritisla čelo uz žaluzine da provirim napolje. Dvorište nam je bilo dovoljno prostrano da u njemu stotinu ljudi zaigra atilogu i da svako od njih može da izvede uobičajena salta i da doskoči na ramena susednom plesaču. Zidovi oko dvorišta, povrh kojih su vijugali naelektrisani vodovi, behu tako visoki da od njih nisam videla auta kad prolaze našom ulicom. Bio je početak kišne sezone i frangipaniji posađeni tik uz zidove već su ispunjavali dvorište otužno sladunjavim mirisom svojih cvetova. Niz ljubičastih bugenvilija, podrezanih tako pravilno da su bile ravne kao površina stola, razdvajao je čvornovata drvca frangipanija od prilaznog puteljka. Bliže kući, živopisni žbunovi hibiskusa posezali su da se dodirnu međusobno, kao da hoće da razmene latice. Purpurni izdanci tek su iznedrili sanjive pupoljke, dok su crveni uglavnom već bili procvetali. Činilo mi se da cvetaju vrlo brzo, ti crveni hibiskusi, s obzirom na to koliko je često mama nosila njihove cvetove da ukrasi njima oltar u crkvi i koliko su ih mnogo brali naši gosti dok bi se vraćali do svojih kola.

Uglavnom su ih brale žene iz maminog molitvenog društva; jednu sam sasvim jasno videla s prozora kad je zadenula jedan hibiskus za

uho. Ali čak su i vladini agenti, ona dvojica u crnim sakoima što su dolazili pre nekog vremena, otrgnuli po cvet dok su odlazili. Došli su u kamionetu s vladinim registarskim tablicama koji su ostavili baš pored hibiskusovog šiblja. Nisu se dugo zadržali. Kasnije je Jaja rekao da su dolazili da potkupe tatu i da ih je čuo kako govore da im je kamionet pun dolara. Nisam sigurna da ih je Jaja dobro čuo. Ali čak i sada ponekad razmišljam o tome. Zamišljam kamionet prepun svežnjeva stranih novčanica i pitam se jesu li ih stavili u mnogo kartonskih kutija ili u samo jednu veliku, veliku kao ona u kojoj nam je stigao frižider.

Još sam bila na prozoru kad mi je mama ušla u sobu. Svake nedelje, dok bi tata dremao pre ručka, mama mi je između opomena Sisi da stavlja malo više palminog ulja u supu i malo manje karija u pirinač s kokosom, splitala kosu. Sela bi u fotelju pored kuhinjskih vrata, a ja na pod ispred nje, ugnezdivši glavu između njenih kolena. Iako je kuhinja bila zračna i prozori u njoj uvek otvoreni, kosa bi mi ipak upila miris začina, pa bi mi kasnije pletenica kad je prinesem nosu mirisala na supu od eguzija, utaži i kari. Ali mama ne uđe s kesicom u kojoj je nosila češljeve i ulja za kosu i ne pozva me da siđem u prizemlje. Umesto toga mi reče: „Ručak je gotov, *nne.*“

Htela sam da joj kažem kako mi je žao što joj je tata polomio figurice, ali joj rekoh: „Žao mi je što su ti se figurice polomile, mama.“

Klimnula je brzo, a onda odmahнула glavom da naznači kako figurice nisu važne. Ali jesu. Pre dosta godina, dok još ništa nisam shvatala, pitala sam se zašto ih briše svaki put kad iz njihove sobe čujem zvuke kao da nešto udara o vrata. Njene gumene papuče nisu se čule na stepenicama, ali sam znala da je sišla u prizemlje jer bih je čula kako otvara vrata trpezarije. Sišla bih i ja i zatekla je gde stoji ispred etažera, s kuhinjskom krpom nakvašenom u sapunjavoj vodi. Posvetila bi najmanje po četvrt sata svakoj balerini. Lice joj nikad nije bilo uplakano. Poslednji put, pre svega dve nedelje, dok su joj oči još bile ljubičastomodre kao prezreli avokado, prerasporedila ih

je pošto ih je obrisala.

„Kosu ću ti uplesti posle ručka“, rekla je kad se već okrenula da izađe.

„Dobro, mama.“

Sišla sam za njom. Malčice je šepesala, kao da joj je jedna noga kraća, i zbog tog se koraka činila još manjom nego što je bila. Stepenište se elegantno izvijalo u obliku slova S, pa tek na pola puta do dole videh Jaju gde stoji u predsoblju. Obično bi pre ručka otišao u svoju sobu da čita, ali se danas nije peo na sprat; sve vreme je bio u kuhinji s mamom i Sisi.

„*Ke kwanu?*“ upitah, iako i nisam morala da ga pitam kako mu je. Dovoljno je bilo da ga pogledam. Iako mu je bilo tek sedamnaest godina, na licu su mu se urezale bore; čelo mu je bilo izbrazdano njima, a u svakoj se skupljala mrka napregnutost. Stegla sam mu ruku načas pre nego što smo ušli u trpezariju. Tata i mama su već sedeli za stolom. Tata je prao ruke u činiji koju mu je Sisiprinela. Sačekao je da Jaja i ja sednemo naspram njega, pa onda započeo molitvu. Dvadeset minuta molio se Bogu da blagoslovi naš obed. Potom je zazivao Blaženu Devu raznim njenim imenima, a mi smo odvrćali: „Moli za nas.“ Njemu je najdraže njeno ime bilo Naša Gospa, Štit Nigerijskog Naroda. Sam ga je izmislio. Kad bi ga samo ljudi prizivali svakog dana, Nigerija ne bi posrtala kao odrastao čovek na vretenastim dečijim nožicama.

Za ručak smo imali fufu i čorbu od onugbua. Fufu je bio gladak i vazdušast. Sisi ga dobro pravi; žestoko istuče jam, dodajući u tučak pokoju kapljicu vode, a obrazi joj se grče sa svakim udarcem tučka. U gustoj čorbi plivali su komadići kuvane govedine i sušene ribe i tamnozeleni listovi onugbua. Jeli smo ćutke. Prstima sam oblikovala fufu u kuglice i zamakala ih u čorbu, ali tako da obavezno pokupim parčiće ribe, pa bih ih onda stavljala u usta. Bila sam sigurna da je čorba ukusna, ali je nisam ni probala, nisam mogla. Jezik mi je bio kao papir.

„Dodajte mi so, molim vas“, rekao je tata.

Svi smo se istovremeno mašili za slanik. Prsti su mi dotakli Jajine

kad smo oboje dodirnuli kristal, a onda se on povukao. Dodala sam slanik tati. Čutnja se još više rastegla.

„Doneli su nam sok od indijskog oraha. Dobar je. Sigurna sam da će se lepo prodavati“, reče na kraju mama.

„Reci devojci da ga donese“, kaza tata.

Mama je povukla zvono okačeno o providnu žicu iznad stola i Sisi uđe.

„Da, gospođo?“

„Donesi nam dve boce onog pića koje su doneli iz fabrike.“

„Da, gospođo.“

Poželeh da je Sisi rekla: „Koje boce, gospođo?“, ili: „Gde su, gospođo?“, bilo šta, samo da ona i mama još razgovaraju, da prikriju istrzane pokrete kojima je Jaja oblikovao svoj fufu. Sisi je ponovo ušla, tek koliko da spusti boce ispred tate. Na njima su bile iste naizgled izbledele etikete kao i na svemu što je pravljeno u tatinoj fabrici – na kolačima i punjenom keksu i bocama sa sokom i čipsu od banane. Tata nam je svima sipao sok što se žuteo. Brzo sam dohvatila svoju čašu i otpila. Ukus mu je bio vodnjikav. Htela sam da izgledam željno; ako pričam koliko mi se dopada, možda će tata zaboraviti da još nije kaznio Jaju.

„Odličan je, tata“, rekla sam.

Tata ga je promućkao po ustima, nadimajući obraze. „Jeste.“

„Ima ukus baš kao sveži plodovi“, rekla je mama.

Reci nešto, molim te, htela sam da kažem Jaji. Trebalo je da i on sada nešto kaže, da doprinese razgovoru, da pohvali tatin novi proizvod. Uvek smo ih hvalili, kad god bi nam neko od zaposlenih doneo da probamo uzorak iz ma koje od tatinih fabrika.

„Potpuno liči na belo vino“, dodala je mama. Bila je uzrujana, videla sam – ne samo zato što sveži plodovi indijskog oraha uopšte ne podsećaju na belo vino, već i po tome što joj je glas bio tiši nego inače. „Belo vino“, rekla je ponovo i sklopila oči naslađujući se ukusom. „Belo voćno vino.“

„Da“, složila sam se ja. Kuglica fufua skliznula mi je između prstiju u čorbu.

Tata se naglašeno zagledao u Jaju. „Jaja, zar ti nećeš da piješ s nama, *gbo*? Jesi li onemeo?“, pitao je, sve na igbu. Loš znak. On igbo gotovo nije ni govorio, a nije voleo ni da ga Jaja i ja govorimo na javnom mestu, iako je to bio jezik kojim smo govorili kod kuće s mamom. U javnosti moramo da zvučimo civilizovano, govorio nam je; moramo da govorimo engleski. Tatina sestra, naša teta Ifeoma, rekla je jednom za tatu da je preterani proizvod kolonijalizma. Rekla je to o njemu blago, s praštanjem, kao da to nije njegova krivica, kao što bi čovek govorio o nekome ko naglas bunca u žestokom napadu groznice.

„Zar nemaš ništa da kažeš, *gbo*, Jaja?“, pitao je tata ponovo.

„*Mba*, nemam baš ni reč da kažem“, odvratio je Jaja.

„Šta?“ Tatine oči zaklonila je senka, ista kakva je bila i u Jajinim očima. Senka strah. Prešla je iz Jajinih očiju u tatine.

„Nemam ništa da kažem“, rekao je Jaja.

„Sok je dobar...“, zaustila je mama.

Jaja odgurnu svoju stolicu. „Hvala ti, Gospode. Hvala ti, tata. Hvala ti, mama.“

Okrenuh se i zinuh u njega. Barem je zahvalio kao što treba, kao što smo uvek zahvaljivali posle obroka. Ali je pri tom uradio nešto što nikad nismo radili: ustao je od stola pre nego što je tata izrekao molitvu posle jela.

„Jaja!“, rekao je tata. Senka je rasla, zastirala mu beonjače. Jaja je izašao i izneo svoj tanjir iz trpezarije. Tata je pošao da ustane, pa se srozao natrag u stolicu. Obrazi su mu se obesili kao kod buldoga.

Dohvatila sam svoju čašu i zagledala se u sok, vodnjikavo žut, kao mokrača. Sasula sam ga niz grlo u jednom gutljaju. Nisam znala šta bih drugo uradila. U mom životu se ovako nešto nikad pre nije desilo. Zidovi oko dvorišta će se srušiti, bila sam uverena, i prignječiti drvca frangipanija. Nebo će se prolomiti. Persijski čilimčići na usjajenom mermernom podu će se skvrčiti. Nešto će se dogoditi. Ali dogodilo se samo to da sam se ja zagrcnula. Sva sam se tresla od kašlja. Tata i mama mi pritrčase. Tata me je lupkao po leđima, dok mi je mama trljala ramena i govorila: „O *zugo*. Prestani

da kašlješ.“

TE VEČERI SAM OSTALA U krevetu i nisam večerala s mojima. Kašljala sam i dalje, a obrazi su mi pod dlanom bili vreli. U glavi su mi se hiljade čudovišta igrale neke mučne odbojke, ali umesto lopte dodavali su jedni drugima molitvenik u kožnom povezu. Tata mi je ušao u sobu, seo pored mene na dušek koji se ugnuo pod njegovom težinom, pomilovao me po licu i upitao treba li mi što. Mama mi je već pravila ofe nsala. Rekla sam da ne treba, pa smo dugo ćutke sedeli, držeći se za ruke. Tata je uvek glasno disao, ali sad je dahtao kao da mu nedostaje vazduha, i ja sam se pitala o čemu razmišlja, da li možda u svojim mislima trči, beži od nečega. Nisam mu gledala lice jer nisam htela da vidim osip koji ga je celog pokrивao, tako gust i ravnomeran kao da mu je koža od samih mehurića.

Mama mi je malo kasnije donela ofe nsala, ali mi se od jakog mirisa supe samo smučilo. Otišla sam u kupatilo da povratim, a posle sam pitala mamu gde je Jaja. Nije dolazio da me vidi sve od ručka.

„U svojoj je sobi. Nije silazio na večeru.“ Milovala mi je pletenice; volela je to da radi, da dodirom prati pramenove kose s različitih mesta na glavi spletene i vezane zajedno. Da je do nje, splitala bi mi kosu sve do sledeće nedelje. Kosa mi je bila pregusta i čim bi mi mama kroz nju provukla češalj, ona bi se uvek ponovo umrsila pozadi u klupko. Njeni pokušaji da me sad očešlja razbesneli su čudovišta koja su mi ionako divljala u glavi.

„Hoćeš li da staviš nove figurice?“, pitala sam je. Osećala sam miris dezodoransa u prahu ispod njenih miški. Smeđe joj je lice, savršeno glatko izuzev neravnog ožiljka koji je odnedavno imala na čelu, bilo potpuno bezizražajno.

„Kpa“, rekla je. „Neću stavljati nove.“

Možda je mama već bila shvatila da joj figurice više neće trebati; i da se, kad je tata bacio molitvenik na Jaju, nisu porušile samo figurice, nego sve. Ja sam to shvatala tek tada, tek sam tad dopustila sebi da na to pomislim.

Kad je mama otišla, ležala sam puštajući misli da prečešljavaju

prošlost, sve one godine kad smo Jaja i mama i ja govorili više preko svojih duša nego jezikom i usnama. Sve do Nsuke. Od Nsuke je sve počelo; u baštici tete Ifeome, uz trem ispred njenog doma u Nsuki, tišina je počela da se razvejava. Jajin prkos činio mi se sada kao probni ljubičasti hibiskus tete Ifeome: redak, s prikrivenim mirisom slobode, nekakve slobode drugačije od one koju je svetina pozdravljala mašući lišćem i skandirajući na Trgu vlade posle državnog prevrata. Slobode da se bude i da se čini.

Ali moja sećanja ne počinju u Nsuki. Počinju pre, u vreme kad su svi hibiskusi u dvorištu ispred naše kuće bili jarko crveni.

RAZGOVOR DUŠA

Pre Palmine nedelje

Sedela sam za radnim stolom kad je mama ušla u sobu s mojim školskim uniformama prebačenim preko ruke. Položila ih je na krevet. Unela ih je s konopaca u dvorištu iza kuće, gde sam ih tog jutra obesila da se osuše. Sisi je prala ostalu odeću, ali školske uniforme smo Jaja i ja prali sami. Uvek bismo najpre potopili maleno parče tkanine u sapunjavu vodu da proverimo hoće li pustiti boju, iako smo znali da neće. Hteli smo da utrošimo svaki minut onih pola sata koliko nam je tata odredio za pranje uniformi.

„Hvala ti, mama, baš sam htela da ih unesem“, rekla sam ustajući da složim odeću. Nije u redu da pustiš starije da obavljaju tvoje zadatke po kući, ali mami nije smetalo; njoj je uopšte malo šta smetalo.

„Počinje kišica. Nisam htela da pokisnu.“ Prešla je rukom preko sive suknje s pojasom u nešto tamnijoj nijansi, dovoljno dugačke da mi se u njoj ne vide listovi. „*Nne*, dobićeš bracu ili seku.“ Zinula sam u nju. Sedela je na mom krevetu, skupljenih kolena. „Rodićeš bebu?“

„Da.“ Nasmejala se, i dalje prelazeći rukom preko moje suknje. „Kada?“

„U oktobru. Juče sam išla kod doktora u Park lejn.“

„Hvala neka je Gospodu.“ To smo Jaja i ja govorili, to je tata očekivao od nas da kažemo, kad bi se nešto dobro dogodilo.

„Da.“ Mama je pustila moju suknju, gotovo nerado. „U Boga se može imati pouzdanja. Znaš, kad sam tebe rodila pa posle imala one pobačaje, po selu su počeli da šapuću. Čak su i poslali ljude iz naše umune tvom ocu da ga nagovore da začne decu nekoj drugoj. Mnogi su imali kćeri koje bi rado pristale, a neke od njih su i fakultete pozavršavale. One bi mogle imati mnogo sinova, pa bi preuzele našu kuću a nas isterale napolje, kao druga žena gospodina Ezendua. Ali tvoj otac je ostao sa mnom, s nama.“ Obično

nije toliko govorila. Govorila je kao što ptice jedu, pomalo.

„Da“, rekla sam. Naravno da je tata zasluživao svaku hvalu što se nije odlučio za još sinova s nekom drugom, što nije uzeo drugu ženu. Ali onda, tata je bio drugačiji od ostalih. Poželeh da ga mama nije uporedila s gospodinom Ezenduom, da ga nije poredila ni s kim; to ga je unižavalo, kaljalo.

„Čak su govorili i da mi je neko vezao matericu ogvuom.“ Odmahnula je glavom i nasmešila se, popustljivo, kao što se i inače smešila kad bi govorila o ljudima koji veruju u prorokovanja, ili kad bi joj neko od rodbine posavetovao da se obrati vraču, ili kad bi joj pričali kako su našli pramenje dlake i životinjske kosti zamotane u krpu koje im je neko zakopao u dvorištu da im ne bi išlo nabolje. „Ne znaju da su skriveni putevi Gospodnji.“

„Da“, rekla sam. Pažljivo sam držala odeću, vodeći računa da poravnam prevoje. Skriveni su putevi Gospodnji.“ Nisam znala da je pokušavala da ostane trudna sve od onog poslednjeg pobačaja, šest godina pre ovoga. Nisam čak mogla ni da zamislim nju i tatu zajedno u njihovom krevetu, ručno pravljenom i još širem nego što su bračni kreveti inače. Kad sam razmišljala o bilo kakvoj bliskosti među njima, pomislila bih na ono kad bi posle mise jedno drugom poželeli mir Gospodnji, i kako bi je tata nežno prigrlio pošto bi se uhvatili za ruke.

„Je li u školi sve dobro?“, upita me mama ustajući. Pitala me je to već i ranije.

„Da.“

„Sisi i ja spremamo *moi-moi* za sestre. Uskoro nam stižu“, rekla je i otišla dole. Sišla sam za njom da ostavim složene uniforme na stolu u predsoblju, odakle će ih Sisi uzeti da ih ispegla.

Sestre iz Društva Naše Gospe od Čudotvorne medalje uskoro su pristigle, pa je njihovo pevanje na igbu uz otresito pljeskanje rukama odjekivalo i na spratu. Molile bi se i pevale tako otprilike pola sata, a onda bi ih mama tiho prekinula, tako da sam je jedva čula čak i ako ne bih zatvorila vrata, da im kaže kako je spremila „nešto malo“ za njih. Dok je Sisi unosila poslužavnike s *moi-moijem* i pirinčem i

pečenom piletinom, žene su blago korile mamu. „Pa šta je ovo, sestro Beatrisa? Što si ovo radila? Zar nije dovoljna *anara* kojom nas ponude kod ostalih sestara? Zaista nije trebalo!“ Onda bi nečiji glas zapevušio: „Hvaljen neka je Gospod!“, razvlačeći prvu reč koliko god je bilo moguće. Gromoglasno „Aleluja“ otpevano u odgovor nasrnulo bi na zidove moje sobe i stakleni nameštaj u dnevnoj. Onda bi se pomolile, moleći Boga da nagradi darežljivost sestre Beatrise novim blagoslovima uz one kojima ju je već obasuo. Onda bi se kroz celu kuću začulo kako kašike i viljuške zveckaju po tanjirima. Mama nikada nije koristila plastični pribor za jelo, koliko god žena da joj dođe.

Taman su počele molitvu pre jela kad čuh Jaju kako dolazi uz stepenice. Znala sam da će najpre svratiti u moju sobu, jer tata nije bio kod kuće. Inače bi najpre otišao u svoju sobu da se presvuče.

„*Ke kwanu?*“ upitah kad je ušao. Na uniformi – plavom šorcju i beloj košulji s grbom škole *Sveti Nikola* na levoj strani – još su mu se raspoznavale linije od peglanja, i spreda i otpozadi. Prošle godine su ga izabrali za najurednijeg đaka mlađih razreda i tata ga je zagrlio tako jako da je Jaja pomislio kako mu je kičma pukla.

„Dobro.“ Stao je ispred mog stola i dokono listao udžbenik iz uvoda u tehnologiju koji sam držala otvoren pred sobom. „Šta si ručala?“

„Garri.“

Voleo bih da i dalje ručavamo zajedno, rekao je Jaja očima.

„I ja“, odgovorih mu naglas.

Ranije bi naš vozač Kevin najpre došao po mene u školu kćeri Prečistog srca, pa bismo onda otišli do *Svetog Nikole* po Jaju. Onda smo nas dvoje zajedno ručavali kad stignemo kući. Sada je Jaja pohadao novi program za darovite učenike u *Svetom Nikoli*, pa je ostajao na dodatnoj nastavi. Tata mu je promenio raspored, ali moj nije, pa nisam mogla da ga čekam da ručamo zajedno. Morala sam da ručam, odmorim se i počnem da učim pre nego što Jaja stigne kući.

Svejedno, Jaja je uvek znao šta sam ručala. Na zidu u kuhinji imali

smo jelovnik, koji je mama menjala dvaput mesečno. Pa ipak me je pitao. Često smo to radili, pitali jedno drugo nešto na šta smo već znali odgovor. Možda zato da ne bismo postavljali ona druga pitanja, na koja nismo želeli da znamo odgovore.

„Imam tri domaća da uradim“, rekao je Jaja i okrenuo se da izađe.

„Mama je trudna“, rekoh.

Na to se vratio i seo na ivicu mog kreveta. „Ona ti je rekla?“

„Da. Porodiće se u oktobru.“

Jaja je nakratko sklopio oči, a onda ih ponovo otvorio. „Brinućemo se o mališi; štitićemo ga.“

Znala sam da je mislio štititi od tate, ali ne rekoh ništa o tome. Umesto toga ga upitah: „Kako znaš da će biti dečak?“

„Osećam. A šta ti misliš?“

„Ne znam.“

Jaja je još malo posedeo na mom krevetu, a onda je otišao dole na ručak; odgurnula sam udžbenik i zagledala se u svoj dnevni raspored na zidu. U vrhu belog lista papira krupnim slovima je bilo ispisano *Kambili*, baš kao što je na rasporedu iznad Jajinog stola pisalo *Jaja*. Pitala sam se kada će tata napraviti raspored za bebu, mog malog brata, da li čim se rodi ili će čekati dok ne prohoda. Tata je voleo red, i to se videlo i po samim rasporedima, po brižljivim linijama iscrtanim crnim mastilom, povučenim preko svakog dana tako da dele učenje od popodnevnog odmora, popodnevi odmor od vremena koje porodica provodi zajedno, a ovo opet od vremena za jelo i vreme za jelo od molitve, i molitvu od spavanja. Često ih je prepravljao. Dok smo išli u školu imali smo manje vremena za popodnevi odmor, a više za učenje, čak i vikendom. Za vreme raspusta provodili smo više vremena svi zajedno, čitali novine, igrali šah ili monopol i slušali radio.

Prevrat se dogodio upravo u zajedničko porodično vreme narednog dana. Bila je subota. Tata je taman matirao Jaju, kad s radija začusmo vojnu muziku i napeta ozbiljnost natera nas sve da zastanemo i oslušnemo. Neki general sa snažnim haus^[5] akcentom objavi da se dogodio državni prevrat i da smo dobili novu vladu.

Ubrzo će nam biti rečeno ko nam je sada na čelu države.

Tata je odgurnuo šahovsku tablu, izvinio se i otišao da telefonira iz svoje radne sobe. Jaja, mama i ja smo ga ćutke čekali. Znala sam da zove svog urednika Ejda Kokera, možda da ga uputi kako će pisati o udaru. Kad se vratio, Sisi nam je u visokim čašama poslužila sok od manga koji smo pijuckali dok nam je on pričao. Činilo se da je tužan i njegove četvrtaste usne kao da su se povile nadole. Prevrati rađaju prevrate, rekao nam je, i ispričao nam o krvavim državnim udarima šezdesetih godina koji su se okončali građanskim ratom, upravo u vreme kad je on otišao iz Nigerije na studije u Englesku. Svakim udarom počinje jedan krug zla. Vojnici će uvek zbacivati jedni druge, jer im se može, jer ih moć sve opija.

Naravno, rekao nam je tata, političari su iskvareni, i *Standard* je objavio mnoge priče o ministrima vlade koji su gomilali pare na računima po stranim bankama, a tim novcem je trebalo platiti učitelje i nastavnike i napraviti puteve. Ali nije nam potrebno da nama u Nigeriji vladaju vojnici, nego nam treba obnovljena demokratija. *Obnovljena demokratija*. Zvučalo je vrlo značajno kako je on to izgovorio, ali većina onoga što bi tata rekao zvučala je, uostalom, vrlo značajno. Voleo je da se nasloni i zagleda uvis dok bi govorio, kao da traga za nečim po vazduhu. Usredsredila bih se na njegove usne, pokrete, i ponekad bih potpuno zaboravila na samu sebe, ponekad bih poželela da zauvek ostanem tako i slušam njegov glas, i sve ono važno o čemu je pričao. Isto tako sam se osećala kad bi se smešio, kad bi mu se lice otvorilo kao kokos da otkrije blistavu belinu unutra.

Sledećeg dana posle udara, pre nego što ćemo poći na jutarnju molitvu u Svetu Agnezu, sedeli smo u dnevnoj sobi i čitali novine; sve važnije novine dostavljane su nam, prema tatinom nalogu, u četiri primerka svakog jutra. Najpre smo čitali *Standard*. Samo je *Standard* doneo kritički uvodni članak u kome se nova vojna vlada pozivala da ubrzo primeni plan za ponovno uspostavljanje demokratije. Tata nam je naglas pročitao jedan članak iz *Nigerija tudej*, kolumnu nekog novinara koji je tvrdio kako je i bilo vreme da

jedno vojno lice postane predsednik jer su se političari oteli kontroli i jer nam je privreda u rasulu.

„U *Standardu* nikada neće pisati ovakve besmislice“, rekao je tata i spustio novine. „Da i ne pominjemo to što tog čoveka nazivaju 'predsednikom'.“

„'Predsednik' bi podrazumevalo da je izabran“, rekao je Jaja. „'Predsedavajući države' je tačan naziv.“

Tata se nasmešio, i ja poželeh da sam to rekla pre nego Jaja.

„*Standardov* uvodni članak je dobro napisan“, reče mama.

„Ejdu nije teško da bude najbolji“, odvrati tata s nekakvim nehajnim ponosom, prelećući pogledom naredni članak. „'Promena čuvara'. Kakav naslov! Svi su se prepali. Svi pišu kako je civilna vlada bila korumpirana, kao da misle da vojna neće biti. Ova zemlja propada, vrtoglavo.“

„Bog će nas izbaviti“, rekoh jer sam znala da će se to tati dopasti.

„Tako je, tako je“, rekao je klimajući. Onda me je uhvatio za ruku, a meni je bilo kao da su mi usta puna rastopljenog šećera.

Narednih nedelja, novine koje smo svi porodično čitali dobiše drugačiji, prigušeniji ton. I *Standard* se promenio: postao je još kritičkiji, postavljao još više pitanja nego inače. Čak je i vožnja do škole bila drugačija. Prve nedelje posle prevrata Kevin je svakog jutra kidao grančice s drveća, pa bi ih zadenuo za registarske tablice da bi nas demonstranti na Trgu vlade pustili da prođemo. Zelene grančice značile su Solidarnost. Naše grančice ipak nikada nisu izgledale zelene kao one koje su nosili demonstranti, i ponekad sam razmišljala dok ih je naš auto mimoilazio kako bi to bilo kad bih bila među njima i izvikivala „Sloboda“ preprečujući put automobilima.

Kasnije su tamo bili vojnici pored barikade kraj pijace, i dok je Kevin vozio pored puta Ogui, oni su šetkali naokolo milujući svoje puške. Neka kola su zaustavljali da ih pretresu. Jednom sam videla nekog čoveka kako kleči pored svog pežoa 504, s rukama podignutim visoko iznad glave.

Ali kod kuće se ništa nije promenilo. Jaja i ja i dalje smo se držali rasporeda, i dalje postavljali jedno drugom pitanja na koja smo odgovor već znali. Menjao se jedino mamin stomak: počeo je da raste, jedva primetno. Najpre je ličio na izduvanu fudbalsku loptu, ali u nedelju na Duhove već joj je zatezao crvenu haljinu sa zlatnim vezom koju je obukla za crkvu taman dovoljno da nagovesti kako to ispod nije prekomerni sloj tkanine niti čvor na mestu gde je haljinu vezala. Oltar je bio ukrašen u istoj nijansi crvene kao i mamina haljina. Crveno je boja koja se nosi na Duhove. Gostujući sveštenik održao je misu u crvenoj odeždi koja mu je bila prekratka. Bio je mlad i često je podizao pogled dok je čitao jevanđelje, probadajući okupljene svojim smeđim očima. Kad je završio, polako je poljubio Bibliju. Da je to neko drugi uradio izgledalo bi dramatično, ali u njegovom slučaju nije. Delovalo je zbiljski. Sveže zaređen, tek je čekao da mu se dodeli parohija – tako nam je rekao. Otac Benedikt i

on imali su prisnog zajedničkog prijatelja, pa ga je otac Benedikt obradovao pozvavši ga da umesto njega održi misu. Nije, međutim, pomenuo kako je divan oltar naše Svete Agneze, niti kako stepenište pred njim svetluca poput uglačanih blokova leda. Pa ni to da je naš oltar jedan od najlepših u Enugua, a možda i u celoj Nigeriji. Nije napomenuo, kao svi drugi sveštenici koji su kod nas gostovali, da se Božije prisustvo jače oseća u Svetoj Agnezi, da sveci u bojama duge na prozorima što zapremaju celu visinu zida zadržavaju Boga da ostane. A usred propovedi najednom je zapevao na igbu: „*Bunieya enu...*“

Svi okupljeni udahnuše kao jedan, neki su potom uzdisali, a nekima usta ostadoše otvorena u čudu. Svikli su bili na šture propovedi oca Benedikta, na njegov jednoliki nazalni glas. Malo-pomalo prihvatiše pesmu. Gledala sam kako tata skuplja usne. Obazreo se da vidi ne pevamo li Jaja i ja i s odobravanjem klimnuo kad je video da držimo jezik za zubima.

Posle mise smo stajali ispred crkve i čekali da se tata pozdravi s ljudima koji su se sjatili oko njega.

„Dobro jutro, hvaljen Gospod“, govorio im je i rukovao se s njima, žene je grlio, mališane bi potapšao, bebe štipnuo za obraščiće. Poneko bi mu nešto prošaptao, na šta je on šapatom odvrćao i onda su mu ljudi zahvaljivali, tresući mu ruku među obema svojim pre nego što bi otišli. Na kraju je završio s pozdravljanjem, pa smo krenuli, preko dvorišta koje su doskora automobili ispunjavali kao zubi usta, ka našim kolima.

„Taj mladi sveštenik peva usred propovedi kao da je bezbožni vođa neke od onih pentekostnih crkava što niču na sve strane kao pečurke posle kiše. Ljudi kao što je on donose nevolju crkvi. Ne smemo zaboraviti da se pomolimo za njega“, rekao je tata dok je otključavao mercedes i spuštao molitvenik i crkveni glasnik na sedište, pre nego što će se okrenuti ka parohijskom domu. Uvek smo posle mise navraćali kod oca Benedikta.

„Ja bih ostala da sačekam u kolima, *biko*“, rekla je mama oslanjajući se na mercedes. „Samo što nisam povratila.“

Tata se okrenuo i prostrelio je pogledom. Meni zastade dah. Činilo mi se da to dugo traje, ali možda je proteklo i svega nekoliko sekundi.

„Jesi li sigurna da hoćeš da ostaneš u kolima?“, upita tata.

Mama je oborila pogled; ruke je položila na stomak, da joj se haljina ne razveže ili da zadrži unutra hleb i čaj od doručka. „Telo mi nije dobro“, promrmljala je.

„Pitao sam jesi li sigurna da hoćeš da ostaneš u kolima.“

Mama ga pogleda. „Ići ću s vama. Nije mi tako zlo.“

Na tatinom licu ni mišić se ne pomeri. Sačekao ju je da mu priđe, onda se okrenuo, pa su pošli prema sveštenikovoj kući, a Jaja i ja za njima. Gledala sam mamu kako korača. Do tog trena nisam ni opazila kako izmoždeno izgleda. Njena koža, obično glatka i smeđa kao puter od kikirikija, sada je izgledala isušeno i pepeljasto kao ispucala zemlja u vreme harmatana. Jaja mi očima reče: *Šta ako povrati?* Podvrnula bih haljinu da mama povrati u nju, tako da ne napravimo gadan nered ocu Benediktu u kući.

Kuća je izgledala kao da je arhitekta prekasno shvatio da treba da projektuje stambeni prostor, a ne crkvu. Lučni prolaz kroz koji se ulazilo u trpezariju ličio je na oltarske dveri; alkov u kome je stajao telefon kao da je bio spreman da svakog časa primi mošti blaženih; malena radna soba koja se nalazila uz dnevnu mogla je mirne duše biti i sakristija pretrpana svetim knjigama, misnim ruhom i rezervnim kaležima.

„Brate Judžine!“, uskliknuo je otac Benedikt. Bledo mu se lice ozarilo osmehom kad je ugledao tatu. Sedeo je za trpezarijskim stolom i upravo jeo. Pred njim su bile kriške kivanog jama, kao za ručak, ali i pržena jaja, više kao za doručak. Pozvao nas je da mu se pridružimo. Tata je odbio i u naše ime i onda prišao stolu da prigušenim glasom popriča sa sveštenikom.

„Kako si, Beatrisa?“, upitao je otac Benedikt podižući glas da ga mama čuje u dnevnoj sobi. „Ne izgledaš dobro.“

„Dobro sam, oče. Samo me zbog vremena muče alergije, znate, zbog harmatana i dolaska kiša.“

„Kambili i Jaja, je li vam se dopala misa, dakle?“

„Da, oče“, odvratio je Jaja i ja uglas.

Ubrzo potom smo pošli, tako da je poseta ocu Benediktu potrajala nešto kraće nego obično. U kolima je tata ćutao, samo mu se vilica micala kao da škrguće zubima. I mi smo ćutali i slušali *Ave Marija* s kasetofona. Kod kuće je Sisi poslužila tati čaj u porcelanskom čajniku s majušnom ukrašenom drškom. Tata je spustio molitvenik i glasnik na trpezarijski sto i seo. Mama se majala oko njega.

„Daj da ti sipam“, ponudila se, iako mu ona nikad nije služila čaj.

Ne obraćajući pažnju na nju, tata je sam sipao čaj i onda rekao Jaji i meni da otpijemo po gutljaj. Jaja je gucnuo, spustio šoljicu nazad na tanjirić. Tata ju je podigao i dodao meni. Prihvatila sam je obema rukama, otpila malčice liptona s mlekom i šećerom i ponovo spustila šolju na tanjirić.

„Hvala, tata“, rekla sam osećajući kako me jezik peče od ljubavi.

Otišli smo gore da se presvučemo. Jaja i mama i ja. Koraci su nam na stepenicama bili odmereni i tihi kao i naše nedelje: tišina čekanja dok tata dremne pa da možemo da ručamo; tišina vremena određenog za razmišljanje, kad nam tata da odlomak iz Svetog pisma ili knjigu nekog od prvih crkvenih otaca da čitamo i meditiramo; tišina večernjih molitava; tiha vožnja kad se posle toga vozimo do crkve po blagoslov. Čak i naše zajedničko vreme nedeljom je bilo potpuno tiho, bez šaha i rasprava o novinskim člancima, usklađenije s Danom počinka.

„Možda bi Sisi danas mogla sama da spremi ručak“, rekao je Jaja kad smo se popeli uz zavojite stepenice. „Trebalo bi da se odmoriš pre ručka, mama.“

Mama htela nešto da kaže, ali odustala, prinesla ruku ustima i ode žurno u svoju sobu. Stajala sam i slušala je kako povraća grcajući iz dubine grla pre nego što se povukoh u svoju sobu.

Za ručak smo imali pirinač s džolofom, komade azua veličine pesnice ispržene tako da su kosti unutra postale hrskave i *ngwo-ngwo*, koji je većinom pojeo tata, širokim pokretima zahvatajući začinjeno varivo iz staklene činije. Nad stolom je tišina visila poput

modrocrnih oblaka usred kišne sezone. Narušavao ju je samo cvrkut očirija spolja. Dolazili su svake godine pre prvih kiša i gnezdili se na stablu avokada baš ispred trpezarije. Jaja i ja bismo ponekad nalazili pala gnezda ispod drveta, gnezda od upletenih grančica i suve trave i mašnica kojima mi je mama vezivala kosu, a koje su očiriji skupljali iz kante za otpatke u dvorištu iza kuće.

Završila sam ručak prva. „Hvala ti, Gospode. Hvala ti, tata. Hvala ti, mama.“ Sklopila sam ruke i sačekala da svi završe pa da se pomolimo. Nikoga nisam gledala u lice; umesto toga, prikovala sam pogled za dedinu fotografiju na suprotnom zidu.

Tata je započeo molitvu glasom drhtavijim nego inače. Najpre se pomolio za hranu, zatim je zamolio Gospoda da oprostí onima koji su pokušali da izbegnu volju Njegovu, koji su na prvo mesto stavili samožive želje i nisu želeli da posete slugu Njegovog posle mise. Mamino „Amin!“ odzvanjalo je trpezarijom.

POSLE RUČKA SAM U svojoj sobi čitala petu glavu Biblije kralja Džejmsa, jer ću posle govoriti ostalima o biblijskim korenima pomazivanja bolesnih. Brzi, teški udarci o rukom rezbarena vrata spavaće sobe mojih roditelja. Zamišljala sam da su se zaglavila pa tata pokušava da ih otvori. Ako budem zamišljala iz sve snage, onda će postati istina. Sela sam zatvorenih očiju i počela da brojim. Kad brojim čini mi se da ne traje tako dugo, da nije tako grozno. Ponekad je gotovo pre nego što izbrojim do dvadeset. Stigla sam do devetnaest kad su zvuci utihnuli. Čuh kako se vrata otvaraju. Tatin silazak niz stepenice zvučao je teže i nezgrapnije nego obično.

Koraknula sam iz svoje sobe baš kad je i Jaja izašao iz svoje. Zastali smo i gledali tatu kako silazi. Mama mu je visila preko ramena kao juteni džak pirinča kakve radnici iz njegove fabrike kupuju na gomile na međi Seme. Otvorio je vrata trpezarije. Onda smo ga čuli kako otvara ulazna vrata, kako nešto govori vrataru Adamuu.

„Ima krvi na podu“, rekao je Jaja. „Doneću četku iz kupatila.“

Obrisali smo trag krvi koji je vijugao kao da je neko nosio niz stepenice napuklu posudu s razmućenom crvenom temperom. Jaja

je ribao, a ja sam brisala.

MAMA SE TE VEČERI nije vratila kući, pa smo Jaja i ja večerali sami. O njoj nismo govorili. Umesto toga smo pričali o trojici ljudi koji su pre dva dana javno pogubljeni zbog preprodaje droge. Jaja je čuo neke dečake u školi kako pričaju o tome. Bilo je i na televiziji. Vezali su ih za kočeve, a tela su im se tresla čak i kad su meci prestali da se zarivaju u njih. Ispričala sam Jaji šta je rekla jedna devojčica iz mog razreda: da je njena majka isključila televizor i pitala zašto svi moramo da gledamo druga ljudska bića kako umiru i šta je svem tom svetu koji se skupio na gubilištu?

Posle večere je Jaja izgovorio molitvu zahvalnicu i kratko se pomolio za mamu. Tata je došao kući dok smo mi, prema svom rasporedu, učili svako u svojoj sobi. Crtala sam trudnice na unutrašnjoj strani omota svog *Uvoda u poljoprivredu za mlađe razrede srednje škole* kad on uđe u moju sobu. Oči su mu bile crvene i podnadule i od toga je izgledao nekako mlađi, ranjiviji.

„Majka će ti se vratiti sutra, kad ti dođeš iz škole otprilike. Biće dobro“, rekao je.

„Da, tata.“ Skrenula sam pogled s njegovog lica i ponovo se zagledala u svoje knjige.

Uhvatio me je za ramena, trljajući ih blagim kružnim pokretima.

„Ustani“, rekao je. Ustala sam, a on me je zagrlio i privio uz sebe tako da sam čula otkucaje srca ispod njegovih mekanih grudi.

MAMA JE KUĆI DOŠLA sledećeg popodneva. Kevin ju je dovezao pežoom 505 s nazivom fabrike ispisanim preko zadnjih vrata, istim onim kojim nas je često vozio u školu i vraćao otuda. Jaja i ja smo čekali na ulaznim vratima, jedno uz drugo tako da su nam se ramena dodirivala, i otvorili smo ih pre nego što je ona i stigla do njih.

„Umu m“, rekla je grleći nas. „Deco moja.“ Bila je u istoj onoj majici na kojoj je spreda pisalo BOG JE LJUBAV. Zelena suknja visila joj je niže ispod struka nego obično, vezana sa strane s pola srca. Oči su

joj bile prazne, kao kod onih luđaka što tumaraju po otpadima u gradu vukući zamazane i poderane platnene torbe s krhotinama svog života u njima.

„Dogodila se nezgoda, ostala sam bez bebe“, rekla je.

Uzmakla sam malčice i zagledala se u njen stomak. Još je izgledao poveliki, još joj je zatezao suknju u blagom luku. Je li sigurna da bebe više nema? Još sam zurila u njen stomak kad je ušla Sisi. Jagodice su joj bile tako visoke da su joj davale nekakav uglast, sablasno nasmešen izraz, kao da vam se ruga, podsmeva, a vi nikad nećete doznati zbog čega. „Dobar dan, gospođo, *nno*“, rekla je. „Hoćete li da jedete sada ili kad se okupate?“

Mama je za trenutak gledala kao da uopšte ne zna o čemu joj to Sisi govori. „Ne sada, Sisi, ne sada. Donesi mi vodu i krpu.“

Stajala je kraj staklenog stola nasred dnevne sobe obgrlivši samu sebe sve dok joj Sisi nije donela plastičnu činiju s vodom i kuhinjsku krpu. Etažer je imao tri police od tananog stakla, a na svakoj su bile mlečnožučkaste figurice balerina. Mama je počela od najniže, brisala je i policu i balerine. Sela sam u kožni dvosed najbliži njoj, dovoljno blizu da mogu da pružim ruku i namestim joj suknju.

„*Nne*, tebi je ovo vreme za učenje. Idi gore“, rekla je.

„Hoću da budem ovde.“

Polako je prešla krpom preko figurice sa nožicom veličine palidrvca visoko podignutom, pre nego što je rekla: „Idi, *nne*.“

Onda sam otišla i sedela sam zureći u udžbenik. Crni redovi su mi se mutili, slova se stapala i postajala svetlocrvena, kao sveža krv. Krv je bila vodnjikava, curila je iz moje mame, iz mojih očiju.

Kasnije, za večerom, tata reče da ćemo očitati šesnaest različitih novena, za oprostaj mami. Pa smo u nedelju, bila je to nedelja po adventu, ostali posle mise da očitamo novene. Otac Benedikt nas je poškropio svetom vodicom. Nekoliko kapljica palo mi je na usne i dok smo se molili osećala sam njihovu slankastu ustajalost. Ako bi osetio da smo Jaja ili ja odlutali kod trinaestog navođenja zaveta svetog Jude, predložio bi da počnemo ispočetka. Morali smo sve da izgovorimo kako treba. Nisam razmišljala, nisam ni pomišljala da

razmišljam za šta to treba oprostiti mami.

Reči u mom udžbeniku pretvarale su se u krv kad god bih pokušala da čitam. Čak i dok se bližio prvi rok za ispitivanje, čak i kad smo već počeli da obnavljamo gradivo, reči mi i dalje nisu imale nikakvog smisla.

Nekoliko dana pre mog prvog ispita učila sam u svojoj sobi trudeći se da se usredsredim na jednu po jednu reč, kad je neko pozvonio dole na vratima. Bila je to Juanda Koker, žena tatinog urednika. Plakala je. Čula sam je zato što je moja soba bila tačno iznad dnevne i zato što nikad nikog pre nisam čula da plače tako glasno.

„Odveli su ga! Odveli su ga!“, ponavljala je između jecaja iz dubine grla.

„Juanda, Juanda“, govorio je tata glasom mnogo tišim od njenog.

„Šta da radim, gospodine? Imam troje dece! Jedno mi još na sisi! Kako ću ih samohrana podizati?“ Njegove reči gotovo nisam ni čula, ali sam jasno čula kako se ona zagrcnula. Onda joj je tata rekao: „Ne govori tako, Juanda. Sve će biti u redu s Ejdom, obećavam ti. Sve će biti u redu.“

Čula sam kako je Jaja izašao iz sobe. Sišao je kobajagi da se napije vode u kuhinji, pa je neko vreme stajao pored vrata dnevne sobe i prisluškiavao. Kad se vratio, rekao mi je da su vojnici uhapsili Ejda Kokera kad je pošao svojim kolima iz uredništva *Standarda* kući. Kola su ostala pored puta, s otvorenim prednjim levim vratima. Zamišljala sam kako Ejda Koker izvlače iz njegovih kola i trpaju u neka druga, možda u crni kombi pun vojnika s puškama proturenim kroz prozore. Zamišljala sam kako mu ruke drhte od straha, mokru mrlju kako mu se širi po pantalonama.

Znala sam da su ga uhapsili zbog dugačkog članka najavljenog na prvoj strani poslednjeg broja *Standarda*, članka o tome kako su čovek koji nam je došao na čelo države i njegova žena plaćali ljude da prebacuju drogu preko granice. U tekstu je preispitivano skorašnje

pogubljenje trojice ljudi i postavljano pitanje o istinskim gospodarima droge.

Jaja mi je rekao da je kroz ključanicu video tatu kako drži Juandu za ruku i moli se, nalažući joj da ponovi za njim: „Ko god u Njega veruje, neće ostati ucveljen.“

Te sam reči i ja govorila sebi kad sam sledeće nedelje izašla na ispite. Ponavljala sam ih i dok me je Kevin vozio kući poslednjeg dana nakon škole, stežući čvrsto knjižicu uz grudi. Časne sestre su nam dale knjižice da pogledamo. Bila sam druga u razredu. Brojke su govorile: „2/25“. Moja razredna, sestra Klara, napisala je: „Kambili je inteligentnija od svojih vršnjakinja, tiha i odgovorna.“ Majka Lucija, upravnica, dopisala je: „Izvanredna, poslušna učenica. Možete biti ponosni na ovakvu kćer.“ Ali ja sam znala da tata neće biti ponosan. Često je govorio Jaji i meni da ne troši tolike pare na *Svetog Nikolu* i sestre Prečistog srca da bismo mi puštali druge da budu bolji od nas. Na njegovo školovanje niko nije trošio novac, a posebno ne njegov bezbožni otac, naš *papa-nukvu*, a on je opet uvek bio najbolji. Htela sam da tata bude ponosan na mene, da budem dobra kao što je on bio. Htela sam da mi stavi šaku pozadi na vrat i kaže mi da ispunjavam Božiju namisao. Htela sam da me čvrsto zagrlji i da mi kaže kako se od onih kojima se mnogo daje mnogo i očekuje. Htela sam da mi se nasmeši onim osmehom od koga mu se lice ozari i koji ogreje nešto duboko u meni. Ali na kraju sam bila druga. Okaljano neuspehom.

Mama je otvorila vrata još pre nego što je Kevin stao na prilazu. Uvek nas je poslednjeg dana škole čekala kraj vrata, da otpeva pesme zahvalnice na igbu i izgrli Jaju i mene i pomiluje naše đачke knjižice. Samo je u tim prilikama glasno pevala u kući.

„*O me mma, Chineke, o me mma*“ zapevala je, pa začutala kad sam je pozdravila.

„Dobar dan, mama.“

„*Nne*, je li sve prošlo kako treba? Lice ti je neveselo.“ Izmakla se da me pusti da uđem.

„Druga sam.“

Mama je počutala. „Dođi da jedeš. Sisi je napravila pirinač s kokosom.“

Sedela sam za svojim radnim stolom kad je tata došao kući. Popeo se teškim koracima, od kojih mi je svaki stvarao potrese u glavi, i otišao u Jajinu sobu. Jaja je bio prvi kao i obično, tata će na njega biti ponosan, zagrliće ga, zadržaće ruku prebačenu preko njegovih pleća. Zadržao se u njegovoj sobi neko vreme; znala sam da gleda ocene iz svakog predmeta pojedinačno, proverava da neka ocena nije niža nego u prošlom polugodištu. Najednom sam osetila da mi je bešika puna pa sam otrčala u toalet. Kad sam izašla, zatekoh tatu u sobi.

„Dobro veče, tata, *nno*.“

„Je li u školi sve prošlo dobro?“

Htela sam odmah da mu kažem da sam druga, da mu odmah priznam neuspeh, ali umesto toga rekoh: „Da“, i pružih mu knjižicu. Činilo mi se da mu treba čitava večnost da je otvori i pročita šta u njoj piše. Pokušala sam da ujednačim disanje dok sam čekala, ali sam znala da neću moći.

„Ko je prvi?“, pitao me je konačno.

„Činve Džideze.“

„Džideze? Devojčica koja je prošlog polugodišta bila druga?“

„Da“, potvrdila sam. Creva su mi se oglasila šupljim krčanjem koje mi se učinilo preglasnim i koje nije htelo da prestane čak ni kad sam uvukla stomak.

Tata je još podugo gledao moju knjižicu, a onda je rekao: „Dođi da večeraš.“

Silazila sam niz stepenice kao da u nogama nikako i nemam zglobova nego hodam na daskama. Tata je doneo da probamo novi keks koji su nameravali da prave, pa nam je svima redom pružio zeleni paketić pre nego što ćemo početi s večerom. Zagrizoh keks. „Odličan je, tata.“

Tata je odgrizao parčence, sažvakao, onda pogledao u Jaju.

„Ukus mu je svež“, rekao je Jaja.

„Vrlo je ukusan“, oglasila se mama.

„Prodavače se ako bude Božja volja“, reče tata. „Naši kolači su sada najprodavaniji na tržištu, a ovaj keks bi trebalo da im se pridruži.“

Dok je tata govorio, nisam ga gledala u lice. Nisam mogla. Nikako nisam mogla da protisnem kuvani jam i zabibereno povrće niz grlo; pripijali su mi se za nepce kao deca uz majku kad treba da ostanu u obdaništu. Ispijala sam čašu za čašom vode da proteram hranu u želudac, pa mi se kad je tata počinjao molitvu zahvalnicu u stomaku bućkalo. Na kraju je tata rekao: „Dođi gore, Kambili.“

Pošla sam za njim. Dok se peo uz stepenice, butine su mu se u crvenoj svilenoj pidžami tresle i podrhtavale kao akamu napravljen baš kako treba, želatinast. Tata je zagasito beličasti nameštaj u svojoj sobi menjao svake godine, ali je uvek zadržavao neku zagasito beličastu nijansu. Raskošni tepih u koji bi vam svaki korak utonuo bio je beličast bez ikakve šare; zavese su imale tanku smeđu borduru; žućkasto beličaste kožne fotelje bile su postavljene jedna uz drugu kao dvoje ljudi u prisnom razgovoru. Nijanse su se stapale i stvarale utisak da je soba prostranija nego što jeste, beskrajna, kao da ne možeš iz nje umaći ni kad bi hteo jer nema kuda da se umakne. Kad sam kao dete mislila o raj, zamišljala sam ga kao tatinu sobu, mekan, beličast, beskrajan. Sklupčala bih se u tatinom naručju dok bi napolju harmatan besneo i udarao mangovim granama o mreže na prozorima, šibao električne vodove jedne drugima tako da su iz njih palacali jarko narandžasti plamičci. Tata bi me ugnezdio na svojim kolenima, ili bi me umotao u beličasti pokrivač koji je odisao mirisom zbrinutosti.

Sad sam sedela na jednom takvom pokrivaču, na rubu kreveta. Izula sam papuče i uronila stopala u tepih, rešena da i ostanu tako uronjena, kao da su mi prsti na nekakvim jastučićima. Da se bar deo mene oseća bezbedno.

„Kambili“, rekao je tata, dišući duboko. „Ovog polugodišta se nisi potrudila najviše što možeš. Druga si jer si sama tako htela.“ Oči su mu bile rastužene. Duboko rastužene. Poželela sam da mu dodirnem lice, da pređem prstima preko njegovih gumastih obraza.

U njegovim očima bilo je priča koje nikada neću doznati.

Tada je zazvonio telefon. Otkako je uhapšen Ejda Koker, zvonio je češće nego pre. Tata se javio i razgovarao je tiho, a ja sam sedela i čekala sve dok mi nije mahnuo da izađem. Ni sutra ni prekosutra me nije zvao da porazgovaram sa mnom o mojoj đaćkoj knjižici i kazni zbog nje. Pitala sam se nije li previše zaokupljen slučajem Ejda Kokera, ali čak ni pošto ga je sledeće nedelje izvukao iz zatvora, o mom uspehu nije ponovo progovorio. Ni o tome kako je izvukao Ejda iz zatvora nije govorio; prosto-naprosto smo ponovo videli njegov uvodni članak u *Standardu*. Pisao je o tome koliko vredi sloboda, i kako njegovo pero ne može i neće prestati da piše istinu. Ali nije pisao ni gde je dotle bio, ni ko ga je uhapsio, ni šta su mu radili. Na dnu je, italikom, zahvaljivao svom izdavaču, „čoveku s najviše integriteta i hrabrosti od svih koje poznajem“. Bilo je vreme koje je porodica provodila zajedno i ja sam sedela pored mame na kauču čitajući taj redak iznova i iznova, a onda sam sklopila oči i prepustila se osećanju koje me je preplavilo, istom onom kao kad bi otac Benedikt na misi govorio o tati, istom kakvo bi me obuzelo pošto bih kihнула: čistom i peckavom.

„Hvala Bogu da je Ejda van opasnosti“, rekla je mama. prelazeći rukom preko novina.

„Gasili su mu cigarete na leđima“, rekao je tata odmahujući glavom. „Mnogo cigareta su mu pogasili na leđima.“

„Biće im plaćeno, ali ne na ovom svetu, mba“ reče mama. Iako joj se tata nije nasmešio – činilo se da je previše tužan da bi se smešio – poželeh da sam se ja dosetila da to kažem pre mame. Znala sam da se tati dopalo što je to rekla.

„Odsad ćemo objavljivati preko podzemnih kanala“, rekao je. „Osoblje mi više nije bezbedno.“

Znala sam da to znači da će se novine izdavati s nekog tajnog mesta, ali ipak sam zamišljala Ejda Kokera i ostalo osoblje u nekim kanalima pod zemljom, u vlažnoj tami obasjanoj neonkom, ljude nadnesene nad stolovima, nad istinom koju pišu.

Te večeri dopunjavala sam tatinu molitvu dugim preklinjanjima da

Bog sruši bezbožnike koji su nam zavladaali zemljom, a on je zazivao ponovo i ponovo: „Gospo Naša, Štitu Naroda Nigerijskog, moli za nas.“

RASPUST JE BIO KRATAK, trajao je samo dve nedelje. U subotu pre nego što ćemo ponovo poći u školu mama je povelala Jaju i mene da nam kupi nove sandale i torbe. Nisu nam trebale; i torbe i sandale od smeđe kože nosili smo samo jedno polugodište. Ali to je bio jedini ritual koji je pripadao samo nama, taj odlazak na pijacu pred početak svakog polugodišta, kolima u kojima bismo otvorili prozore, a Kevin čak nije ni morao da pita tatu za dozvolu da nas odveze. Na prilazima pijaci oči su nam zastajale na polugolim luđacima kraj otpada, muškarcima koji su tu i tamo zastajali po ćoškovima da otkopčaju pantalone i pomokre se uza zid, na ženama koje su se naglas svađale s izloženom zeleni sve dok trgovac ne bi odnekud promolio glavu.

Na samoj pijaci morali smo da se otresemo raznih prodavača koji su nas uvlačili u mračne prolaze i govorili nam: „Imam baš ono što vam treba“, ili: „Povešću vas, to je odmah tu“, iako pojma nisu imali šta tražimo. Nozdrve su nam se skupljale pred mirisom svežeg, još krvavog mesa i ustajalim vonjem sušene ribe, i morali smo da izmičemo glavu od pčela koje su zujale u gustim oblacima iznad prodavača meda.

Kad smo izlazili s pijace, s kupljenim sandalama i nekom tkaninom koju je mama nabavila za sebe, ugledasmo nekolicinu ljudi okupljenih oko tezgi s povrćem pored kojih smo prethodno prošli, onih postavljenih duž puta. Naokolo je vrvelo od vojske. Žene su vikale, mnogi su se držali za glavu, kao ljudi očajni ili vrlo potreseni. Na zemlji je ležala neka žena, jaučući i čupajući kratku kovrdžavu kosu. Suknja joj se razvezala, pa joj se ispod nje belelo donje rublje.

„Požurite“, rekla je mama i primakla se Jaji i meni kao da hoće da nas zaštiti od pogleda na vojnike i na tu ženu. Dok smo žurno prolazili, videh kako je žena pljunula jednog vojnika. I kako je vojnik podigao korbač. Dugačak korbač. Zavijugao je kroz vazduh i pao na

ženina ramena. Drugi vojnik je šutirao poslužavnike s voćem, gazio papaje i smejao se. U kolima je Kevin rekao mami kako je vojnicima naređeno da poruše tezge s povrcem jer su bespravna gradnja. Mama je ćutala, zagledana kroz prozor, kao da hoće još jednom da vidi one žene.

Celim putem kući mislila sam na ženu u prašini. Nisam joj videla lice, ali osećala sam kao da je poznajem, kao da sam je oduvek poznavala. Poželeh da mogu da odem i pomognem joj da ustane, da očisti suknju od crvenog gliba.

Mislila sam na nju i u ponedeljak, dok me je tata vozio u školu. Na putu Ogui usporio je da dobaci nekoliko potpuno novih novčanica prosjaku opruženom pored puta, nedaleko od neke dece koja su prodavala oljuštene narandže. Prosjak se zablenuo u dobačene naire, onda je skočio na noge mašući za nama, plješćući i pocupkujući. Pretpostavila sam da je hrom. Gledala sam ga u retrovizoru, ne odvajajući očiju sve dok mi nije nestao s vidika. Podsetio me je na onu prodavačicu s pijace oborenu u prašinu. U njegovoj je radosti bilo bespomoćnosti, istovetne kao u očajanju one žene.

Srednju školu kćeri Prečistog srca okruživali su vrlo visoki zidovi, slični onima oko našeg dvorišta, samo što po njima nisu vijugali električni vodovi, nego su bili načičkani izlomljenim zelenim staklom čije su oštrice štrcale uvis. Tata je rekao da su mu ti zidovi pomogli da se opredeli kad sam završila osnovnu školu. Disciplina je važna, rekao je. Ne smeš dopustiti da ti se mladež pentra preko zidova i beži da divlja po gradu, kao što se dešava u državnim školama.

„Ovi ljudi ne znaju da voze“, promrmljao je kad smo stigli pred školsku kapiju, gde su se kola nagurala jedna za drugima i svi su pritiskali sirene. „Kao da će onaj ko prvi uđe u dvorište osvojiti nekakvu nagradu.“

Male piljarke mnogo mlađe od mene, u umoljčanim bluzicama koje su im spadale s ramena, prkosile su školskim vratarima, primičući se mic po mic kolima da ponude oljuštene narandže,

banane i kikiriki. Na kraju nas je tata polako uvezao u prostrano školsko dvorište i stao pored igrališta za odbojku, iza jednog pojasa brižljivo podšišanog travnjaka.

„Gde je tvoj razred?“ pitao me je.

Pokazah mu jednu zgradu pored nasada mangovih stabala. Tata je izašao sa mnom iz kola, a ja sam se čudila šta on to radi i šta će ovde, zašto je rekao Kevinu da odveze Jaju dok je mene povezo sam.

Sestra Margareta ga je videla dok smo prilazili mom odeljenju. Okružena đacima i nekolicinom roditelja vedro mu je mahnula, a zatim nam žurno prišla. Reči su joj štedro linule s usana; raspitivala se kako je tata i je li zadovoljan kako napredujem kod kćeri Prečistog srca, i hoće li doći na prijem koji priređuju sledeće nedelje u biskupovu čast.

Tata je izmenio naglasak i zvučao je britanski dok joj se obraćao, isto kao i kada bi razgovarao s ocem Benediktom. Bio je sav mio i pun želje da udovolji, kao i uvek u prisustvu pobožnih, pogotovo pobožnih belaca. Isto je tako umiljat bio kad je kćerima Prečistog srca uručio ček za obnovu biblioteke. Rekao je da je došao da vidi moje odeljenje, a sestra Margareta reče da joj samo kaže ako mu je bilo šta potrebno.

„Gde je Činve Džideze?“, upita tata kad pridismo mom odeljenju. Nekoliko devojčica čavrljalo je pred ulazom. Osvrnuh se naokolo, s osećanjem da mi nešto teško pritiska slepoočnice. Šta će sada uraditi? Činvino svetloputo lice nalazilo se u sredini grupe, kao i obično.

„To je ona devojčica u sredini“, rekoh. Hoće li joj se tata obratiti? Izvući joj uši jer je prva? Poželeh da se zemlja otvori i proguta čitavo dvorište.

„Pogledaj je“, reče mi tata. „Koliko glava ima?“

„Jednu.“ Nisam morala da je gledam da bih to videla, ali svejedno sam je pogledala. Tata izvuče iz džepa ogledalce, kao od pudrijere. „Pogledaj se.“

Blenula sam u njega.

„Pogledaj se.“

Uzeh ogledalo i zagledah se u njega.

„Koliko ti glava imaš, *gbo?*“ pitao me je tata, progovorivši sada na igbu.

„Jednu.“

„I ona ima jednu, nema dve. Zašto si joj onda dozvolila da bude prva?“

„Neće se ponoviti, tata.“ Duvao je lagani prašnjavi ikuku, vijugajući u smeđim spiralama kao da se to proleće odmotava, i na usnama sam osećala ukus peska.

„Zbog čega misliš da se ja toliko trudim da biste Jaja i ti dobili sve najbolje? Tolike povlastice moraju nečemu i da posluže. Bog vam je mnogo dao, pa mnogo i očekuje od vas. Očekuje savršenstvo. Ja nisam imao oca koji će me slati u najbolje škole. Moj je otac traćio vreme na klanjanje drvenim i kamenim bogovima. Danas bih bio niko i ništa da nije bilo braće i sestara misionara. Dve godine sam bio služinče parohijskom svešteniku. Jeste, služinče. Niko me nije vozio u školu. Završio sam osnovnu školu prelazeći po dvanaest kilometara peške do Nima svakog dana. Dok sam išao u Srednju školu svetog Gregorija uređivao sam vrt sveštenicima.“

Sve sam ovo čula i pre, i kako je teško radio, i koliko su ga časne sestre i sveštenici iz misije naučili, i kako nikada ne bi naučio sve to od svog oca idolopoklonika, mog papa-nukvua. Ali klimala sam i pokazivala budnu pažnju. Nadala sam se da se moje drugarice iz odeljenja neće pitati zašto smo otac i ja došli da vodimo dugačak razgovor ispred školske zgrade. Naposletku je tata začutao i uzeo ogledalce.

„Kevin će doći po tebe“, rekao je.

„Dobro, tata.“

„Zdravo. Dobro uči.“ Zagrlio me je, brzo i iskosa.

„Zdravo, tata.“ Još sam gledala za njim dok se udaljavao puteljkom oivičenim bescvetnim zelenim žbunjem kad se oglasilo zvono za zbor.

Zbor je bio razuzdan, pa je majka Lucija nekoliko puta morala da

kaže: „A sad, devojke, može li malo tišine?“ Stajala sam u prednjem redu kao i uvek, jer su pozadi bile devojačke klike, tamo su se devojčice krile od nastavnica da bi se sašaptavale i kikotaile. Nastavnice su stajale na jednom izdignutom podijumu, visoke i ukipljene u plavo-belim rizama. Pošto smo otpevali pesmu dobrodošlice iz katoličkog himnala, majka Lucija je pročitala petu glavu Jevanđelja po Mateju do jedanaestog stiha, a posle toga smo otpevale državnu himnu. Državna himna je bila nešto relativno novo kod kćeri Prečistog srca, uvedeno tek prošle godine, jer su se neki roditelji brinuli da im deca ne znaju himnu ni zakletvu. Pevale su samo časne sestre Nigerijke, bleskajući belim zubima na tamnom licu. Časne sestre belkinje stajale su sklopljenih ruku, ili su dodirivale brojanice o pojasu, brižljivo motreći da li se svim učenicama miču usne. Potom je majka Lucija zaškiljila iza debelih stakala svojih naočara prečešljavajući vrstu pogledom. Uvek bi odabrala jednu učenicu da počne zakletvu pre nego što se ostale pridruže.

„Kambili Ačike, počni zakletvu, molim te“, rekla je.

Ovo je bilo prvi put da me je majka Lucija izabrala. Otvorila sam usta, ali reči nisu htele da izađu.

„Kambili Ačike?“ Majka Lucija i čitava škola okrenuli su se i zagledali u mene.

Pročistila sam grlo, trudeći se da privolim reči da poteku. Ali nisu htele. Mlak znoj okvasio mi je pazuha.

„Kambili?“

Na kraju zamucuh: „Zaklinjem se svojoj zemlji Nigeriji da ću biti verna, odana i poštena...“

Ostale učenice mi se priključiše i dok sam nastavljala da mičem usnama upinjala sam se da usporim disanje. Posle zбора pođosmo u redovima ka svojim učionicama. Moje odeljenje se po običaju smestilo stržući stolicama i brišući stolove od prašine, a zatim smo prepisivale novi raspored s table.

„Kako ti je bilo na raspustu, Kambili?“ pitala me je Ezina naginjući se prema meni.

„Lepo.“

„Jesi li putovala u inostranstvo?“

„Ne“, rekla sam. Nisam znala šta drugo da kažem, iako sam želela da Ezina zna koliko cenim što je uvek fina prema meni ovako bojažljivoj i vezanog jezika. Htela sam da joj kažem hvala ti što mi se ne smeješ i ne zoveš me „onom uobraženom s baštom oko kuće“ kao ostale devojčice, ali umesto toga izustih: „Jesi li ti nekuda putovala?“

Ezina se nasmeja. „Ja? *O di egwu*. Na put idete ti i Gabrijela i Činve, koje imate bogate roditelje. Ja samo idem kod bake na selo.“

„Oh“, rekoh.

„Zašto ti je tata jutros dolazio?“

„Ja sam... ja...“ Zastadoh da udahnem jer sam znala da ću u suprotnom mucati još gore. „Hteo je da vidi moj razred.“

„Ličiš na njega. Mislim, ti nisi velika, ali imaš isti lik i ten.“

„Da.“

„Čula sam da ti je Činve prošlog polugodišta preuzela prvo mesto. *Abi?*“

„Da.“

„Tvojima nije smetalo, sigurna sam. Uvek si najbolja od prvog razreda. Činve kaže da ju je tata vodio u London.“

„Oh.“

„Ja sam bila peta. Popravila sam se, jer sam u prošlom polugodištu bila osma. U našem razredu se svi takmiče. U osnovnoj školi ja sam uvek bila prva.“

Tada Činve Džideze priđe Ezininoj klupi. Imala je visok glas, kao ptica. „Hoću da budem predsednik odeljenja i ovog polugodišta, Ezi-leptirice, pa nemoj da propustiš da glasaš za mene“, rekla je. Suknja pretesna u struku delila joj je telo na dve zaokrugljene polovine, pa je ličila na osmicu.

„Naravno“, reče Ezina.

Nisam se iznenadila kad je Činve prošla pored mene i prišla devojčici u sledećoj klupi da ponovi ono što je rekla Ezini, promenivši samo nadimak koji je smislila. Činve mi se nikada nije

obraćala, čak ni kada bi nas rasporedili u istu grupu na poljoprivrednoj obuci da sakupljamo trave za herbarijum. Na malom odmoru devojčice bi se sjatile oko njene klupe i otuda je često odzvanjao smeh. Kosu su obično češljale u dlaku kao i ona – u crne, tračicama prepletene, nakostrešene štapiće ako je Činve te nedelje nosila isi ovu, ili u pleteničice skupljene u rep navrh glave ako bi Činve za tu nedelju odabrala šuku. Činve je koračala kao po vrelom ugljevlju, podižući stopalo čim bi onim drugim takla pod. Na velikom odmoru odskakutala bi ispred ostalih do poslastičarnice gde su kupovale keks i koka-kolu. Ako je verovati Ezini, Činve im je svima plaćala sokove. Ja bih veliki odmor obično provela čitajući u biblioteci.

„Činve samo hoće da ti prva počneš da pričaš s njom“, šapnula mi je Ezina. „Znaš, počela je da te zove uobražena zato što ti ni sa kim ne pričaš. Kaže da nemaš razloga da misliš da si tako bitna samo zato što tvoj tata ima novine i sve te fabrike, jer i njen je tata bogat.“

„Ne mislim da sam tako bitna.“

„Danas je na zboru rekla da misliš da si mnogo važna pa zato nisi htela da počneš zakletvu prvi put kad te je majka Lucija prozvala.“

„Nisam čula kad me je majka Lucija prvi put prozvala.“

„Ne kažem ja da ti misliš da si mnogo važna, kažem ti da je to ono što misle Činve i ostale. Možda bi trebalo da pokušaš da pričaš s njom. Možda ne bi trebalo da posle škole odmah otrčiš, nego da ideš s nama do kapije. Zašto uopšte uvek otrčiš?“

„Volim da trčim“, rekoh i upitah se da li bi to trebalo da ispovedim kao laž sledeće subote, da dodam to onoj laži da nisam čula majku Luciju kad me je prozvala. Kevin bi uvek stao pežoom kraj školske kapije odmah posle zvona. On je imao još, mnogo posla da uradi za tatu, pa mi nije bilo dozvoljeno da ga ostavljam da čeka, tako da bih s poslednjeg časa uvek izjurila kao da trčim sprint na dvesta metara na međuškolskom takmičenju. Jednom je Kevin rekao tati da sam zakasnila pet minuta. pa me je tata ošamario istovremeno po desnom i levom obrazu. Njegovi krupni dlanovi ostavili su mi paralelene tragove na licu, a u ušima mi je zvonilo još danima posle

toga.

„Zašto?“, pitala me je Ezina. „Kad bi ostala da popričaš devojčkama, možda bi onda znale da u stvari nisi uobražena.“

„Volim da trčim, eto“, rekla sam ponovo.

Sve do kraja polugodišta ostala sam „ona uobražena“ za većinu devojčica iz mog odeljenja. Ali to me nije mnogo brinulo, jer sam nosila veće breme – nastojanje da po svaku cenu budem prva. Kao da sam svaki dan u školi provodila s vrećom šljunka na glavi, a nisam smela da je pridržim rukom. Još su mi slova u udžbenicima bila zamučena crvenilom, još sam videla duh svog malenog brata spojen u celinu tankim potezima krvi. Pamtila sam šta nastavnice predaju jer sam znala da nikakvog smisla neću izvući iz udžbenika kad kasnije pokušam da učim. Posle svakog testa u grlu bi mi se stvorila tvrda knedla kao od loše napravljenog fufua i stajala u njemu sve dok nam ne vrata vežbanke.

Početak decembra nastava je prekinuta zbog božićnog raspusta. Dok me je Kevin vozio kući, zurila sam u knjižicu u kojoj je pisalo „1/25“ tako iskošenim rukopisom da sam morala pažljivo da proučim brojke da bih se uverila da ne piše „7/25“ Te noći sam zaspala prigrlivši uz sebe sliku tatinog ozarenog lica, zvuk tatinog glasa dok mi je govorio koliko je ponosan na mene i kako sam ispunila svrhu koju mi je Gospod namenio.

DECEMBAR JE DONEO harmatanske vetrove pune prašine. Mirisali su na Saharu i Božić, kidali su jajolike listove s frangipanija i igličasto lišće čempresa, i sve su prekrivali smeđom patinom.

Svaki Božić smo provodili u našem zavičajnom gradiću. Sestra Veronika je to zvala godišnjom migracijom Igba. Uopšte joj nije jasno, govorila je svojim irskim naglaskom kotrljajući reči niz jezik, zašto toliki Igbi prave u zavičaju ogromne kuće u kojima provedu samo po nedelju ili dve u decembru, a ostatak godine pristaju da žive u pretrpanim četvrtima velikog grada. Često sam se pitala šta sestri Veroniki i treba da to shvata, kad je to prosto tako kako je.

Ujutro kad smo polazili vetrovi su hitro brisali, vukući i gurajući

čemprese tako da su se povijali i ugibali kao da se klanjaju nekakvom prašnjavom bogu, stvarajući među granjem i iglicama istovetan zvuk kao pištaljka fudbalskog sudije. Sva troja kola stajala su na prilaznom putu s otvorenim vratima i prtljažnicima, spremna da stavimo stvari u njih. Tata će voziti mercedes, mama će sedeti uz njega, a Jaja i ja iza njih. Iza nas će Kevin voziti Sisi u fabričkim kolima, a Sandi, vozač iz fabrike koji je i inače uskakao kad bi Kevin otišao na svoj jednonedeljni godišnji odmor, voziće volvo.

Tata je stajao pored hibiskusa i izdavao uputstva, s jednom rukom zavučenom u džep bele tunike dok je drugom pokazivao od prtljaga do automobila. „Koferi idu u mercedes, i povrće isto. Jam će u pežo 505, s konjakom i sokovima. Vidite hoće li stati i *okporoko*. Vreće s pirinčem, garijem i pasuljem će u volvo.“

Mnogo šta je trebalo da se popakuje pa je Adamu došao s kapije da pomogne Sandiju i Kevinu. Sam jam, široke gomoljike velike kao štenad, napunio je prtljažnik pežoa, a jedna vreća s pasuljem čak je prebačena preko prednjeg sedišta volvoa, kao nekakav pridremali putnik. Kevin i Sandi su krenuli prvi, a mi za njima, tako da će tata videti ako ih vojnici na barikadi zaustave, pa će i on stati.

Tata je počeo da moli krunicu još pre nego što smo izašli iz naše ulice s kapijama na obe strane. Na kraju prve desetine je stao, da bi sledećih deset Zdravomarija izmolila mama. Narednih deset izmolio je Jaja; onda je bio moj red. Tata je vozio polako. Autoput je imao samo jednu traku, pa kad bismo sustigli neki kamion on je ostajao iza njega mrmljajući kako nam putevi nisu dovoljno bezbedni, kako su ljudi u Abudži⁽⁶⁾ pokrali novac namenjen izgradnji autoputeva s po dve trake. Drugi automobili su nas prestizali trubeći; neki su bili tako pretrpani božićnim tovarom jama i vreća s pirinčem i kartonskih kutija sa sokovima da su im se tragovi gotovo utiskivali na drum.

Kod Devete milje tata je zastao da kupi hleb i okpu. Prodavci su se odmah sjatili oko našeg auta gurajući nam kroz sve prozore kuvana jaja, pečene indijske oraščiće, flaširanu vodu, hleb, okpu i agidi, i zapevajući: „Kupi od mene, o, dobro ćeš pazariti.“ Ili: „Gledaj me,

gledaj me, mene tražiš.“

Iako je kupio samo hleb i okpu zamotanu u vruće bananino lišće, tata je i svima ostalima razdelio novčanice od po dvadeset naira pa mi je njihovo „Hvala ti, gospodine, Bog te blagoslovio“ odzvanjalo u ušima dok se naš auto udaljavao od njih i približavao Abi.

Zeleni natpis DOBRO DOŠLI U MESTO ABA na isključenju s autoputa lako se mogao prevideti, jer je bio sasvim mali. Tata je skrenuo na zemljani put i uskoro začusmo kako spuštenu potrbušje mercedesa struže po kvrgavom, od sunca spečenom putu. Ljudi su nam u prolazu mahali i izvikivali tatinu titulu: „*Omelora!*“ Kolibice od blata i trske gurile su se pored dvospratnih kuća s kapijama od kovanog gvožđa. Golišava i polugolišava deca igrala su se omlitavelim fudbalskim loptama. Muškarci su sedeli na klupama ispod drveća pijuckajući palmino vino iz kravljih rogova i staklenih krigli. Kad smo stigli pred kapiju naše kuće, kola su bila potpuno prašnjava. Pod usamljenim stablom ukve nedaleko od naše kapije trojica postarijih muškaraca mahala su i dovikivala: „*Nno nu! Nno nu!* Jeste li nam došli? Uskoro ćemo vam doći da vas pozdravimo!“ Naš vratar nam je otvorio kapiju.

„Hvala ti, Gospode, što si nas sačuvao na putu“, rekao je tata krsteći se kad je uvezao auto u dvorište.

„Amin“, rekosmo mi.

Od naše kuće mi je uvek zastajao dah, od njene trospratne veličanstvenosti, od vodoskoka koji je prskao ispred nje i kokosovih stabala koja su joj rasla s obe strane i naranadža zasađenih ovde-onde po dvorištu ispred. Tri dečaćića dotrčaše da pozdrave tatu. Jurili su za našim autom čitavim putem niz zemljani drum.

„*Omelora!* Dob’ dan, ’spod’ne!“ rekoše uglas. Bili su samo u kratkim pantalonicama, a pupak je svakome bio kao balončić.

„*Kedu nu?*“ Tata je svakome dao po deset naira iz smotuljka novčanica koji je izvukao iz putnog nesesera. „Pozdravite roditelje, i nemojte da im ne pokažete ovaj novac.“

„’Oćemo, ’spod’ne! Fala, ’spod’ne!“ Izjurili su iz dvorišta glasno se smejući.

Kevin i Sandi su raspakivali namirnice dok smo Jaja i ja vadili kofere iz mercedesa. Mama i Sisi otišle su u dvorište iza kuće da ostave gvozdene tronošce za kuvanje. Hrana za nas spremaće se na gasnom štednjaku u kuhinji, ali će se na gvozdene tronošce postavljati kotlići u kojima će se kuvati pirinač i variva s mesom i supa za posetioce. U neke kotliće mogla je da stane i čitava koza. Tim kuvanjem se mama i Sisi uglavnom nisu bavile; samo su bile u blizini da dodaju soli, ugljenih briketa, pribora, jer su žene iz naše umune dolazile da kuvaju. Neka se mama odmori, govore su joj, od gradske vreve. Svake godine su odnosile kući sve što preostane – debele komadine mesa, pirinač i pasulj, boce gaziranog soka, maltine^[7] i piva. Uvek smo bili spremni da za Božić nahranimo čitavo selo, uvek spremni da niko od onih koji nam navrate ne ode a da se ne najede i ne napije do, kako je to tata govorio, razumno zadovoljavajuće mere. Tata je, na kraju krajeva, nosio zvanje omelore, Onoga Ko Doprinosi Zajednici. Ali nisu samo tati dolazili posetioći; seljani su hrlili u sve velike kuće s velikom kapijom, noseći ponekad plastične činije s poklopcima. Pa je li Božić ili nije?

Jaja i ja smo se raspakivali na spratu kad mama dođe da nam kaže: „Došao je Ejđ Koker s porodicom da nam požele srećan Božić. U prolazu su, pošli su u Lagos. Dođite da ih pozdravite.“

Ejđ Koker je bio onizak, debeljuškast, nasmejan čovek. Kad god bih ga videla, pokušavala sam da ga zamislim kako piše uvodnike za *Standard*; pokušavala sam da ga zamislim kako se opire vojnicima. I nisam uspevala. Ličio mi je na krpenog lutka, a kako se uvek smešio, duboke jamice u njegovim jastučastim obrazima izgledale su kao stalne crte lika, kao da mu ih je neko izdubio štapićem. Čak su mu i naočari izgledale lutkasto: deblje od prozorskog okna, osenčene nekim čudnim plavičastim prelivom, s belim plastičnim ramom. Kad nas dvoje uđosmo, bacao je u igri najmlađe detence, savršenu debeljuškastu repliku samog sebe, u vazduh. Starija kćerčica je stajala kraj njega moljakajući ga da baci i nju.

„Jaja, Kambili, kako ste?“, pitao nas je, ali pre nego što smo uspeli da odgovorimo, zasmejao se onim svojim zvonkim smehom i rekao

pokazujući na bebu: „Znate kako se kaže: što ih više uvis bacaš dok su mali, to je verovatnije da će naučiti da lete!“ Beba je gukala pokazujući ružičaste desni i pokušavala da dohvati očeve naočari. Ejđ Koker je zabacio glavu i ponovo hitnuo detence uvis.

Njegova žena Juanda nas je zagrlila, raspitala se kako smo, onda je šaljivo šljepnula Ejda po ramenu i uzela bebu od njega. Gledala sam je i mislila kako se gušila od glasnog plača pred tatom.

„Dopada li vam se u selu?“, pitao nas je Ejđ.

Oboje istovremeno pogledasmo u tatu; on je na sofi čitao božične čestitke i smeškao se. „Da“, rekosmo.

„E? Dopada vam se da dolazite u ovu divljinu?“ Dramatično je razrogačio oči. „Imate li drugare ovde?“

„Ne“, rekosmo.

„Pa šta onda radite u ovoj bestragiji?“, zadirkirao nas je.

Jaja i ja smo se smeškali i nismo mu odgovorili.

„Uvek su tako tihi“, reče Ejđ okrećući se tati. „Ćutljivi.“

„Nisu oni bučna deca kao ova što se danas odgajaju, bez ikakvog kućnog vaspitanja i bogobožnosti“, reče tata, a ja sam bila sigurna da sam videla ponos u njegovim zategnutim usnama i razvedrenim očima.

„Zamisli na šta bi *Standard* ličio da smo svi ćutljivci.“

Bila je to šala. Ejđ Koker se smejao, i njegova žena Juanda. Ali se tata ne nasmeja. Jaja i ja smo se okrenuli i ćutke vratili na sprat.

PROBUDILO ME JE ŠUŠTANJE kokosovog lišća. Ispred kapije sam čula koze kako mekeću, petlove kako kukuriču i ljude kako dovikuju pozdrave preko zemljanih zidova oko našeg dvorišta.

„'Broj'tro. Jeste poustajali, oj? Jeste zdravo svanuli?“

„'Broj'tro. Jeste svi po kući zdravo svanuli, oj?“

Pružila sam ruku da otvorim prozor, da bolje čujem zvuke spolja i pustim unutra svež vazduh prožet mirisom kozjih brabonjaka i naranadža u zrenju. Jaja mi je kucnuo na vrata i ušao. Sobe su nam bile jedna uz drugu; u Enuguu su razdvojene.

„Jesi li ustala?“, upitao je. „Hajde da siđemo na molitvu pre nego

što nas tata pozove.“

Ne skinuvši spavačicu vezala sam preko nje suknju, kojom sam se pokrivala kad su noći bile vrele, i pošla za Jajom niz stepenice.

Zbog širokih hodnika kuća nam je ličila na hotel, a i zbog onog bezličnog mirisa soba zaključanih preko većeg dela godine, mirisa nekorištenih kupatila, kuhinja i toaleta, nenastanjenih prostorija. Boravili smo samo u prizemlju i na prvom spratu; gornja dva smo poslednji put koristili pre više godina, kad je tata postao seoski glavar i poneo zvanje omelore. Pripadnici naše umune nagovarali su ga tako dugo, čak i dok je još bio direktor u *Leventisu*, pre nego što je kupio svoju prvu fabriku. Sasvim je dovoljno bogat, tvrdili su; osim toga, niko iz naše umune nikada nije nosio to zvanje. Tako se desilo da je, kad je tata konačno rešio da prihvati, posle dugačkih razgovora s parohom i zahteva da obred njegovog proglašenja bude bez ikakvih paganskih primesa, svečanost ličila na proslavu prikupljanja jama u malom. Kola su se nagurala na svakoj stopi zemljanog puta kroz Abu. Gornja dva sprata vrvela su od ljudi. Sad sam se gore pela samo ako sam htela da vidim malo dalje niz put, a ne samo ispred našeg dvorišta.

„Mama je danas domaćica sastanka crkvenog veća“, reče mi Jaja. „Čuo sam kad joj je kazao.“

„U koliko sati?“

„Pre podneva.“ A očima mi reče: *Tada možemo da budemo neko vreme zajedno.*

U Abi Jaja i ja nismo imali raspored.

Više smo razgovarali, a manje sedeli svako u svojoj sobi, jer je tata bio zauzet primanjem beskrajne reke posetilaca i prisustvom na sastancima crkvenog veća u pet ujutro i sastancima gradskog veća sve do ponoći. Ili je to možda bilo jer je Aba bila drugačija, jer su nam ljudi ulazili u dvorište kako im se htelo, jer se i sam vazduh koji smo udisali kretao sporije.

Tata i mama su bili u malom salonu pored velike dnevne sobe u prizemlju.

„Dobro jutro, tata. Dobro jutro, mama“, pozdravismo Jaja i ja.

„Kako ste vas dvoje?“, pitao nas je tata.

„Dobro smo“, rekosmo.

Tati su blistale oči; mora da je bio budan već odavno. Listao je Bibliju, katoličku verziju s deuterokanonskim knjigama, povezanu u sjajnu crnu kožu. Mama je izgledala pospano. Trljala je krmeljive oči kad nas je upitala jesmo li se naspavali. Iz dnevne sobe čuli su se glasovi. Ovde su nam gosti dolazili od zore. Taman smo se prekrstili i klekli oko stola, kad nam neko kucnu na vrata. Sredovečan čovek u iznošenoj majici proviri unutra.

„*Omelora!*“, reče onim silovitim glasom kakvim ljudi izgovaraju titule. „Ja sam pošao, pa hoću da vidim da li bih mogao da kupim deci nešto za Božić u Oje Abagani.“ Govorio je engleski s tako izraženim igbo naglaskom da su i najkraće reči dobijale poneki dodatni samoglasnik. Tati se dopadalo kad se seljani trude da pred njim govore engleski. Govorio je da time posvedočuju da imaju razuma.

„*Ogbunambala!*“, rekao je tata. „Sačekaj me, molim se s porodicom. Hteo bih da ti dam nešto malo za dečicu. A i da doručkuješ malo hleba i čaja sa mnom.“

„*Hei! Omelora!* Fala, gospodine. Ove godine još nisam okusio mleka. Još je neodlučno stajao na vratima, misleći možda da od čaja s mlekom koji mu je tata obećao neće ništa biti ako sada ode.

„*Ogbunambala!* Idi sedi i sačekaj me.“

Čovek se povuče. Tata nam je čitao psalme, a onda očitao Očenaš, Zdravomariju, Slava tebi i Apostolsko vjeruju. Iako smo se naglas pridružili tati posle prvih nekoliko izgovorenih reči, mukla tišina nas je obavijala, padala po nama kao veo. Ali kad je izgovorio: „Sad ćemo se pomoliti našim vlastitim rečima za one duše koje nas zastupaju po volji Njegovoj“, tišina bi razbijena. Glasovi su nam bili bučni i neskladni. Mama je počela molitvom za mir i za one koji vladaju našom zemljom. Jaja se molio za sveštenike i pobožne, ja za papu. Na kraju se tata dvadeset minuta molio Bogu da nas sačuva od bezbožnika i bezbožnih sila, za Nigeriju i za bezbožnike koji njome vladaju, i za nas da i dalje rastemo u pravdi Božijoj.

Naposletku se pomolio da se naš papa-nukvu pokrsti i izbavi pakla. Neko vreme je opisivao pakao, kao da Bog ne zna da je oganj tamo večan i vreo i žestok. Na kraju smo podignutim glasovima izgovorili „Amin!“

Tata je sklopio Bibliju. „Kambili i Jaja, popodne ćete otići do dedine kuće da ga pozdravite. Kevin će vas odvesti. Upamtite, hrane se ne dotičite i ništa ne pijte. I kao i obično, ostaćete petnaest minuta, ne duže. Petnaest minuta.“

„Da, tata.“ Isto ovo smo slušali svakog Božića poslednjih nekoliko godina, sve otkad smo počeli da posećujemo papa-nukvua. Papa-nukvu je sazvaio umunu na zbor da se požali široj rodbini kako ne poznaje vlastitu unučad niti ona njega. To nam je on rekao, Jaji i meni, jer nam tata takve stvari ne govori. Papa-nukvu je rekao umuni da je tata ponudio da mu sagradi kuću, kupi auto i unajmi vozača ako se pokrsti i odbaci či iz trščanog svetilišta u svom dvorištu. Papa-nukvu se nasmejao i rekao da on samo hoće da viđa svoju unučad kad može. Svoj či neće da baci, rekao je to tati već mnogo puta. Umuna je stala na tatinu stranu kao i uvek, ali je od tate ipak zatraženo da nam dopusti da posećujemo papa-nukvua, da ga pozdravimo, jer svaki čovek dovoljno star da se nazove dedom zaslužuje da mu unučad dođu da ga pozdrave. Tata nikada nije išao da pozdravi papa-nukvua, nikada mu nije odlazio u posetu, ali bi mu po Kevinu ili nekome iz naše umune poslao tanak smotuljak naira, tanji nego što je davao Kevinu za Božić.

„Nije mi milo da vas šaljem paganinu u kuću, ali Bog će vas čuvati“, rekao nam je tata. Ostavio je Bibliju u komodu, i onda nas privukao uz sebe, milujući nas po mišici.

„Da, tata.“

Otišao je u dnevnu sobu, odakle se začu još glasova, još ljudi je dolazilo da kažu „Nno nu“ i požale se na težak život i kako ovog Božića ne mogu da kupe deci novu odeću.

„Jaja i ti doručkujte gore u sobi, doneću vam“, reče nam mama. „Otac će vam doručkovati s gostima.“

„Da ti pomognem“, ponudih se.

„Nemoj, *nne*, idi gore. Budi s bratom.“

Gledala sam je kako odlazi u kuhinju, šepajući. Spletenu kosu sakupila je mrežicom, tako da je na kraju pravila punđicu veličine loptice za golf, kao kićanka na Deda-Mrazovoj kapi. Izgledala je umorno.

„Papa-nukvu ne živi daleko, možemo da stignemo do njega za pet minuta, ne treba nam Kevin da nas vozi“, rekao je Jaja dok smo se peli uz stepenice. To je govorio svake godine, ali uvek bismo na kraju išli kolima tako da Kevin može da nas odveze i da pazi na nas.

Kad nas je kasnije tog jutra povezao iz našeg dvorišta, okrenula sam se da još jednom pomilujem očima blistavobeke zidove i stubove naše kuće, savršeni srebrnasti luk vode iz fontane. Papa-nukvu u tu kuću nikad nogom nije stupio, jer kad je rešio da neznabošcima nije dozvoljeno da zalaze u njegovo dvorište, tata od te odluke nije izuzeo ni svog rođenog oca.

„Otac vam je rekao da ne ostajete duže od petnaest minuta“, rekao je Kevin kad je stao pored puta blizu papa-nukvuovog trskom ograđenog dvorišta. Pre nego što sam izašla iz kola, zagledah se u ožiljak na Kevinovom vratu. Pao je s palme kad je pre dve-tri godine išao na odmor u svoje rodno mesto u delti Nigera. Ožiljak se pružao od središta zatiljka pa do vrata i imao je oblik bodeža.

„Znamo“, rekao je Jaja.

Otvorio je papa-nukvuovu škripavu drvenu kapiju, tako uzanu da bi tata kroz nju morao da prođe postrance ako bi ikada došao ovamo. Čitavo dvorište jedva da je bilo veliko koliko četvrtina našeg dvorišta u Enuguu. Po njemu su bazale dve koze i nekoliko pilića, grickajući i ključajući povenule stručke trave. Usred dvorišta stajao je kućerak zbijen kao kockica. Teško je bilo zamisliti kako su tata i teta Ifeoma odrasli u njemu. Ličio je baš na one kuće koje sam crtala u obdaništu: četvrtasta kućica sa četvrtastim vratima i po jednim četvrtastim prozorom s obe strane. Jedino što je papa-nukvuova kuća imala trem ograđen zardalim gvozdenim šipkama. Prvi put kad smo nas dvoje došli, ja sam tražila kupatilo, a deda se nasmejao i pokazao napolje, na jednu zgradicu veličine ormara sazidanu od

neokrećenih betonskih blokova i s ulazom zaklonjenim spletenim palminim lišćem. Tražila sam tog dana na njemu tragove različitosti, bezbožništva, izbegavajući njegov pogled svaki put kad je hteo da me pogleda u oči. Nikakve znake nisam našla, ali bila sam uverena da ih ima. Moralo ih je biti.

Papa-nukvu je sedeo na niskoj stoličici na tremu. Pred njim su na podmetaču od rafije bile postavljene činije s jelom. Ustao je kad smo ušli. Na njemu je bila halja vezana iza vrata, a ispod nje nekad bela potkošulja, sada potamnela od starosti i požutela ispod miški.

„*Neke! Neke! Neke!* Došli su mi Kambili i Jaja da pozdrave svog starog dedu!“ Iako se od godina pogrbio, videlo se da je nekada bio vrlo visok. S Jajom se rukovao, a mene je zagrlio. Privila sam se uz njega samo na trenutak, nežno, zadržavajući dah, jer je mirisao snažno i neprijatno na kasavu.

„Dođite da jedete“, rekao je pokazujući na podmetač od rafije. U emajliranim činijama bio je pahuljast fufu i retka supa u kojoj nije bilo ni mesa ni ribe. Običaj je da se ponudi, ali papa-nukvu je očekivao da odbijemo – oči su mu vragolasto svetlucale.

„Ne, hvala, gospodine“, reko smo. Seli smo na drvenu klupu pored njega. Naslonila sam glavu na drvene prozorske kapke s paralelnim prorezima preko njih.

„Čuo sam da ste stigli juče“, reče on. Donja usna mu je podrhtavala, i glas isto tako, i ponekad mi je trebao trenutak ili dva duže da bih razumela ono što je rekao jer mu je govor bio starinski, bez engleskih uticaja koje je naš poprimio.

„Da“, odvrati Jaja.

„Kambili, tako si porasla, dozrela u *agbogho*. Uskoro će početi da te prose“, rekao je zadirkujući me. Levo oko mu je gubilo vid, zastirala ga je skrampa po boji i gustini slična razređenom mleku. Nasmejala sam se kad se ispružio da me potapše po ramenu; na ruci su mu se isticale staračke pege, mnogo svetlije od njegove puti boje zemlje.

„Jesi li dobro, papa-nukvu? Kako ti je telo?“, pitao je Jaja.

Papa-nukvu sleže ramenima, kao da bi da kaže da štošta ne valja, ali da mu druge nema. „Dobro sam, sinko. Šta starcu drugo ostaje

nego da bude dobro dok ne ode precima?“ Zastao je da uvalja malo fufua u kuglicu. Gledala sam ga, gledala sam osmeh na njegovom licu, lakoću s kojom je bacio uvaljano parčence hrane u baštu gde se sprženo bilje povijalo na poventarcu, zamolivši Ani, boginju zemlje, da obeduje s njim. „Noge me često bole. Vaša teta Ifeoma donese mi lekove kad smogne para. Ali star sam; da me ne bole noge, bolele bi ruke.“

„Hoće li teta Ifeoma dolaziti s decom ove godine?“ , pitala sam.

Papa-nukvu počesa bele pramenove koji su mu se još tvrdoglavo držali za ćelavu glavu. „*Ehye*, nadam im se sutra.“

„Prošle godine nisu dolazili“, reče Jaja.

„Ifeoma nije imala para za put.“ Odmahnuo je glavom. „Teško joj je otkad je ostala bez oca svoje dece. Ali ove godine će ih dovesti. Videćete ih. Nije pravo da ih ne poznajete kako treba, svoj rod. Nije pravo.“

Jaja i ja smo ćutali. Ni tetu Ifeomu ni njenu decu nismo dobro poznavali jer su se ona i tata posvađali oko papa-nukvua. Tako nam je rekla mama. Teta Ifeoma je prestala da govori s tatom kad je zabranio papa-nukvu da mu dolazi u kuću i prošlo je nekoliko godina pre nego što su ponovo progovorili jedno s drugim.

„Da u čorbi imam mesa“, reče papa-nukvu, „ponudio bih vam.“

„Nema veze, papa-nukvu“, reče Jaja.

Papa-nukvu je jeo natenane. Gledala sam kako mu hrana klizi niz grlo, s naporom mimoilazeći usahlu adamovu jabučicu koja mu je provirivala iz vrata kao skvrčeni orah. Nikakvog pića nije bilo pred njim, čak ni vode. „Ono dete što mi pomaže, Činjelu, doći će uskoro. Poslaću je da vam kupi sok u Ičijevoj radnji“, rekao je.

„Nemoj, papa-nukvu. Ali hvala ti lepo“, reče Jaja.

„*Ezi okwu?* Znam da vas otac ne pušta da jedete kod mene jer uvek ponudim hranu precima, ali zar ni sok ne smete? Zar ga ja ne kupujem u radnji kao i svi ostali?“

„Papa-nukvu, jeli smo baš pre nego što ćemo poći“, odgovorio je Jaja. „Da smo žedni, pili bismo u tvojoj kući.“

Papa-nukvu se nasmešio. Zubi su mu bili požuteli i retki, jer ih je

dosta pogubio. „Lepo si to rekao, sinko. U tebi se vratio moj otac Ogbuefi Olioike. On je mudro zborio.“

Zurila sam u fufu u njegovoj emajliranoj posudi čija se kao list zelena boja iskrzala po ivicama. Zamišljala sam kako fufu isušen na harmatanskom vetru grebe papa-nukvua u grlu dok ga guta. Jaja me je munuo. Ali nisam htela da pođem; htela sam da ostanem, pa da mogu da otrčim i donesem papa-nukvuu vode ako mu fufu zapne u grlu i on počne da se guši. Samo što nisam znala gde bih našla vodu. Jaja me je ponovo munuo, a ja i dalje nisam mogla da ustanem. Klupa me je držala, vukla. Gledala sam sivog petla kako ulazi u svetište u uglu dvorišta gde je bio papa-nukvuov bog, kome nam je tata rekao da se nikada ne približavamo. Svetište je bilo jedna niska, otvorena zemljana kolibica, krova i zidova zastrvenih palminim lišćem. Izgledala je kao pećina ispred Svete Agneze posvećena Našoj Gospi iz Lurda.

„Da pođemo, papa-nukvu“, reče na kraju Jaja ustajući.

„Dobro, sinko moj“, odgovori papa-nukvu. Nije rekao ni „Šta, zar već?“ ni „Zar vam je moja kuća mrska?“ Navikao je bio da odlazimo čim smo došli. Kad nas je ispratio do kola oslanjajući se na savijen štap načinjen od grane nekog drveta, Kevin izađe da ga pozdravi i dade mu tanak smotuljak novčanica.

„O? Zahvali Judžinu od mene“, reče papa-nukvu smešeći se. „Kaži mu hvala.“

Mahnuo nam je dok smo odlazili. Uzvratih mu, i gledala sam ga dok se gegao natrag u svoje dvorište. Ako je papa-nukvuu i smetalo što mu sin po vozaču šalje neke bedne svotice bez imalo lične topline, ničim to nije pokazao. Niti je pokazao prošlog Božića, ni pretprošlog. Nikad nije pokazao. Tata je potpuno drugačije postupao s mojim dedom po majci, sve do njegove smrti pre pet godina. Po dolasku u Abu zastao bi ispred naše *ikwu nne*, devojačkog doma naše majke, pre nego što bismo i svratili u naše sopstveno dvorište. Deda je bio vrlo svetloput, gotovo albino; govorilo se da je to jedan od razloga što su ga misionari voleli. Odlično je govorio engleski, uvek, s teškim igbo naglaskom. I

latinski je znao, i često je navodio zaključke Prvog vatikanskog koncila, a vreme je većinom provodio u Svetom Pavlu gde je bio prvi veroučitelj. Tražio je da ga zovemo deda, na engleskom, a ne papa-nukvu niti na-oči. Tata ga je i dalje često pominjao, s ponosom u očima, kao da mu je bio rođeni otac. Otvorio je oči pre nego većina našeg naroda, rekao bi tata; bio je jedan od malobrojnih koji su s dobrodošlicom dočekali misionare. Zna li kako je brzo naučio engleski? Zna koliko je ljudi pokršteno uz njegovu pomoć pošto je postao tumač? Pa Abu je većinom sam pokrstitio! Sve je radio kao što treba, kao što rade belci, a ne kao što naš narod i sad radi! Tata je dedinu sliku u svečanoj odeždi vitezova svetog Jovana, u ramu od punog mahagonija, držao na zidu kod kuće u Enuguu. Meni, međutim, ta slika nije trebala da bih se prisetila dede. Imala sam samo deset godina kad je umro, ali sećam se njegovih još malo pa zelenih albinoskih očiju i kako je gotovo u svaku rečenicu umetao reč *grešnik*.

„Papa-nukvu ne izgleda zdrav kao prošle godine“, šapnula sam Jaji na uho dok su se kola udaljavala od njegove kuće. Nisam htela da me Kevin čuje.

„Star je“, reče mi Jaja.

Kod kuće nam je Sisi iznela ručak, pirinač i pečenu govedinu na otmenim svetlosmeđim tanjirima, pa smo Jaja i ja ručali sami. Sastanak crkvenog saveta je već bio počeo, te bismo s vremena na vreme čuli muške gasove kako se podižu u prepirci dok je, istovremeno, čas glasnije čas tiše pevušenje ženskih glasova dopiralo iz dvorišta iza kuće gde su žene pripadnika naše umune trljale kotliće uljem da bi ih kasnije bilo lakše oprati, sitnile začine u drvenim stupama i potpaljivale vatru pod tronošcima.

„Ispovedićeš ono?“, upitah Jaju dok smo jeli.

„Šta?“

„Ono što si danas rekao, da bismo pili u papa-nukvuovoj kući ako bismo bili žedni. Znaš da ne smemo da pijemo u njegovoj kući.“

„Samo sam hteo da ga oraspoločim.“

„On to dobro prima.“

„On to dobro skriva“, reče Jaja.

Tad tata otvori vrata i uđe. Nisam ga čula kad se popeo uz stepenice, a nisam ni pomislila da bi se popeo, jer se sastanak crkvenog saveta još držao dole u prizemlju.

„Dobar dan, tata“, rekosmo Jaja i ja.

„Kevin mi reče da ste se kod dede zadržali čitavih dvadeset pet minuta. Jesam li vam tako rekao kad ste pošli?“ Govorio je tiho.

„Ja sam izgubio vreme, ja sam kriv“, reče Jaja.

„Šta si tamo radio? Jesi li jeo hranu posvećenu idolima? Jesi obesvetio svoj hrišćanski jezik?“

Sedela sam kao skamenjena; nisam ni znala da i jezik može biti hrišćanski.

„Ne“, reče Jaja.

Tata pođe prema njemu. Sada je govorio potpuno na igbu. Mislila sam da će počupati Jaju za uši, da će mu ih još u hodu povući i trgnuti, da će ga ošamariti uz onaj zvuk dlana kao kad teška knjiga padne s police u školskoj biblioteci. A onda će pružiti ruku i ošamariti i mene, istom onakvom uzgrednom kretnjom kao kad dohvata slanik. Ali on samo reče: „Završite jelo i idite u svoje sobe da se pomolite za oprostaj“, i okrenu se da se vrati u prizemlje. Za njim je ostala tišina teška ali prijatna, kao iznošen i bockav džemper u mrzlo jutro.

„Još imaš pirinča na tanjiru“, reče Jaja na kraju.

Klimnuh i maših se viljuške. Onda začuh tatin povišen glas tačno pod prozorom i ponovo spustih viljušku.

„Šta će on u mojoj kući? Šta će Anikvenva u mojoj kući?“ Od jarosnog treperenja u njegovom glasu ohladneše mi prsti. Jaja i ja priletesmo prozoru, pa pošto odatle ništa nismo videli, izletesmo na balkon i stadosmo zaklonjeni iza stubova.

U dvorištu ispred kuće, pored jednog narandžinog stabla, tata je urlao na zboranog starca u poderanoj potkošulji i halji obmotanoj oko struka. Još nekoliko muškaraca stajalo je oko tate.

„Šta će Anikvenva u mojoj kući? Šta će mi idolopoklonik u kući? Odlazi iz moje kuće!“

„Zar ne znaš da sam ja vršnjak s tvojim ocem, *gbo?*“ pitao ga je starac. Prst kojim je mahao nameravao je da mu uperi u lice, ali mu je zastao negde oko tatinih grudi. „Znaš li da smo u isto vreme sisali na majčinih prsima?“

„Gubi se iz moje kuće!“ Tata je pokazivao na kapiju.

Dvojica ljudi polako povedoše Anikvenu iz dvorišta. Nije se opirao; ionako je bio prestar za to. Ali se osvrtao i dobacivao tati: „*Ifukwa gi!* Ulećeš kao slepa muva za lešom u grob!“

Pogledom sam pratila starca dok je klimavim korakom izlazio kroz kapiju.

Teta Ifeoma došla je sutra predveče, kad su izdužene senke narandžinih stabala već padale preko vodoskoka u dvorištu. Njen smeh je doplovio u dnevnu sobu na spratu, gde sam sedela i čitala. Dve godine ga nisam čula, ali bih svuda prepoznala taj srdačni kikot. Teta Ifeoma je bila visoka kao tata, lepo sazdanog stasa. Koračala je hitro, kao neko ko zna kuda se uputio i šta će tamo. A i govorila je kao što je koračala, kao da bi htela da izgovori što više reči za što kraće vreme.

„Dobro nam došla, teto, *nno*“, pozdravih je ustajući da je zagrlim.

Nije me zagrlila kratko i uzgredno kao obično. Obgrlila me je oberučke i držala čvrsto privijenu uz mekoću svog tela. Široki reveri njene plave haljine sa zvonastom suknjom mirisali su na lavandu.

„Kambili, *kedu*?“ Tamnoputo lice razvuklo joj se u širok smešak koji je otkrivao razmaknute prednje zube.

„Dobro sam, teto.“

„Baš si porasla. Ma vidi je samo.“ Štipnula me je za levu dojku. „Gle kako brzo rastu.“

Odvratila sam pogled i duboko udahнула da ne bih počela da mucam. Nisam znala kako da izađem na kraj s ovakvim zadirivanjima.

„Gde je Jaja?“, pitala me je.

„Spava. Boli ga glava.“

„Boli ga glava tri dana pred Božić? Ne dolazi u obzir. Sad ću da ga probudim i da mu izlečim tu glavobolju.“ Nasmejala se. „Stigli smo još pre podneva; baš smo poranili iz Nsuke i bili bismo ovde još i pre da nam se kola nisu usput pokvarila, ali hvala Bogu da se to desilo blizu Devete milje, pa smo lako našli mehaničara.“

„Hvala neka je Gospodu“, rekoh. Malo sam ćutala, pa onda upitah: „Kako su mi rođaci?“ Bilo je učtivo da pitam, ali sam se ipak osećala pomalo čudno što se raspitujem za rođake koje jedva i

poznajem.

„Doći će uskoro. Sad su s tvojim papa-nukvuom, a on je taman započeo jednu od svojih priča. Znaš kako on voli da veze.“

„Oh“, rekoše. Nisam znala kako papa-nukvu voli da veze. Nisam znala čak ni da ume da priča priče.

Mama uđe noseći poslužavnik sa sokovima i pićem od slada. Postavljen na pića klatio se tanjir čin-čina.

„*Nwunye m*, za koga ti je to?“, upita teta Ifeoma.

„Za tebe i decu“, odgovori mama. „Zar nisi rekla da će deca uskoro doći, *okwia?*.“

„Stvarno nije trebalo da se mučiš. Kupili smo okpu usput i samo što smo jeli.“

„Onda ću vam spakovati čin-čin da ponesete“, reče mama i okrenu se da izađe iz sobe. Obukla se lepo, haljina joj je imala žuti štampani dezen, a kratki bubi rukavi na bluzi bili su oivičeni žutom čipkom.

„*Nwunye m*“, pozva je teta Ifeoma i mama se vrati.

Kad sam pre dosta godina prvi put čula tetu Ifeomu da je tako zove bila sam zgrožena što jedna žena kaže drugoj „ženo moja“. Kad sam pitala tatu, rekao mi je da je to ostatak bezbožničke tradicije, ta zamisao da se žena ne udaje samo za svoga muža nego za čitavu njegovu porodicu, a mama mi je kasnije šapatom rekla, iako smo bile same u mojoj sobi: „Ja sam i njena žena zato što sam žena tvoga oca. Time pokazuje da me je prihvatila.“

„Dođi sedi, *nwunye m*. Izgledaš umorno. Jesi li mi dobro?“, pitala je teta Ifeoma.

Napet smešak ukaza se na maminom licu. „Dobro sam, sasvim sam dobro. Pomagala sam ženama iz naše umune u kuvanju.“

„Dođi sedi“, ponovila je teta Ifeoma. „Dođi sedi i odmori se. Žene iz naše umune mogu i same da potraže i nađu so. Na kraju krajeva, i došle su da uzmu od tebe, da zamotaju meso u list banane kad ih niko ne gleda i odšunjavaju se s njim kući“, rekla je kroz smeh.

Mama sede kraj mene. „Judžin gleda da stavimo još stolica napolje, posebno na Božić. Toliko je sveta već došlo.“

„Znaš da naš svet na Božić nema druga posla nego da ide od kuće

do kuće“, reče teta Ifeoma. „Ali ti ne možeš po ceo dan da ih služiš. Trebalo bi sutra da povedemo decu na proslavu Ara u Abaganu da gledaju *mmuo*.“

„Judžin neće pustiti decu na neznabožačko slavlje“, kazala je mama.

„Neznabožačko slavlje, *kwa*?. Svi idu na Aro da gledaju *mmuo*.“

„Znam, ali znaš ti Judžina.“

Teta Ifeoma je polako odmahнула glavom. „Reći ću mu da idemo da se provozamo, da budemo malo zajedno, pogotovo deca.“

Mama je lomila prste i neko vreme ništa ne reče. Onda je upitala: „Kad ćeš voditi decu u očev zavičaj?“

„Možda danas, iako baš sad nemam snage za Ifediorinu rodbinu. Svake godine su sve gori govsnari. U njegovoj umuni govore da negde krijem novac koji je ostavio. Za prošli Božić mi je jedna žena čak rekla da sam ga ja ubila. Htela sam da joj naguram pesak u usta. Onda sam pomislila da je posednem i ispričam joj da kad voliš svog muža onda ga nećeš ubiti niti ćeš režirati saobraćajnu nesreću u kojoj će se šleper zakucati u njegova kola, ali opet, što bih traćila vreme? Niko od njih nema više mozga nego morsko prase.“ Siknula je glasno. „Ne znam koliko ću još voditi decu tamo.“

Mama samilosno coku. „Ljudi ponekad ne misle šta pričaju. Ali dobro je da deca idu, posebno dečaci. Treba da znaju odakle im je otac ponikao i da poznaju očevu umunu.“

„Časna reč, ne znam kako je Ifediora ponikao iz takve umune.“

Gledala sam kako joj se usne miču dok je govorila; mamine nenamazane usne bile su blede naspram teta Ifeominih na kojima je svetlucao bronzani karmin.

„Umuna će uvek reći nešto da te zaboli“, reče mama. „Zar nije naša umuna govorila Judžinu da uzme drugu ženu jer čovek njegovog položaja ne sme da ima samo dvoje dece? Da ljudi kao ti nisu tada stali na moju stranu...“

„Prestani, prestani da budeš zahvalna. Da je Judžin to uradio, on bi bio na gubitku, a ne ti.“

„To ti tako kažeš. Žena s decom, a bez muža, šta je to?“

„Ja.“

Mama odmahnu glavom. „Eto tebe opet, Ifeoma. Znaš ti šta sam mislila. Kako da žena tako živi?“ Oči su joj se zaokruglile, zauzele više lica.

„*Nwunye m*, ponekad život počne kad se brak završi.“

„Ti i tvoje fakultetske priče. Učiš li tome i svoje studentkinje?“
Mama se smešila.

„Zapravo, učim. Ali u današnje vreme udaju se sve ranije. Kakva korist od diplome, pitaju me, kad ne možemo s njom da nađemo posao?“

„Bar će neko voditi računa o njima kad se udaju.“

„Ne znam ko će o kome. Šest devojaka iz moje brucoške seminarske klase je poudato, muževi im za vikend dolaze u posetu u mercedesima i leksusima, muževi im kupuju stereo-uređaje i udžbenike i frižidere, a kad diplomiraju, muževi poseduju i njih i njihove diplome. Zar ne vidiš?“

Mama odmahnu glavom. „Eto opet fakultet progovara. Muž je kruna ženinog života, Ifeoma. To je ono što ona želi.“

„To je ono što žene misle da žele. Ali kako da ih krivim? Pogledaj šta nam je ova tiranska vojničina napravila od zemlje.“ Teta Ifeoma sklopi oči, onako kao kad se ljudi prisećaju nečeg neugodnog. „U Nsuki tri meseca nismo imali goriva. Prošle nedelje sam čitavu noć provela na pumpi čekajući benzin. Na kraju nije ni stigao. Neki su ostavili auta na pumpi jer nisu imali dovoljno benzina da ih vrate kući. Da si samo videla koliki su me komarci grizli te noći, joj, imala sam plikove velike kao indijski oraščići.“

Mama samilosno zavrte glavom. „Kakvo je uopšte stanje na univerzitetu?“

„Upravo smo prekinuli još jedan štrajk, iako niko od predavača nije dobio platu već dva meseca. Kažu nam da savezna vlada nema novca.“ Nasmejala se neveselo. „*Ifukwa*, ljudi odlaze iz zemlje. Filipa je otišla pre dva meseca. Sećaš se moje prijateljice Filipe?“

„Dolazila je s tobom za Božić pre dve-tri godine. Tamna i punačka?“-

„Jeste. Sad predaje u Americi. Deli tesan kabinet s još jednom profesorkom koja povremeno predaje, ali kaže da tamo nastavnike bar plaćaju.“ Zastala je i pružila ruku da obriše nešto sa mamine bluze. Pratila sam svaki njen pokret, lovila svaku njenu reč. Bilo je u njoj nekakve neustrašivosti, u njenim kretnjama dok je govorila, u osmehu koji je otkrivao onaj razmak među zubima.

„Iznela sam onu moju staru naftaru. Na tome sada kuvamo; više nam čak i ne smeta miris nafte u kuhinji. Znaš li koliko sad košta boca gasa za kuvanje? Sramota živa!“

Mama se nelagodno pomače na dvosedu. „Što ne kažeš Judžinu? U fabrici imaju boce s gasom...“

Teta Ifeoma se nasmeja i srdačno potapša mamu po ramenu. „*Nwunye m*, teško nam jeste, ali još ne umiremo. Pričam ti sve ovo samo zato što si to ti. Pred svakim drugim samo bih natrljala lice pomadom i blistala.“

Tada uđe tata. Pošao je bio u svoju sobu, po još svežnjeva naira, bila sam ubeđena, da ih razdeli posetiocima i da im onda kaže: „Nije to od mene, to je od Boga“, kad počnu da mu zahvaljuju.

„Judžine“ doviknu mu teta Ifeoma, „baš kažem da bi Jaja i Kambili trebalo sutra da provedu malo vremena sa mnom i decom.“

Tata nešto progundā i produži ka vratima.

„Judžine!“

Kad god bi se teta Ifeoma obratila tati, meni bi srce zastalo, a onda ubrzano zalupalo. U njenom glasu nije bilo poštovanja; kao da nije uviđala da je to tata, da je drugačiji, poseban. Htela sam da joj sklopim usne prstima pa da na njima ostane taj njen svetlucavi bronzani karmin.

„Kuda hoćeš da ih vodiš?“, pitao je tata zastavši kraj vrata.

„Samo da malo razgledamo.“

„U obilazak okoline?“ Ona je govorila na igbu, a on joj je odgovarao na engleskom.

„Judžine, pusti decu s nama!“ Teta Ifeoma je zvučala razdraženo i glas joj se neznatno podigao. „Zar ne slavimo Božić, je li? Deca nam se uopšte ne druže. *Imakwa*, moj mali Čima ne zna ni kako je

Kambili ime.“

Tata pogleda u mene pa u mamu, kao da nam traži na nosu, na čelu, na usnama, neka slova koja će mu odati nešto što mu se neće dopasti. „Dobro. Mogu s vama, ali znaš da neću da mi deca prilaze ničemu bezbožnom. Ako se provezete tamo gde je *mmuo*, ne otvarajte prozore.“

„Čula sam te, Judžine“, reče teta Ifeoma naglašeno zvanično.

„Zašto ne bismo svi zajedno ručali na Božić?“ upita je tata. „Deca mogu i tada da se druže.“

„Znaš da deca i ja Božić provodimo s papa-nukvuom.“

„Šta idolopoklonici znaju o Božiću?“

„Judžine...“ Teta Ifeoma duboko udahnu. „Dobro, doći ću s decom na Božić.“

Tata se vratio dole, a ja sam i dalje sedela i gledala tetu Ifeomu kako priča s mamom, kad dođoše njena deca. Amaka je bila u pubertetu, majčina slika i prilika, samo vitkija. Koračala je i hodala čak i brže i s više svrhovitosti od nje. Samo su joj oči bile drugačije: u njima nije bilo one bezuslovne topline kao u teta Ifeominim.

Bile su to ispitivačke oči, oči koje su postavljale mnogo pitanja, a mnoge odgovore nisu prihvatale. Obiora je bio godinu dana mlađi, vrlo svetle kože, oči su mu iza debelih naočara imale boju meda, a uglovi usana su mu se povijali naviše u neprekidnom osmehu. Čima je imao kožu tamnu kao dno lonca sa zagorelim pirinčem i bio je povisok za sedmogodišnjeg dečaka. Svi su se slično smejali, grlenim kikitom punim oduševljenja.

Pozdravili su tatu, a kad im je dao novac za igba bože, Amaka i Obiora mu zahvališe držeći svako po debeo smotuljak naira. Oči su im bile uljudno iznenađene, da pokažu kako nisu bili drski i nisu očekivali pare.

„Imate satelit ovde, je li?“, pitala me je Amaka. Bilo je to prvo što mi je rekla pošto smo se pozdravile. Kosa joj je bila kratko ošišana, nešto duža iznad čela, pa sve kraća, tako da je zatiljak jedva i pokrivala.

»Da.“

„Možemo li da gledamo Si-En-En?“

Naterah se da se iskašljem u nadi da neću zamucati.

„Možda sutra“, nastavila je Amaka, „jer mislim da sada idemo u Ukpo kod tatinih.“

„Mi ne gledamo mnogo televiziju“, rekoh joj.

„Zašto?“, pitala me je. Niko ne bi rekao da nam je obema isto godina, petnaest. Ona je izgledala starija, ili je to možda bilo zbog toga što je toliko ličila na tetu Ifeomu, ili zato što me je gledala pravo u oči. „Dosadna vam je? Kad bismo samo svi imali satelit pa da može svima da nam dosadi.“

Htela sam da joj kažem kako mi je žao i da nisam htela da joj se ne dopadnemo zato što ne gledamo satelit. Htela sam da joj kažem kako i pored toga što imamo ogromne satelitske antene na kući i ovde i u Enuguu, mi televiziju ne gledamo. Tata nam nije upisao vreme za televiziju u raspored.

Ali Amaka se okrenula svojoj majci, koja je sedela pribijena uz moju. „Mama, ako idemo u Ukpo, trebalo bi uskoro da pođemo da bismo se vratili pre nego što papa-nukvu zaspi.“

Teta Ifeoma ustade. „Jeste, *nne*, treba da pođemo.“

Uхватиła je Čimu za ruku dok su silazili niz stepenice. Amaka nešto reče pokazujući na ručno rezbarenu ogradu stepeništa od punog drveta, na šta se Obiora nasmeja. Nije se okrenula da mi kaže do viđenja, iako dečaci jesu, a teta Ifeoma je mahnula i rekla: „S tobom i Jajom se vidimo i sutra.“

KOLA TETE IFEOME uđoše u naše dvorište upravo dok smo završavali doručak. Kad je upala u trpezariju na spratu, meni se prikaza neka ponosita pretkinja iz davnine, koja je prelazila kilometre da donese vode u zemljanim ćupovima što ih je sama pravila, odgajala dečicu dok ne prohodaju i ne progovore, ratovala s mačetom naoštrenom na kamenu toplom od sunca. Ispunjavala je čitavu prostoriju. „Jaja i Kambili, jeste li spremni?“, pitala je. „*Nwunye m*, ti ne ideš sa nama?“

Mama odmahnu glavom. „Znaš da Judžin voli da se ne

udaljavam.“

„Kambili, mislim da će ti udobnije biti u pantalonama“, reče mi teta Ifeoma dok smo išli ka kolima.

„Dobro mi je, teto“, rekoah. Pitala sam se zašto joj nisam rekla da su mi sve suknje duge preko kolena a da pantalone nemam jer je grešno da žena nosi pantalone.

Njen pežo 504 karavan bio je beo i na blatobranima zarđao do ružne smeđe boje. Amaka je sedela napred, Obiora i Čima pozadi. Mama je gledala za nama sve dok joj nismo izmakli s vidika. Znam jer sam osećala njene oči, njeno prisustvo. U kolima je nešto zveketalo kao da su se neki vijci odvrnuli pa se tresu kad god auto poskoči po kvrgavom drumu. Umesto ventilacionih otvora klima-uređaja na komandnoj tabli su zjapile četvrtaste praznine, pa smo zato držali otvorene prozore. Prašina mi je uletala u usta, nos i oči.

„Idemo po papa-nukvua, i on će s nama“, rekla je teta Ifeoma.

Osetih kako mi se stomak zgrčio i pogledah brzo u Jaju. Oči nam se susretoše. Šta da kažemo tati? Odvratio je pogled; nije imao odgovor.

Još i pre nego što je teta Ifeoma stala autom ispred trskom ograđenog dvorišta, Amaka je otvorila vrata pored sebe i iskočila.

„Idem ja po papa-nukvua!“

I dečaci su se iskobeljali iz kola i otrčali za Amakom kroz drvenu kapijicu.

„Zar vi nećete da izađete?“, pitala je teta Ifeoma okrećući se meni i Jaji.

Odvratih pogled. Jaja je sedeo nepomično kao i ja.

„Ne želite da uđete u dvorište svog papa-nukvua? Ali zar niste dolazili da ga pozdravite pre dva dana?“ Teta Ifeoma se zagledala u nas razrogačivši oči.

„Nije nam dozvoljeno da dolazimo ovamo posle, kad smo ga pozdravili“, reče joj Jaja.

„Kakva je sad pa to besmislica, je li?“ Tu je začutala, prisativši se možda da mi ne postavljamo pravila. „Kažite mi, zašto mislite da otac ne želi da dolazite ovamo?“

„Ne znam“, kazao je Jaja.

Sisala sam jezik da ga otkočim, okusivši zrnca peska na njemu. „Jer je papa-nukvu paganin.“ Tata bi bio ponosan što sam to rekla.

„Vaš papa-nukvu nije paganin, Kambili, nego tradicionalista“, reče teta Ifeoma.

Zablenuh se u nju. Paganin ili tradicionalista, kakve veze ima? Nije katolik, i to je to; nije vernik. On je jedan od onih ljudi za čije smo se preobraćenje molili da ne bi završili u vekovečnim mukama ognja paklenog.

Sedeli smo ćuteći dok se kapija nije otvorila i Amaka izašla prateći papa-nukvua dovoljno blizu da ga pridrži ako zatreba. Dečaci su izašli za njima. Papa-nukvu je bio u komotnoj dezeniranoj košulji i kaki bermudama. Nikad ga nisam videla da je obukao išta drugo osim onih iznošenih halja u koje bi bio umotan kad smo mu dolazili u posetu.

„Ja sam mu donela bermude“, reče teta Ifeoma kroz smeh. „Gle kako mlađano izgleda, niko mu ne bi dao osamdeset godina.“

Amaka je pomogla papa-nukvu da sedne napred, a onda se smestila u sredinu s nama dvoma.

„Papa-nukvu, dobar dan, gospodine“, pozdravimo ga Jaja i ja.

„Kambili, Jaja, zar vas opet vidim pre povratka u grad? *Ehye*, to je znak da uskoro odlazim precima.“

„*Nna anyi*, zar ti nije dojadilo da predskazuješ kad ćeš umreti?“, reče mu teta Ifeoma paleći motor. „Kaži nam nešto novo!“ Zvala ga je *nna anyi*, naš oče. Pitala sam se da li ga je i tata tako zvao i kako bi ga zvao sada kad bi njih dvojica govorili.

„Voli da priča kako će uskoro umreti“, reče Amaka šaljivo na engleskom. „Misli da će nas time privoleti da mu ugađamo.“

„Ma nije nego. Neće on umreti dok mi ne budemo stariji nego što je on sad“, odvrati Obiora na engleskom, podjednako šaljivo.

„Šta to ova deca pričaju, *gbo*, Ifeoma?“ pitao je papa-nukvu. „Kuju zaveru da se domognu mog zlata i onolike zemlje? Zar neće sačekati bar dok me ne bude?“

„Da imaš zlata i zemlje, sami bismo te ubili već odavno“, odgovori

teta Ifeoma.

Moji rođaci su se smejali, a Amaka pogleda u Jaju i mene, čudeći se možda što se i mi ne smejemo. Poželeh da se nasmešim, ali baš tad smo prolazili pored naše kuće i pogled na bele zidove i crnu kapiju koja se nadnosila nad nas zapečati mi usne.

„Eto to ljudi kažu našem najvišem bogu, Čukvuu“, reče papa-nukvu. „Daj mi i decu i bogatstvo, ali ako ipak moram da biram, daj mi dete, jer u detetu raste i moje bogatstvo.“ Zastao je i osvrnuo se ka našoj kući. „*Nekenem*, pogledaj me samo. Sin mi ima toliku kućerinu da u nju može da stane čitav živalj Abe, a ja mnogo puta nemam šta da stavim na tanjir. Nije trebalo da ga pustim kod onih misionara.“

„*Nna anyi*“, kazala je teta Ifeoma, „nije to zbog misionara. Zar nisam i ja išla u misionarsku školu?“

„Ali ti si žensko. Ti se ne računaš.“

„Ja se znači ne računam? Upita li ikad Judžin bole li te noge? Ako se ja ne računam, prestaću da te pitam jesi li zdrav ustao ujutro.“

Papa-nukvu se zasmija. „Onda će te moj duh progoniti kad odem precima.“

„Judžina će progoniti prvog.“

„Šalim se s tobom, *nwa m*. Šta bi od mene danas bilo da mi moj či nije dao kćerku?“ Zastao je. „Moj će se duh zauzeti za tebe da ti Čukvu pošalje dobrog čoveka da se stara o tebi i deci.“

„Nek tvoj duh zamoli Čukvua da ubrza moje unapređenje u redovnog profesora, ništa više ne tražim“, reče teta Ifeoma.

Papa-nukvu je ćutao neko vreme i ja se zapitah da ga nije otmjena muzika s radija udružena sa zveketanjem odvrnutih vijaka i harmatanskom omaglicom uljuljkala u san.

Prepadoh se kad reče: „Svejedno velim da su mi misionari zaveli sina na pogrešan put.“

„I to smo čuli već mnogo puta. Kaži nam nešto što nismo.“ Ali papa-nukvu je govorio dalje kao da nije ni čuo tetu Ifeomu.

„Sećam se kad je prvi došao u Abu, zvali su ga otac Džon. U licu je bio crven kao palmino ulje; kažu da kod belaca sunce ne sija kao

kod nas. Imao je i pomoćnika, nekakvog svata iz Nima po imenu Džud. Popodne bi okupili decu pod onim ukvinim drvetom u misiji i učili ih svojoj veri. Ja nisam bio s njima, *kpa*, ali bih ponekad otišao da vidim šta rade. Jednog dana im rekoh: Gde vam je taj bog kom se klanjate? A oni meni da je na nebu, kao Čukvu. Onda sam ih pitao: A ko vam je taj što su ga ubili, što visi na drvetu ispred misije? Rekoše mi da mu je to sin, ali da su otac i sin isto. Tad mi bi jasno da su belci ludi. Otac i sin isto? *Tufia!* Zar ne shvatate? Zato Judžin i može da me ne poštuje, jer misli da smo isti.“

Moji rođaci se zasmijaše, a i teta Ifeoma, koja ubrzo prestade i reče papa-nukvuu: „Dosta je, ćuti sad i odmori se. Skoro smo stigli, trebaće ti snaga da pričaš deci dok budemo gledali *mmuo*.“

„Papa-nukvu, da ti nije neudobno?“, upita ga Amaka naginjući se ka njegovom sedištu. „Hoćeš li da ti pomerim sedište, da imaš više mesta?“

„Ne, dobro mi je. Ostario sam i nisam više visok. Dok sam bio u najboljim godinama, ne bih ni stao u ova kola. U ono vreme sam mogao da se protegnem i uberem *icheku* s drveta, nisam ni morao da se penjem.“

„Nego šta“, reče teta Ifeoma ponovo prsnuvši u smeh. „A da nisi mogao i da se protegneš pa da dohvatiš nebo?“

Smejala se tako lako, tako često. I svi oni, čak i mali Čima.

Kad smo stigli u Ezi Ičeke, zatekosmo kola nagurana uz put gotovo branikom uz branik. Svet se oko kola tiskao tako gusto da su se ljudi stapali međusobno, halje su se stapale s majicama, pantalone sa suknjama, haljine s košuljama. Na kraju je teta Ifeoma našla jedno mesto na koje je uterala svoj karavan. *Mmuo* je već počeo da prolazi, te je duga kolona automobila često stajala i čekala dok im *mmuo* ne oslobodi put. Po svim ćoškovima je bilo prodavača s akarom i sujom u posudama sa staklenim poklopcem, sa dobro pečenim pilećim batacima, s oljuštenim narandžama na poslužavnicima i hladnjacima velikim kao kade punim sladoleda od banane. Kao da je neko živopisno slikarsko platno oživelo. Nikada pre nisam dolazila da gledam *mmuo*, nikada nisam sedela u kolima među hiljadama drugih

ljudi koji su svi došli da gledaju. Tata nas je jednom provezao kroz gužvu u Ezi Ičekeu, pre nekoliko godina, mrmljajući nešto o neukom svetu koji učestvuje u paganskim maskaradama. Sve te priče koje okružuju *mmuo*, rekao je, da su *mmuo* duhovi koji izlaze kroz mravinjake, da mogu da nateraju stolice da trče i vodu da se ne prospe iz pletenih košara, sve je to đavolski folklor. *Đavolski folklor*. Izgovorio je to tako da je zazvučalo opasno.

„Pogledajte ovo“, rekao je papa-nukvu. „Ovo je ženski duh, a ženske *mmuo* su bezopasne. One se čak i ne približavaju velikima za vreme svetkovine.“ *Mmuo* koju nam je pokazivao bila je mala, njeno izrezbareno drveno lice imalo je lepe uglaste crte i narumenjene usne. Često je zastajala da zaigra, uvijajući se ovako i onako, pri čemu su joj se niske perli oko struka njihale i talasale. Svet u njenoj blizini je klicao, neki su joj ljudi bacali novac. Zgužvane naire sa zemlje su podizali mali dečaci što su pratili *mmuo* koji su svirali na metalnim ogenama i drvenim ičakama. Oni još nisu sasvim ni prošli pored nas kad papa-nukvu povika: „Ne gledajte, ne gledajte! U ovoga žene ne smeju gledati!“

Mmuo koji je dolazio putem beše okružen nekolicinom staraca što su pratili njegov hod zvoneći u zvona prodornog jeka. Njegova maska bila je prava, iskreveljena ljudska lobanja s upalim očnim dupljama. Za čelo mu je bila vezana kornjača koja se migoljila. Zmija i tri mrtva pileta visili su s njegovog travom prekrivenog tela, njišući se kako je *mmuo* koračao. Svet pored puta uzmicao je hitro i preplašeno. Nekoliko žena okrenulo se i razbežalo po obližnjim dvorištima.

Teta Ifeoma je izgledala kao da joj je sve to vrlo zabavno, ali je svejedno okrenula glavu. „Ne gledajte, devojke. Dajte da udovoljimo dedi“, rekla je na engleskom. Amaka je već bila odvrtila pogled, pa sam i ja pogledala na drugu stranu, u gomilu stešnjenu oko automobila. Grešno je bilo podleći neznabožačkoj maskaradi. Ali barem sam je gledala vrlo kratko, tako da tehnički možda i nisam podlegla neznabožačkoj maskaradi.

„To je naš *agwonatumbe*“, ponosno je rekao papa-nukvu pošto

mmuo prođe. „To je najmoćniji *mmuo* koji je na našoj strani i zbog njega se sva susedna sela pribojavaju Abe. Na prošlogodišnjoj proslavi *Ara agwonatumbe* je podigao palicu i svi ostali *mmuo* su se okrenuli i razbežali! Nisu sačekali ni da vide šta će se desiti!“

„Gledajte!“ Obiora je pokazivao jednog drugog *mmuo* koji je dolazio putem. Izgledao je kao lebdeća bela krpa, pljosnata i viša od ogromnog avokadovog drveta u našem dvorištu u Enuguu. Papa-nukvu zagundā dok je *mmuo* prolazio. Bilo je sablasno gledati ga, i ja pomislih tada na stolice u trku kako kuckaju nogama jednom o drugu, na vodu koja ne ističe iz košare, na ljudske prilike što izlaze iz mravinjaka.

„Kako ovo rade, papa-nukvu? Kako ljudi uđu u ovo?“, pitao je Jaja.

„Ššš! Ovo su *mmuo*, duhovi! Ne brbljaj kao žena!“, odsekao je papa-nukvu i okrenuo se da pogledom ošine Jaju.

Teta Ifeoma se nasmeja i reče na engleskom: „Ne bi trebalo da govoriš da su unutra ljudi, Jaja. Zar nisi to znao?“

„Ne“, odvrati Jaja.

Teta ga je gledala. „Ti nisi prošao *ima mmuo*, zar ne? Obiora jeste, pre dve godine kod očeve rodbine.“

„Ne, ja nisam“, promrmlja Jaja.

Pogledah u njega pitajući se da li mu je to stid zamračio oči. Iznenada sam pozelela, zbog njega, da je prošao *ima mmuo*, inicijaciju u svet duhova. Ja sam o tome vrlo malo znala; žene nije trebalo o tome da znaju ništa, jer je to bio prvi korak ka inicijaciji u muževnost. Ali Jaja mi je jednom ispričao da dečake išibaju i nateraju da se kupaju pred gomilom koja im se izruguje. Tata je samo jednom progovorio o *ima mmuo*, i to da bi rekao kako su hrišćani koji dopuste svojim sinovima da to urade zavedeni i goreće u paklenom ognju.

Uskoro potom otišli smo iz Ezi Ičekea. Teta Ifeoma je najpre odvezla kući usnulog papa-nukvua; zdravo oko mu je bilo polusklopljeno dok je ono što je gubilo vid ostalo otvoreno, a skrama na njemu činila se sada gušća, kao koncentrovano mleko. Kad je

zaustavila automobil ispred našeg dvorišta, teta Ifeoma upita svoju decu žele li da svrate kod nas u kuću, na šta Amaka reče ne, glasno i jasno, čime je čini se podstakla i braću na isti odgovor. Teta nas isprati unutra, mahnu tati koji je bio usred još jednog sastanka, i pre nego što će otići steže Jaju i mene u onaj svoj čvrsti zagrljaj.

Te noći sam sanjala da se smejem, ali smeh nije zvučao kao moj, iako nisam sigurna kako moj smeh uopšte zvuči. Ovaj smeh je bio grlen i kicotav i oduševljen kao teta Ifeomin.

Tata nas je odvezao na božićnu misu u Svetom Pavlu. Teta Ifeoma je s decom upravo ulazila u njihov karavan kad se mi dovezosmo u prostrano crkveno dvorište. Sačekali su da tata zaustavi mercedes pa priđuše da nas pozdrave. Teta Ifeoma nam reče da su oni bili na ranoj misi i da ćemo se videti kasnije na ručku. Izgledala je viša i još neustrašivija u crvenoj haljini i cipelama s visokom potpeticom. Amaka je imala isti jarkocrveni karmin kao i njena majka; zbog toga su joj zubi izgledali još belji kad se nasmešila i rekla: „Srećan Božić.“

Trudila sam se da se udubim u misu, ali neprekidno sam mislila na Amakin karmin i pitala sam se kakav je to osećaj kad premazuješ usne bojom. Bilo mi je još teže da zadržim misli da ne lutaju jer sveštenik, koji je sve vreme govorio igbo, nije za vreme propovedi govorio o jevanđelju, nego o cinku i cementu. „Vi narode mislite da sam ja pojeo novac za cink, *okwia?*“ viknuo je razmahujući rukama i pokazujući s optužbom u pokretima na okupljene. „A na kraju krajeva, koliko vas daje priloge za ovu crkvu, *gbo?* Kako da sagradimo kuću ako ne dajete? Zar mislite da cink i cement ne koštaju više nego deset *kobo?*“

Tata bi voleo da je sveštenik govorio o nečemu drugom, nešto o rođenju u jaslama, o pastirima i zvezdi vodilji; znala sam to po tome što je prejako stezao svoj molitvenik, i što se često premeštao na klupi. Sedeli smo u prednjem redu. Jedna podvornica s medaljonom Blažene Deve Marije na svojoj beloј pamučnoj haljini pritrčala je da nas smesti, šapćući tati glasno i s hitnjom da su prednje klupe namenjene važnim ljudima; poglavica Umeadi, jedini čovek koji je u Abi imao kuću veću od naše, sedeo je s naše leve strane, a Njegova kraljevska visost igve bio nam je zdesna. Igve je pred kraj mise prišao da se rukuje s tatom i rekao mu je: „*Nno nu*, navratiću kasnije da se pozdravimo kako valja.“

Posle mise smo pratili tatu do jedne višenamenske dvorane pored

crkvenog zdanja gde su se prikupljali prilozi svešteniku za novu kuću. Jedna podvornica s maramom povezanom oko čela delila je pamflete s fotografijama starog sveštenečkog doma na kojima su neravne strelice pokazivale gde krov prokišnjava i gde su termi načeli dovratke. Tata je ispisao ček i pružio ga podvornici, rekavši joj da ne želi da održi govor. Kad je ceremonijal-majstor obznanio sumu, sveštenik je ustao i zaplesao, mrdajući pozadinom tamo i ovamo, što je podiglo sve na noge, pa se klicalo tako glasno da je zvuk ličio na grmljavinu pod kraj kišne sezone.

„Idemo“, reče tata kad je ceremonijal-majstor konačno prešao na sledeću donaciju. Poveo nas je iz dvorane smešeći se i odmahujući dok su ljudi pružali ruke da dotaknu njegovu belu tuniku kao da će se dodirom s njim izlečiti od bolesti.

Kod kuće nas dočekaše dupke puni kauči i dvosedi u dnevnoj sobi; neki su posedali i na stočice sa strane. I muškarci i žene poustajaše kad tata uđe i ispuniše sobu zapevajućim „*Omelora!*“ Tata je išao između njih i rukovao se i grlio i govorio „Srećan Božić“ i „Bog vas blagoslovio“. Neko je ostavio otvorena vrata ka dvorištu iza kuće pa je plavosivi dim s ognjišta spolja visio u sobi i zamučivao likove gostiju. U dvorištu sam čula žene umune kako čavrljaju presipajući supu i kuvano meso iz kotlića na vatri u činije koje će biti iznesene i poslužene ljudima.

„Dođite da se pozdravite sa ženama naše umune“, reče mama Jaji i meni.

Izašli smo za njom u dvorište. Žene zapljeskaše i počеше da podvriskuju kad smo im rekli: „*Nno nu.*“ Dobro došle.

Sve su bile nalik jedna drugoj, u traljvim bluzama, iznošenim suknjama, s maramama povezanim oko glave. Sve su imale isti širok smešak, iste zube boje krede, istu od sunca spečenu kožu bojom i teksturom sličnu ljusci kikirikija.

„*Nekene*, evo dečka koji će naslediti očevo bogatstvo“, reče jedna žena i podvrisnu još jače, uobličivši usnama uzani tunel.

„Da nam ne teče ista krv u žilama, prodala bih ti svoju kćerku“ reče Jaji neka druga žena, koja je čučala pored vatre i podlagala

drva pod tronožac. Ostale se nasmejaše.

„Devojčica je zrela *agbogho!* Još malo pa će nam neki snažan mladić doneti palmino vino!“ ogłosi se treća. Prijavu suknu nije dobro vezala pa joj se kraj vukao po zemlji dok je nosila poslužavnik natrpan pečenom govedinom.

„Idite gore da se presvučete“, reče mama obgrlivši Jaju i mene oko ramena. „Uskoro će vam doći tetka i rođaci.“

Gore je Sisi postavila sto za osmoro; uz tanjire boje karamela stavila je istovetne salvete, ispeglane u besprekorne trouglove. Teta je s decom stigla dok sam ja još presvlačila odeću u kojoj sam bila u crkvu. Čula sam njen glasan smeh, odzvanjao je, i nastavljao se izvesno vreme. Nisam shvatila da se to moji rođaci smeju kao odjek majčinog smeha sve dok nisam ušla u dnevnu sobu. Mama je, još u onoj ružičastoj haljini s mnogo šljokica u kojoj je bila u crkvi, sedela na kauču uz tetu Ifeomu. Jaja je pored stalaže pričao s Amakom i Obiorom. Pridoh im, počinjući da odmeravam dah kako ne bih mucala.

„To je stereo, je li? Zašto ne pustite muziku? Ili vam je i stereo dosadio?“, pitala je Amaka prelećući pogledom svojih spokojnih očiju s Jaje na mene.

„Da. Stereo“ reče joj Jaja. Ali nije joj rekao da ga mi nikada ne puštamo, da nikad ni ne pomišljamo da ga pustimo, da slušamo samo vesti na tatinom radiju u vreme određeno da ga porodica zajedno provede. Amaka priđe i izvuče fioku s pločama. Obiora joj se pridruži.

„Pa, i nije čudo što ne puštate stereo kad je ovde sve tako dosadno!“ reče ona.

„Nisu baš tako dosadne“, usprotivi se Obiora razgledajući ploče. Imao je naviku da gura svoje debele naočari ka korenu nosa. Na kraju je stavio jednu ploču, na kojoj je irski crkveni hor pevao „O, dođite vi verni“. Činilo se da ga je stereo-uređaj opčinio i stajao je zagledan u njega dok je muzika svirala, kao da će zurenjem dokučiti tajne njegove hromirane utrobe.

Uđe i Čima. „Ovde je u toaletu tako lepo, mama. Imaju velika

ogledala i kreme u staklenim bocama.“

„Nadam se da nisi ništa razbio“, kazala mu je teta Ifeoma.

„Nisam. Možemo li da uključimo televizor?“

„Ne“, reče teta Ifeoma. „Ujak Judžin će uskoro doći pa ćemo ručati.“

Sisi uđe mirišući sva na jelo i začine, da kaže mami kako je stigao igve i tata hoće da svi siđemo i pozdravimo ga. Mama ustade pritežući haljinu, pa sačeka da teta Ifeoma pođe prva.

„Mislila sam da igve treba da ostane u svojoj palati i prima goste. Nisam znala da posećuje ljude po kućama“, rekla je Amaka dok smo silazili. „Pretpostavljam da je ovo zato što je tvoj otac Važan Čovek.“

Poželeh da je kazala „ujka Judžin“, a ne „tvoj otac“. Nije me čak ni pogledala dok je govorila. Osećala sam se, gledajući je, kao da bespomoćno posmatram dragoceni svetli pesak kako mi klizi kroz prste.

Igveova palata bila je na svega nekoliko minuta od naše kuće. Jednom smo mu bili u poseti, pre nekoliko godina. Ali posle više nikad nismo, jer je tata rekao da igve iako se pokrstio dozvoljava svojoj rodbini da prinosi žrtve u njegovoj palati. Mama ga je pozdravila na tradicionalni način kao što se i očekivalo od žena, poklonivši se nisko i izlažući mu leđa da može da ih potapše lepezom od mekanog životinjskog repa boje slame. Kasnije te večeri tata je rekao mami da je to grešno. Ne klanja se čovek drugom ljudskom biću. Klanjanje igveu je bezbožnička tradicija. Kad smo nekoliko dana kasnije otišli kod biskupa u Avku, nisam klekla da mu poljubim prsten. Htela sam da tata bude ponosan. Ali tata me je u kolima povukao za uvo i rekao mi da ne umem da uvidim razliku: biskup je Božiji čovek, igve samo tradicionalni vladar.

„Dobar dan, gospodine, *nno!*“ pozdravila sam igvea kad siđoh niz stepenice. Dlačice koje su mu virile iz širokih nozdrva zatreperiše dok mi se, smešeći se, obraćao: „Kćeri naša, *kedu?*“

Jedan od malih salona raščišćen je za njega, njegovu ženu i četiri pomoćnika, od kojih ga je jedan hladio pozlaćenom lepezom iako je klima-uređaj bio uključen. Drugi je hladio lepezom njegovu ženu,

koja je imala žućkastu kožu i nebrojene niske nakita oko vrata, zlatne priveske i perle i korale. Marama koju je vezala oko glave širila se napred kao list banane i dizala se tako visoko da pomislih kako bi onaj ko bi sedeo iza nje u crkvi morao da ustane da bi video oltar.

Gledala sam kako je teta Ifeoma klekla pred njim na jedno koleno i rekla: „*Igwe!*“, pozdravljajući ga podignutim glasom punim poštovanja, i kako ju je on potapšao. Zlatne šljokice na njegovoj tunici svetlucale su se na popodnevnom suncu. I Amaka se duboko poklonila, a mama, Jaja i Obiora su se rukovali s njim, s poštovanjem prihvatajući njegovu šaku obema svojim. Postajala sam na vratima još malo, da budem sigurna da je tata video kako mu nisam prilazila dovoljno blizu za poklon. Kad smo se vratili na sprat, mama i teta Ifeoma odoše u maminu sobu. Čima i Obiora su se, opruženi na tepihu, igrali kartama koje je Obiora našao u džepu. Amaka je htela da vidi knjige za koje joj je Jaja ispričao da je poneo, pa su njih dvoje otišli u njegovu sobu. Ja sam sela na dvosed i gledala svoje rođake kako se igraju kartama. Nisam razumela igru, niti zašto s vremena na vreme jedan ili drugi kroz smeh viče: „Magarac!“ Stereo je prestao da svira. Ustala sam i izašla u predsoblje, zastavši pred vratima mamine sobe. Htela sam da uđem i posedim s mamom i tetom Ifeomom, ali umesto toga sam samo stajala i slušala. Mama je šaputala; jedva sam razaznala reči „boce pune gasa leže naokolo po fabrici“. Nagovarala je tetu Ifeomu da zamoli tatu za gas.

I teta Ifeoma je šaputala, ali nju sam čula sasvim dobro. Šapat joj je bio kao i ona – visok, bujan, neustrašiv, glasan, veći od života. „Zar si zaboravila kako mi je Judžin ponudio da mi kupi kola, još pre nego što je Ifediora poginuo? Ali pre toga je hteo da pristupimo vitezovima svetog Jovana. Hteo je da pošaljemo Amaku u školu u samostan. Hteo je čak i da prestanem da se šminkam! Želim nova kola, *nwunye m*, i želim da se ponovo služim svojim šporetom na gas, i želim novi frižider i novac da ne bih morala više da popuštam šavove Čimi na pantalonama kad ih preraste. Ali neću radi toga moliti svog brata da se nagne da bih mu lizala dupe.“

„Ifeoma, kad bi...“, mamin tihi glas se opet prekide.

„Znaš li zašto se Judžin nije slagao s Ifediorom?“, čuo se opet šapat tete Ifeome, žešći, glasniji. „Jer mu je Ifediora u lice govorio ono što je osećao. Ifediora se nije bojavao da kaže istinu. Ali ti znaš da je Judžin u svađi s istinama koje mu se ne dopadaju. Otac nam umire, čuješ li me? Umire. Star je, koliko mu je još ostalo, *gbo*? A Judžin svejedno neće da ga pusti u ovu kuću, neće čak ni da ode da ga pozdravi. *Ojoka!* Judžin bi trebalo da prestane da se bavi Božijim poslom. Bog je dovoljno veliki da sam gleda svoja posla. Ako Bog hoće da sudi našem ocu što je odabrao da sledi put naših predaka, onda neka mu Bog i sudi, a ne Judžin.“

Čuh reč umuna, na šta se teta Ifeoma nasmeja svojim grlenim smehom pre nego što će odvratiti: „Znaš da će ne samo oni iz naše umune nego i cela Aba reći Judžinu isključivo ono što on želi da čuje. Misliš da naši ljudi nemaju pameti? Zar bi ti ujela ruku koja te hrani?“

Nisam čula da je Amaka izašla iz Jajine sobe i krenula prema meni, možda zato što je predsoblje tako prostrano, sve dok nije progovorila, iz takve blizine da sam gotovo osetila njen dah na vratu: „Šta radiš?“

Poskočih. „Ništa.“

Gledala me je čudno, ravno u oči. „Otac ti je došao gore da ručamo“, rekla je na kraju.

Tata nas je gledao dok smo sedali za sto, a onda poče molitvu, nešto dužu nego obično, preko dvadeset minuta, a kad je na kraju rekao „kroz Hrista boga našega“, teta Ifeoma diže glas tako da se njeno amin izdvojilo od ostalih.

„Jesi li to nameravao da nam se pirinač ohladi, Judžine?“, promrmlja ona. Tata je razvijao svoju salvetu kao da je nije čuo.

Trpezarijom se razleže zveckanje viljušaka o tanjire i kašika za služenje o poslužavnike. Sisi je navukla zavese i upalila lustere iako je bilo tek popodne. Pod žutom svetlošću Obiorine oči su izgledale još zlatnije, kao vrlo sladak med. Klima-uređaj je bio uključen, ali meni je bilo vrućina.

Amaka je u svoj tanjir natrpala gotovo sve – pirinač s džolofom, fufu i dve razne supe, pečenu piletinu i govedinu, salatu i krem – kao neko kome se neće uskoro ponovo pružiti prilika da jede. Listovi salate padali su joj preko ivica tanjira na sto.

„Jedete li vi uvek pirinač nožem i viljuškom, i sa salvetama?“, pitala me je okrenuvši se da me pogleda.

Klimnula sam, ne odvajajući pogled od mog pirinča s džolofom. Poželeh da Amaka tiše govori. Nisam bila navikla na ovakve razgovore za stolom.

„Judžine, moraš da pustiš decu da dođu kod nas u Nsuku“, reče teta Ifeoma. „Ne živimo u nekoj vili, ali bar će se deca upoznati s rodbinom.“

„Moja deca ne vole da se odvajaju od kuće“, reče tata.

„Zato što se nikad nisu ni odvajali. Sigurna sam da bi voleli da vide Nsuku. Zar ne biste, Jaja, Kambili?“

Promrmljala sam nešto u tanjir, a onda se zakašljala, kao da je to sprečilo prave, suvisle reči da mi pređu preko usana.

„Ako tata kaže da možemo“, odvrati Jaja. Tata mu se nasmeši, a ja poželeh da sam ja to rekla.

„Možda za sledeći raspust“, reče tata čvrsto. Očekivao je da će se teta Ifeoma manuti te teme.

„Judžine, *biko*, pusti decu da budu jedan vikend s nama. Škola im ne počinje do kraja januara. Neka ih tvoj vozač dovede u Nsuku.“

„*Ngwanu*, videćemo“, kaza tata. Prvi put je progovorio na igbti, namrštivši se načas tako da su mu se obrve gotovo spojile.

„Ifeoma reče da su ih pozvali da prekinu štrajk“, ogłosi se mama.

„Ide li u Nsuki nabolje?“ upita tata vraćajući se engleskom. „Ovih dana univerzitet živi na minuloj slavi.“

Teta Ifeoma skupi oči. „Jesi li ikad uzeo telefon i pozvao me da me to pitaš, je li, Judžine? Zar bi ti se ruke osušile da neki put pozoveš sestru, *gbo*?“ U njenom igbu čulo se podrugljivo pevušenje, ali od čelika u njenom glasu meni stade knedla u grlu.

„Zvao sam te, Ifeoma.“

„Pre koliko to beše? Pitam te – pre koliko?“ Teta Ifeoma spusti

viljušku. Jedan dugi, napeti trenutak sedela je nepomično, nepomično kao tata, nepomično kao svi mi. Na kraju mama pročisti grlo i upita tatu je li boca sa sokom prazna.

„Da“, odgovori tata. „Zovi devojkicu da donese još soka.“

Mama ustade da pozove Sisi. Izgledalo je da visoke boce koje je Sisi donela sadrže neku otmenu tečnost, tako su tanane bile, kao vitke, lepo građene žene. Tata nasu svima i predloži zdravicu. „Božičnom duhu i slavi Gospodnjoj.“

Mi uglas ponovismo. Obiorina rečenica završila se uzlaznom intonacijom, zbog čega je zazvučala kao pitanje: „slavi Gospodnjoj?“

„I za nas, i porodični duh“, dodade teta Ifeoma pre nego što će ispiti.

„Prave li ovo u tvojoj fabrici, ujka Judžine?“ upita Amaka škiljeći ne bi li videla šta piše na bocama.

„Da“, odgovori joj tata.

„Malo je preslatko. Lepše bi bilo da stavljaš manje šećera.“ Amakin glas bio je uljudan i prirodan kao da svakog dana tako razgovara sa starijima. Nisam bila sigurna da li je tata klimnuo ili mu se glava samo pomerila jer je žvakao. Meni ponovo nešto zastade u grlu i nisam mogla da progutam zalogaj pirinča. Kad sam posegnula za čašom, preturih je. Sok boje krvi sporo se razlivao po belom čipkanom stolnjaku. Mama žurno pokri poliveno mesto salvetom, a kad ju je podigla, obojenu u crveno, ja se setih njene krvi na stepeništu.

„Jesi li čuo za Aokpe, ujka Judžine?“ upita Amaka. „To je jedno seoce u Benui. Blažena Deva se pojavila tamo.“

Pitala sam se kako Amaki to uspeva, kako samo otvori usta, a reči lako poteku napolje.

Tata je neko vreme žvakao i gutao pre nego što joj reče: „Da, čuo sam za to.“

„Nameravam da pođem tamo na hodočašće s decom“, reče teta Ifeoma. „Možda bi Kambili i Jaja mogli s nama.“

Amaka brzo podiže pogled, iznenađena. Zaustila je da nešto kaže, a onda odustade.

„Pa crkva još nije potvrdila da je ukazanje autentično“, odgovori joj tata zureći zamišljeno u svoj tanjir.

„Dobro znaš da ćemo svi pomreći pre nego što crkva zvanično progovori o Aokpeu“, izjavi teta Ifeoma. „A sve i da kaže da nije autentično, važan je razlog zbog koga idemo, a to je vera.“

Tata je delovao neobično zadovoljan zbog toga što je rekla. Polako je klimnuo. „Kad nameravaš da ideš?“

„Negde u januaru, pre nego što deci počne škola.“

„Dobro. Zvaću te kad se vratimo u Enugu, pa ćemo se dogovoriti da Jaja i Kambili dođu na dan ili dva.“

„Nedelju, Judžine, ostaće nedelju dana. Nemam ja u kući čudovišta koja jedu ljudima glave!“ I teta Ifeoma se nasmeja, a njena deca joj se pridružiše istim grlenim smehom. Zubi su im bleskali kao jezgra raspolovljenog palminog ploda. Samo se Amaka nije smejala.

SUTRADAN JE BILA nedelja. Iako nije ličila na nedelju, možda zato što smo još koliko juče bili u crkvi zbog Božića. Mama je ušla u moju sobu, blago me prodrmala i zagrlila, zapahnuvši me svojim dezodoransom koji je mirisao na metvicu.

„Jesi li lepo spavala? Danas idemo na ranu misu jer tvoj otac ima sastanak odmah posle toga. *Kunie*, idi u kupatilo, prošlo je sedam.“

Zevnula sam i sela. Na mom krevetu širila se crvena mrlja, široka kao otvorena sveska.

„Imaš mesečnicu“, reče mama. „Jesi li ponela uloške?“

„Ponela sam.“

Tuširala sam se tek koliko da se sperem, da ne bih zakasnila. Odabrala sam plavo-belu haljinu i vezala plavu maramu oko glave. Vezala sam je u dvostruki čvor pozadi na vratu i onda uvukla pleteničice ispod nje. Jednom me je tata s ponosom zagrlio i poljubio u čelo jer mu je otac Benedikt rekao kako mi je kosa na misi uvek pristojno pokrivena, a ne kao kod drugih devojčica, koje puste da im se kosa vidi kao da ne znaju koliko je to bezbožno u crkvi.

Kad izađoh, mama i Jaja su, već obučeni, čekali u dnevnoj sobi na spratu. Grčevi su mi razdirali želudac. Zamišljala sam kako mi neko

oštrim sekutićima ritmično zagriža duboko u zidove trbušne duplje.

„Imaš li panadol, mama?”

„Grčevi, *abia?*.”

„Da. A i prazan mi je stomak.”

Mama pogleda u sat na zidu, poklon od neke dobrotvorne ustanove kojoj je tata dao donaciju, ovalnog oblika i s njegovim imenom ugraviranim zlatnim slovima. Bilo je 7:37. Euharistijski post propisuje vernima da se pre mise ne zalažu čvrstom hranom. Nikada nismo kršili euharistijski post. Na stolu je bilo postavljeno za doručak, šoljice za čaj i činije za žitarice naređane jedna uz drugu, ali ješćemo tek kada se vratimo kud.

„Pojedi malo kornflejksa na brzinu”, gotovo prošapta mama. „Ne možeš da popiješ panadol na prazan stomak.”

Jaja usu žitne pahuljice iz kutije na stolu, kašičicom dodade mleka u prahu i šećera i doli vode. Činija je bila od providnog stakla, te sam na dnu videla kredaste grumuljice koje je stvaralo mleko izmešano s vodom.

„Tata je s gostima, čućemo ga kad se popne”, reče.

Gutala sam stojeći. Mama mi dade panadol u srebrnastoj foliji koja se uvijala dok sam je otvarala. Jaja nije sipao mnogo pahuljica, tako da sam ih već gotovo pojela kad se vrata otvoriše i tata uđe.

Savršeno skrojena bela košulja na njemu nije mnogo prikrivala mesnati brežuljak njegovog stomaka. Dok je pogledom streljao činiju s kornflejksom u mojim rukama, ja pogledah u ono nekoliko raskvašenih pahuljica što su plutale po grumuljičavom mleku i upitah se kako se tako nečujno popeo uz stepenice.

„Šta to radiš, Kambili?”

S mukom progutah. „J... ja...”

„Jedeš deset minuta pre mise? Deset minuta pre mise?”

„Dobila je mesečnicu i ima grčeve...”, zausti mama.

Jaja je prekide. „Ja sam joj rekao da pojede kornflejks pre panadola, tata. Ja sam joj pripremio.”

„Zar vas je đavo sve upregnuo u svoja posla?”, prasnu tata na igbu. „Zar mi se đavo uselio u kuću?” Okrenuo se mami. „A ti stojiš

i gledaš je kako skrnavi euharistijski post, *maka nnidi?*“

Polako je otkopčao kaiš. Bio je težak, od slojeva smeđe kože, s diskretnom, kožom pokrivenom kopčom. Prvo je dohvatio Jaju, preko ramena. Onda mama podiže ruke kad ju je ošinuo po mišici kroz nabran rukav bluze sa šljokicama koju je obukla za crkvu. Spustila sam činiju baš kad me kaiš oplete preko leđa. S vremena na vreme viđala sam fulanske^[8] nomade u belim galabijama koje su im na vetru lepetale oko nogu, kako cokću vodeći svoje krave preko druma u Enuguu, izmahujući šibom hitro i tačno. Tata je bio kao fulanski nomad - samo što nije imao visoko suvo telo kao oni - dok je izmahivao kaišem na mamu, Jaju i mene, gundajući kako neće pustiti đavola da pobedi. Ni za dva koraka nismo uzmakli od kaiša koji je fijukao kroz vazduh.

Onda je prestao i zagledao se u kaiš kože u svojoj ruci. Lice mu se zgrčilo, kapci oborili. „Zašto zalazite u greh?“, pitao je. „Zašto volite greh?“

Mama mu uze kaiš i stavi ga na sto.

Tata silovito privi Jaju i mene uz sebe. „Je li vas kaiš povredio? Je li vam posekao kožu?“, pitao je zagledajući nam u lica. Leđa su mi sevala od bola, ali rekoh ne, ništa mi nije. Rekla sam to zbog onoga kako je tata odmahivao glavom dok je govorio o ljubavi prema grehu, kao da se nekakvo breme svalilo na njega, nešto što ne može da zbaci.

Otišli smo na onu kasniju misu. Ali najpre smo se svi presvukli, čak i tata, i umili.

ODMAH POSLE NOVE GODINE krenuli smo iz Abe. Žene iz umune uzele su preostalu hranu, čak i već skuvan pirinač i pasulj za koje je mama rekla da su se pokvarili, i klekle u prašinu iza kuće da zahvale tati i mami. Vrtarar nam je dok smo odlazili mahao obema rukama, visoko podignutim iznad glave. Zvao se Harana, tako je rekao Jaji i meni nekoliko dana pre toga, i dodao na svom engleskom s jakim hausa naglaskom da je naš odac najbolji Veliki Čovek koga je on u životu video i najbolji bozlodavac za koga je

radio – sve tako ozvučavajući suglasnike – i jezmo li znali da je naš odac platio žkolarinu za njegovu decu i pomogao njegovoj ženi da dobije bozao kurirke u obžtinskoj kancelariji. Imamo zreće žto nam je on odac.

Dok smo se vozili ka autoputu, tata započe krunicu. Posle nešto manje od pola sata naiđosmo na rampu; tu je saobraćaj bio zakrčen i mnogo više policajaca nego obično skretalo je vozila mašuci puškama. Videsmo kola koja su se sudarila tek kad smo već bili zaglavljani u najvećoj gužvi. Jedna su stala pred rampom, a druga su se otpozadi zakucala u njih i zgužvala se tako da su sad bila upola kraća nego prvobitno. Okrvavljeno telo muškarca u plavim farmerkama ležalo je kraj puta.

„Neka mu duša počiva u miru“, reče tata krsteći se.

„Ne gledajte“, kazala je mama okrećući se prema nama dvoma. Ali Jaja i ja smo već gledali u leš. Tata je pričao o policajcima, o tome kako su kroz šume postavljali prepreke na putu – iako je to bilo opasno po motocikliste – kako bi krili po žbunju novac koji su iznudili od putnika, ali ja ga zapravo nisam slušala. Mislila sam na mrtvacu u farmerkama. Pitala sam se kuda je bio pošao i šta je hteo tamo da radi.

DVA DANA KASNIJE tata je pozvao tetu Ifeomu. Možda i ne bi da tog dana nismo išli da se ispovedimo. A onda možda uopšte ne bismo ni išli u Nsuku i sve bi ostalo kao što je i bilo.

Bio je praznik Tri kralja, pa tata nije išao na posao. Otišli smo na jutarnju misu, a posle kod oca Benedikta, iako ga inače obično nismo posećivali na velike praznike. Tata je hteo da otac Benedikt primi naše ispovedi. U Abi nismo išli jer tata nije voleo da se ispoveda na igbu, a osim toga, rekao je da parohijskom svešteniku u Abi manjka spiritualnosti. U tome je nevolja s našim svetom, kazao nam je, ne znamo šta je najvažnije; previše nam je stalo do golemih crkvenih zdanja i moćnih kipova. Belce nikada nećeš videti da se tako ponašaju.

Kod oca Benedikta smo mama, Jaja i ja sedeli u dnevnoj sobi i čitali

novine i časopise poređane kao da su na prodaju na niskom stočiću pomalo nalik na mrtvački kovčeg, dok je tata razgovarao s ocem Benediktom u susednoj, radnoj sobi. Promolio se otuda da nam kaže da se pripremimo za ispovest; on će prvi. Iako je čvrsto zatvorio vrata, čula sam njegov glas, reči kako se stapaju u nekakav beskrajni mrmor, kao brujanje automobilskog motora. Mama je ušla sledeća, ostavivši vrata odškrinuta, ali nju nisam čula. Jaja je ostao najkraće. Kad je izašao, krsteći se kao da tamo u sobi nije stigao jer je žurio da što pre izađe, očima ga upitah je li se setio laži koju smo rekli papanukvuu i on mi klimnu. Kad sam ušla u tu prostoriju u koju su jedva uspeli da stanu pisaći sto i dve stolice, za sobom čvrsto zatvorih vrata.

„Blagoslovi me, oče, jer sam zgrešila“, rekoh sedajući na samu ivicu stolice. Zaželeh da sam u ispovedaonici, u bezbednom drvenom sobičku gde zelena zavesa razdvaja sveštenika i pokajnika. Zaželeh da mogu da kleknem, a onda zaželeh da zaklonim lice fasciklom sa stola. Ispovest oči u oči navodila me je na pomisao da je Sudnji dan poranio, stvarala mi nekakav osećaj nepripremljenosti.

„Da, Kambili“, reče otac Benedikt. Sedeo je vrlo uspravno, igrajući se purpurnom stolom prebačenom preko ramena.

„Poslednji put sam se ispovedila pre tri nedelje“, rekoh. Zurila sam nepomično u zid ispod uramljene papine fotografije s naškrabanim potpisom. „Evo šta sam zgrešila od tada. Dvaput sam slagala. Prekršila euharistijski post. Triput mi je za vreme krunice odlutala pažnja. Za sve što rekoh i sve što sam zaboravila da kažem, molim oproštaj iz vaše i Božije ruke.“

Otac Benedikt se pomače na stolici. „Nastavi, nastavi. Znaš da je grešno pred Svetim duhom svojevolutno prećutati nešto na ispovesti.“

„Da, oče.“

„Onda nastavi.“

Odvojih pogled od zida i žurno ga osmotrih. Oči su mu imale istu zelenu nijansu kao kod zmije koju sam jednom videla kako gmiže kroz dvorište, oko žbunja hibiskusa. Vrtlar mi je rekao da je to

bezopasna baštenska zmija.

„Kambili, moraš da ispovediš sve što si zgrešila.“

„Da, oče. Ispovedila sam.“

„Greh je bilo šta kriti pred Gospodom. Pustiću te da razmisliš.“

Klimnuh i ponovo se zagledah u zid. Jesam li uradila nešto za šta je otac Benedikt znao, a čega sama nisam bila svesna? Da mu nije tata nešto rekao?

„Provela sam više od petnaest minuta u dedinoj kući“, rekoh na kraju. „Moj deda je neznabožac.“

„Jesi li okusila od hrane žrtvovane idolima?“

„Nisam, oče.“

„Jesi li učestvovala u kakvim paganskim obredima?“

„Ne, oče.“ Zastala sam. „Ali gledali smo *mmuo*. Maškare.“

„Je li ti se to dopalo?“

Pogledah u fotografiju na zidu i upitah se da li ju je stvarno potpisao papa svojom rukom. „Da, oče.“

„Jasno ti je da je grešno nalaziti zadovoljstvo u paganskim obredima, jer je to kršenje prve zapovesti. Paganski obredi dolaze od neznanja i sujeverja, i vode pravo u pakao. Jesi li ovo razumela?“

„Jesam, oče.“

„Za okajanje očitaj Očenaš deset puta, Zdravomariju šest puta i apostolsko Vjeruju jednom. I moraš se vrlo svesno potruditi da odvратиš svakog onog ko bi uživao u neznabožačkim animacijama.“

„Da, oče.“

„Dobro onda, očitaj Savršeno pokajanje.“

Dok sam izgovarala Pokajanje, otac Benedikt promrmlja blagoslov i prekrsti me.

U dnevnoj sobi zatekoh tatu i mamu kako još sede pognute glave. Sela sam pored Jaje, pa oborila glavu da očitam zadate pokajnice.

Na putu kući, tata prozbori glasno da nadjača *Ave Marija*. „Bez greha sam sada, i svi smo. Da nas Bog ovog časa pozove sebi, otišli bismo pravo u raj. Pravo u raj. Ne bi nam bilo potrebno čistilište.“ Smešio se, svetlih očiju, lupkajući po volanu. S tim istim osmehom pozvao je tetu Ifeomu uskoro pošto smo stigli kući, još pre čaja.

„Popričao sam s ocem Benediktom, on kaže da deca mogu na hodočašće u Aokpe, ali im moraš jasno staviti do znanja da ono što se tamo događa crkva još nije potvrdila.“ Zastao je. „Dovešće ih Kevin, moj vozač.“ Ponovo pauza. „Sutra je prerano. Prekosutra.“ Poduža pauza. „O, pa dobro. Nek Bog blagoslovi tebe i decu. Zdravo.“

Spustio je slušalicu i okrenuo se prema nama. „Sutra krećete, idite gore da pripremite stvari. Ponesite za pet dana.“

„Da, tata“, rekosmo Jaja i ja uglas.

„Možda, *anam asi*“, napomenu mama, „ne bi trebalo da se pojave kod Ifeome prazne ruke.“

Tata se zagleda u nju kao da joj se čudi što je progovorila. „Stavićemo nešto hrane u auto, naravno, pirinča i jama“, reče.

„Ifeoma mi je pomenula da je u Nsuki oskudica u bocama s gasom.“

„Bocama s gasom?“

„Jeste, gasom za kuvanje. Kaže da sad kuva na onoj svojoj staroj naftari. Sećaš se one priče o nafti u koju su nešto dodali pa je peć eksplodirala i ljudi izginuli? Pomislila sam da bi možda mogao da joj pošalješ bocu-dve iz fabrike.“

„Jeste li to Ifeoma i ti smislile?“

„Kpa, ja sam ti samo predložila. Tvoje je da odlučiš.“

Neko vreme joj je ispitivao lice pogledom. „Dobro“, reče, pa se okrenu Jaji i meni. „Idite gore da se spakujete. Možete da odvojite dvadeset minuta od vremena za učenje.“

Polako smo se popeli uz stepenište. Pitala sam se da li se i Jaji nešto prevrće u stomaku kao meni. Prvi put ćemo prespavati van kuće i bez tate.

„Ide li se tebi u Nsuku?“ upitah.

„Ide“, odgovori on, a njegove mi oči rekoše da zna da se ide i meni. Ali u našem jeziku pogleda nisam mogla da nađem reči kojima bih mu iskazala koliko mi se grlo stislo od pomisli na pet dana bez tatinog glasa, bez njegovih koraka na stepenicama.

SLEDEĆEG JE JUTRA Kevin doneo iz fabrike dve pune boce s gasom i stavio ih u prtljažnik volvoa uz vreće s pirinčem i pasuljem, nekoliko gomoljika jama, grozdove zelenih banana i ananase. Jaja i ja smo čekali ispod hibiskusa. Baštovan je podrezivao

bugenvilije, kroteći bokore koji su prkosno stršali iznad poravnate površine. Već je bio pograbuljao ispod stabala frangipanija, pa su sad gomilice svelog lišća i ružičastih cvetova čekale da ih odveze kolicima.

„Ovde vam je raspored za ovu nedelju dok ste u Nsuki“, reče nam tata. List koji mi je gurnuo u ruku ličio je na raspored zalepljen iznad mog radnog stola gore u sobi, osim što su za svaki dan bila upisana i „dva sata s rođacima“.

„Ne morate da se držite rasporeda samo onog dana kad budete išli s tetkom u Aokpe“, saopštio nam je. Kad nas je zagrlio, Jaju pa mene, ruke su mu drhtale. „Nikad nisam bio bez vas duže od dana.“

Nisam znala šta bih rekla, ali Jaja klimnu i reče. „Videćemo se opet za nedelju dana.“

„Kevine, pažljivo vozi. Jesi li me razumeo?“, upozorio je tata dok smo sedali u kola.

„Jesam, gospodine.“

Tata nas pozva da izađemo iz auta, pa nas ponovo zagrli, gladeći nas po leđima, i podseti nas da za vreme vožnje očitamo svih petnaest dekada krunice. I mama nas je još jednom zagrlila pre nego što smo se ponovo smestili u kola.

„Tata nam još maše“, reče Jaja dok je Kevin izlazio s prilaznog puta. Gledao je u retrovizor.

„Plače“, rekla sam.

„I baštovan nam maše“, reče Jaja, a ja se upitah da li je stvarno prečuo ono što sam rekla. Izvadila sam brojanicu iz džepa, poljubila raspelo i započela molitvu.

Putem sam gledala kroz prozor, brojeći pocrnele školjke automobila od kojih su neke ostale napuštene kraj kolovoza već tako odavno da su potpuno zarđale. Pitala sam se ko li je sve sedeo unutra i kako su se ti ljudi osećali u onom času pred sam sudar, pre nego što će se staklo smrskati i metal pokidati i plamen suknuti. Uopšte se nisam udubljavala u tajne slave Božije, i znala sam da je i s Jajom isto, jer je stalno zaboravljao na svoj red da započne novu dekadu krunice. Vozili smo se već četrdesetak minuta kad pored puta ugledah znak na kome je pisalo NIGERIJSKI UNIVERZITET, NSUKA, pa upitah Kevina jesmo li već stigli.

„Ne“, reče on. „Još malo.“

Nedaleko od gradića koji se zvao Opi - tako je pisalo na prašnjavim tablama na crkvi i školi - naiđosmo na policijsku rampu. Veći deo puta zaprečile su stare automobilske gume i klade s ukucanim ekserima, tako da je ostajao samo uzan prolaz. Kako smo se približili, jedan policajac nam mahnu da stanemo. Kevin zagunđa. Onda je, usporavajući, otvorio pregradak pored volana, izvadio otuda novčanicu od deset naira i mahnuo njome kroz prozor. Policajac nam, smešeći se podrugljivo, salutira i propusti nas da prođemo. Ne bi to Kevin uradio da je tata bio u kolima. Kad bi policajci ili vojnici zaustavili tatu, on bi im pokazao sva dokumenta, pustio ih da pretraže auto, pristajao na sve samo nije hteo da ih podmiti. Ne možemo da učestvujemo u onome protiv čega se borimo, često nam je govorio.

„Ulazimo u Nsuku“, najavi nam Kevin nekoliko minuta potom. Upravo smo prolazili pored pijace. Oskudna roba iz pretrpanih radnjica kraj puta pretila je da se izruči s polica po uzanom kolovozu koji su ionako već zakrčili automobili parkirani jedni uz druge, ulični prodavci s poslužavnicima na glavi, motociklisti, dečaci s tovarima jama u kolicima na dva točka, žene s korpama, prosjaci

što su nas gledali i mahali nam s prostirki na kojima su sedeli. Kevin je sada vozio vrlo sporo; nasred puta najednom su iskrsavale rupe, tako da je i on oponašao nagla krivudanja automobila ispred nas. Kad smo prošli pijacu i stigli do jednog suženja na mestu gde je asfalt podlokani i izjedeni s obe strane, zastao je puštajući druga vozila da nas mimoiđu.

„Stigli smo do univerziteta“, reče nam konačno.

Nad nama se nadnosio širok luk s koga su slova isečena iz crnog metala objavljivala: NIGERIJSKI UNIVERZITET, NSUKA. Širom otvorenu kapiju ispod luka čuvalo je obezbeđenje u tamnosmeđim uniformama, s beretkama iste boje. Kevin stade i spusti prozor.

„Dobar dan. Kako da dođemo do Avenije Margerite Kartrajt, molim vas?“, upitao je.

Čovek iz obezbeđenja koji nam je stajao najbliže, s licem zboranim kao zgužvana haljina, upita „Kako ste?“, a onda objasni Kevinu da je Avenija Margerite Kartrajt sasvim blizu – treba samo da produžimo pravo, pa kod prve raskrsnice skrenemo desno i posle skoro odmah levo. Kevin mu zahvali i mi nastavismo. S leve strane puta razlivao se travnjak boje spanaća. Okrenula sam se da bolje pogledam kip nasred travnjaka, crnog lava uspravljenog na zadnje šape, s repom izvijenim naviše i grudima koje se nadimaju. Nisam znala da ga i Jaja gleda, sve dok nije naglas pročitao reči urezane na postolju: „Za povratak ljudskom dostojanstvu.“ Onda, kao da to i sama nisam shvatila, dodade: „To je moto univerziteta.“

Aveniju Margerite Kartrajt ivičila su visoka stabla gmeline. Zamišljala sam ih kako se povijaju pod olujama u doba kiša, posežući jedno ka drugom i pretvarajući aveniju u mračan tunel. Dvospratnice s pošljunčanim prilazima i natpisima ČUVAJ SE PSA na kapiji uskoro su ustupile mesto bungalovima s prilazima ne dužim od dva automobila postavljena jedan iza drugog, a posle njih blokovima stambenih zgrada ispred kojih nije bilo prilaznih staza, nego samo široki pojasi otvorenog prostora. Kevin je vozio polako, ne prestajući da mrmlja kućni broj tete Ifeome kao da ćemo ga tako lakše naći. Bio je u četvrtom bloku do koga smo stigli, visoka

bezlična zgrada s čije se fasade plava boja ljuštala, a s verandi stršale televizijske antene. U zgradi su bila po tri stana s obe strane, a teta Ifeomin je bio u prizemlju levo. Ispred njega su bujale jarke boje – vrt, ograđen bodljikavom žicom. Ruže, hibiskusi, ljiljani, zmajeva krv, sve je to raslo jedno uz drugo kao nacrtani venčić. Teta Ifeoma izađe iz stana u šorcu, brišući ruke o majicu. Kolena su joj bila veoma tamna.

„Jaja! Kambili!“ Nije ni dočekala da izađemo iz kola a već nas je grlila, objumivši nas oboje istovremeno i privijajući nas sasvim blizu.

„Dobar dan, *Mah*“, pozdravi je Kevin i pođe da otvori prtljažnik.

„O! O!“, uzviknu teta Ifeoma. „Zar Judžin misli da umiremo od gladi? Čak i vreća pirinča?“

Kevin se smešio. „*Oga* kaže da je to pozdrav, *Mah*.“

„Hej!“, kliknula je teta zagledajući u prtljažnik. „Boce s gasom? O, *nwunye m* nije trebalo da se toliko muči.“ I onda je zaplesala, pomerajući ruke kao da vesla i snažno udarajući o tle nogom kojom bi koraknula.

Kevin je pored nje zadovoljno trljao ruke, kao da je lično pripremio ovo veliko iznenađenje. Izvukao je bocu s gasom iz prtljažnika, pa mu je Jaja pomogao da je odnesu u stan.

„Braća i sestra će vam uskoro doći, otišli su da čestitaju rođendan ocu Amadiju, našem prijatelju i svešteniku naše kapele. A ja sam kuvala, čak sam i pile zaklala zbog vas dvoje!“ Teta Ifeoma me je, smejući se, privukla sebi. Mirisala je na oraščić.

„Gde ovo da stavimo, *Mah*?“ pitao je Kevin.

„Samo ih ostavite na verandi. Amaka i Obiora će ih posle skloniti.“

Zagrljenu me je uvela u kuću. Najpre sam zapazila tavanicu, jer je bila tako niska, kao da bih mogla da je taknem ako pružim ruku. U našoj kući su visoke tavanice davale osećaj prozračnog spokoja. Iz kuhinje se širio jedak dim sagorele nafte izmešan s mirisima karija i oraščića.

„Ček da pogledam da mi ne zagori pirinač sa džolofom!“ – i ona odjuri u kuhinju.

Sedoh na smeđi dvosed. Iskrzani šavovi na jastučićima su

popuštali i rašivali se. To je bio jedini dvosed u dnevnoj sobi. Ostalo su bile stolice od trske, sa smeđim jastučićima da bude mekše kad se sedi. I stočić u sredini je isto bio od trske, a na njemu je stajala istočnjačka vaza s naslikanim plesačicama u kimonima. U vazici su bile tri ruže s dugačkom drškom, tako jarko crvene da se upitah da nisu plastične.

„*Nne*, ne ponašaj se kao gošća. Dođi, dođi“, reče mi teta Ifeoma vraćajući se iz kuhinje.

Pošla sam za njom kroz kratak hodnik s čije su se obe strane pružale police pretrpane knjigama. Činilo se da će se sivo drvo od kog su bile skršiti ako se na njih stavi makar samo još jedna knjiga. A knjige su bile sve čiste; neko ih je ili često čitao ili često brisao prašinu s njih.

„Ovo je moja soba. Ovde spavamo Čima i ja“, rekla mi je otvarajući prva vrata. Pored vrata su bile poređane nekakve kutije i vreće s pirinčem. Na jednom poslužavniku stajale su ogromne konzerve mleka u prahu, a pored pisaćeg stola s lampom za čitanje – bočice s lekovima, i opet knjige. U suprotnom uglu koferi naslagani jedan na drugi. Teta Ifeoma me povede u drugu sobu, s dva kreveta pored jednog zida, spojena tako da bi na njima moglo da spava više od dvoje ljudi. Unutra su još uspele da stanu dve komode, ogledalo i radni sto sa stolicom. Upitah se gde ćemo spavati Jaja i ja, a teta Ifeoma, kao da mi je pročitala misli, reče: „Ovde ćete spavati ti i Amaka, *nne*. Obiora spava u dnevnoj sobi, tako da će Jaja biti tamo s njim.“

Čula sam Jaju i Kevina kako ulaze u stan.

„Sve smo uneli, *Mah*. Ja sad idem“, reče Kevin iz dnevne sobe. Stan je bio tako mali da uopšte nije morao da podiže glas.

„Zahvali Judžinu i reci mu da smo svi dobro. Pazi kako voziš.“

„Hoću, *Mah*.“

Gledala sam ga kako odlazi i odjednom mi se nešto stisnu u grudima. Htela sam da potrčim za njim, da mu kažem da pričeka dok ne uzmem torbu pa da i ja pođem s njim.

„*Nne*, Jaja, dođite sa mnom u kuhinju dok vam se braća i sestra ne

vrata.“ Zvučala je tako opušteno kao da joj dolazimo svaki dan, kao da smo ranije već sto puta dolazili. Jaja je ušao u kuhinju prvi i seo na nisku drvenu stolicu. Ja sam ostala pored vrata, jer u kuhinji nije bilo dosta mesta da se ne nađem teti Ifeomi na putu dok je cedila pirinač, gledala je li meso već kuvano, gnječila paradajz. Svetloplave kuhinjske pločice bile su izlizane i okrunjene po ivicama ali čiste, kao i lonci s rasparenim poklopcima, nakrivljenim tako da su jednim krajem upadali u lonac. Naftara je bila postavljena na drveni sto ispod prozora. Zid oko njega i stare zavese potpuno su pocrnele od dima. Teta Ifeoma je sve vreme čavrljala dok je vraćala pirinač na peć i seckala dve ljubičaste glavice luka, povremeno prekidajući potok rečenica svojim grlenim smehom. Činilo mi se da se u isto vreme i smeje i plače, jer je često podizala ruku da nadlanicom obriše suze od luka.

Njena deca stigoše već posle nekoliko minuta. Izgledali su mi drugačiji, možda zato što sam ih prvi put videla u njihovoj rođenoj kući a ne u Abi, gde su samo navraćali da obiđu papa-nukvua. Obiora uđe skidajući tamne naočari za sunce i stavi ih u džep na šorcu. Kad me je video, nasmeja se.

„Došli su Jaja i Kambili!“, zacvrkuta Čima.

Svi smo se izgrlili, tapšući jedno drugo po leđima. Amaka jedva da je dodirnula moje telo svojim pre nego što je uzmakla.

Stavila je neki drugi karmin, više crven nego smeđ, a haljina joj se pripijala uz vitki stas.

„Kakva vam je bila vožnja dovde?“, upita ona gledajući u Jaju.

„Sve je dobro prošlo“, odgovori joj Jaja. „Mislio sam da će duže trajati.“

„O, Enugu zapravo uopšte nije daleko odavde“, reče Amaka.

„Opet nismo kupili sokove, mama“, reče Obiora.

„Zar ti nisam rekla da ih kupiš pre nego što ste pošli, *gbo?*“ prekori ga teta Ifeoma spuštajući iseckani luk u vrelo ulje i odmičući se.

„Idem sada. Jaja, hoćeš li sa mnom? Idemo samo do kioska tu blizu.“

„Nemoj zaboraviti da poneseš prazne boce“, opomenu ga teta

Ifeoma.

Gledala sam Jaju kako odlazi s Obiorom. Nisam mu videla lice, i nisam umela da kažem da li je i on smućen kao ja.

„Samo da se presvučem, mama, pa ću doći da pržim banane“, reče Amaka već polazeći.

„*Nne*, idi sa sestrom“, reče mi teta Ifeoma.

Išla sam za Amakom do njene sobe, premećući stopala sva prepadnuta. Pod je bio od grubog betona i nisam mogla da klizim po njemu kao po glatkim mermernim podovima kod kuće. Amaka je skinula naušnice i ostavila ih na komodu, a onda se pogledala u ogledalo. Ja sam se spustila na ivicu kreveta i gledala je, pitajući se zna li ona uopšte da sam i ja došla s njom.

„Sigurno misliš da je Nsuka u poređenju s Enuguom potpuno necivilizovana“, reče ona ne okrećući se od ogledala. „Rekla sam mami da vas ne prisiljava da dođete.“

„Htela... hteli smo... da dođemo.“

Amaka se osmehnu ogledalu, škrto i snishodljivo, kao da bi da kaže kako nema potrebe nju da lažem. „U Nsuki nema gde da se izađe, ako to još nisi shvatila. Nsuka nema ni *Dženezis* ni *Najki lejk*.“

„Šta?“

„*Dženezis* ni *Najki lejk*, to su mesta gde se izlazi u Enuguu. Ti tamo stalno ideš, je li?“

„Ne.“

Amaka me čudno pogleda. „Ali ponekad odeš?“

„N... da.“ U restoranu *Dženezis* nikad nisam bila, a u hotelu *Najki lejk* samo jednom, kad je neki tatin poslovni partner pravio tamo svadbu. Ostali smo taman toliko da se tata slika s mladencima i da im uruči poklon.

Amaka uze češalj i provuče ga kroz svoju kratku kosu. Onda se okrenu prema meni da me upita: „Zašto stalno tiho pričaš?“

„Šta?“

„Stalno tiho govoriš. Šapućeš.“

„O.“ To je bilo sve što sam rekla, ne odvajajući oči od radnog stola, na kome je svašta stajalo – knjige, napuklo ogledalo, flomasteri.

Amaka ostavi češalj i povuče haljinu preko glave. U belom čipkanom grudnjaku i svetloplavim gaćicama izgledala je kao jare iz stada nekog Hause: smeđa, vitka i izdužena. Brzo odvratih pogled. Nikad nikoga nisam videla neodevenog; grešno je gledati tuđu golotinju.

„Ovo sigurno nimalo ne liči na tvoj muzički sistem u Enuguu“, reče Amaka pokazujući mali kasetofon na podu pored komode. Htedoh da joj kažem da ja u svojoj sobi u Enuguu nemam nikakav muzički sistem, ali nisam bila uverena da bi joj se dopalo da to čuje, baš kao što joj se ne bi dopalo ni da čuje da imam.

Uključila je kasetofon, klimajući uz polifonijski ritam bubnjeva. „Uglavnom slušam našu izvornu muziku, zbog kulturološke samosvesti. Ti muzičari imaju nešto stvarno da kažu. Najviše volim Felu, Osadebea i Onijeku. O, ali ti sigurno nisi ni čula za njih, verovatno voliš američki pop kao i svi mladi.“ Rekla je to „mladi“ kao da se ona tu ne računa, kao da je to nekakav svet za stepenik ispod nje, koja sluša kulturološki samosvesnu muziku. A to „kulturološki samosvesno“ izgovarala je ponosno kao što ljudi izgovaraju neku reč za koju nisu ni znali da bi je nekada mogli naučiti.

Sedela sam nepomično na ivici kreveta, stežući ruke u krilu, i želela sam da joj kažem da uopšte nemam nikakav kasetofon i da bih jedva mogla da razlikujem jednu vrstu pop muzike od druge.

„Jesi li ti ovo naslikala?“, upitah je umesto toga. Žena s detetom naslikana vodenim bojama ličila je na kopiju uljane slike Device s detetom koja je visila u tatinoj sobi, samo što su na Amakinoj slici i žena i dete bili tamnopusi.

„Da, slikam ponekad.“

„Lepo je.“ Volela bih da sam znala da moja sestra od tetke slika vodenim bojama u realističkoj tehnici. I volela bih da me nije tako posmatrala, kao neku laboratorijsku životinju koju treba opisati i katalogizovati.

„Imate neka važna posla tamo, devojke?“, doviknu teta Ifeoma iz kuhinje.

Vratila sam se s Amakom u kuhinju i gledala je kako seče i prži banane. Jaja, Obiora i Čima stigoše s bocama soka u crnoj plastičnoj kesi. Teta Ifeoma reče Obiori da postavi sto. „Danas ćemo se ponašati kao da su Kambili i Jaja gosti, ali od sutra su članovi porodice i dobiće svoj deo posla“, rekla je.

Trpezarijski sto je bio od drveta ispucalog od suvog vremena. Gornji sloj se ljuspao kao cvrčak kad menja opnu, smeđi opiljci skidali su se s površine. Stolice oko njega su bile rasporene, četiri obične drvene, kao u mojoj učionici, a dve crne, tapacirane. Jaja i ja smo seli jedno uz drugo. Teta Ifeoma očita molitvu i moji rođaci rekoše amin, ali ja ostadoh sklopljenih očiju.

„Završili smo molitvu, *nne*. Ovde ne održimo čitavu misu pre jela, kao tvoj otac“, reče mi teta smejući se.

Otvorila sam oči, taman na vreme da vidim kako me Amaka posmatra.

„Kad bi Kambili i Jaja svaki dan dolazili, pa da uvek ovako jedemo. Piletina i sokovi!“ reče Obiora nameštajući naočari.

„Mama! Ja hoću batak“, ogłosi se Čima.

„Mislim da ovi ljudi sipaju sve manje koka-kole u boce“, izjavi Amaka izmičući flašicu da je bolje pogleda.

Zagledana u svoj tanjir, u pirinač s džolofom, pržene banane i polovinu bataka, trudila sam se da saberem pažnju, da nekako savladam tu hranu. I tanjiri su bili rasporeni. Čima i Obiora su dobili plastične, a mi ostali obične staklene, bez ljupkih cvetića i srebrnih linija. Smeh mi je lebdeo oko glave. Reči su vrcale sa svih strana, a da ih često niko ničim nije izazvao niti je na njih stizao nekakav odgovor. Kod kuće nikad nismo progovarali bez razloga, pogotovo za stolom, ali moja rodbina ovde naprosto je pričala, pričala, pričala.

„Mama, *biko*, daj mi šiju“, zatraži Amaka.

„Zar me nisi prošli put ubedila da ti dam, *gbo*?“, reče teta Ifeoma, pa uze pileću šiju sa svog tanjira i premesti je na Amakin.

„A kad smo ono poslednji put jeli piletinu?“, upita Obiora.

„Ne žvaći kao koza, Obiora“, opomenu ga teta Ifeoma.

„Koze drugačije žvaću kad preživaju, a drugačije kad pasu. Na šta

si od to dvoje mislila, mama?“

„Tebi se ne sviđa ručak, Kambili?“ , upita me teta Ifeoma, prenuvši me. Osećala sam se kao da nisam tamo, kao da samo posmatram taj sto za kojim svako svakome može da kaže šta god hoće i kad god hoće, gde smeš da dišeš potpuno slobodno.

„Lep je pirinač, teto, hvala.“

„Ako ti se sviđa pirinač, onda jedi pirinač“ , reče mi ona.

„Možda nije lep kao onaj skupi koji jede kod kuće“ , pecnu Amaka.

„Ostavi sestru na miru, Amaka“ , reče joj teta Ifeoma.

Do kraja ručka nisam ponovo progovarala, ali slušala sam svaku reč, svaki smeh, sva zadirdivanja. Uglavnom su govorili Obiora, Amaka i Čima, a teta Ifeoma je sedela naslonjena na svojoj stolici i gledala ih, jedući polako. Ličila mi je na fudbalskog trenera koji je dobro uvežbao svoj tim, pa sad zadovoljno stoji pored terena i posmatra.

Posle ručka upitah Amaku gde je toalet, iako sam dobro znala da je iza vrata naspram spavaće sobe. Učinilo mi se da ju je moje pitanje iznerviralo. Mahnula je neodređeno prema hodniku i upitala: „A gde misliš da bi bio?“

Prostorija je bila tako tesna da bih obema rukama dotakla zidove ako bih ih raširila. Ovde nije bilo ni mekih podmetača, ni čupave navlake za sedišta i poklopac klozetske školjke kao sto smo imali kod kuće. Prazna plastična kanta stajala je pored šolje. Pošto sam se pomokрила, htela sam da povučem vodu, ali je vodokotlić bio prazan; polugica se klecavo pomerila dole-gore. Stajala sam u tesnoj prostorijici još koji trenutak, a onda izašla da potražim tetku. Ona je sapunjavim suđerčićem trljala naftaru.

„Postupaću s novostečenim bocama gasa kao prava škrtica“ reče teta Ifeoma smešeći se kad me vide. „Koristiću ih samo za naročite prilike, tako će mi dugo trajati. Ne sklanjam ja još ovu moju naftaru.“

Zastadoh, jer je ono što sam htela da kažem bilo tako daleko od štednjaka na gas i šporeta na naftu. S verande je dopirao Obiorin smeh.

„Teto, u vodokotliću nema vode.“

„Mala nužda?“

„Da.“

„Kod nas vode ima samo izjutra, o *di egwu*. Tako da posle male nužde i ne ispiramo šolju, nego samo kad baš imamo šta da spiramo. Ili ponekad, kad vode ne bude po nekoliko dana, spustimo poklopac dok svi ne obavimo šta imamo, pa onda sve zaspemo jednom kantom. Tako prištedimo vodu.“ Smešila se žalosno.

„Oh“, rekoh.

Dok je ona još govorila, uđe Amaka. Gledala sam je kako prilazi frižideru. „Vi kod kuće sigurno povlačite vodu svaki sat, tek koliko da stalno bude sveža, ali kod nas toga nema“, reče ona. „Amaka, o *ginp*. Ne sviđa mi se taj ton!“ odseče teta Ifeoma.

„Izvini“, progundča Amaka sipajući hladnu vodu iz plastične boce u čašu.

Pomakoh se ka zidu potamnelom od dima, žarko želeći da mogu da se stopim s njim i iščeznem. Došlo mi je da se ja izvinim Amaki, iako nisam znala zbog čega.

„Sutra vodimo Kambili i Jaju da im pokažemo naselje“, reče teta Ifeoma tako prirodno da se upitah nije li mi se onaj podignuti glas samo pričinio.

„Nema ovde šta da se vidi. Biće im dosadno.“

Tada zazvoni telefon, glasno i neskladno, potpuno drugačije od onog prigušenog zvuka kod naše kuće. Teta Ifeoma požuri do svoje sobe da se javi. „Kambili! Jaja!“, povika časak kasnije. Znala sam da je to tata. Sačekala sam da Jaja uđe s verande da bismo mogli da se javimo zajedno. Jaja mi dade znak rukom da ja razgovaram prva.

„Halo, tata. Dobro večer“, rekoh, a onda se zapitah može li on nekako da zna da sam se prekratko molila pre jela.

„Kako si?“

„Dobro sam, tata.“

„Kuća mi je pusta bez tebe.“

„O.“

„Treba li ti nešto?“

„Ne, tata.“

„Odmah me zovi ako ti išta zatreba, poslaću Kevina. Zvaću te svaki dan. Ne zaboravi da učiš i da se moliš.“

„Da, tata.“

Kad mi se javila mama, glas joj je bio nešto jači od onog njenog uobičajenog šapata, ili je to samo tako zvučalo preko telefona. Rekla mi je kako je Sisi zaboravila da mi nismo kod kuće, pa je skuvala ručak za četvoro.

Kad smo te večeri Jaja i ja seli za sto, mislila sam na tatu i mamu, same za velikim stolom u našoj trpezariji. Večerali smo preostali pirinač i piletinu od ručka. Za piće smo imali vodu, jer su sokovi kupljeni popodne već bili popijeni. Pomislila sam na uvek pune gajbe koka-kole, fante i sprajta u našoj kuhinjskoj ostavi i onda brzo progutala vodu kao da bih da sperem tu pomisao. Da Amaka može da čita misli, moje joj se ne bi dopale, znala sam. Za večerom nije bilo onoliko priče i smeha, jer je televizor bio uključen, i moja braća i sestra odnesoše svoje tanjire u dnevnu sobu. Starije dvoje su se smestili na podu, dok se Čima skupio na dvosedu, s plastičnim tanjirom u krilu. Teta Ifeoma predloži Jaji i meni da i mi ponesemo tanjire u dnevnu sobu da bismo mogli da gledamo televiziju. Sačekala sam da Jaja odbije i kaže kako nam ne smeta da ostanemo za stolom, i samo klimnula da se i ja slažem.

Teta Ifeoma je ostala s nama, često zastajući s jelom da se zagleda u televizor.

„Ne razumem zašto nas zasipaju meksičkim serijama, ne pružaju priliku da sami pokažemo šta možemo“, gundala je.

„Mama, molim te, suzdrži se od predavanja“, reče joj Amaka.

„Uvoz meksičkih sapunskih opera je jeftiniji“, upade Obiora, ne odvajajući pogled od televizora.

Teta Ifeoma ustade. „Jaja i Kambili, mi obično očitamo krunicu pre nego što odemo na spavanje. Vi, naravno, možete da ostanete koliko hoćete da gledate televiziju, ili šta god.“

Jaja se promeškolji na stolici, pa izvuče svoj raspored iz džepa. „Teto, po tatinom rasporedu mi uveče moramo da učimo; poneli

smo knjige.“

Teta Ifeoma je zurila u papir u Jajinoj ruci. Onda prasnu u takav smeh da joj se visoko telo povilo kao čempres po vetrovitom danu. „Judžin vam je napravio raspored za ove dane dok ste ovde? *Nekwanu anya*, pa šta to znači?“ Smejala se još malo, a onda pružila ruku i zatražila papir od Jaje. Kad se okrenula prema meni, ja iz džepa izvadih svoj, uredno presavijen na četvoro.

„Pričuvaću vam ih dok ne pođete.“

„Teto...“, zausti Jaja.

„Ako ne kažete Judžinu, eh, pa kako će on znati da se niste držali rasporeda, *gbo*? Ovde ste na odmoru, a ovo je moja kuća, dakle poštovaćete moja pravila.“

Gledala sam je kako odnosi naše rasporede u svoju sobu. Usta su mi se osušila, a jezik pripio uz nepce.

„Imate li i kod kuće raspored za svaki dan?“, upita Amaka. Ležala je poleđuške na podu, podmetnuvši ispod glave jastučić s jedne stolice.

„Da“, reče Jaja.

„Zanimljivo. Sada znači bogataši ne mogu da se odluče šta će koga dana da rade, nego moraju da imaju raspored da im to kaže.“

„Amaka!“, podviknu Obiora.

Teta Ifeoma dođe s ogromnom brojanicom od plavih perli, na kojoj je bilo metalno raspeće. Obiora je isključio televizor dok je ekranom promicala odjava neke emisije. Amaka i on odoše da donesu svoje brojanice iz spavaće sobe, a Jaja i ja izvadismo svoje iz džepa. Kleknuli smo pored trščanih stolica i teta Ifeoma poče prvu desetinu. Samo što smo izgovorili poslednju Zdravomariju, meni glas prepuče u grlu, jer se jedan glas izvi u melodiju. Amaka je pevala!

„*Ka m bunie afa gi enu...*“

Teta Ifeoma i Obiora joj se pridružiše i glasovi im se stopiše. Moje oči se susretoše s Jajinim. Njegove su bile vlažne, pune nagoveštaja. *Ne!*, rekoh mu snažnim treptajem. To nije valjalo. Ne počinje se pesma usred krunice. Nisam se pridružila pevanju, a nije ni Jaja.

Amaka je započinjala pesmu na igbu na kraju svake desetine, a teta Ifeoma joj se pridruživala, izvlačeći reči iz dubine utrobe, kao operaska pevačica.

Posle krunice teta Ifeoma nas upita zar ne znamo nijednu od ovih pesama.

„Mi kod kuće ne pevamo“, odgovori joj Jaja.

„A mi ovde pevamo“, reče ona, a ja se zapitah da li su to njene spuštene obrve pokazivale razdraženost.

Kad nam je teta Ifeoma poželela laku noć i otišla u svoju sobu, Obiora ponovo uključi televizor. Sedela sam pored Jaje na dvosedu i gledala slike na ekranu, ali nisam uspevala da razlikujem likove; svi do jednog imali su maslinastu kožu. Osećala sam se kao da je u poseti teti Ifeomi i njenoj deci samo moja senka, dok stvarna ja učim u svojoj sobi u Enuguu, za stolom iznad kog je zalepljen moj raspored. Uskoro sam ustala i otišla u sobu da se spremim za spavanje. Nisam morala da imam raspored da bih znala koje je vreme za spavanje tata upisao. Zaspala sam pitajući se hoće li se Amaki pošto uđe uglovi usana prezrivo poviti kad me bude videla gde spavam.

SANJALA SAM DA ME AMAKA davi u klozetskoj školjci punoj zelenkasto-smeđih grudvica. Zaronila mi je prvo glavu, a onda se školjka proširila tako mi je celo telo stalo u nju. Dok sam se ja upinjala da se oslobodim, Amaka je pevušila: „Povuci vodu, povuci vodu.“ Probudila sam se koprcajući se. Amaka se iskotrljala iz kreveta i vezivala je suknju preko spavačice.

„Idemo da uhvatimo vode na česmi“, reče mi. Nije mi rekla da i ja pođem, ali sam svejedno ustala, vezala suknju i izašla za njom.

Jaja i Obiora su već bili kraj česme u malenom dvorištu iza zgrade; u uglu su bile zgomilane stare automobilske gume, delovi bicikla, provaljene kutije. Obiora je podmetao bidone pod mlaz vode iz slavine. Jaja se ponudi da ponese prvi napunjeni bidon u kuhinju, ali mu naš brat odvratila da se ništa ne brine i odnese vodu sam. Amaka je odnela sledeći, a Jaja je podmetnuo jedan manji da ga napuni.

Spavao je u dnevnoj sobi, reče mi, na dušekju koji je Obiora izvukao iza vrata spavaće sobe i prekrio čaršavom. Slušala sam ga i čudila se zadivljenosti u njegovom glasu, svetlosti u njegovim smeđim očima. Ponudih se da ja ponesem sledeći bidon, ali se Amaka nasmeja i reče da imam krhke kosti i da neću moći.

Pošto završismo, očitali smo jutarnje molitve u dnevnoj sobi, nisku kratkih molitava prekidanih pesmama. Teta Ifeoma se pomolila za univerzitet, za predavače i administrativno osoblje, za Nigeriju i, na kraju, da nam dan koji počinje donese smeha i spokoja. Dok smo se krstili, pogledom potražih Jajino lice, da vidim je li i on kao ja zabezeknut što se teta Ifeoma i njena deca, od svega na ovom svetu, mole za *smeh*.

Redom smo se okupali u uzanom kupatilu, svako s po pola kante vode smlačene grejačem gurnutim unutra. U jednom uglu besprekorno izribane kade bila je trouglasta rupa i voda je oticala stenjući kao čovek u mukama. Nasapunala sam se svojim sapunom i sunderom – mama mi je brižno spakovala toaletni pribor – i iako sam zahvatala vodu šoljicom i polako je izlivala preko sebe, i dalje sam osećala da mi je koža klizava kad sam iskorlačila iz kade na stari peškir prostrt na pod.

Kad izađoh iz kupatila, teta Ifeoma je za trpezarijskim stolom rastvarala mleko u prahu u bokalu hladne vode. „Da pustim ovu svoju decu da se sama služe mlekom, ne bi nam potrajalo ni nedelju dana“, rekla je i odnela konzervu nazad u bezbednost svoje sobe. Nadala sam se da me Amaka neće pitati radi li to i moja majka, jer bih počela da mucam ako bih bila primorana da joj ispričam kako mi kod kuće možemo da dobijemo pravog mleka s pavlakom koliko god hoćemo. Za doručak smo imali okpu, po koju je Obiora nekuda trknuo. Nikada nisam jela okpu kao obrok, mi bismo ove kolače od brašna grahorice i palminog ulja kuvane na pari kupovali samo da prigrizemo usput do Abe. Videla sam kako teta Ifeoma i Amaka seku vlažan žuti kolač, pa sam i ja uradila isto. Teta Ifeoma nam reče da požurimo. Htela je da pokaže Jaji i meni naselje i da se vrati na vreme da spremi ručak. Pozvala je oca Amadija da dođe.

„Jesi li sigurna da u kolima ima dovoljno benzina, mama?“, upita Obiora.

„Biće dosta da bar obiđemo naselje. Stvarno se nadam da će benzin stići sledeće nedelje, inače ću morati peške na predavanja kad nastava ponovo počne.“

„Ili da uzmeš *okada*“, reče Amaka smejući se.

„Mislim da ću radije peške.“

„Šta je *okada*?“, upita Jaja. Zablenuh se u njega, iznenađena. Nisam očekivala da će to pitati, niti da će uopšte išta pitati.

„Motocikl“, odgovori mu Obiora. „Postali su omiljeniji od taksija.“

Usput do kola teta Ifeoma zastade da otkine nekoliko uvenulih listova u svom vrtu, mrmljajući kako joj harmatan pobi biljke.

Amaka i Obiora uglas jeknuše i zamoliše: „Poštedi nas sada vrta, mama.“

„Je li ovo hibiskus, teto?“, upita Jaja zagledan u jednu biljku uz samu ogradu od bodljikave žice. „Nisam znao da postoji purpurni hibiskus.“

Teta Ifeoma se nasmeja i dotače jedan cvet boje tako tamno ljubičaste da je gotovo prelazila u modru. „Svi to kažu prvi put. Moja prijateljica Filipa predaje botaniku. Dok je bila ovde, mnogo se bavila eksperimentalnim radom. Pogledaj, evo i bele iksore, samo što ne cveta tako raskošno kao crvena.“

Jaja joj je prišao, a mi ostali smo stajali i gledali ih.

„O *maka*, kako je lepo“, rekao je i prešao prstom po latici. Teta Ifeoma se nasmeja malo duže nego obično.

„I jeste. Morala sam da ogradim vrt jer su komšijska deca ulazila i pobrala bi mi sve neobičnije cvetove. Sada puštam samo devojčice koje kite oltar u našoj ili protestantskoj crkvi.“

„Mama, *o zugo*. Hajdemo“, pozva je Amaka. Ali teta Ifeoma je još neko vreme pokazivala Jaji svoje cveće pre nego što smo se potrпали u njen karavan i krenuli. Zaokrenuli smo u jednu strmu ulicu, pa je teta ugasila motore i pustila auto da se kotrlja nizbrdicom. Rasklimani delovi su klopotali. „Da prištedimo benzin“, rekla je okrenuvši se načas Jaji i meni.

Prolazili smo pored kuća sa živom ogradom od suncokreta, čiji su se krupni cvetovi vedro žuteli među lišćem. Često sam kroz prodore u tim živicama mogla da vidim dvorišta iza njih, cisterne za vodu postavljene na grube betonske blokove, ljuljaške sa sedalima od starih guma okačene na stabla guave, rublje prostrto na konopcima razapetim između dva drveta. Na kraju ulice nizbrdica prestade i teta Ifeoma ponovo pokrenu motor.

„Ovo je osnovna škola univerzitetskog naselja, Tu Čima ide“, reče nam ona. „Ranije je bila mnogo lepša, a sad evo koliko je prozora bez kapaka i kako su zgrade prljave.“

Po prostranom dvorištu, ograđenom potkresanim smrekama, školske zgrade su se izdizale rasute kao da su same izrasle kako je koja htela, bez ikakvog plana. Teta Ifeoma nam pokaza jednu zgradu odmah pored škole, Institut za afričke studije, gde je bio njen kabinet i gde je uglavnom i držala predavanja. Zdanje je bilo staro, na to su očitó ukazivali boja i prozori, prekriveni prašinom tolikih harmatana da njihova okna nikada više neće zablistati. Teta je sada vozila jednim rondoom u čijoj je sredini bio zasađen zimzelen s ružičastim cvetovima, oivičen ciglama naizmenice obojenim u crno i belo. Dalje se s jedne strane puta prostiralo polje slično zelenom čaršavu, po kome su tu i tamo rasla mangova stabla čije se pobledelo lišće upinjalo da sačuva boju pod sušnim dahom vetra.

„Na tom je polju pijaca u pijačne dane“, kazala je teta Ifeoma. „A tamo su ženski studentski domovi. Ono je Hol Meri Slesor, na onoj strani je Hol Okpara, a ovaj ovamo je Hol Belo, najčuveniji. Amaka se zarekla da će tu živeti kad se bude upisala na fakultet i osnovala svoj politički pokret.“

Amaka se nasmejala, ne protiveći se.

„Možda ćete zajedno, je li, Kambili?“

Kruto sam klimnula, iako to teta Ifeoma nije mogla da vidi. Nikada nisam razmišljala o fakultetu, ni gde ću ići niti šta ću studirati. Kad dođe vreme za to, tata će odlučiti.

Teta pritisnu sirenu i mahnu dvojici proćelavih ljudi u rukom bojenim košuljama koji su stajali na uglu kad je ona zaokrenula.

Ponovo je ugasila motore i kola se sjuriše niz ulicu terana inercijom. Stamenja stabla gmeline i dogonjara uzdizala su se s obe strane. Prodoran i jednak miris lišća dogonjara ispuni automobil. Amaka duboko udahnu i reče da taj miris leči malariju. Sada smo se vozili pored bungalova za stanovanje, okruženih ružičnjacima, travnjacima i stablima voćaka. Postepeno je međutim asfalt pod točkovima postajao neravniji, živice kraj kojih smo prolazili manje negovane, a kuće niže i uzanije, tako da bi čovek mogao stati pred vrata jedne, pružiti ruku i dotaći vrata druge. Tu su već prestajali svi pokušaji da se zasadi živica, da se očuva nekakva zasebnost ili skrovitost, niske građevine su se naprosto stiskale jedna uz drugu među mestimičnim, zakržljanim žbunjem i ponekim stablom indijskog oraha. Tu živi pomoćno osoblje, sekretarice i vozači, objasnila nam je teta Ifeoma, a Amaka dodade. „Ako su imali sreće da i to dobiju.“

Teta nam pokaza nadesno i reče: „Ono tamo je brdo Odim. Pogled s vrha je da ti dah zastane, stojiš gore i vidiš kako je Bog rasprostirao brda i doline, *ezi okwu*.“

Kad je zaokrenula da nas vrati putem kojim smo i dolazili, ja pustih misli da mi odlutaju, zamišljajući Boga kako razastire brda oko Nsuke belim rukama s polumesečastim noktima, baš kao kod oca Benedikta. Prođosmo jedra stabla oko mašinskog fakulteta, prostrana polja s mangovim gajevima oko ženskih domova, a kad smo se približili teta Ifeominoj kući, ona okrenu na suprotnu stranu. Htela je da nam pokaže drugi deo Avenije Margerite Kartrajt, gde su stanovali gostujući predavači, u dvospratnicama s pošljunčanim prilazima.

„Kad su tek sagradili ove kuće, tako sam čula, neki od belih profesora – a svi su tada bili beli – hteli su da im se ugrade dimnjaci i kamini, kazala je teta Ifeoma s istim onim popustljivim smehom kakvim bi mama propratila neku primedbu o ljudima koji su išli kod vrača. Onda nam teta pokaza rektorovu vilu, visoke zidove oko nje, i reče da je tu nekad bila negovana živica od trešnjevih stabala i iksore, sve dok pobunjeni studenti nisu upali preko i zapalili auto u

dvorištu.

„Zbog čega su se pobunili?“ upita Jaja.

„Zbog svetla i vode“, reče Obiora. Pogledala sam ga. „Mesecima nije bilo ni svetla ni vode“, dopuni ga teta. „Studenti nisu mogli da uče, pa su zatražili da se ispiti odlože, ali im je to odbijeno.“

„Zidovi su grozni“, reče Amaka na engleskom, a ja se zapitah šta li bi rekla na zidove oko našeg dvorišta ako ikad dođe kod nas. Rektorovi zidovi i nisu bili tako visoki: iza zastora od krošnji sa zelenkastožućkastim lišćem videla sam veliku dvospratnicu. „Osim toga, podizanjem zidova se ništa ne rešava“, nastavi ona. „Da sam ja rektor, studenti se ne bi ni bunili. Zato što bi imali svetla i vode.“

„Ako je neki glavonja u Abudži pokrao novac, zar bi rektor trebalo da ga stvori?“ reče Obiora. Okrenuh se da ga pogledam, zamišljajući sebe u četrnaestoj, i zamišljajući sebe sada.

„Meni nimalo ne bi smetalo kad bi mi neko stvorio neke pare ovog časa“, reče teta Ifeoma, smejući se na onaj način trenera ponosnog na svoj tim. „Idemo do grada da potražimo negde *ube* po iole pristojnoj ceni. Znam da otac Amadi voli *ube*, a kod kuće imamo kukuruza kao prilog.“

„Hoćemo li imati dovoljno goriva, mama?“ upita je Obiora.

„*Amarom*, možemo makar da pokušamo.“

Teta Ifeoma skotrlja kola putem ka ulaznoj kapiji univerzitetskog naselja. Jaja se okrenu propetom lavu dok smo prolazili pored njega, i usne su mu se nemo micale. *Za povratak ljudskom dostojanstvu*. I Obiora je čitao natpis s pločice. Onda se zasmeha, kratko i grleno, pa upita: „Ali kada je čovek izgubio dostojanstvo?“

Pred kapijom teta Ifeoma ponovo okrenu kontakt-ključ. Kad se kola samo stresošu, ali motor ne proradi, ona promrlja: „Majko božija, molim te, ne sada“, pa pokuša još jednom. Mašina samo zacvile. Neko iza nas pritisnu sirenu i ja, okrenuvši se, videh neku ženu u žutom pežou 504. Ona izađe iz automobila i pođe ka nama. Na njoj su bile suknja-pantalone čije su joj nogavice lepetale oko listova kvrgavih kao gomoljike slatkog krompira.

„Meni su juče kola stala ispred Istočne tržnice. Žena zastade pored

teta Ifeominog prozora. Neukrotive kovrdže njene kose njihale su se na vetru. „Sin mi je izvukao jedan litar iz auta mog muža, samo da odem do pijace. *O di egwu*. Nadam se da će benzin uskoro stići.“

„Pričekaćemo pa ćemo videti, sestro. Kako ti je porodica?“, upita je teta Ifeoma.

„Dobro smo. Ide nekako.“

„Hajde da ih poguramo“, predloži Obiora već otvarajući vrata da izađe.

„Čekaj.“ Teta još jednom okrenu ključ, kola se protresoše i motor proradi. Krenula je zaškripavši gumama, kao da ne bi sporijom vožnjom da pruži kolima priliku da ponovo stanu.

Zastali smo da kupimo *ube* od jedne ulične prodavačice koja je poređala plavičaste plodove u male piramide na emajliranom poslužavniku. Teta Ifeoma dade Amaki nekoliko zgužvanih novčanica iz svoje tašne. Amaka se malo cenjkala s prodavačicom, a onda se nasmeši i pokaza gomilicu koju je želela. Pitala sam se kakav je to osećaj kad se pogađaš s uličnim prodavcima.

POŠTO SMO SE VRATILI U stan, ja odoh s tetom Ifeomom i Amakom u kuhinju, a Jaja s Obiorom da igraju fudbal s dečacima iz stana iznad. Teta Ifeoma je uzela jedan od ogromnih jamova koje smo Jaja i ja doneli od kuće, a Amaka rasprostire novine po podu da ga isecka – tako joj je bilo lakše nego da ga podiže na kuhinjsku radnu ploču. Kad je napunila plastičnu činiju kriškama jama, ja se ponudih da ih oljuštim i ona mi ćutke pruži nož.

„Dopašće ti se otac Amadi, Kambili“, reče mi teta Ifeoma. „Tek je postao naš kapelan, ali svi su ga u naselju već zavoleli. Uvek ga neko pozove na ručak ili večeru.“

„Ali čini ini se da se s nama najviše viđa“, izjavi Amaka.

Teta prsnu u smeh. „Amaka je prema njemu zaštitnički raspoložena.“

„Bacaš jam, Kambili“, prasnu Amaka. „Ah, zar kod tvoje kuće vi tako ljuštite jam?“

Poskočih i ispustih nož. Pao mi je na centimetar od stopala.

„Izvini“, rekla sam, iako nisam znala da li je to zato što sam ispustila nož, ili zato što sam s ljuskom bacila i toliko mekanog svetlog mesa jama.

Teta Ifeoma nas je gledala. „Amaka, *ngwa*, pokaži Kambili kako se ljušti.“

Amaka pogleda majku oborenih usana i uzdignutih obrva kao da prosto ne veruje da se ikome na svetu mora objašnjavati kako se ljušti jam. Onda je uzela nož i počela da ljušti jednu krišku, skidajući samo smeđu kožicu s ploda. Gledala sam odmerene pokrete njene šake i sve dužu traku oljuštene kore, sa žarkom željom da umem da se izvinim i da umem to da radim kako treba. Radila je to sjajno, ne prekidajući spiralnu, zemljom umrljanu traku.

„Možda bi trebalo da ti zapišem u raspored kako se ljušti jam“, promrmljala je.

„Amaka!“, podviknu joj teta Ifeoma. „Kambili, donesi mi vode iz one cisterne što stoji napolju.“

Uzela sam kantu, zahvalna teti što mi je pružila priliku da umaknem iz kuhinje i od smrknutog Amakinog lica. Do kraja popodneva Amaka je bila ćutljiva, sve dok nije stigao otac Amadi, šireći oko sebe dah kolonjske vode s nekakvim pomalo zemljanim mirisom. Čima mu je skočio u naručje i ostao viseći mu o vratu. Obiora se rukovao s njim, a teta Ifeoma i Amaka su ga brzo zagrlile, pre nego što je teta predstavila Jaju i mene.

„Dobro večer“, rekla sam, pa dodala: „oče.“ Osećala sam da je gotovo svetogrdno obratiti se sa oče ovom čoveku dečačkog lika – u majici raskopčanoj oko vrata i farmerkama toliko izbledelim da se nije znalo jesu li nekada bile crne ili tamnoplave.

„Kambili i Jaja“, rekao je kao da nas već poznaje. „Kako vam se dopada prvi put u Nsuki?“

„Mrze je“, kazala je Amaka, a ja poželeh da nije.

„Ima Nsuka svojih čari“, usprotivi se otac Amadi smešeći se. Melodija njegovog glasa delovala je na mene isto kao kad mi mama utrljava ulje za bebe u teme. Za večerom nisam baš sasvim razumela njegov engleski natrunjen igbom, jer su moje uši pratile više zvuk

nego smisao njegovih rečenica. Dok bi žvakao jam i povrće samo je klimao, i ponovo bi progovorio tek kad bi progutao zalogaj i otpio malo vode. Ponašao se u teta Ifeominoj kući kao u svojoj; znao je na kojoj stolici strši ekser i umeo je da ti ukloni končić s odeće. „Mislio sam da sam ukucao taj ekser“, rekao je, a onda je pričao s Obiorom o fudbalu, s Amakom o novinaru koga je vlada upravo uhapsila, s tetom Ifeomom o katoličkim ženskim organizacijama, a s Čimom o video-igraonici u komšiluku.

Moja braća i sestra od tetke bili su brbljivi kao i uvek, ali bi najpre sačekali da otac Amadi nešto kaže, a onda se raščeretalu u odgovor. Pomislih na tovljene piliće koje je tata ponekad kupovao da ih poklonimo – zajedno s vinom i jamom, i ponekad kozama – kad se budu davali dobrovoljni prilozu za crkvu, pa smo ih puštali da trčkaraju po dvorištu iza kuće do nedelje ujutro. Kad bi im Sisi donela izdrobljen stari hleb, sjatili bi se ka njoj ushićeno i bez reda. Isto bi se tako moji rođaci sjatili na reči oca Amadija.

Otac Amadi je i Jaju i mene uključio u razgovor, zapitkujući nas ovo i ono. Pitanja nam je upućivao oboma, jer je koristio zamenicu za množinu, *unu*, a ne za jedninu, *gi*, ali sam svejedno ćutala, zahvalna Jaji što odgovara. Pitao je gde idemo u školu, koje predmete volimo, bavimo li se nekim sportom. Kad je pitao u koju crkvu idemo u Enuguu, Jaja mu reče.

„U Svetu Agnezu? Jednom sam tamo služio misu“, reče otac Amadi.

Tada sam se setila gostovanja mladog sveštenika koji je usred propovedi zapevao i za koga je tata rekao da moramo da se pomolimo, jer ljudi kao što je on donose nevolje crkvi. I mnogi drugi sveštenici su gostovali, ali znala sam da je to bio on. Prosto sam znala. A sećala sam se i pesme koju je pevao.

„Stvarno?“ upita teta Ifeoma. „Moj brat Judžin gotovo sam izdržava tu crkvu. Divnu crkvu.“

„*Chelukwa*. Čekaj malo. Judžin Ačike je tvoj brat? Onaj koji izdaje *Standard*?“

„Da, Judžin mi je stariji brat. Mislila sam da sam ti to pominjala.“

Teta Ifeomin osmeh nije bio sasvim vedar.

„Ezi okwu? Nisam to znao.“ Otac Amadi je odmahivao glavom. „Čuo sam da on veoma utiče na uređivačku politiku. To su jedine novine koje se u ovo današnje vreme usuđuju da pišu istinu.“

„Da“, potvrdi teta. „Ima izvanrednog urednika, Ejda Kokera, iako se pitam koliko će još potrajati pre nego što ga konačno zatvore. Čak ni Judžinov novac ne može baš sve da kupi.“

„Pročitao sam negde da je *Amnesti world* dodelio nagradu tvom bratu.“ Otac Amadi je klimao lagano i s divljenjem, a ja sam osećala kako me je celu ogrejao ponos i žarka želja da me povežu s tatom. Htela sam nešto da kažem, da nečim podsetim ovog lepuškastog sveštenika da moj tata nije samo teta Ifeomin brat i izdavač *Standarda*, nego i moj otac. Htela sam da se malo te magličaste topline iz očiju oca Amadija prenese i na mene, sleti po meni.

„Nagradu?“, pitala je Amaka bleskajući očima. „Mama, trebalo bi bar ponekad da kupimo *Standard*, da znamo šta se događa.“

„Ili bismo mogli da progutamo ponos i zamolimo da nam šalju besplatan primerak“, upade Obiora.

„Nisam ni znala za nagradu“, reče teta Ifeoma. „Judžin mi ionako ništa ne govori, *igasikwa*. Ne možemo ni da popričamo kako treba. Na kraju krajeva, morala sam da potegnem hodočašće u Aokpe da bi pristao da deca dođu ovamo.“

„Nameravaš znači da ideš u Aokpe?“, upita otac Amadi.

„Nisam stvarno mislila, ali pretpostavljam da ćemo sad morati da idemo. Raspitaću se za datum sledećeg ukazanja.“

„Ma sve su to ljudi izmislili. Zar nisu nedavno pričali da se Gospa pojavljuje u bolnici *Biskup Šanahan*? I u *Transekuluu*?“, pitao je Obiora.

„U Aokpeu je drugačije. Sve kao u Lurdu“, reče mu Amaka. „Osim toga, i vreme je bilo da Gospa navrati i u Afriku. Zar se ne pitaš kako to da se stalno pojavljuje u Evropi? Napokon, ona je ipak s Bliskog istoka.“

„Što će reći da je ona sada *Politička Deva*?“, postavi Obiora sledeće pitanje, a ja ga opet pogledah. Bio je jedna smela dečačka mogućnost

onoga što ja nikako ne bih uspela da budem u četrnaestoj, niti sada.

Otac Amadi se nasmeja. „Ali pojavljivala se u Egiptu, Amaka. Ili su se bar ljudi jatili tamo kao u Aokpe sada. O *bugodi*, kao seoba skakavaca.“

„Zvuči mi kao da ti ne veruješ u to, oče.“ Amaka ga je pažljivo gledala.

„Ne verujem da treba da idemo u Aokpe, ili bilo gde drugo, da bismo je našli. Ona je ovde, s nama, vodi nas svome Sinu.“ Govorio je bez imalo napora, kao da su mu usta instrument iz koga se prosto izvije zvuk kad ga takneš, otvoriš.

„Ali šta je s Tomama u nama, oče? S onim delom koji mora da vidi da bi poverovao?“ pitala je Amaka. Po njenom izrazu nisam mogla da zaključim da li je ozbiljna ili ne.

Otac Amadi joj ne odgovori, samo napravi grimasu, na šta se ona nasmeja pokazujući onaj razmak među zubima, širi i četvrtastiji nego kod tete Ifeome, kao da joj je neko razdvojio dva prednja zuba nekakvim metalnim instrumentom.

Posle večere smo svi prešli u dnevnu sobu. Teta Ifeoma reče Obiori da isključi televizor da bismo se pomolili dok je otac Amadi još tu. Čima je zaspao na dvosedu i Obiora se za vreme molitve naslanjao na njega. Otac Amadi je otpočeo prvu desetinu krunice, a na kraju je zapevao na igbu. Dok su oni pevali, ja sam zurila u porodičnu fotografiju s Čiminog krštenja na suprotnom zidu. Pored nje je visila reprodukcija Pijete na zrnastom papiru, u drvenom ramu napuklom u uglovima. Stisla sam usne i zagrizla u donju, da mi usta ne bi zapevala sama od sebe, da me ne bi izdala.

Posle smo odložili brojanice i sedeli u dnevnoj sobi jedući kukuruz i ube i gledajući *Njuzlajn* na televiziji. Kad sam podigla pogled, videh da me otac Amadi posmatra, i odjednom više nisam mogla da liznem meso ubea sa semenki, nisam mogla da pomerim jezik, niti da progutam. Bila sam previše svesna njegovih očiju, previše svesna da me gleda, posmatra. „Čitav dan nisam video ni da si se nasmejala ni nasmešila, Kambili“, reče on naposletku.

Oborih pogled ka kukuruzu u svojim rukama. Htela sam da se

izvinim što se nisam ni smejala ni smešila, ali nisam mogla da progovorim, a nekoliko časaka čak nisam ništa ni čula.

„Stidljiva je“, reče teta Ifeoma.

Promrmljah nešto za šta sam znala da je besmisleno, pa ustadoh i odoh u spavaću sobu, pritvorivši čvrsto za sobom vrata. Usnula sam slušajući u glavi melodiju glasa oca Amadija.

U teta Ifeominoj kući uvek je odzvanjao smeh, a odakle god da bi dopirao, razlegao bi se između zidova po svim sobama. Svade su brzo izbijale i isto tako brzo se gasile. I jutarnje i večernje molitve uvek su bile začinjene pesmama, molitvenim pesmama na igbu koje su prosto same pozivale da tapšeš u njihovom ritmu. Jelo se malo mesa, svako bi dobio po parčence ne šire od dva skupljena prsta, a dužine jedva pola prsta. Stan je blistao od čistoće – Amaka je ribala podove četkom, Obiora je meo, Čima istresao jastučice sa stolica. Posuđe su prali naizmenično, a teta Ifeoma je u taj raspored uključila i Jaju i mene. Kad sam posle ručka doвршила pranje, Amaka je pokupila tanjire s poslužavnika na koji sam ih odložila da se suše i ponovo ih potopila u vodu.

„Zar se ovako peru tanjiri u tvojoj kući?“, pitala je. „Ili tvoj otmeni raspored ne uključuje pranje tanjira?“

Stajala sam i zurila u nju, žaleći gorko što teta Ifeoma nije tu da me brani. Amaka me je prostrelila pogledom i udaljila se. Više mi se nije obraćala, sve dok joj tog popodneva nisu došle drugarice. Jaja je bio s tetom Ifeomom u vrtu, a dečaci su ispred igrali fudbal. „Kambili, ovo su moje drugarice iz škole“, rekla je sasvim prirodno.

Njih dve rekoše zdravo, a ja se nasmeših. Kosa im je bila kratka kao i Amakina, usne su namazale svetlucavim karminom, a u tesnim pantalonama hodale su, znala sam, sasvim drugačije nego da su obukle nešto udobnije. Gledala sam ih kako se zagledaju u ogledalu, zadubljeno listaju nekakav američki časopis s devojkom smeđe kože i kose boje meda na naslovnoj strani, žale se kako profesor matematike ni sam ne zna da reši testove koje im daje i pričaju o nekoj devojci koja popodne dolazi na nastavu u mini suknji iako ima noge debele kao jam i o nekom dečku koji nije loš. „Nije loš, *sha*, ali nije lep“, naglasi jedna od njih. U levom uhu nosila je dugačku naušnicu, a u desnom samo alkicu, od lažnog zlata.

„Je li to sve tvoja kosa?“, upita ona druga, a ja nisam shvatila da je to upućeno meni sve dok Amaka ne reče: „Kambili!“

Htela sam da kažem Amakinoj drugarici da je kosa sva moja, bez umetaka, ali reči nisu htele da izađu. Znala sam samo da su nastavile da pričaju o kosi, i kako je moja kosa dugačka i gusta, i htela sam da pričam s njima i da se smejem tako jako da počnem da odskakujem s mesta kao one, ali su mi usne ostale tvrdoglavo stisnute. Nisam htela da zamucam, pa sam se umesto toga zakašljala i istrčala u toalet.

Te večeri, dok sam postavljala sto, čuh Amaku kako kaže: „Jesi li ti sigurna da su oni sasvim normalni, mama? Kambili se ponašala kao *atulu* kad su mi došle drugarice.“ Glas nije ni podigla ni utišala i reči su sasvim jasno doplovile iz kuhinje.

„Amaka, imaš pravo da misliš šta hoćeš, ali prema sestri moraš da se ponašaš s poštovanjem. Jesi li me razumela?“ odgovorila joj je teta Ifeoma na engleskom, čvrstim tonom.

„Samo sam te pitala.“

„Ako nazoveš svoju rođaku ovcom, to nije poštovanje.“

„Ponaša se otkačeno. I Jaja je čudan. S njima nešto nije u redu.“

Ruka mi se tresla dok sam pokušavala da zagladim parče politure koja se odvojila s površine stola i čvrsto ukovrdžala. Tačno pored tog mesta stupala je kolona mrava boje đumbira. Teta Ifeoma mi je rekla da ih ne diram, jer oni nikom ništa ne rade, a ionako nikad ne možeš potpuno da ih se otarasiš – tu su otkad i sama zgrada.

Pogledah ka dnevnoj sobi da vidim da li je i Jaja, i pored uključenog televizora, čuo Amaku, ali on je ležao na podu uz Obioru, potpuno zanet slikama na ekranu. Izgledao je kao da je čitavog života ležao tamo i gledao televizijski program. Isto je tako izgledao sledećeg jutra u teta Ifeominom vrtu, kao da s njom tu dolazi već odavno, a ne tek dva-tri dana otkako smo stigli u goste.

Teta Ifeoma me je pozvala da i ja pođem s njima, da uklonimo s krotona lišće koje je počelo da vene.

„Zar nisu lepi?“, pitala je. „Pogledaj im lišće, zeleno, ružičasto, žuto, kao da se Bog igrao bojicama.“

„Da“, rekoše. Teta Ifeoma me je gledala, i ja se upitah misli li možda kako u mom glasu nema onog oduševljenja s kojim je o njenom vrtu govorio Jaja.

Iz stana na spratu sišla su neka deca i stajala gledajući nas. Nije im bilo više od pet godina, i sva su mi se izmešala u jednu zbrku zamazane odeće i brzog brbljanja. Pričali su nešto međusobno i s tetom Ifeomom, a onda me je jedno od njih upitalo u koju školu idem u Enuguu. Zamucala sam i šćepala lišće krotona, otkinuvši neko sasvim zdravo i zeleno. Gledala sam kako lepljivi sok kaplje iz pootkidanih peteljki. Posle toga mi teta reče da mogu da uđem u stan ako hoću. Rekla mi je da je na stolu u njenoj sobi knjiga koju je upravo pročitala i sigurna je da bi se i meni dopala. Otišla sam da je uzmem; na izbledelim plavim koricama pisalo je *Ekvijanova putovanja, ili Život Gustava Vase Afrikanca*.

Sela sam na verandu s knjigom u krilu i gledala jedno dete koje je po dvorištu vijalo leptira. Leptir je vrludao uvis pa naniže, lepršajući žutim krilima s crnim krugovima polako kao da izaziva devojčicu. Devojčici je kosa bila skupljena navrh glave kao klupče vune i poskakivala je dok je dete jurilo. I Obiora je sedeo na verandi, samo što se on nije zaklonio u senku, tako da mu je sunce smetalo očima, pa je škiljio iza svojih debelih naočara. Posmatrao je devojčicu i leptira i izgovarao Jajino ime, naglašavajući oba sloga, pa onda samo prvi, pa onda drugi. „Aja znači pesak ili proročanstvo, ali Jaja?. Kakvo je to ime Jaja? Nije igbansko“, reče na kraju.

„Pravo mi je ime Čukvuka. Jaja je nadimak koji mi je ostao iz detinjstva.“ Jaja je klečao, samo u šorcu od teksasa, a mišići na leđima su mu se mreškali, glatki i dugi kao leje koje je plevio.

„Kad je bio mali, znao je da kaže samo ja-ja, pa su ga prozvali Jaja.“ Teta Ifeoma se okrenu Jaji pa dodade: „Rekla sam tvojoj majci da je to pravi nadimak za tebe, da ćeš ličiti na Jaju od Opoba.“

„Jaju od Opoba? Tvrdoglavog kralja?“, upita Obiora.

„Prkosnog“, popravi ga teta Ifeoma. „Bio je prkosni kralj.“

„Šta to znači prkosni, mamice? Šta je kralj radio?“ pitao je Čima. I on je nešto radio klečeći u vrtu, iako mu je teta Ifeoma počesće

govorila: „*Kwusia*, ne radi to“, ili: „Ako to opet uradiš, pljusnuću te.“

„Bio je kralj naroda Opobo. Kada su Britanci došli, odbio je da im prepusti upravljanje trgovinom. Nije prodao dušu za malo baruta kao ostali kraljevi, pa su ga Britanci prognali u Zapadnu Indiju. Nikada se nije vratio u Opobo.“ Teta Ifeoma nije prekidala zalivanje leje cvetića boje banane koji su cvali u bokorima. Naginjala je metalnu kanticu za polivanje tako da voda može da ističe kroz rupice na vrhu. Već je potrošila onaj najveći bidon koji smo napunili tog jutra.

„To je tužno. Možda onda nije trebalo da bude prkosan“, rekao je Čima. Primakao se i čučnuo pored Jaje. Pitala sam se da li je razumeo šta znači „izgnan“ i „prodao dušu za malo baruta“. Teta Ifeoma je izgleda mislila da jeste.

„Dobro je ponekad biti prkosan“, reče mu ona. „Nije prkos loš kad se dobro koristi.“

Ozbiljni ton kojim je izgovorila ovo svetogrđe natera me da podignem pogled. Razgovarala je s Čimom i Obiorom, ali je gledala u Jaju.

Obiora se nasmešio i namestio naočari. „Jaja od Opoba svejedno nije bio svetac. Prodao je svoj narod u ropstvo, a osim toga, Britanci su na kraju pobedili. Eto toliko o prkosu.“

„Britanci jesu dobili rat, ali izgubili su mnogo bitaka“, reče Jaja, a meni oči kliznuše preko redaka slova na stranici. Kako to Jaji uspeva? Kako tako s lakoćom govori? Zar njemu ne zastaje u grlu mehurić koji ne pušta reči da izađu, pored koga se, u najboljem slučaju, protetura samo mucanje? Pogledah u njega, u njegovu tamnu kožu osutu graškama znoja što su se svetlele na suncu. Nikad nisam videla takav pokret njegove ruke, nikad tu prodornu svetlost u njegovim očima kao tu u teta Ifeominom vrtu.

„Šta ti je bilo s malim prstom?“ upita ga Čima. I Jaja pogleda u svoju šaku, kao da je tek tada primetio osakaćeni prst, skvrčen kao suvi štapić.

„Jaja se povredio“, reče teta Ifeoma brzo. „Čima, idi donesi mi

bidon s vodom. Skoro je prazan, moći ćeš da ga poneseš.“

Zagledah se u nju, a kad se njene oči susretoše s mojima, odvratih pogled. Znala je. Znala je šta je bilo s Jajinim prstom.

Kad mu je bilo deset godina, pogrešio je dva pitanja na testu iz katehizma i nije bio najbolji na pripremama za prvu svetu pričest. Tata ga je odveo na sprat i zaključao vrata. Kad je izašao, sav u suzama, Jaja je pridržavao levu ruku desnom. Tata ga je odvezao u bolnicu Svete Agneze. I on je plakao i odneo je Jaju do kola u naručju, kao bebu. Kasnije mi je Jaja rekao da mu tata nije dirao desnu ruku jer njome piše.

„Ovaj samo što nije procvetao“, reče teta Ifeoma pokazujući Jaji jedan pupoljak iksore. „Još dva dana i progledaće u svet.“

„Ja ga verovatno neću videti“, reče Jaja. „Otići ćemo pre toga.“

„Zar ne kažu da vreme leti kada si srećan?“, nasmeši se teta Ifeoma.

Uto zazvoni telefon i teta mi reče da se javim, jer sam bila najbliža. Bila je to mama. Odmah sam znala da nešto nije kako treba, jer nas je inače uvek zvao tata. Osim toga, nikada nas nisu zvali popodne.

„Otac ti nije ovde“, reče mi mama. Zvučala je kao da joj je nos zapušten. „Morao je jutros da ode.“

„Je li dobro?“

„Dobro je.“ Zastala je i čula sam kako nešto govori Sisi. Onda se vratila na vezu i rekla mi da su juče vojnici upali u nenamenske sobice koje su služile kao redakcija *Standarda*. Ne zna se ni kako su ih uopšte pronašli. Toliko ih je došlo da su prolaznici rekli tati kako ih je sve to podsetilo na slike iz građanskog rata. Odneli su sve odštampane primerke, do poslednjeg, porazbijali nameštaj i štampače, zaključali prostorije, poneli ključeve, a vrata i prozore zakovali daskama. Ejd Koker je ponovo zatvoren.

„Brinem za tvog oca“, rekla mi je mama pre nego što sam dala slušalicu Jaji. „Brinem za tvog oca.“

Izgledalo je da je i teta Ifeoma zabrinuta, jer je posle našeg razgovora izašla da kupi *Gardijan*, iako inače nikada nije kupovala novine. Bile su joj preskupe; pročitala bi ih s nogu kraj kioska kada

bi imala vremena. Vest da su vojnici zatvorili *Standard* ćušnuta je negde u sredinu, uz reklame za ženske cipele uvezene iz Italije.

„Ujka Judžin bi ovakvu vest pustio na naslovnoj strani“, reče Amaka, a ja se upitah da li sam to u njenom glasu ćula prizvuk ponosa.

Kad se tata kasnije javio, zatražio je da najpre razgovara s tetom Ifeomom. Posle je prićao s Jajom i sa mnom. Rekao je da je dobro, da je sve u redu, da mu nedostajemo i da nas mnogo voli. Nije pominjao *Standard*, niti ono što se dogodilo s redakcijom. Posle nam je teta rekla: „Otac želi da ostanete ovde još nekoliko dana“, na šta se Jaja nasmešio tako široko da sam ugledala jamice za koje nisam ni znala da ih ima.

TELEFON JE ZAZVONIO rano izjutra, dok se još nismo bili ni okupali. Usta su mi se osušila, jer sam bila uverena da nas zovu zbog tate, da mu se nešto desilo. Vojnici su nam upali u kuću; ubili su ga, da nikad ništa više ne objavi. Ćekala sam da teta Ifeoma pozove Jaju i mene, istovremeno grćevito stežući pesnicu i ulažući svu volju da odagnam taj poziv Razgovarala je neko vreme, a kad je izašla, izgledala je potišteno. Ćitavog tog dana njen smeh je odzvanjao mnogo reće nego inaće, a kad je Ćima hteo da sedne pored nje, prasnula je: „Pusti me na miru! *Nekwa anya*, nisi više beba.“ Zagrizla je donju usnu, a brada joj je drhtala.

Za vreme večere navratio je otac Amadi. Dovukao je stolicu iz dnevne sobe i seo, pijuckajući vodu koju mu je Amaka donela.

Kad ga je upitala šta je radio tog dana, on joj reče: „Igrao sam fudbal na stadionu, pa sam posle poveo nekoliko dećaka u grad na prženi jam i *akara*.“

„Zašto mi nisi rekao da ćete danas igrati, oće Amadi?“, pobuni se Obiora.

„Izvini što sam zaboravio, ali doći ću po tebe i Jaju sledećeg vikenda, pa ćemo igrati.“ Melodija njegovog glasa stiša se skrušeno. Nisam mogla da sprećim sebe da zurim, zato što me je njegov glas privlaćio, i zato što nisam ni znala da sveštenik može da igra fudbal.

To mi se činilo tako bezbožno, tako svetovno. Otac Amadi susrete moj pogled preko stola i ja brzo odvratih oči.

„Možda bi i Kambili igrala s nama“, reče on. Muzika moga imena izgovorenog njegovim glasom preseče mi utrobu. Stavih zalogaj u usta, praveći se da bih možda nešto i rekla, ali ne mogu jer su mi puna usta. „Amaka je igrala s nama kad sam tek došao, ali sada sve vreme samo sluša afričku muziku i predaje se maštanjima.“

Sve troje mojih rođaka se nasmejaše, Amaka najglasnije od svih, a Jaja se osmehnu. Ali teta Ifeoma se nije smejala. Samo je jela, stavljajući malene zalogaje u usta, a oči su joj bile daleke.

„Ifeoma, je li se nešto desilo?“ upita je otac Amadi.

Odmahnula je glavom i uzdahnula, kao da je tek tog časa shvatila da nije sama. „Stigla mi je danas poruka od kuće. Otac nam je bolestan. Kažu da se loše osećao tri jutra zaredom. Hoću da ga dovedem ovamo.“

„Ezi okwu?“ Otac Amadi se namršti. „Da, treba da ga dovedeš.“

„Papa-nukvu je bolestan?“, reče Amaka stegnuta grla. „Mama, kad si to saznala?“

„Jutros, njegova komšinica me je zvala. Dobra žena, Nvamgba, pešaćila je do Ukpa da nađe telefon.“

„Trebalo je da nam kažeš!“, viknu Amaka.

„O gini?. Zar vam nisam upravo rekla?“ prasnu teta Ifeoma.

„Kad možemo da pođemo u Abu, mama?“ pitao je Obiora mirno, i u tom času mi je, kao i već mnogo puta otkako smo došli, izgledao mnogo stariji nego Jaja.

„U autu nemam dovoljno benzina da stignem ni do Devete milje, a ne znam kada će benzin stići. Nemam para za taksi sve do tamo. Ako pođem javnim prevozom, kako ću dovesti nazad bolesnog starca, kad je po autobusima takva gužva da ti lice uvek završi pod nečijim smrdljivim pazuhom?“ Odmahnula je glavom. „Umorna sam. Premorena...“

„U kapelaniji čuvamo nešto benzina za preke potrebe“, kazao je tiho otac Amadi. „Siguran sam da vam mogu doneti bar pet litara. Ekwuzina, ne volim da te čujem da tako zvučiš.“

Teta Ifeoma klimnu i zahvali mu. Ali se nije razvedrila, a kasnije, dok smo molili krunicu, glas joj u pesmi nije zvonio. Naprezala sam se da mislim o Blagovestima, pitajući se sve vreme gde će papa-nukvu spavati kad dođe. U malom stanu nije bilo mnogo izbora – u dnevnoj sobi su već bili dečaci, a soba tete Ifeome je služila kao ostava za hranu, biblioteka i njena i Čimina spavaća soba. Moraće to onda da bude preostala spavaća soba, Amakina – i moja. Pitala sam se da li ću posle morati da ispovedim kako sam spavala u istoj sobi s neznabošcem. Tada sam zastala u premišljanjima da se pomolim da tata nikada ne sazna kako je i papa-nukvu bio ovde i kako sam spavala u istoj sobi s njim.

Na kraju pete desetine, pre nego što smo očitali Zdravo, kraljice sveta, teta Ifeoma se pomolila za papa-nukvua. Molila je Gospoda da pruži ruku isceljenja nad njim kao što je nad taštom apostola Petra. Molila je Blaženu Devu da moli za njega. Molila je anđele da ga čuvaju.

Moje amin beše malo okasnelo i iznenađeno. Kad se tata molio za papa-nukvua, bilo je to samo da zatraži od Boga da ga preobradi i spase ognja paklenog.

OTAC AMADI DOĐE RANO sledećeg jutra, još manje nalik na sveštenika nego inače, u bermudama kaki boje. Nije se obrijao, pa mu je čekinjava brada na jasnom jutarnjem suncu izgledala kao mnoštvo tačkica rasutih po bradi. Zaustavio je kola odmah pokraj teta Ifeominih i izvadio iz njih kanticu benzina i komad baštenskog creva.

„Pusti mene da pretočim gorivo, oče“, reče mu Obiora.

„Nemoj da progutaš kad povučesh“, odvrati otac Amadi. Obiora gurnu jedan kraj creva u kanticu, a drugi sebi u usta. Gledala sam kako mu se obrazi naduvavaju kao balon, a onda opet izduvavaju. Žurno je izvukao crevo iz usta i gurnuo ga u rezervoar tetinog karavana, pljujući i kašljući.

„Jesi li se mnogo nagutao?“, pitao ga je otac Amadi šljepkajući ga po leđima.

„Ne“, odgovori mu Obiora i ponovo se zagrcnu. Ali izgledao je ponosno.

„Dobro si to uradio. *Imana*, znaš da je veština u pretakanju goriva ovih dana na ceni“, pohvali ga otac Amadi. Opori smešak nije mnogo narušio glatkoću njegovih crta, savršenu kao da mu je lice od keramike. Teta Ifeoma izađe u jednostavnom belom bubuu. Usne su joj, nenamazane svetlucavim karminom, izgledale ispucalo. Zagrlila je oca Amadija. „Hvala ti, oče.“

„Mogao bih da te odvezem do Abe popodne, kad mi se završi radno vreme u kancelariji.“

„Ne, oče, hvala. Ići ću s Obiorom.“

I tako je otišla, s Obiorom na sedištu pored nje, a otac Amadi otišao je uskoro zatim. Čima je otišao kod komšija s gornjeg sprata. Amaka se zatvorila u svoju sobu i pustila muziku, dovoljno glasno da sam je čula i na verandi. Sad sam već razlikovala njene kulturološki osveštene muzičare. Raspoznavala sam čiste note Onijeke Onvenua, Felinu žestoku snagu, Osadebeovu smirujuću mudrost. Jaja je bio u vrtu s teta Ifeominim makazama, a ja sam sedela s knjigom koju sam gotovo pročitala i posmatrala ga. Držao je makaze obema rukama, iznad glave, i podrezivao biljke.

„Misliš li da smo mi nenormalni?“, upitah ga šapatom.

„Gini?“

„Amaka kaže da nismo normalni.“

Jaja me pogleda, pa skrenu pogled ka garažama ispred zgrade. „Šta to znači nenormalan?“, upita. Na to pitanje odgovor niti mu je bio potreban niti ga je želeo, te on prosto nastavi da podrezuje biljke.

Teta Ifeoma se vratila popodne, kad sam ja skoro bila zaspala, uljuljkana zujanjem pčela oko njenog vrta. Obiora je pomogao papa-nukvu da izađe iz kola i poveo ga, podupirući ga, u stan. Amaka je istrčala i načas se priljubila uz papa-nukvu. Njemu su oči bile oborene, a na kapcima kao da mu je počivala nekakva težina, ali se nasmešio i rekao nešto što je zasmejala Amaku.

„Papa-nukvu, *nno*“, rekla sam.

„Kambili“, reče on slabašno.

Teta Ifeoma je htela da papa-nukvu legne u Amakin krevet, ali je on tvrdio da više voli pod. Nisu mu se dopadale opruge. Obiora i Jaja su položili rezervni madrac na pod i namestili posteljinu, a teta Ifeoma je pomogla papa-nukvu da se spusti na njega. Oči su mu se gotovo smesta sklopile, iako mu je kapak onog oka koje je slepelo ostao neznatno otvoren, kao da kradom viri na nas iz zemlje premorenog, bolesničkog sna. Izgledao je viši tako opružen, dušek mu je bio jedva dovoljno dugačak, i ja se prisetih kako nam je rekao da je nekada, u mladosti, mogao da pruži ruku i ubere ičeku s drveta. Jedino stablo ičekua koje sam videla bilo je ogromno i granje mu se češalo o krov dvospratnice. Svejedno, verovala sam papa-nukvu da je mogao prosto da podigne ruku i ubere crne mahune s grane.

„Napraviću *ofe nsala* za večeru. Papa-nukvu to voli“, rekla je Amaka.

„Nadam se da će moći da jede. Činijelu mi reče da je i vodu jedva mogao da proguta ova poslednja dva dana.“ Teta Ifeoma je posmatrala papa-nukvu. Sagnula se i blago prešla rukom preko grubih belih žuljeva na njegovim stopalima. Tabani su mu bili ispucali kao napukli zid.

„Hoćeš li ga voditi u medicinski centar danas ili sutra ujutru, mama?“, upita Amaka.

„Zar si zaboravila, *imarozi*, da su lekari u štrajku još od pre Božića? Zvala sam doktora Nduomu pre nego što ću poći i rekao mi je da će navratiti večeras.“

Doktor Nduoma je živeo nešto niže na Aveniji Margerite Kartrajt, u jednoj od dvospratnica s natpisom ČUVAJ SE PSA i prostranim travnjacima. On je bio direktor medicinskog centra, tako su mi rekli Amaka i Jaja dok smo ga nekoliko sati kasnije gledali kako izlazi iz svog crvenog pežoa 504, ali otkako su lekari u štrajku, vodio je jednu malu kliniku u gradu. Ljudi tamo leže jedni drugima na glavi, rekla nam je Amaka. Poslednji put kad je imala malariju primala je tamo injekcije i videla bolničarke kako greju vodu za sterilizaciju na

naftari koja se dimila. Zato je Amaki bilo drago što je doktor Nduoma došao u njihov stan; od samih isparenja na pretrpanoj klinici papa-nukvu bi se ugušio, rekla je.

Na licu doktora Nduoma kao da je bio zalepljen večiti smešak, pripremljen da proprati sve loše vesti koje će saopštiti pacijentu. Doktor je zagrlio Amaku, a zatim se rukovao s Jajom i sa mnom. Amaka je ušla za njim kad je otišao u njenu sobu da pregleda papa-nukvua.

„Papa-nukvu je strašno smršao“ reče Jaja dok smo sedeli jedno uz drugo na verandi. Sunce je zašlo i čarlijao je lagan vetrić. Deca iz okolnih stanova igrala su fudbal u dvorištu. Sa sprata iznad nas neko od odraslih viknu: „*Nee anya*, ako oštetite zid garaže tom loptom, dečurlijo, odseći ću vam uši!“ Deca se nasmejaše kad lopta udari u zid garaže: bila je prašnjava i za njom su ostajale smeđe tufne.

„Misliš da će tata otkriti?“

„Šta?“

Preplela sam prste. Kako to da Jaja ne zna na šta mislim? „Da je papa-nukvu ovde s nama. U istoj kući.“

„Ne znam.“

Glas mu je zvučao tako da se trgoh i zagledah u njega. Čelo mu nije bilo nabrano od brige kao što sam bila uverena da moje jeste. „Jesi li ti ispričao teti Ifeomi za prst?“, pitala sam, iako nije trebalo. Nije trebalo da to pominjem. Ali eto, izletelo mi je. Onaj mehur u mom grlu puštao je reči napolje samo kad sam bila sama s Jajom.

„Pitala me je, pa sam joj rekao.“ Energično je tapkao nogom po podu verande.

Nisam podizala pogled sa svojih šaka, S noktiju koje je tata podrezivao do jagodica držeći me u krilu i blago mi milujući obraz svojim, sve dok nisam dovoljno odrasla da ih sečem sama a onda sam ih i ja isto sekla sve do mesa. Zar je Jaja zaboravio da mi nikad ne pričamo, da toliko toga nikad nismo ispričali? Kad bi nas ljudi pitali, uvek smo govorili da mu se to s prstom „desilo“ kod kuće. To i nije bila laž, a njima je preostajalo da zamisle nekakvu nezgodu,

možda s teškim vratima. Htela sam da pitam Jaju zašto je ispričao teti Ifeomi, ali znala sam da nema potrebe, da on ne zna odgovor na to pitanje.

„Idem da obrišem teta Ifeomi kola“, reče Jaja i ustade. „Voleo bih da ima vode pa da ih operem. Baš su prašnjava.“

Pratila sam ga pogledom dok je ulazio u stan. Kod kuće nikad nije prao kola. Činilo mi se da su mu ramena postala šira i zapitah se da li je moguće da se neko njegovih godina za nedelju dana raširi u ramenima. Blagi povetarac bio je nabrekao od mirisa prašine i nagnječenog lišća koje je Jaja odsekao. Iz kuhinje su mi mirisi začina koje je Amaka stavljala u jelo gociali nos. Tek tada shvatih da je Jajino stopalo tapkalo u ritmu jedne pesme na igbu koju su teta Ifeoma i moja braća i sestra od tetke svake večeri pevali uz krunicu.

I dalje sam sedela i čitala na verandi kad je doktor Nduoma otišao. Razgovarao je s tetom Ifeomom dok ga je pratila do kola i smeja se govoreći joj u kakvom je silnom iskušenju da prihvati njen poziv na večeru i ostavi svoje pacijente na klinici da čekaju. „Po mirisu bih rekao da je Amaka dobro zasukala rukave da bi skuvala tu supu“, rekao je.

Teta Ifeoma je s verande gledala njegov automobil kako se udaljava.

„Hvala ti, *nnam*“, doviknula je Jaji koji je čistio njena kola parkirana ispred. Dotad je nikad nisam čula da zove Jaju „*nnam*“, „oče moj“ – ponekad je tako zvala svoje sinove.

Jaja se pope na verandu. „Sitnica, teto.“ Stajao je tamo podignutih ramena, kao neko ko je s ponosom obukao preveliku odeću. „Šta je rekao doktor?“

„Hteo bi da uradi neke testove. Sutra ću odvesti vašeg papanukvua u medicinski centar, bar su laboratorije tamo otvorene.“

UJUTRO JE TETA IFEOMA povela papa-nukvua u Univerzitetški medicinski centar i uskoro se vratila čvrsto stisnutih usana. I laboratorijsko osoblje je bilo u štrajku, tako da testovi nisu mogli da se urade. Zagledana u neku neodređenu tačku, rekla je da će

pronaći privatnu laboratoriju negde u gradu i dodala, znatno tiše, da su privatne laboratorije toliko naduvale cene da test za utvrđivanje tifusne groznice košta skuplje nego lečenje. Moraće da pita doktora Nduomu jesu li zaista svi ti testovi neophodni. U medicinskom centru ne bi platila ni kobo^[9] toliko barem koristi donosi mesto predavača na univerzitetu. S brižnim borama urezanim na čelo ostavila je papa-nukvua da se odmori i otišla da mu kupi lek koji je doktor Nduoma prepisao.

Te večeri je međutim papa-nukvuu bilo dovoljno dobro da sedne s nama za večeru i bore na teta Ifeominom čelu su se malo izgladile. Jeli smo preostalu ofe nsalu i gari koji je Obiora istukao u avanu tako da bude mekan i pomalo lepljiv.

„Nije dobro jesti gari uveče“, rekla je Amaka, ali se nije mrštila kao obično kad bi se na nešto žalila; umesto toga se smešila pokazujući razmaknute zube, onim svežim smeškom kakav je u papa-nukvuovoj blizini izgleda uvek imala na licu. „Težak je za želudac.“

Papa-nukvu coknu jezikom. „Šta su naši preci jeli za večeru u svoje vreme, *gbo*? Čistu kasavu. Gari je za vas decu današnjeg doba. Čak i nema ukus prave kasave.“

„Ali ti svejedno moraš da pojedeš sav svoj, *nna ayi*.“ Teta Ifeoma je pružila ruku i odvojila parčence papa-nukvuovog garija, napravila u njemu rupicu jednim prstom, stavila unutra belu pilulu i onda zagladila gari u lopticu, koju je spustila papa-nukvuu na tanjir. Isto to je ponovila s još četiri tablete. „Neće drugačije da uzme lek“, rekla je na engleskom. „Kaže da mu je gorko, a trebalo bi da probate kola oraščiće koje sav srećan žvaće – gorki su kao žuč.“

Njena deca se nasmejaše.

„Pouka je, isto kao i ukus, relativna“, reče Obiora.

„A? Šta to pričate o meni, *gbo*?“ oglasila se papa-nukvu.

„*Nna ayi*, hoću da vidim kako ćeš ih uzeti“, reče mu teta Ifeoma.

Papa-nukvu poslušno uze jednu po jednu kuglicu, namoči ih u supi i proguta. Pošto je to obavio sa svih pet, teta Ifeoma mu reče da popije vode kako bi se tablete rastopile i počele da mu leče telo. On popi gutljaj, pa spusti čašu. „Kad ostariš, ponašaju se prema tebi kao

da si dete“, promrmlja.

Tog trena od televizora dopre nekakav hrapav zvuk, kao kad se suv pesak prospe po papiru, i nestade svetla. Tama kao pokrivač umota prostoriju.

„Hej“, zastenja Amaka. „Ovo baš i nije neko vreme da nam Nigerijska elektrodistribucija isključi struju. Htela sam da pogledam nešto na televiziji.“

Obiora otapka po mraku do dveju petrolejki u uglu trpezarije i upali ih. Miris petroleja mi gotovo istog časa natera suze na oči i poče da mi štira grlo.

„Papa-nukvu, ispričaj nam bajku, kao u Abi“, reče Obiora. „To je ionako bolje od te-vea.“

„*O di mma*. Ali pre toga, još mi ne rekoste kako su se ti ljudi na televizoru uvukli unutra.“

Moja braća i sestra od tetke prsnuše u smeh. Papa-nukvu im je to često govorio da ih zasmee, znala sam to po tome što su se smejali već i pre nego što je izgovorio rečenicu do kraja.

„Ispričaj nam zašto kornjača ima ispucao oklop!“, upade Čima.

„Ja bih voleo da znam zašto toliko naših narodnih priča govori o kornjači“, reče Obiora na engleskom.

„Ispričaj nam zašto kornjača ima ispucao oklop!“ ponovi Čima.

Papa-nukvu pročisti grlo. „Jednom davno, dok su životinje pričale, a guštera je bilo malo, zavladała je u zemlji životinja velika glad. Na imanjima je bila suša, zemlja je sva ispućala. Životinje su skapavale od gladi, a preživete nisu imale snage ni da na sahranama otplešu ples za upokojenje. Jednog dana svi mužjaci su održali sastanak da reše šta im je činiti dok im glad ne zatre čitavo selo.“

Doteturali su se na sastanak, svi redom same kosti i koža. Čak ni lavlja rika nije zvućala ništa silnije od mišjeg cijukanja. Kornjaća je jedva vukao svoj oklop. Samo je Pas dobro izgledao. Dlaka mu je sijala od zdravlja, kosti mu nisu provirivale ispod kože jer su bile obložene mesom. Sve su životinje pitale Psa kako to da je njemu dobro usled strahovite gladi. 'Jedem izmet kao i uvek što sam', odgovorio im je Pas.

Ranije su sve ostale životinje ismevale Psa i njegovu porodicu jer se za njih znalo da jedu izmet. Nijedna druga životinja nije mogla ni da zamisli da okusi izmet. Lav je preuzeo sastanak u svoje šape i rekao: 'Kako ne možemo da jedemo izmet kao Pas, moramo naći neki drugi način da se prehranimo.'

Životinje su premišljale dugo i duboko, sve dok Zec nije predložio da sve životinje poubijaju svoje majke i pojedu ih. Mnoge se životinje s ovim nisu složile jer su se još sećale slasti materinskog mleka. Ali na kraju su sve prihvatile da je to najbolja mogućnost, inače će svi poskapavati ako nešto ne preduzmu."

„Ja nikad ne bih pojeo mamu“, reče Čima kikoćući se.

„To možda ne bi bila dobra ideja, ona ima žilavu kožu“, kazao je Obiora.

„Majkama ne smeta da se žrtvuju“, rekao je papa-nukvu. „Tako su životinje svake nedelje delile po jednu majku za hranu. Uskoro su se sve oporavile. Onda, na nekoliko dana pre nego što će doći red na njegovu majku, Pas istrča izvijajući žalobnu pesmu za njom. Umrla je od zaraze. Ostale životinje izrazile su Psu saučešće i ponudile da mu pomognu oko sahrane, ali on je odbio i rekao da će je sam pokopati. Veoma ga je potreslo što ona neće imati čast da umre kao ostale majke, žrtvovane za spas sela.

Svega dva-tri dana posle toga, Kornjača se zaputio na svoje suncem sprženo imanje da vidi da nije preteklo kakvog sparušenog povrća koje bi mogao pobrati. Zastao je da se olakša iza jednog žbuna, ali žbun je bio svenuo i nije bio sasvim dobar zaklon. Tako je kroz žbun video Psa kako ide uzdignute glave i peva. Kornjača se upitao da nije Pas poludeo od žalosti. Zašto li peva nebu? Kornjača je oslušnuo i čuo šta Pas peva: 'Nne, nne, majko, majko.'"

„Njemanze!“ , otpevaše moji rođaci uglas.

„'Nne, nne, evo me dođoh.'“

„Njemanze!“

„'Nne, nne, spusti mi uže. Evo me dođoh.'“

„Njemanze!“

„Onda Kornjača izađe na videlo i optuži Psa. Pas priznade da

njegova majka nije stvarno mrtva, nego je otišla na nebo da živi s imućnim prijateljima. Ona ga svakog dana hrani s neba, pa zato on izgleda tako dobro. 'Odvratno i sramno!', zaurla Kornjača. 'Tako ti znači jedeš izmet! Sačekaj samo da ostali u selu čuju šta si uradio!'

Naravno, Kornjača je bio prepreden kao i uvek. Nije on nameravao ništa da kaže u selu. Znao je da će mu Pas ponuditi da i njega povede na nebo. Tada se najpre pretvarao da razmišlja o tome, a onda je pristao. Ali voda mu je već potekla na usta i slivala mu se niz bradu. Pas ponovo zapeva, na šta se s neba spusti konopac i obe životinje se popeše. Kad vide da je Pas doveo i prijatelja, njegova majka ne beše zadovoljna, ali ih je svejedno obojicu dobro poslužila. Kornjača je žderao kao životinja bez ikakvog kućnog vaspitanja. Smazao je gotovo sav fufu i onugbu supu i salio pun rog palminog vina niz grlo dok su mu usta još bila puna hrane. Posle jela su se spustili niz uže. Kornjača reče Psu da nikome ništa neće ispričati sve dok ga ovaj bude vodio na nebo svakoga dana do dolaska kiša koje će okončati glad. Pas je pristao – šta je drugo i preostajalo? Što je više Kornjača jeo na nebu, to mu se jelo sve više, pa je jednog dana rešio da se sam popne na nebo i pojede i svoj i deo namenjen Psu. Otišao je do onog osušenog žbuna i zapevao, oponašajući glas Psa. Uže poče da se spušta. Ali tad naiđe Pas i vide šta se zbiva. Jarostan, on glasno zapeva: 'Nne, nne, majko, majko.'

„Njemanze!“, otpevaše moji rođaci uglas.

„'Nne, nne, ne penje se to tvoj sin uz uže.'“

„Njemanze!“

„'Nne, nne, preseći uže. Ne penje se to tvoj sin, nego prepredena Kornjača.'“

„Njemanze!“

„Majka u taj čas preseče uže i Kornjača se, pošto se bio popeo čak do pola puta na nebo, strmoglavi odozgo na gomilu kamenja i oklop mu napuče. Do dana današnjeg Kornjača nosi napukao oklop.“

Čima se zadovoljno smeja. „Kornjača ima puknut oklop!“

„Zar vam nije pre svega čudno što je samo pseća majka uspela da

se popne na nebo?“, upita Obiora na engleskom.

„I ko su ti imućni prijatelji gore na nebu?“ dodala je Amaka.

„Verovatno pseći preci“, zaključila Obiora.

Njih troje se nasmejaše, a s njima i Jaja. Smejao se i papa-nukvu, blagim grlenim smehom, kao da je razumeo engleski. Onda se naslonio i sklopio oči. Gledala sam ih i žarko želela da sam i ja pevala *Njemanze!* dedi u odgovor.

Papa-nukvu je ustao pre svih ostalih. Želeo je da doručkuje na verandi, dok gleda jutarnje sunce. Zato je teta Ifeoma rekla Obiori da stavi prostirku na verandu, pa smo svi seli da doručkujemo s papa-nukvuom i da ga slušamo kako priča o ljudima koji u selu skupljaju palmino vino, kako se u cik zore penju na palme, jer pod suncem vino grkne. Razumela sam da mu selo nedostaje, da mu nedostaju te palme na koje se ljudi penju, vezavši se pojasom od rafije za stablo.

Iako smo za doručak imali hleb, okpu i mleko u prahu, teta Ifeoma je napravila malo fufua da bi u njega pohranila papa-nukvuove tablete, u mekane loptaste kovčežiče, koje je papa-nukvu posle gutao pod njenim brižnim nadzorom. Oblak joj se razišao s lica.

„Biće mu dobro“, rekla je na engleskom. „Uskoro će početi da nam zanoveta kako hoće da se vrati u selo.“

„Mora da ostane neko vreme“, kazala je Amaka. „Možda bi trebalo i da živi ovde, mama. Mislim da se Činijelu ne brine o njemu kako treba.“

„*Igasikwa!* On nikada neće pristati da živi ovde.“

„Kad ga vodiš da mu urade testove?“

„Sutra. Doktor Nduoma mi je rekao da mogu da uradim samo dva umesto sva četiri. Privatne laboratorije u gradu uvek naplaćuju punu cenu, tako da ću morati najpre da odem u banku. Koliki su tamo redovi, mislim da neću stići da ga odvedem danas.“

Tada pred zgradu stigoše neka kola i još pre nego što je Amaka upitala: „Je li to otac Amadi?“, ja sam znala da je on. Samo sam dvaput videla malu tojotu bez prtljažnika, ali bih je prepoznala bilo gde. Ruke su počele da mi se tresu.

„Pomenuo je da će navratiti da vidi vas i papa-nukvua“, reče teta Ifeoma.

Otac Amadi je bio u sutani, komotnoj i s dugim rukavima, labavo

opasanoj crnim konopcem. Čak i u toj sveštencičkoj odeždi, njegov dugačak nehajan korak privukao mi je pogled tako da nisam mogla da ga skrenem. Okrenuh se i utrčah u stan. S prozora spavaće sobe, na čijem je kapku nedostajalo nekoliko prečkica, jasno sam videla dvorište ispred zgrade. Pritisla sam lice sasvim uz prozor, uz malenu poderotinu na mreži protiv komaraca koju je Amaka krivila za svaku leptiricu što bi noću zalepršala oko sijalice. Otac Amadi je stajao dovoljno blizu da vidim njegove kovrdže talasaste kao površina namreškane vode.

„Brzo se oporavlja, oče, *Chukwu aluka*“ kazala je teta Ifeoma.

„Treba imati pouzdanja u Boga, Ifeoma“, uzvрати joj on radosno kao da je papa-nukvu i njemu u rodu. Zatim joj reče da je pošao u Isijenu, kod prijatelja koji se vratio s misionarskog rada u Papui Novoj Gvineji. Obiori i Jaji kaza: „Doći ću uveče po vas. Igraćemo na stadionu s momcima iz semeništa.“

„Važi, oče“, odgovori Jaja čvrstim glasom.

„Gde je Kambili?“, upita tada on.

Pogledah u svoje grudi koje su se burno dizale i spuštale. Nisam znala zašto, ali bila sam mu zahvalna što je izgovorio moje ime, što se setio mog imena.

„Mislim da je unutra“, reče teta Ifeoma.

„Jaja, reci joj da može s nama ako hoće.“

Kad je uveče ponovo došao pretvarala sam se da sam prilegla da odremam. Sačekala sam da čujem kako njegov automobil odlazi, s Jajom i Obiorom unutra, pre nego što sam izašla u dnevnu sobu. Nisam htela da idem s njima, pa ipak, kad je zvuk motora njegovog auta utihnuo, poželeh da potrčim za njim.

U dnevnoj sobi je Amaka lagano utrljavala vazelin u onih nekoliko preostalih čuperaka papa-nukvuove kose. Posle mu je utapkala talk po licu i grudima.

„Kambili“, reče papa-nukvu kad me je video. „Tvoja sestra lepo slika. U stara vremena bi je izabrali da ukrasi svetilišta naših bogova.“ Zvučao je sneno. Verovatno su neki od njegovih lekova delovali omamljujuće. Amaka me nije ni pogledala; još jednom ga je

potapkala – zapravo pomilovala – po kosi, a onda sela na pod ispred njega. Pratila sam hitre pokrete njene ruke dok je pomerala četkicu od palete do papira i natrag. Slikala je tako brzo da sam pomislila kako će iz toga nastati jedino nekakva brljotina, ali kad sam pogledala u hartiju, videh kako se jasno uobličuje jedna vitka otmena forma. Čula sam kako kuca zidni sat, onaj sa slikom pape oslonjenog o palicu. Vladala je tanana tišina. U kuhinji je teta Ifeoma strugala zagoreli lonac i ritmično grebanje kašike po njemu delovalo je kao grubi upad. Amaka i papa-nukvu bi s vremena na vreme progovorili, tihim, prepletenim glasovima. Razumeli su se uz svega nekoliko najoskudnijih reči. Gledala sam ih i osećala čežnju za nečim što nikada neću imati. Htela sam da ustanem i izađem, ali noge kao da nisu bile moje, odbijale su da postupe prema mojoj želji. Na kraju sam uspela da se podignem i pređem u kuhinju; ni papa-nukvu ni Amaka nisu ni primetili kad sam izašla.

Teta Ifeoma je sedela na stoličici i ljuštila smeđu koru s vrućih kokojamova, ubacujući lepljive zaobljene gomoljike u drveni avan i zastajući da rashladi ruke u činiji s vodom.

„Zašto ti je takvo lice, *o gini?*“

„Kakvo, teto?“, odvratih.

„Oči su ti pune suza.“

Tada osetih da su mi trepavice vlažne. „Mora da mi je nešto upalo u oko.“

Teta Ifeoma je izgledala sumnjičavo. „Pomozi mi oko kokojamova“, reče na kraju.

Privukla sam stoličicu do nje i sela. Izgledalo je da kora lako klizi kad je teta Ifeoma to radila, ali kad sam ja stisnula plod na jednom kraju, gruba smeđa ljuska se nije ni pomerila i vrelna mi oprlji dlanove.

„Prvo spusti ruku u vodu.“ Pokazala mi je gde i kako da stisnem da bi kora skliznula. Gledala sam je kako gnječi kokojam, često zamaćući tučak u vodu kako joj se izgnječena masa ne bi previše lepila za njega, pa ipak su joj se ulepili i tučak, i avan, i ruke. Ipak je bila zadovoljna, jer će zgnječeni kokojam lepo zgusnuti onugbu

čorbu.

„Jesi li videla kako je tvom papa-nukvuu mnogo bolje?“, upitala me je. „Pozira Amaki da ga naslika. Pravo čudo. Treba se pouzdati u Našu Gospu.“

„Kako se Gospa može zauzeti za neznabošca, teto?“

Teta Ifeoma je ćutke sipala kutlačom izgnječeni kokojam u lonac s čorbom; onda je podigla pogled i rekla da papa-nukvu nije neznabožac nego tradicionalista, da je ponekad ono što je drugačije sasvim podjednako dobro kao i ono što nam je znano, i kad izjutra papa-nukvu govori svoj itu-nzu, svoju objavu nedužnosti, to je isto kao kad mi molimo krunicu. Govorila mi je još nešto, ali je ja zapravo nisam slušala, jer sam osluškivala kako se u dnevnoj sobi Amaka smeje s papa-nukvuom i pitala se čemu se smeju i da li bi prestali ako bih ja ušla kod njih.

KAD ME JE TETA IFEOMA probudila, u sobu se već bilo uvuklo nejasno polusvetlo, a pesma noćnih zrikavaca je zamirala. Kroz prozor je do mog kreveta doplovilo kukurikanje petla.

„Nne.“ Teta me je potapšala po ramenu. „Tvoj papa-nukvu je na verandi. Dođi da ga gledaš.“

Potpuno sam se razbudila, iako sam kapke morala da razdvojim prstima. Setih se teta Ifeominih reči od sinoć, o tome kako je papa-nukvu tradicionalista, a ne neznabožac. Pa ipak, nisam bila sigurna zašto želi da izađem da ga gledam na verandi.

„Nne, samo upamti da budeš tiha i da gledaš.“ Šaputala je da ne probudi Amaku.

Vezala sam suknju preko spavaćice s ružičastim i belim cvetovima i otapkala iz sobe. Vrata ka verandi bila su poluotvorena i rumenilo praskozorja klizilo je u dnevnu sobu. Nisam htela da palim svetio, jer bi me papa-nukvu primetio, samo sam stala kraj vrata, uza zid.

Papa-nukvu je sedeo na drvenoj stoličici, ukrstivši noge u člancima tako da su sa sedištem činile trougao. Labavi čvor na njegovoj halji se razvezao i ona mu je skliznula sa struka pokrivši stoličicu, dodirujući izbeledelim plavim ivicama pod. Prituljena petrolejka

stajala je tik kraj njega. Treperavi plamičak kupao je svetlošću boje topaza uzanu verandu, sede čekinjave dlake na papa-nukvuovim grudima, omlitavelu kožu boje blata na njegovim nogama. Pognuo se da na podu povuče crtu nzuom koji je imao u šaci. Govorio je nešto, nadnevši lice nad liniju nacrtanu belom kredom, koja se sada činila žuta, kao da se njoj obraća. Razgovarao je s bogovima ili precima; setila sam se kako mi je teta Ifeoma rekla da je to dvoje zamenjivo.

„Čineke! Zahvaljujem ti za novo jutro! Zahvaljujem ti za sunce što se rađa.“ Donja usna mu je drhtala dok je govorio. Možda su se zato njegove reči na igbu stapale, kao da bi sve što je kazivao zapisano tvorilo samo jednu dugačku reč. Sagnuo se da brzo povuče još jednu liniju, s nekakvom žestokom rešenošću od koje mu se zatreslo meso na mišici, opušteno kao prazna kesica od smeđe kože. „Čineke! Nikoga nisam ubio, ničiju zemlju nisam oteo, preljubu nisam počinio.“ I treći put se sagnuo, da izvuče još jednu crtu. Stoličica je zaškripala. „Čineke! Želeo sam dobro drugima. Pomogao sam onima što ništa nemaju, ma koliko malo da su moje ruke smogle.“

Petao je zakukurikao, otegnuto i žalostivo, negde, kako se činilo, veoma blizu.

„Čineke! Blagoslovi me. Neka bih našao dovoljno da nasitim utrobu. Blagoslovi moju kćer Ifeomu. Daj joj dovoljno da nahrani porodicu.“ Pomerio se na stoličici. Pupak mu je nekad bio isturen, zaključila sam, ali sad je ličio na skvrčeni krastavčić.

„Čineke! Blagoslovi mog sina Judžina. Nek sunce ne pomrkne nad njegovim napretkom. Ukloni kletve koje na njega bacaju.“ Tada se povio da nacрта i četvrtu liniju. Začudila sam se što se molio za tatu s istom usrdnošću kao i za sebe i tetu Ifeomu.

„Čineke! Blagoslovi decu moje dece. Neka bi ih tvoje oči pratile dalje od zla, ka dobru.“ Smešio se dok je to izgovarao. Ona dva-tri preostala prednja zuba činila su se na svetlosti još žučna, kao tek okrunjeno zrnevlje kukuruza. Tamo gde su mu zubi poispadali uvukla se neka zlaćanosmeđa senka. „Čineke! Čuvaj u dobru one koji drugima dobro žele. One koji drugima žele zlo, u zlo gurni.“

Povukao je poslednju liniju, dužu od ostalih, svečanim pokretom. Time je završio.

Kad je ustao i protegnuo se, čitavo njegovo telo, nalik na kvrgavu koru gmeline u našem dvorištu, uhvati zlatne senke koje je bacao plamen svetiljke u svoje bezbrojne brazde i brazgotine. Čak su se i staračke pege na njegovim šakama i stopalima presijavale. Nisam odvrtila pogled, iako je greh gledati tuđu golotinju. Papa-nukvuov stomak sada kao da nije više bio onako zgužvan, a pupak mu se među prevojima kože malo ispravio. Između nogu mu je visila mlitava čaura, glatkija činilo se, neizukrššana onim borama koje su mu premrežile ostatak tela. Podigao je suknju i umotao se u nju, vezavši čvor na struku. Među retkim sedim čupercima na njegovim grudima bradavice su se gnezdile kao dva osušena zrna crnog grožđa. I dalje se smešio kad sam se tiho okrenula i vratila u sobu. Ja se kod kuće nikad nisam smešila posle očitane krunice. Nije se smešio niko od nas.

POSLE DORUČKA JE PAPA-NUKVU ponovo seo na stoličicu na verandi, a Amaka se smestila na plastični podmetač pored njegovih nogu. Istrljala mu je stopalo kamenom plovućcem, isprala ga u činiji s vodom, namazala vazelinom i onda prešla na drugo stopalo. Papa-nukvu se žalio da će mu od toga što ona radi tabani postati previše nežni pa će se ubosti i na najmanji kamičak na koji nagazi, jer on u selu nikada ne obuva sandale, iako ga ovde teta Ifeoma natera da ih nosi. Ali nije zatražio od nje da prestane.

„Naslikaću ga ovde, u senci na verandi. Hoću da uhvatim sunce na njegovoj koži“, reče Amaka Obiori kad im je prišao.

Izašla je i teta Ifeoma, u plavoj suknji i bluzi. Pošla je na pijacu s Obiorom, koji, kako reče, brže preračuna valute nego trgovci na džepnom računaru. „Kambili, htela bih da mi pomogneš i spremiš mi *orah* da mogu da pristavim supu kad se vratim“, kazala mi je.

„*Orah?*“ upitah, s mukom gutajući pljuvačku.

„Da. Zar ne znaš da pripremiš *orah?*“

Odmahnuh glavom. „Ne, teto.“

„Onda će Amaka.“ Razvezala je suknju, bolje je ovila oko struka i ponovo vezala čvor na kuku.

„Zašto?“, prasnu Amaka. „Jer bogat svet ne sprema *orah* kod svoje kuće? Kao da ona posle neće jesti supu s nama!“

Teta Ifeomine oči otvrdnuše, ali nije gledala u Amaku – nego u mene. „*Oginidi*, Kambili, zar nemaš jezik? Odgovori joj!“

Gledala sam kako u vrtu jedan uveli afrički ljiljan otpada s peteljke. Krotoni su šuštili na povetarcu poznog jutra. „Ne moraš da vičeš, Amaka“, rekoše napokon. „Ne znam kako da pripremim *orah*, ali ćeš mi ti pokazati.“ Ne znam odakle su stigle te smirene reči. Nisam htela da pogledam u Amaku, da vidim kako se mršti, da je izazovem da mi kaže još nešto, jer znala sam da više ne bih umela da joj se suprotstavim. Pomislila sam da mi se učinilo kad sam začula smeh, ali onda sam pogledala Amaku – i zaista, smejala se.

„Znači umeš ti i glasno da progovoriš, Kambili“, rekla je.

Pokazala mi je kako da pripremim lišće ore. Klizavo i svetlozeleno, imalo je vlaknaste peteljke koje ne bi omeknule od kuvanja, pa su morale pažljivo da se odstrane. Položila sam poslužavnik s povrćem u krilo i prionula na posao, otkidajući peteljke i spuštajući listove u činiju kraj nogu. Bila sam već gotova kad se oko sat kasnije teta Ifeoma vratila i klonula na stoličicu, hladeći se novinama. Potocici znoja sprali su joj puder i ostavili niz lice naporedne tragove, tamnije, jer se tu videla koža. Jaja i Obiora su unosili namirnice iz kola. Teta reče Jaji da grozd banana ostavi napolju na verandi.

„Amaka, *ka*? Pogodi koliko?“, upitala je.

Amaka je procenjivački odmerila grozd pogledom pre nego što je pokušala da pogodi cenu. Teta Ifeoma odmahnu glavom i reče da su četrdeset naira skuplje.

„Joj! Zar za ovoliko malo?“, uzviknu Amaka.

„Trgovci kažu da im je teško da doteraju hranu jer nema benzina, pa moraju da dodaju troškove prevoza na cenu, *o di egwu*“ reče teta Ifeoma.

Amaka podiže banane i obuhvati svaku prstima kao da će tako shvatiti zašto su toliko skupe. Taman ih je unosila u stan kad se

automobil oca Amadija zaustavi ispred zgrade. Sunce zasvetluca na vetrobranu. Otac Amadi doskakuta uz stepenice pridržavajući sutanu kao nevesta venčanicu. Najpre je pozdravio papa-nukvua, a onda zagrlio tetu Ifeomu i rukovao se s dečacima. Kad sam mu pružila ruku da se rukujemo, donja usna mi zadrhta.

„Kambili“, reče on i zadrža moju ruku malo duže nego Jajinu i Obiorinu.

„Jesi li pošao nekuda, oče?“, upita ga Amaka izlazeći na verandu. „Mora biti da se kuvaš u toj sutani.“

„Idem da odnesem neke stvari onom prijatelju koji se vratio iz Papue. Ponovo odlazi tamo sledeće nedelje.“

„Papua Nova Gvineja. Šta priča, kako je tamo?“, pitala je Amaka.

„Priča kako je prelazio reku u kanuu ispod koga su plivali krokodili. Kaže da nije siguran šta je bilo prvo, da li je pre čuo škljocanje čeljusti ili je pre pokvasio pantalone.“

„Onda tebe bolje da ne šalju na takva mesta“, nasmeja se teta Ifeoma, i dalje se hladeći i pijuckajući vodu.

„Ne želim ni da mislim o tvom odlasku, oče“, reče Amaka. „Još ne znaš ni kuda ćeš ni kada, *okwia?*“

„Ne. Sledeće godine, možda.“

„Ko te šalje?“ upita papa-nukvu na onaj svoj nagli način koji bi mi uvek pokazao da je pratio svaku reizrečenu na igbu.

„Otac Amadi pripada sveštenicima misionarima, koji odlaze u različite zemlje da preobraćaju ljude“, kazala je Amaka. Kad se obraćala papa-nukvuu, ona gotovo i da nije mešala engleske reči u svoj igbo, što smo svi mi ostali nesmotreno činili.

„*Ezi okwu?*“ Papa-nukvu podiže pogled, upirući mlečno oko u oca Amadija. „Stvarno? Sad naši sinovi idu da budu misionari u belačkoj zemlji?“

„Mi odlazimo i u belačke i u crnačke zemlje, gospodine“, reče otac Amadi. „Svuda gde su potrebni sveštenici.“

„To je dobro, sinko. Ali ne smete nikada da ih lažete. Nikada ih nemojte učiti da ne poštuju svoje očeve.“ Papa-nukvu skrenu pogled u stranu odmahujući glavom.

„Jesi li čuo, oče?“ upita Amaka. „Ne laži te neprosvećene jadnike.“

„Biće teško, ali trudiću se“, reče otac Amadi na engleskom. Osmeh mu je stvarao boriće u uglovima očiju.

„Znaš, oče, to ti je kao kad praviš *okpa*“ uskoči Obiora. „Izmešaš brašno od grahorice i palmino ulje, a onda satima kuvaš testo na pari. Misliš li da ćeš ikada dobiti samo brašno od grahorice? Ili samo palmino ulje?“

„O čemu govoriš?“, upita otac Amadi.

„O religiji i represiji“, reče Obiora.

„Znaš li ti za izreku da nije lud samo onaj čovek koji go izađe na pijacu? Zar te je ponovo snašao napad ludila, *okwia*?“

Obiora se nasmeja, a Amaka prasnu u onaj grohotan smeh na koji je, čini se, samo otac Amadi umeo da je natera.

„To si rekao kao pravi misionar, oče“, reče mu ona. „Kad te ljudi nečim isprovociraju, samo ih proglasi za ludake“

„Vidite li vi kako vaša sestra ćutke sedi i gleda“, reče otac Amadi pokazujući ka meni. „Ona ne troši snagu zapodevajući beskrajne zadevice. Ali rekao bih da se u njenoj glavi mnogo toga odvija.“

Zinula sam u njega. Mokre okrugle mrlje od znoja zatamnele su mu belu sutanu oko pazuha. Pogled mu je počivao na mom licu i ja skrenuh svoj. Previše me je uznemiravalo da ga gledam u oči; od toga sam zaboravljala koga ima u blizini, gde to zapravo sedim, kakve mi je boje suknja. „Sinoć nisi htela da ideš s nama, Kambili.“

„Bila sam... ja sam... zaspala sam.“

„Pa, danas ideš sa mnom. Samo ti“, rekao je otac Amadi. „Navratiću po tebe kad se budem vraćao iz grada. Idemo na fudbalski stadion. Možeš da igraš ili da gledaš.“

Amaka prasnu u smeh. „Kambili izgleda nasmrt prestravljena.“ Gledala me je, ali ne onim pogledom na koji sam bila navikla, onim koji me je optuživao a da ja nisam znala za šta. Ovo je bio drugačiji, blaži pogled.

„Nemaš čega da se plašiš, *nne*. Biće ti zabavno na stadionu“, reče teta Ifeoma, na šta se ja okrenuh i zagledah potpuno tupavo i u nju. Na nosu je imala sićušne graške znoja, kao bubuljice. Činilo se da je

tako srećna, tako spokojna, da se zapitah kako to da su svi oko mene vedri i mirni dok kroz mene besni tečna vatra, dok mi se strah meša s nadom i okiva mi zglobove.

Kad je otac Amadi otišao, teta Ifeoma mi kaza: „Idi i spremi se, da te ne čeka kad se vrati. Najbolje je da obučeš šorc, jer i ako ne budeš igrala, pred zalazak sunca je najvrelije, a iznad mesta za gledaoce uglavnom nema nadstrešnica.“

„Gradili su taj stadion deset godina. A novac je otišao u nečije džepove“, promrmlja Amaka.

„Nemam šorc, teto“, rekoh.

Nije me pitala zašto; možda je već znala. Rekla je Amaki da mi pozajmi neki svoj. Mislila sam da će mi se Amaka rugati, ali ona mi samo dade jedan žuti šorc, kao da je najnormalnije što ja nemam nijedan. Obukla sam ga bez žurbe, ali se pred ogledalom nisam zadržala dugo kao Amaka, jer bi me grizla krivica.

Taština je greh. Jaja i ja smo se u ogledalu gledali tek koliko da se uverimo da smo dobro zakopčali dugmad.

Malo kasnije čuh njegovu tojotu kako stiže pred zgradu. Uzela sam Amakin karmin s komode i prešla njime preko usana. Na meni je izgledao čudno, ne onako očaravajuće kao na njoj, čak nije imao ni ono bronzano svetlucanje. Obrisala sam ga. Usne su mi izgledale blede, ugaslo smeđe. Ponovo sam prešla ružem preko usana. Ruka mi je drhtala.

„Kambili! Otac Amadi svira da izađeš“, pozva me teta Ifeoma. Obrisah karmin nadlanicom i izađoh iz sobe.

AUTO OCA AMADIJA MIRISAO JE isto kao on, onim čistim mirisom koji me je podsećao na bistro ažurno nebo. Prošli put kad sam ga videla imao je na sebi bermude do ispod kolena. Ali sada je bio u šorc, koji je otkrivao mišićave butine s tamnim dlakama. Prostor između nas bio je premalen, pretesan. Kad bih se na ispovesti našla u blizini sveštenika, uvek sam se osećala pokajnički. Ali teško je bilo osećati se pokajnički kad mi je miris kolonjske vode oca Amadija ispunjavao pluća. Umesto toga sam osećala krivicu jer nisam mogla da se

usredsredim na svoje grehe, nisam mogla da mislim ni na šta osim na njegovu blizinu. „Spavala sam u istoj sobi s mojim dedom. On je neznabožac“, izlete mi.

Okrenuo se ka meni samo na tren, a pre nego što je ponovo odvratio pogled, ja se zapitah da li to njemu oči tako svetlucaju jer mu je ovo smešno. „Zašto mi to kažeš?

„To je greh.“

„Zašto je to greh?“

Zagledah se u njega. Činilo mi se kao da je propustio da pročita neki redak Svetog pisma. „Ne znam.“

„To ti je otac rekao.“

Skrenuh pogled ka prozoru. Nisam htela da uplićem tatu kad je neodobravanje oca Amadija bilo očigledno.

„Pre neki dan Jaja mi je ispričao ponešto o vašem ocu, Kambili.“

Ugrizoh se za donju usnu. Šta li mu je Jaja rekao? I šta je uopšte s Jajom? Otac Amadi ne reče ništa više sve dok nismo stigli na stadion, gde je hitro obuhvatio pogledom nekoliko ljudi koji su trčali stazom. Njegovi dečaci nisu još bili stigli i na fudbalskom igralištu nikog nije bilo. Seli smo na tribine, na jednom od svega dva mesta gde su postojale nadstrešnice za gledaoce.

„Hoćeš li da igramo odbojku dok dečaci ne dođu?“ upitao me je.

„Ne umem da igram.“

„Igraš li rukomet?“

Pogledah ga, pa brzo sklonih pogled. Pitala sam se da li bi Amaka htela da ga naslika, da li bi uspela da uhvati njegovu kožu glatku kao keramika, prave obrve, koje je malčice podigao dok me je motrio. „Igrala sam u prvom srednje“, rekla sam. „Ali prestala sam jer... jer nisam bila dobra, pa nisu hteli da me biraju.“ Nisam odvajala oči od bezličnih, nebojenih tribina, beskorisnih već tako dugo da su sićušne biljke počele da pomaljaju zelene glavice kroz pukotine u betonu.

„Voliš li Isusa?“ upita otac Amadi ustajući.

Prenuo me je. „Da. Da, volim Isusa.“

„Dokaži mi. Stigni me da mi dokažeš.“

Nije još ni dorekao do kraja, a već je jurnuo i njegova majica sevnu ispred mene kao plava munja. Nisam ni zastala da razmislim, samo sam skočila i potrčala za njim. Vetar mi je duvao u lice, u oči, oko ušiju. Otac Amadi mi je izmicao kao plavi povetarac. Nisam uspela da ga sustignem sve dok nije zastao pored stativ gola.

„Znači ne voliš Isusa“, zadirkirao me je.

„Trčali ste prebrzo“, rekoh zadihano.

„Pustiću te da se odmoriš, pa ću ti onda dati još jednu priliku da mi dokažeš da voliš Gospoda.“

Trčali smo još četiri puta. Nisam ga uhvatila. Na kraju smo se srušili na travu i on mi je gurnuo bocu s vodom u ruku. „Imaš dobre noge za trčanje. Trebalo bi više da vežbaš.“

Izbegla sam njegov pogled. Nikad u životu ništa slično nisam čula. Činilo mi se to previše prisno, previše lično, da njegove oči tako počivaju na mojim nogama, na ma kom delu mog tela.

„Zar ne umeš da se smešiš?“, pitao me je.

„Šta?“

Pružio je ruku i čupnuo mi ugao usne. „Da se smešiš.“

Htela sam da se nasmešim, ali nisam mogla. Usne i obrazi su mi bili sleđeni, potočići znoja što su mi klizili pored nosa nisu ih odmrzavali. Bila sam prejako svesna kako me posmatra.

„Šta ti je to crvenkasto na ruci?“ upitao me je.

„Pogledah svoju znojavu nadlanicu još uvek zamrljanu u žurbi obrisanim karminom. Nisam ni bila svesna koliko sam se umazala. „To je... umazala sam se“, rekoh osećajući se glupo.

„Karminom?“

Klimnuh.

„Stavljaš karmin? Jesi li ikada stavila karmin.“

„Ne“, odgovorih. I tada osetih kako mi se osmeh prikrada na lice i razvlači mi usne, posramljen, a ipak razdragan. Znao je da sam danas prvi put pokušala da stavim karmin. Nasmešila sam se. Pa onda ponovo.

„Dobro večer, oče!“, odjeknu naokolo i osmorica decaka se sjatiše oko nas. Svi su bili otprilike mojih godina, u iscepanim šorcevima i

košuljama toliko ispranim da nisam mogla da im pogodim prvobitne boje, s raščešanim ujedima insekata po nogama. Otac Amadi skinuo je majicu i spustio mi je u krilo pre nego što je otrčao s dečacima na igralište, nag do pojasa.

Imao je široka četvrtasta ramena. Ne gledajući njegovu majicu u svom krilu, pomerala sam ruku malo-pomalo ka njoj. Oči su mi bile okrenute ka fudbalskom igralištu, pratile su trk oca Amadija, zakotrljanu crno-belu loptu, noge dečaka koje su sve izgledale kao jedna. Konačno sam dotakla majicu u svom krilu, prelazeći po njoj pipkavo kao da će prodisati, kao da je to neki deo oca Amadija, upravo u času kad je on dunuo u pistaljku da označi pauzu za piće. Iz svog auta doneo je oljuštene narandže i vodu čvrsto umotane u plastične kese. Svi su posedali na travu da jedu narandže, a ja sam gledala njega kako se glasno smeje zabacivši glavu, nalakćen na travi. Pitala sam se da li se i ti dečaci pored njega osećaju isto kao ja, kao da on osim njih ništa drugo ne gleda i ne vidi.

Držala sam njegovu majicu sve vreme dok sam gledala preostali deo utakmice. Dunuo je svež vetar, hladeći mi znoj na telu, kad je otac Amadi pištaljkom označio kraj, s dva kratka i jednim otegnutim zviždukom. Onda su se dečaci okupili oko njega i pognuli glave dok se on molio. „Do viđenja, oče!“, odjekivalo je oko nas dok mi je on prilazio. Bilo je nečeg tako pouzdanog u njegovom koraku, kao kod pevcu koji predvodi jato svih kokošaka iz komšiluka.

Kad smo seli u auto, pustio je kasetofon. Jedan hor pevao je verske pesme na igbu. Prvu od njih sam znala: mama ju je pevala kad Jaja i ja donesemo školske knjižice kući. Otac Amadi je pevao uz kasetu. Glas mu je bio melodičniji nego kod vođe hora na traci. Na kraju prve pesme stišao je ton i upitao me: „Je li ti utakmica bila zanimljiva?“

„Da.“

„Na njihovim licima, na tim dečačkim licima, ja vidim Hrista.“

Zagledah se u njega. Nikako nisam mogla da izmirim plavokosog Hrista na potannelom raspelu u Svetoj Agnezi s raščešanim ujedima na nogama onih dečaka.

„Žive u Ugvu Obi. Većinom više ne idu u školu, jer njihovi roditelji nemaju dovoljno sredstava. Ekvueme – sećaš li ga se, onaj u crvenoj košulji?“

Klimnula sam, iako nisam mogla da se setim. Sve su mi njihove košulje izgledale slične i bezbojne.

„Otac mu je vozač ovde na univerzitetu. Ali smanjili su mu platu i Ekvueme je morao da napusti srednju školu. Sada radi kao kondukter u autobusu, i ne ide mu loše. Nadahnjuju me ti dečaci.“ Zastao je u reči i zapevao s horom: „*I na-asi m esona ya! I na-asi m esona ya!*“

Klimala sam glavom u ritmu pesme. Iako nam muzika zapravo nije trebala, jer je dovoljno muzike bilo u njegovom glasu.

Osećala sam se kao da sam kod kuće, kao da sam negde gde sam već odavno morala da budem. Neko vreme je pevao, a onda ponovo gotovo sasvim utišao kasetofon. „Ni jedno jedino pitanje mi nisi postavila“, rekao je.

„Ne znam šta da vas pitam.“

„Trebalo bi da naučiš veštinu postavljanja pitanja od Amake. Zašto drveće raste uvis, a korenje naniže? Zašto postoji nebo? Šta je život? Prosto-naprosto, zašto?“

Nasmejah se. Čudno je zvučalo, kao da slušam snimak nečijeg tuđeg smeha. Nisam bila sigurna da li sam ikada pre čula sebe da se smejem.

„Zašto ste postali sveštenik?“, izlete mi, a onda poželeh da ga nisam to pitala, da onaj mehur u mom grlu nije propustio te reči. Naravno, pozvan je, primio je onaj poziv za koji su nam časne sestre u školi govorile da oslušujemo hoćemo li ga čuti dok se molimo. Ponekad sam zamišljala kako me Bog poziva, gromovitim glasom s britanskim akcentom, tako da ne bi ispravno izgovorio moje ime. Kao i otac Benedikt, pre bi stavio naglasak na drugi nego na prvi slog.

„Najpre sam hteo da budem doktor. Onda sam otišao u crkvu i čuo reči jednog sveštenika, i to me je zauvek promenilo“, rekao je otac Amadi.

„Oh.“

„Šalio sam se.“ Hitro me je pogledao. Kao da je bio iznenađen što nisam shvatila šalu. „To je mnogo zapletenije, Kambili. Dok sam odrastao, imao sam mnogo pitanja. Sveštenečki poziv me je doveo najbliže odgovorima.“

Pitala sam se kakva su to pitanja, i da li ih je i otac Benedikt postavljao sebi. Onda sam pomislila, s nekakvom žestokom i nerazumnom tugom, kako nijedno dete neće naslediti glatku kožu oca Amadija, kako on neće staviti na svoja četvrtasta ramena sinčića koji je poželeo da dotakne ventilator na tavanici.

„Ewo, kasnim na sastanak veća kapele“, rekao je gledajući na sat. „Samo ću te ostaviti i odmah odlazim.“

„Izvinjavam se.“

„Zašto? Uživao sam u popodnevju s tobom. Moraš ponovo da ideš na stadion sa mnom. Vezaću ti ruke i noge i odneti te ako budem morao.“ Prsnuo je u smeh.

Zurila sam u plavo-zlatnu nalepnicu s Vojskama Marijinim na komandnoj ploči automobila. Zar ne zna da uopšte ne želim da on ode, nikada? Da ne mora da me nagovara da idem s njim na stadion, ili ma kuda? Proteklo popodne vrtelo mi se stalno iznova u glavi dok sam izlazila iz njegovih kola. Smešila sam se, trčala, smejala. Nedra kao da su mi bila ispunjena mehurićima sapunice. Lakoćom. Lakoćom tako slatkim da sam je osećala na jeziku, slatku kao prezrelo voće.

Teta Ifeoma je stajala na verandi iza papa-nukvua i trljala mu ramena. Pozdravili ih.

„Kambili, nno“, reče papa-nukvu. Izgledao je umorno i oči su mu bile mutne.

„Je li ti bilo lepo?“, upita teta Ifeoma smešeći se.

„Jeste, teto.“

„Otac vas je zvao popodne“, kazala je na engleskom.

Zagledah se u nju, u crni mladež nad njenom usnom, pokušavajući mislima da je privolim da se nasmeje onim glasnim grlenim smehom i kaže mi da se samo šalila. Tata nikada nije zvao popodne. Osim

toga, zvao je pre nego što je pošao na posao, pa zašto je onda ponovo zvao? Mora da se nešto desilo.

„Neko iz sela – verujem neko od naše dalje rodbine – zvao ga je da mu kaže kako sam dolazila po dedu“, nastavila je teta Ifeoma na engleskom da je papa-nukvu ne bi razumeo. „Tvoj otac kaže da je trebalo da ga obavestim, da zaslužuje da zna da je vaš deda ovde u Nsuki. Gnjavio je zbog neznabošca u istoj kući gde su mu deca.“ Odmahnula je glavom kao da su tatina osećanja samo izraz nekakve blage ekscentričnosti. Ali nije bilo tako. Tata će pobesneti što mu ni Jaja ni ja nismo to pomenuli kad nas je zvao. Glava mi se brzo punila nečim, krvlju, vodom, znojem. Šta god da je bilo, znala sam da ću se obeznaniti kad mi potpuno ispuni glavu.

„Kazao je da će odmah sutra doći po vas, ali sam ga smirila. Rekla sam da ću vas vratiti kući prekosutra i prihvatio je. Nadajmo se da ćemo naći goriva.“

„Dobro, teto.“ Ošamućeno sam se okrenula da uđem u stan. „O, i izvukao je svog urednika iz zatvora“, dodade teta Ifeoma. Ali ja sam je jedva čula.

AMAKA ME JE PROTRESLA, iako me je njeno kretanje već bilo probudilo. Titrала sam na granici između jave i sna, zamišljajući da je tata došao po nas, da su mu oči podlivene krvlju i srdite i da nas grdi na igbu.

„Hajdemo da nahvatamo vodu. Jaja i Obiora su već napolju“, rekla je protežući se. Sad mi je to govorila svakog jutra. I puštala me je da unesem jedan bidon.

„*Nekwa*, papa-nukvu još spava. Uznemiriće se što zbog lekova nije ustao na vreme da gleda izlazak sunca.“ Sagnula se da ga blago protrese.

„Papa-nukvu, papa-nukvu, *kunie*.“ Nije se pomerio, pa ga ona nežno okrenu. Halja mu se razvezala, pa se ispod video beli šorc s iskrzanom gumom oko pasa. „Mama! Mama!“, kriknu Amaka. Prešla je dlanom preko njegovih grudi, grozničavo tražeći otkucaje srca. „Mama!“

Teta Ifeoma žurno uđe. Nije stigla da veže suknu preko spavačice, ispod koje sam videla opuštene obline njenih grudi, lagano zaobljenje njenog stomaka ispod ravnog pada tkanine. Pala je na kolena i stegnula papa-nukvuovo telo, tresući ga.

„*Nna anyi! Nna anyi!*“, ponavljala je očajno i glasno, kao da će je on tako čuti i odgovoriti joj. „*Nna anyi!*“ Kad je začutala, stišćući njegovu ruku i spustivši glavu na njegove grudi, nastala je tišina u kojoj se čulo samo kukurikanje nečijeg petla. Prestala sam da dišem – odjednom mi se učinilo da od mog disanja teta Ifeoma ne može da čuje papa-nukvuovo srce.

„*Ewuu*, počinio je. Počinuo je“, rekla je teta Ifeoma na kraju. Zagnjurila je glavu u njegovo rame, ljuljajući se.

Amaka je povuče. „Prestani, mama. Daj mu disanje usta na usta! Prestani s tim!“

Teta Ifeoma nastavi da se njiše i ja se na trenutak, zato što se i njegovo telo njihalo s njom, zapitah da nije pogrešila, da nije možda stvarno samo zaspao.

„*Nna m o!* Oče moj!“ Glas joj je zazvonio tako čist i visok kao da dopire s tavanice. Isti taj ton, istu tu prodornu dubinu čula bih ponekad u Abi kad bi pogrebna povorka plesala pored naše kuće pronoseći fotografiju pokojnika, oplakujući ga i vičući.

„*Nna m o!*“, kriknula je teta Ifeoma, i dalje stežući papa-nukvu u naručju. Amaka je slabašno pokušavala da je odvuče. Utrčaše Obiora i Jaja. A ja sam zamišljala naše davnašnje praoce, pretke kojima se papa-nukvu molio, kako jure u odbranu svog zaseoka i vraćaju se noseći zaljuljane glave na dugačkim štapovima.

„Šta je, mama?“, pitao je Obiora. Mokre nogavice pripile su mu se uz noge tamo gde ih je voda s česme pokvasila.

„Papa-nukvu je živ“, reče Jaja na engleskom, tako pouzdano kao da bi njegove reči mogle da se pretvore u stvarnost. Mora da je istim takvim tonom Bog izrekao „Neka bude svetlost“. Jaja je bio samo u donjem delu pidžame, takođe ispljuskanom vodom. Prvi put opazih retke dlake na njegovim grudima.

„*Nna m o!*“ Teta Ifeoma je i dalje držala papa-nukvu u naručju.

Obiorin dah postade glasan i iskidan. Pognuo se i uhvatio tetu Ifeomu, odvajajući je polako od dedinog tela. „O zugo, dosta je, mama. Otišao je precima.“ Nekakav čudan titraj čuo mu se u glasu. Pomogao je teti Ifeomi da ustane i odveo je da sedne na krevet. Njene su oči bile isto onako bezizražajne kao Amakine dok je i dalje stajala zureći u beživotno dedino obličje.

„Pozvaću doktora Nduoma“, reče Obiora.

Jaja se prignu i pokri papa-nukvuovo telo haljom, ostavljajući lice otkriveno iako je halja bila dovoljno dugačka. Htela sam da pridem i dotaknem dedu, da dodirnem sedo pramenje kose koje je Amaka namazala uljem, da pogladim izboranu kožu na njegovim grudima. Ali nisam. Tata bi se razbesneo. Sklopila sam oči tako da ako tata bude pitao jesam li videla Jaju da je dodirnuo telo neznabošca – to se činilo jos bolnije, dotaći papa-nukvuua mrtvog – mogu da kažem da nisam, jer zaista i nisam videla sve što je Jaja uradio. Dugo sam ostala sklopljenih očiju, a i uši kao da su mi bile zatisnute, jer iako sam čula glasove, nisam razaznavala šta govore. Kad sam konačno otvorila oči, Jaja je sedeo na podu pored prekrivenog tela, a Obiora na krevetu pored tete Ifeome, koja je govorila: „Probudite Čimu, da mu kažemo pre nego što dođu iz mrtvačnice.“

Jaja ustade da ode i probudi ga. Brisao je suze koje su mu klizile niz obraze.

„Ja ću počistiti gde je *ozu* ležao, mama“, reče Obiora. Od njega su s vremena na vreme dopirali pridavljenu zvuci, plač duboko iz grla. Znala sam da ne plače naglas zato sto je on *nwoke* u kući, muška glava i potpora teti Ifeomi.“

Ne“, reče teta Ifeoma. „Ja ću.“ Ustala je i zagrlila Obioru, i dugo su ostali zagrljeni. Pošla sam u kupatilo, dok mi je rec *ozu* odzvanjala u ušima. To je papa-nukvu sada bio, *ozu*, leš.

Vrata kupatila nisu htela da se otvore kad sam pokušala da uđem, a kad sam gurnula jače, uverih se da su zaista zaključana. Ponekad bi se zaglavila jer se drvo širilo i skupljalo. Tek tada čuh Amaku kako jeca. Plakala je isto kao što se i smejala: glasno i grleno. Umeće tihog plača ona nije naučila – nije morala. Želela sam da se okrenem

i odem, da je ostavim s njenom žalošću, ali na gaćicama sam već osećala vlagu i morala sam da se premeštam s noge na nogu da bih zadržala mokraću.

„Amaka, molim te, moram u toalet“, šapnula sam, pa kad mi nije odgovorila, ponovih naglas. Nisam htela da kucam; kucanje bi grubo omelo njene suze. Napokon je otključala i otvorila vrata. Mokрила sam što sam brže mogla, jer sam znala da ona čeka ispred da ponovo uđe i prepusti se jecanju iza zatvorenih vrata.

DVOJICA LJUDI KOJI SU došli s doktorom Nduomom odneli su papa-nukvuovo telo koje se polako kočilo, jedan poduhvativši ga ispod pazuha, dok ga je drugi uzeo za članke. Nisu mogli da dobiju nosila u medicinskom centru, jer je i administrativno osoblje bilo u štrajku. Doktor Nduoma nam je svima rekao „Ndo“, svejednako se smešeći. Obiora reče da hoće da prati ozu do mrtvačnice i uveri se da će ga staviti u zamrzivač. Ali teta Ifeoma reče ne, ne mora da gleda da li su stavili papa-nukvuua u zamrzivač. Ta reč ostade da mi lebdi u glavi. Znala sam da su ti u mrtvačnici, u koje se stavljaju tela, drugačiji, ali ipak sam zamišljala kako papa-nukvuovo telo savijaju da stane u nekakav kućni zamrzivač, kao onaj što smo mi imali u kuhinji.

Obiora pristade da ne ide, ali je ispratio onu dvojicu i pažljivo nadzirao dok su smeštali telo u ambulantna kola. Zavirio je da se uveri ima li pozadi prostirka na koju će ozu položiti, da ga neće samo spustiti na zardali pod.

Kad je ambulantno vozilo otišlo, a za njim i doktor Nduoma u svojim kolima, pomogla sam teti Ifeomi da iznese papa-nukvuov dušek na verandu. Dobro ga je oribala deterdžentom i onom istom četkom kojom je Amaka trljala kadu.

„Jesi li videla mrtvo lice svog papa-nukvuua, Kambili?“ upitala me je naslanjajući dušek uz metalnu ogradu da se osuši.

Odmahnuh glavom. Nisam mu gledala u lice.

„Smešio se“, kazala je teta Ifeoma. „Smešio se.“

Skrenula sam pogled da mi teta Ifeoma ne bi videla suze na licu i

da ja ne bih videla njene. Niko nije mnogo govorio; stan je pokrila teška i turobna tišina. Čak je i Čima veći deo jutra proveo sklupčan u jednom uglu, tiho crtajući nešto. Teta Ifeoma je skuvala nekoliko kriški jama, pa smo ih pojeli namačući ih u palmino ulje s iseckanom crvenom paprikom. Amaka je iz kupatila izašla tek satima posle doručka, promukla i natečenih očiju.

„Idi da jedeš, Amaka. Skuvala sam jam“, rekla joj je teta Ifeoma.

„Nisam dovršila njegovu sliku. Rekao je da ćemo danas završiti.“

„Idi da jedeš, *inugo*“, ponovi teta Ifeoma.

„Bio bi živ da medicinski centar nije u štrajku“, rekla je Amaka.

„Kucnuo je njegov čas“, reče joj teta Ifeoma. „Čuješ li me? Naprosto je kucnuo njegov čas.“

Amaka ju je ćutke gledala, a onda se okrenula. Htela sam da je zagrlim, da kažem „*ebezi na*“ i obrišem joj suze. Htela sam glasno da plačem, pred njom, s njom. Ali znala sam da bi je to moglo naljutiti. A ionako je već bila dovoljno ljuta. Osim toga, nisam imala prava da žalim papa-nukvu s njom; on je bio njen papa-nukvu više nego moj. Ona mu je mazala kosu uljem dok sam se ja sklanjala i mislila šta bi rekao tata kad bi znao. Jaja ju je zagrlio i poveo u kuhinju. Otresla je njegovu ruku, kao da hoće da dokaže da joj nije potrebno da je neko vodi, ali koračala je kraj njega. Ostala sam zagledana za njima, želeći žarko da sam to ja uradila umesto Jaje.

„Neko je stao kolima ispred“, reče Obiora. Skinuo je bio naočari dok je plakao, ali sad ih je ponovo stavio, i gurkao ih je naviše ka korenu nosa dok je ustajao da pogleda napolje.

„Ko je?“, upita teta Ifeoma umorno. Ni najmanje je nije bilo briga.

„Ujka Judžin.“

Ukočila sam se na stolici, osećajući kako mi koža s ruku okopneva i stapa se s trščanim naslonima. Papa-nukvuova smrt je sve zasenila, potisnula tatino lice u nekakvu neodređenost, ali to lice je sada oživelo. Bilo je već na vratima, gledalo u Obioru. Te čupave obrve nisu mi bile poznate, niti ta nijansa smeđeg tena. Da Obiora nije rekao „ujka Judžin“, možda ne bih ni znala da je to tata, da je taj nepoznati visoki čovek u dobro skrojenoj beloj tunici tata.

„Dobar dan, tata“, rekla sam mehanički.

„Kambili, kako si? Gde je Jaja?“

Jaja tad izađe iz kuhinje i zinu u tatu. „Dobar dan, tata“, reče konačno.

„Judžine, zamolila sam te da ne dolaziš“, reče teta Ifeoma istim onim umornim glasom nekoga koga u stvari nimalo nije briga. „Rekla sam ti da ću ih dovesti sutra.“

„Nisam mogao da dozvolim da ostanu još jedan dan“, reče tata gledajući naokolo po dnevnoj sobi, ka kuhinji pa onda prema hodniku, kao da očekuje papa-nukvuovu neznabožačku pojavu u oblačiću dima.

Obiora uze Čimu za ruku i izvede ga na verandu.

„Judžine, naš otac je počinuo večnim snom“, kazala je teta Ifeoma.

Tata ju je samo ćutke gledao neko vreme. Iznenađenje je raširilo njegove uzane oči, koje su se tako lako podlivale krvlju. „Kada?“

„Jutros. U snu. Odneli su ga u mrtvačnicu pre samo nekoliko sati.“

Tata je seo i lagano spustio glavu među šake, a ja se zapitah: ako on zaplače, hoću li onda i ja smeti da plačem. Ali kad je podigao pogled, u njegovim očima nije bilo ni traga suza. „Jesi li zvala sveštenika da mu da poslednje pomazanje?“ upitao je.

Teta Ifeoma nije obraćala pažnju na pitanje, samo je i dalje gledala u svoje ruke skrštene u krilu.

„Ifeoma, jesi li zvala sveštenika?“ pitao je tata.

„Zar je to sve što imaš da kažeš, je li, Judžine? Ništa drugo nemaš da kažeš, *gbo*? Otac nam je umro! Je li se tebi nešto poremetilo u glavi? Zar mi nećeš pomoći da sahranimo oca?“

„Ne mogu da učestvujem u paganskoj sahrani, ali možemo da popričamo s parohijskim sveštenikom i organizujemo katolički pogreb.“

Teta Ifeoma skoči i razvika se, drhtavim glasom. „Pre ću prodati grob mog muža, Judžine, nego što ću sahranjivati našeg oca kao katolika. Čuješ li me? Rekoh ti da ću pre prodati Ifediorin grob! Je li naš otac bio katolik? Pitam te, Judžine, je li bio katolik? *Uchugbagi!*“ Pucnula je prstima pred tatinim licem; upravo ga je proklela. Suze

su joj curkom lile niz lice. Zagrcnuvši se, okrenula se i otišla u svoju sobu.

„Kambili i Jaja, dođite“, reče tata ustajući. Zagrlio nas je oboje odjednom, čvrsto. Poljubio nas je u teme i onda rekao: „Idite da spakujete svoje stvari.“

Većina mojih stvari već je bila spremljena u torbu. Stajala sam kraj prozora na čijem su kapku nedostajale prečke, prozora s pocepanom mrežom protiv komaraca, i pitala se kako bi to bilo kada bih je potrgala i iskočila napolje.

„*Nne.*“ Teta Ifeoma je tiho ušla i prešla rukom preko mojih pleteničica. Pružila mi je moj raspored, i dalje uredno presavijen načetvoro.

„Reci ocu Amadiju da sam otišla, da smo otišli, pozdravi ga umesto nas“, rekoh okrećući se. Brisala je suze s lica, i izgledala je kao pre, neustrašivo.

„Hoću“, rekla je.

Držala me je za ruku dok me je pratila do vrata. Napolju je harmatanski vetar brisao preko dvorišta, komešajući biljke u vrtu, povijajući volju isto kao i granje drveća, prekrivajući parkirane automobile novim slojem prašine. Obiora je izneo naše torbe do mercedesa, gde je Kevin čekao pored otvorenog prtljažnika. Čima je briznuo u plač; znala sam da ne želi da Jaja ide.

„Čima, *o zugo*. Videćeš Jaju opet uskoro. Doći će oni opet“, rekla je teta Ifeoma, privijajući ga uz sebe. Tata ne potvrdi njene reči. Umesto toga, da uteši Čimu, kaza mu: „*O zugo*, dosta je“, pa ga zagrla i tutnu smotuljak naira teti Ifeomi u šaku da mu kupi poklon, na šta se Čima nasmešio. Amaka je jako treptala dok se pozdravljala s nama, a ja nisam bila sigurna da li je to zbog peska koji je vetar nanosio, ili da zaustavi nove suze da ne navru. Njene naprašene trepavice delovale su šik, kao da je nanela maškaru boje kakaa. Tutnula mi je u ruku nešto umotano u crni celofan, a onda se okrenula i žurno vratila u stan. Kroz celofan videh: dala mi je nedovršenu papa-nukvuovu sliku. Brzo je gurnuh u torbu i sedoh u kola.

KAD SMO SE DOVEZLI U naše dvorište, mama nas je čekala na vratima. Lice joj je bilo natečeno, a oko desnog oka imala je modricu ljubičastocrnu kao prezreli avokado. „*Umu m*, dobro došli. Dobro došli.“ Zagrlila nas je oboje istovremeno, zagnjurivši lice prvo u Jajin, pa u moj vrat. „Odužilo mi se, kao da je bilo mnogo duže od deset dana.“

„Ifeoma je imala pune ruke posla oko bezbožnika“, reče tata sipajući u čašu vodu iz boce koju je Sisi stavila na sto. „Uopšte ih nije odvela na hodočašće u Aokpe.“

„Papa-nukvu je umro“, reče Jaja.

Mama nesvesno prinese ruku grudima. „*Chi m!* Kada?“

„Jutros“, odgovori Jaja. „U snu.“

Stegla je ruke oko sebe. „*Ewuu*, počinuo je dakle, *ewuu*.“

„Otišao je da mu se sudi“, izjavi tata spuštajući čašu. „Ifeoma nije imala dovoljno razuma da mu pozove sveštenika pre nego što je umro. Mogao je još da se preobrati pred smrt.“

„Možda on nije hteo da se preobrati“, kazao je Jaja.

„Neka počiva u miru“, brzo reče mama.

Tata je gledao u Jaju. „Šta si rekao? Jesi li to naučio dok si stanovao pod istim krovom s neznabošcem?“

„Ne“, rekao je Jaja.

Tata ga je prostrelio pogledom, a zatim i mene, polako odmahujući glavom kao da smo mu se vratili drugačije boje. „Idite da se okupate, pa siđite na večeru“, rekao je.

Dok smo se peli, Jaja je išao ispred mene, a ja sam se trudila da stanem tačno tamo gde i on. Tata se pre večere molio duže nego obično: molio je Boga za očišćenje svoje dece, i da odagna zloduha koji ih je naveo da ga slažu u vezi s boravkom u istoj kući s neznabošcem. „To je greh nehata, Gospode“, rekao je, kao da Bog to ne zna. Izgovorila sam amin vrlo glasno. Za večeru smo imali pasulj i pirinač s komadićima piletine. Jela sam i mislila kako bi svako parčence s mog tanjira kod tete Ifeome bilo isečeno na troje.

„Tata, mogu li da dobijem ključ od svoje sobe, molim te?“, upita

Jaja spuštajući viljušku. Bili smo na pola večere. Uдахnuh duboko i zadržah dah. Ključevi naših soba uvek su bili kod tate.

„Šta?“, reče tata.

„Ključ od svoje sobe. Voleo bih da ga imam. *Makana*, jer bih voleo da imam malo privatnosti.“

Činilo se da se tatine ženice trzaju unutar beonjača. „Šta? Za šta ti treba privatnost? Hoćeš da grešiš protiv vlastitog tela? To hoćeš da radiš, da masturbiraš?“

„Ne“, rekao je Jaja. Pomerio je ruku i preturio čašu s vodom. „Vidiš li šta bi s mojom decom?“, obrati se tata tavanici. „Vidiš li kako ih je boravak s neznabošcem izmenio, podučio zlu?“ Dовršili smo večeru u tišini. Posle je Jaja otišao s tatom gore. Ja sam sedela s mamom u dnevnoj sobi i pitala se zašto je Jaja tražio ključ. Naravno da mu ga tata nikada ne bi dao, znao je to, znao je da nas tata nikad ne bi pustio da se zaključavamo. Začas se zapitah da nije tata u pravu, da nije zaista od boravka s papa-nukvuom Jaja postao zao, da nismo oboje postali zli.

„Drugačije je osećanje sad kad ste se vratili, *okwia?*“ pitala me je mama. Razgledala je uzorke tkanine, htela je da odabere boju za nove zavese. Menjali smo ih svake godine, na kraju sezone harmatana. Kevin bi doneo uzorke mami da ih pogleda, pa bi ona odabrala koje će da pokaže tati, da bi on konačno odlučio. Tata bi obično odabrao ono što ona najviše voli. Prošle godine tamno bež. Pretprošle boju peska.

Htela sam da kažem mami da jeste drugačije, da je u našoj dnevnoj sobi previše praznog prostora, previše jalovih mermernih podova koje je Sisi uglačala do blistanja i na kojima ništa nije udomljeno. Tavanica nam je previsoka. Nameštaj beživotan: stakleni stočići nisu na harmatanu odbacivali sljušten svlak, kožni dvosedi dočekivali su nas lepljivom hladnoćom, preterana raskoš persijskih ćilima bila je lišena svakog osećanja. Umesto toga rekoh: „Brisala si etažer.“

„Da.“

„Kada?“

„Juče.“

Nisam mogla da odvojim pogled od njenog oka. Činilo mi se da se sad otvara; juče mora da je bilo potpuno zatvoreno.

„Kambili!“ Tatin glas jasno dopre odozgo. Zadržah dah i ostadoh nepomična. „Kambili!“

„Nne, idi“, reče mama.

Popela sam se polako. Tata je bio u kupatilu. Vrata je ostavio odškrinuta. Kucnula sam i zastala pored vrata, pitajući se zašto me zove kad je u kupatilu. „Uđi“, reče on. Stajao je kraj kade. „Uđi u kadu.“

Zurila sam u njega. Zašto hoće da uđem u kadu? Osvrnuh se po kupatilu; nigde štapa. Možda će me ostaviti u kupatilu i sići da izađe kroz kuhinju i odlomi prut s nekog drveta u dvorištu iza kuće. Dok smo Jaja i ja bili manji, negde između drugog i petog razreda osnovne škole, tražio je od nas da sami donesemo prut. Uvek bismo doneli čempresov, jer su njegove grane gipke i ne bole tako kao grane gmeline ili avokada. A Jaja bi ih potopio u hladnu vodu jer tako manje boli kad te šibaju njima, govorio je. Kako smo bivali veći, međutim, donosili smo sve manje šibe, pa je tata počeo sam da izlazi po njih.

„Ulazi u kadu“, ponovio je.

Zakoračila sam unutra i stajala pogleda prikovanog za tatu. Izgledalo je da neće izaći po štap i ja osetih kako me je ozario sirov strah, ispunjavajući mi uši i bešiku. Nisam znala šta će mi uraditi. Lakše mi je bilo kad vidim prut, jer sam onda mogla da protrljam dlanove i zategnem listove, da se priprelim. Nikad pre nije tražio da stanem u kadu. Tak tada opazih čajnik na podu kraj tatinih nogu, onaj zeleni u kome je Sisi grejala vodu za čaj i gari i koji je pištao kad voda počne da ključa. Tata ga uze. „Znala si da ti deda dolazi u Nsuku, zar ne?“ pitao je na igbu.

„Da, tata.“

„I, jesi li uzela telefon i javila mi to, *gbo?*“

„Ne.“

„Znala si da ćeš spavati u istoj kući s neznabošcem?“

„Da, tata.“

„Dakle, jasno si videla greh i kročila si pravo u njega?“

Klimnuh. „Da, tata.“

„Kambili, ti si dragocena.“ Glas mu je sada drhtao, zagušen osećanjima, kao kod nekoga ko drži slovo na ukopu. „Moraš da težiš savršenstvu. Ne smeš da koračaš ravno u greh koji ti je vidljiv.“ Nadneo je čajnik iznad kade i nagnuo ga ka mojim stopalima. Izlio je po njima vruću vodu, polako, kao da izvodi nekakav eksperiment i hoće da vidi šta će se dogoditi. Plakao je pri tom, suze su mu se slivale niz lice. Videla sam paru pre nego mlaz vode. Potom sam gledala vodu kako se izliva iz čajnika, gotovo kao na usporenom filmu, padajući u luku ka mojim stopalima. Dodir je zboleo tako čisto, tako plameno, da na časak ništa nisam osetila. A onda sam vrisnula.

„Evo šta uradiš sebi kad zagaziš u greh. Opečeš stopala“, rekao je.

Htela sam da kažem: „Da, tata“, jer je bio u pravu, ali mi se iz opekline po stopalima bol u brzim razdirućim talasima uspinjao do glave i usana i očiju. Tata me je držao obujmljenu jednom rukom, a drugom je pažljivo sipao vodu. Nisam ni znala da mi je glas ispunjen jecajima – „Oprosti! Oprosti! – sve dok voda nije prestala da teče; tek tada sam shvatila da mi se usta pomeraju i da reči i dalje izlaze. Tata je spustio čajnik i obrisao oči. Stajala sam u kadi koja me je pekla, previše preplašena da se pomerim – koža bi mi se sljuštila s nogu da sam pokušala da izađem iz kade.

Tata me je uhvatio ispod miški da me iznese, ali čula sam mamu kako kaže: „Pusti mene, molim te.“ Nisam ni znala da je ušla u kupatilo. Lice joj bilo u suzama. I nos joj je curio, i upitah se hoće li ga obrisati pre nego što joj se ta tečnost slije u usta, pre nego što je okusi. Pomešala je so s hladnom vodom i blago mi privila tu zrnastu mešavinu na stopala. Pomogla mi je da izađem iz kade i krenula da me na leđima ponese u moju sobu, ali ja odmahnuh glavom. Bila je previše sitna. Obe bismo pale. Tek je u sobi progovorila. „Trebalo bi da popiješ panadol.“

Klimnula sam i dopustila da mi da tablete, iako sam znala da neće mnogo pomoći mojim nogama u kojima je žarenje sada poprimilo

postojan damarav ritam. „Jesi li bila kod Jaje u sobi?“, upitah je, a ona klimnu, ali mi ništa ne reče o njemu. Nisam je ni pitala.

„Do sutra će mi izbiti plikovi po koži“, rekla sam.

„Primiriće se dok ne pođeš u školu“, odgovorila je.

Pošto je izašla, ostala sam zagledana u zatvorena vrata, u glatku površinu, misleći na vrata u Nsuki s kojih se plava boja ljuštila. Mislila sam o muzici glasa oca Amadija, o onom širokom razmaku koji se video među Amakinim zubima kad se smejala, o teti Ifeomi dok meša čorbu na svojoj naftari. Mislila sam na Obioru kako gura naočari naviše uz nos i na Čimu sklupčanog na dvosedu, čvrsto usnulog. Ustala sam i othramala da uzmem papa-nukvuovu sliku iz torbe. Još je bila umotana u crni celofan. Iako je bila u jednom prikrivenom zadžepku, suviše sam se bojala da je odmotam. Bojala se da će tata, nekako, znati. Nekako namirisati sliku u svojoj kući. Prešla sam prstom preko celofana, preko tankog sloja boja koje su se stapale u vitke papa-nukvuove oblike, smireno prekrštene ruke, dugačke noge ispružene pred njim.

Samo što sam othramala nazad u krevet kad tata otvori vrata i uđe. Znao je. Htedoh da se pomerim i nekako drugačije namestim na krevetu, kao da bih time prikrila šta sam radila. Htedoh da mu u očima otkrijem šta zna, kako je doznao za sliku. Ali nisam, jer nisam mogla. Strah. Strah mi je bio vrlo blizak, a ipak nikada nije bio isti, kao da je dolazio u različitim ukusima i bojama.

„Sve što radim, radim za tvoje dobro“, rekao je. „Znaš to, je li?“

„Da, tata.“ Još nisam bila sigurna zna li za sliku.

Seo je na moj krevet i uzeo me za ruku. „Jednom sam zgrešio protiv vlastitog tela“, rekao je. „Dobri otac, kod koga sam živio dok sam išao u *Svetog Gregorija*, ušao je i video me. Rekao mi je da pristavim vodu za čaj. Usuo je vodu u činiju i potopio mi ruke u nju.“ Gledao me je pravo u oči. Nisam znala da je ikada zgrešio, da je ikada mogao da zgreši. „Nikad više nisam zgrešio protiv svog tela. Dobri otac je to uradio za moje dobro.“

Kad je otišao, nisam mislila na njegove ruke zamočene u vodu provrelu za čaj, kožu kako se ljušti, njegovo lice zgrčeno od bola.

Mislila sam na papa-nukvuovu sliku u mojoj torbi.

TEK SLEDEĆEG DANA ugrabila sam priliku da kažem Jaji za sliku. Bila je subota, i on je ušao u moju sobu u vreme određeno za učenje, u debelim čarapama, pipkavo koračajući stopu za stopom, baš kao i ja. Ali o svojim umotanim stopalima nismo govorili. Dotakao je sliku prstom i rekao mi da i on meni ima nešto da pokaže. Sišli smo u kuhinju. To je isto bilo umotano u crni celofan, i smešteno u frižider, iza boca fante. Kad je video kako ga zbunjeno gledam, reče mi da to nisu prutovi, nego izdanci purpurnog hibiskusa. Daće ih baštovanu. Harmatan je još trajao i zemlja je bila žedna, ali teta Ifeoma je rekla da izdanci mogu da puste korenje i izrastu ako se redovno zalivaju, i da hibiskus ne voli mnogo vode, ali ne voli ni da bude suv.

Jaji su oči sijale dok je govorio o hibiskusu, dok je držao hladne, vlažne štapiće tako da mogu da ih dotaknem. Bio je rekao tati za njih, ali ih je svejedno brzo tutnuo nazad u frižider kad smo ga čuli da dolazi.

Za RUČAK SMO IMALI kašu od jama, čiji je miris ispunio kuću još pre nego što smo posedali za sto. Mirisala je lepo. Komadići sušene ribe plivali su u žutom sosu uz povrće i jam iseckan na kockice. Posle molitve, dok je mama sipala jelo, tata reče: „Te paganske sahrane su skupe. Nekakvi fetišisti će tražiti kravu, onda će vrač zahtevati kozu za nekakvog boga od kamena, pa onda još jednu kravu za selo i za *umuada*. Niko se nikada ne zapita zašto ti takozvani bogovi ne pojedu te životinje, nego alavi ljudi izdele meso među sobom. Kad neko umre, neznabošcima je to samo izgovor da se goste.“

Pitala sam se zašto to govori, šta ga je podstaklo. Mi ostali smo ćutali, a mama je dovršavala sipanje hrane u tanjire.

„Poslao sam Ifeomi pare za sahranu. Dao sam joj sve što joj treba“, rekao je tata. Poćutao je pa dodao: „Da se *nna anyi* sahrani.“

„Hvaljen budi Gospod“, rekla je mama, a Jaja i ja ponovismo za njom.

Pre nego što smo završili ručak, Sisi uđe da kaže tati kako je Ejđ

Koker na kapiji s još nekim čovekom. Adamu im je rekao da sačekaju na kapiji; uvek je tako radio kad bi za vikend neko naišao u vreme jela. Očekivala sam da će im tata reći da sačekaju na tremu dok ne završimo ručak, ali on reče Sisi neka ih Adamu uvede na prednja vrata. Izgovorio je molitvu iako su nam tanjiri još bili puni, a onda nam rekao da ne prekidamo s jelom, on će se odmah vratiti.

Gosti su ušli i seli u dnevnu sobu. Nisam ih videla, ali sam pokušavala da čujem o čemu pričaju. Znala sam da i Jaja sluša. Videla sam kako je lako nakrivio glavu, kako su mu oči uprte u neku neodređenu tačku pred njim. Govorili su spuštenim glasom, ali je ime Nvankitija Ogečija bilo lako razaznati, pogotovo kad bi ga izgovorio Ejđ Koker, jer on nije stišavao glas toliko kao tata i onaj drugi čovek.

Zvao ga je, rekao je, Veliki Oga – Ejđ Koker je šefa države zvao Veliki Oga čak i u svojim uvodnim člancima – da mu saopšti kako je Veliki Oga voljan da mu da ekskluzivni intervju. „Ali hoće od mene da povučem priču o Nvankitiju Ogečiju. Zamislite glupana, rekao mi je kako oni znaju da su mi neki nikogovići ispričali priču koju nameravam da upotrebim u članku i da je ta priča laž...“

Čula sam kako ga je tata tiho prekinuo, a onaj drugi čovek je još nešto dodao, nešto o tome kako Važni Ljudi u Abudži ne žele da takva priča ispliva sada, u vreme sastanka Komonvelta.

„Znate li šta to znači? Moji izvori su imali pravo. Oni su stvarno smakli Nvankitija Ogečija“, kazao je Ejđ Koker. „Što im nije bilo stalo kad sam prošli put pisao o njemu? Zašto bi ih sada bilo briga?“

Znala sam o čemu Ejđ govori – bio je to članak u *Standardu* od pre šest nedelja, otprilike upravo u ono vreme kad je Nvankiti Ogeči nestao bez traga i glasa. Sećam se ogromnog crnog upitnika iznad naslova „Gde je Nvankiti? Sećam se da su u članku često citirani zabrinuta rodbina i kolege, i da nimalo nije ličio na onaj prvi napis koji sam čitala o njemu, naslovljen „Svetac među nama“, posvećen njegovom angažovanju i prodemokratskim skupovima koji su punili stadion u Surulereu.

„Kažem Ejđu da bi trebalo da čekamo, gospodine“, govorio je onaj

drugi gost. „Neka uradi taj intervju s Velikim Ogom. Priču o Nvankitiju Ogečiju objavićemo kasnije.“

„Ne dolazi u obzir!“ prasnu Ejda. Da nisam poznavala njegov pomalo piskav glas, teško bi mi bilo da zamislim okruglastog, nasmejanog Ejda da zvuči tako ljutito. „Oni ne žele da se sada postavlja pitanje Nvankitija Ogečija. Sasvim jednostavno! A vi znate šta to znači, znači da su ga smakli! Što bi inače Velikom Ogi trebalo da me podmićuje intervjuom? Pitam vas, što bi mu to trebalo?“

Tada ga je tata prekinuo, ali nisam čula bogzna šta od onoga što mu je rekao jer je govorio tiho, umirujuće, kao da bi da stiša Ejda. Sledeće što sam jasno čula bilo je: „Dođite, idemo u moju radnu sobu. Deca mi ručavaju.“

Prošli su pored nas pre nego što su otišli na sprat. Ejda nas je pozdravio sa smeškom, ali smešak mu je bio nategnut. „Mogu li ja to da pojedem umesto tebe?“ našalio se, posegnuvši tobože da zahvati iz mog tanjira.

Posle ručka sam sela da učim u svojoj sobi, upinjući se da čujem o čemu Ejda priča s tatom u njegovoj radnoj sobi. Nije mi uspevalo. Jaja je nekoliko puta prošao onuda, ali kad sam ga pogledala, on odmahnu glavom – ni on ništa nije čuo iza zatvorenih vrata.

Te su večeri, pre nego što ćemo večerati, došli vladini agenti, ljudi koji su nam trgali hibiskuse dok su odlazili, za koje je Jaja rekao da su došli da potkupe tatu punim kamionom dolara i kojima je tata rekao da se kupe iz naše kuće.

KAD NAM JE STIGAO sledeći broj *Standarda*, znala sam da će mu na naslovnoj strani biti Nvankiti Ogeči. Priča je bila puna pojedinosti, srdita, potkrepljena navodima nekoga ko je imenovan kao Izvor. Vojnici su ubili Nvankitija Ogečija u šikari pored Mine. A onda su mu telo zalili kiselinom, da rastope meso s kostiju, da ga mrtvog još jednom ubiju.

U vreme određeno za zajedničke porodične aktivnosti, dok me je tata pobeđivao u šahu, čuli smo na radiju da je zbog tog ubistva Nigerija suspendovana iz Komonvelta i da su Kanada i Holandija u

znak protesta povukle svoje ambasadore. Spiker je pročitao delić saopštenja koje je kanadska vlada izdala za novinare i u kome je Nvankiti Ogeči nazvan „časnim čovekom“.

Tata je podigao pogled sa šahovske table i rekao: „Ovo se spremalo. Znao sam da se sprema.“

Odmah posle večere dođoše neki ljudi i čula sam kad je Sisi prenela tati da su se predstavili kao članovi Demokratskog saveza. Tata je izašao na trem i koliko god da sam se trudila, nisam čula ništa od njihovog razgovora. Sutradan u vreme večere stiglo je još gostiju. A prekosutra još više. Svi su govorili tati da se pazi. Da ne ide na posao službenim kolima. Da ne odlazi na javna mesta. Da se seti one bombe što je eksplodirala na aerodromu baš kad je advokat koji je zastupao građanska prava hteo da otputuje. I one na stadionu usred prodemokratskog skupa. Da zaključava vrata. Da ne zaboravi onog čoveka koga su nekakvi ljudi s crnim maskama ubili u sopstvenoj spavaćoj sobi.

Mama je to ispričala Jaji i meni. Izgledala je uplašeno, i ja pozeleah da je potapšem po ramenu i kažem joj da će s tatom sve biti u redu.

„Mislite li vi da u bezbožnicima ima ikakvog razumi?“, pitao je tata svake večeri za večerom, često razbijajući tišinu koja bi prethodno dugo trajala. Činilo mi se da uz jelo pije mnogo vode i pitala sam se gledajući ga da li mu se to ruke stvarno tresu ili ja to umišljam.

Jaja i ja nismo razgovarali o tim silnim ljudima koji su nam dolazili u kuću. Ja sam želela da razgovaram, ali kad sam to očima rekla Jaji, on je skrenuo pogled, a kad sam to pomenula, promenio je temu. Čula sam ga da o tome nešto kaze jedino kad je teta Ifeoma pozvala da pita šta se dešava s tatom pošto je i do nje doprla huka i metež koje je izazvao članak u *Standardu*.

Tata nije bio kod kuće, pa je razgovarala s mamom, a mama je posle dala slušalicu Jaji.

„Neće oni dirati tatu, teto“, čula sam ga kako kaže. „Znaju koliko veza ima u inostranstvu.“

Dok sam ga slušala kako joj govori da je baštovan posadio izdanke hibiskusa, ali da se još ne zna hoće li se primiti, pitala sam se zašto

meni nikada nije rekao to o tati.

Kad sam ja preuzela vezu, teta Iteoma mi je zvučala glasno i vrlo blizu. Pošto smo se pozdravile, duboko sam udahnula i rekla: „Pozdravi oca Amadija.“

„On stalno pita za tebe i Jaju“, reče teta Iteoma. „Sačekaj, *nne*, evo ti Amaka.“

„Kambili, *ke hvariu*.“ Amaka je preko telefona zvučala drugačije. Lepršavo. Manje nalik na nekoga ko će svaki čas zapodenuti raspravu. Manje spremna da se naruga – ili je to možda bilo jednostavno zato što ionako ne bih videla porugu.

„Dobro sam“, rekoh. „Hvala ti. Hvala ti za sliku.“

„Pomislila sam da bi možda volela da je imaš.“ Glas joj je i dalje postajao hrapav kad bi pomenula papa-nukvua.

„Hvala ti“, šapnula sam. Nisam ni znala da je Amaka mislila o meni, a kamoli da je znala šta bih želela, ili da bih uopšte nešto želela.

„Znaš da je papa-nukvuov *akwam ozu* sledeće nedelje.“

„Da.“

„Obući ćemo belo. Crno je previše turobno, posebno ona crnina što se nosi u žalosti, kao sagorelo drvo. Ja ću voditi ples unučadi.“ Zvučala je ponosno.

„Počivaće u miru“, rekoh. Pitala sam se je li dokučila da bih i ja volela da obučem belo i učestvujem u pogrebnom plesu unučadi.

„Hoće.“ Zastala je. „Zahvaljujući ujka Judžinu.“

Nisam znala šta da kažem. Osećala sam se kao da je po podu na kome stojim neko dete prosulo talk, pa moram pažljivo da hodam da se ne bih okliznula i pala.

„Papa-nukvu se stvarno brinuo da li će imati pristojnu sahranu“, kazala je Amaka. „Sada znam da će počivati u miru. Ujka Judžin je dao mami toliko para da je kupila sedam krava za sahranu!“

„Baš lepo.“ To sam promrmljala.

„Nadam se da ćete Jaja i ti moći da dođete za Uskrs. Ukazanja su se nastavila, pa ćemo možda ovaj put uspeti da odemo u Aokpe, ako će ujka Judžin zbog toga pristati. A na uskršnju nedelju je i moja

krizma, pa bih volela kad biste vas dvoje bili ovde.“

„I ja bih volela da dođem“, rekla sam smešeći se, jer su te reči koje sam upravo izgovorila, i čitav taj razgovor s Amakom, bili kao san. Pomislila sam na svoje krizmanje, prošle godine u Svetoj Agnezi. Tata mi je kupio belu čipkanu haljinu i mekan veo sav u slojevima, koji su sve žene iz maminog molitvenog društva htele da opipaju jateći se posle mise oko mene. Biskup je imao muke da mi podigne veo s lica kako bi mi prekrstio čelo i rekao: „Rut, budi blagoslovena Duhom svetim.“ Rut. Tata mi je izabrao ime za krizmu.

„Jesi li izabrala ime za krizmu?“, upitah.

„Ne. *Ngwanu*, mama hoće da podseti ujnu Beatrisu na nešto.“

„Pozdravi Čimu i Obioru“, rekoh pre nego što sam dodala slušalicu mami.

Posle sam u svojoj sobi zurila u udžbenik i pitala se je li otac Amadi stvarno pitao za nas ili je teta Ifeoma to samo rekla iz pristojnosti, da izgleda da se i on seća nas kao mi njega. Ali teta Ifeoma nije bila takva. Ne bi mi to rekla da stvarno nije pitao. Samo, da li je pitao za oboje zajedno, kao za nešto što tako ide. Kao kukuruz i ube. Pirinač i varivo. Jam i ulje. Ili razdvojeno, za mene, pa onda za Jaju. Kad sam čula tatu da se vraća s posla, pribrala sam se i pogledala šta sam uradila. Žvrljala sam po papiru, čovečuljke sa štakastim udovima i reči „otac Amadi“ iznova i iznova. Iscepah list.

A narednih nedelja sam ih iscepala još mnogo. Na svima je pisalo „otac Amadi“ iznova i iznova. Na nekima sam pokušala notama da pribeležim njegov glas. Na drugima sam ispisivala njegovo ime rimskim brojkama. Iako uopšte nisam morala da napišem njegovo ime da bih ga videla. Prepoznavala sam njegov hod – taj dugački pouzdani korak – u baštovanovom. Njegovu vitku mišićavu građu videla sam u Kevinovoj, a kad je počela škola, čak sam naslućivala odblesak njegovog osmeha u smešku majke Lucije. Drugog dana škole pridružila sam se devojčicama na terenu za odbojku. Nisam čula kako šapuću „uobražena s baštom oko kuće“ niti kako se izrugivački smeju. Nisam primećivala kako sa zavereničkom porugom štipkaju jedna drugu. Čekala sam sklopljenih ruku dok me

nisu izabrale. Videla sam jedino lice boje keramike i čula oca Amadija kako mi govori: „Imaš dobre noge za trčanje.“

Pljuštala je kiša onog dana kad je Ejđ Koker ubijen, žestoka kiša usred doba suše i harmatana. Ejđ Koker je doručkovao s porodicom kad mu je kurir isporučio paket. Njegova kćerka, u uniformi svoje osnovne škole, sedela je za stolom naspram njega, a beba je u svojoj stolici bila odmah pored. Njegova žena joj je kašičicom davala kašicu. Paket ga je razneo onog časa kad ga je Ejđ otvorio – taj paket za koji bi svako znao da je od šefa države sve i da njegova žena Juanda nije ispričala kako je pogledao omot i rekao: „Ima predsednički pečat“ pre nego što ga je otvorio.

Kad smo se Jaja i ja vratili iz škole, padalo je tako da smo se skoro udavili od kola do ulaznih vrata; pljusak je napravio čitavo jezerce pokraj hibiskusa. Stopala su me svrbela u pokvašenim kožnim sandalama. Na dvosedu u dnevnoj sobi tata je, zgrčen, jecao. Učinio mi se tako malen, on koji je bio visok toliko da je morao da pogne glavu dok je prolazio kroz vrata, a njegovom krojaču je uvek trebalo dodatnog materijala da mu sašije nogavice na pantalonama. Sad je izgledao malen; ličio je na zgužvan smotak tkanine.

„Trebalo je da nateram Ejda da ne objavljuje taj članak“, govorio je. „Trebalo je da ga zaštitim. Trebalo je da ga nateram da povuče priču.“

Mama ga je grlila, privijajući mu lice uz svoja nedra. „Ne“, rekla je. „O *zugo*. Nemoj.“

Jaja i ja smo stali i gledali. Pomislila sam na Ejđove naočari, zamislila sam debela plavkasta stakla kako prskaju, beli okvir kako se rastapa u lepljivu masu. Kasnije, kad nam je mama ispričala šta se desilo i kako, Jaja je rekao: „Bila je to Božija volja, tata“, a tata se osmehnuo i potapšao Jaju po leđima.

Tata je organizovao sahranu; osnovao je fond za Juandu Koker i decu, kupio im novu kuću. Isplatio je osoblju *Standarda* ogromne dodatke i poslao ih na dugačak odmor. Tih nedelja oči su mu upale,

kao da je neko isisao fino tkivo oko njih pa su utonule.

Mene su počele da progone noćne more u kojima sam videla ugljenisane ostatke Ejda Kokera kako se prosipaju po njegovom trpezarijskom stolu, po školskoj uniformi njegove kćerke, kako padaju u kašicu njegove bebe, u njegov tanjir s kajganom. Ponekad sam u košmarima ja bila ta kćerka, a ugljenisam ostaci su bili tatini.

NEDELJAMA POSLE POGIBIJE Ejda Kokera tati su oči i dalje bile upale, a pokreti spori, kao da su mu noge postale preteške da bi ih podizao, ruke previše otežale da bi njima zamahnuo. Duže mu je trebalo da odgovori kad mu se neko obrati, da sažvaće hranu, čak i da pronade odlomke koje će pročitati iz Biblije. Ali se molio još mnogo više, a ponekad kad bih noću ustala da piškim, čula bih ga kako viče s balkona na pročelju kuće. Iako bih sedela na klozetskoj šolji osluškujući, nikad nisam uspevala da razaberem nikakav smisao. Kad sam to ispričala Jaji, slegnuo je ramenima i rekao da tata sigurno govori na nekom stranom jeziku, iako smo oboje znali da tata ne odobrava kad ljudi govore tuđe jezike, jer to rade lažni pastiri u onim novim crkvama što niču kao pečurke posle kiše, na primer u Pentekostnoj.

Mama je često ponavljala Jaji i meni da jače grlimo tatu, da mu pokažemo da smo tu, jer je on pod velikim pritiskom. Vojnici su mu ušli u jednu fabriku i uneli mrtve pacove u kartonskoj kutiji, a onda su zatvorili fabriku jer su rekli da su pacovi nađeni tamo i da bi mogli preneti zarazu na keks i slatkiše. U ostale fabrike tata je odlazio mnogo ređe nego pre. Ponekad bi otac Benedikt došao još pre nego što Jaja i ja odemo u školu, a kad bismo se vratili, on je još bio kod tate u radnoj sobi. Mama nam je rekla da mole naročite novene.^[10] U te dane tata nikada nije navraćao da proverava držimo li se Jaja i ja rasporeda, pa bi Jaja došao kod mene u sobu da pričamo ili samo da sedi na mom krevetu dok ja učim i da se onda vrati u svoju sobu.

Jednog dana je ušao, zatvorio vrata i upitao: „Mogu li da vidim papa-nukvuovu sliku?“

Oči su mi zastale na vratima. Nikad nisam gledala sliku kad je tata bio kod kuće.

„On je s ocem Benediktom“, rekao je Jaja. „Neće dolaziti ovamo.“

Izvadila sam sliku iz torbe i odmotala je. Jaja se zagledao u nju, prelazeći preko nje onim osakaćenim prstom, kojim je malo šta osećao.

„Imam papa-nukvuove ruke“, rekao je. „Vidiš li? Imam njegove ruke.“ Zvučao je kao začaran, kao da je zaboravio gde je i ko je. Kao da je zaboravio da tim prstom skoro ništa ne oseća.

Nisam mu rekla da prestane, niti mu skrenula pažnju da prelazi po slici osakaćenim prstom. Umesto toga sam mu se primakla pa smo ostali ćutke zagledani u sliku, vrlo dugo. Dovoljno da otac Benedikt ode. Znala sam da će tata doći da mi kaže laku noć, da me poljubi u čelo. Znala sam da će biti u pidžami boje vina od koje su mu oči dobijale nekakav crvenkast odsjaj. Znala sam da Jaja neće imati vremena da skloni sliku nazad u torbu, da će je tata samo pogledati i oči će mu se suziti, obrazi naduti kao nezreo plod udale, iz usta će mu pokuljati reči na igbu.

I to se i desilo. Možda smo to i hteli da se desi, Jaja i ja, nesvesno. Možda se posle Nsuke sve promenilo – čak i tata – i bilo je predodređeno da ništa ne bude isto, da ništa ne ostane u svom prvobitnom poretku.

„Šta je to? Zar ste se svi preokrenuli na neznaboštvo? Šta radite s tom slikom? Otkud vam to?“, pitao je tata.

„O *nkem*. Moja je“, rekao je Jaja, privijajući sliku na grudi.

„Moja je“, rekoh ja.

Tata se malčice zaljulja, s jedne na drugu stranu, kao neko ko će pasti pred pastira ispunjenog nadahnućem posle blagosiljanja. Nije mu se to često dešavalo. Ostavljalo je utisak prodrmane boce s koka-kolom iz koje će pena žestoko šiknuti čim je otvorite.

„Ko je doneo tu sliku u ovu kuću?“

„Ja“, rekoh.

„Ja“, reče Jaja.

Da je Jaja hteo da me pogleda, zamolila bih ga da ne prima krivicu

na sebe. Tata zgrabi sliku od njega. Ruke su mu se kretale hitro, usklađeno. Slika je oteta. Ionako je već predstavljala nešto izgubljeno, nešto što nikad nisam imala, što nikad neću imati, a sad sam i bez uspomene na to ostala. Tatine noge ostavljale su tragove boje zemlje na parčićima papira. Parčićima vrlo malenim, vrlo preciznim. Najednom sam, luđački, zamislila papa-nukvuovo telo iseckano u tako male komadiće i ostavljeno u zamrzivač.

„Ne!“, kriknuh. Jurnula sam do komadića na podu kao da bih htela da ih spasem, kao da bih ako ih spasem spasla papa-nukvuua. Bacila sam se na pod, preko iscepkanih komadića.

„Šta te je spopalo?“, reče tata. „Šta je s tobom?“

Ležala sam na podu, sklupčana kao zametak u materici na onoj slici u mojim *Osnovima nauke za mlađe razrede srednje škole*.

„Ustaj! Sklanjaj se od te slike!“

Ostala sam da ležim, ničim ne odgovarajući.

„Ustaj!“, ponovio je. I dalje se nisam micala. Počeo je da me šutira. Metalne kopče na njegovim papučama ujedale su kao divovski komarči. Govorio je bez prestanka, neobuzdano, na igbu izmešanom s engleskim poput mekog mesa s bodljivikavim kostima. Bezbožništvo. Pagansko idolopoklonstvo. Oganj pakleni. Udarci nogom su se ubrzavali, a ja sam mislila na Amakinu muziku, njene kulturološki osveštene muzičare, koji su ponekad započinjali smirenim deonicama saksofona, da bi se potom zakovitali u žudno pevanje. Čvršće sam se sklupčala, oko sebe, oko komadića slike, mekanih, paperjastih. Još su čuvali metalni miris Amakine palete. Ujedi su sada bili sirovi, pravi ugrizi, jer mi je koža na boku, na leđima, na nogama popucala. Šutiranje. Šutiranje. Šutiranje. Sad je možda bio i kaiš, jer mi se činilo da je metalna kopča preteška. A čula sam i zamahe kroz vazduh. Tih glas je govorio: „Molim te, *biko*, molim te.“ Još ujeda. Još šibanja. Usta mi je okvasilo nešto slano i vruće. Sklopila sam oči i skliznula u spokoj.

ČIM SAM PROGLEDALA, znala sam da nisam u svom krevetu. Dušek je bio tvrđi. Pokušah da ustanem, ali mi bol sevnu kroz čitavo telo u

stravičnim kratkim naletima. Sručih se nazad.

„*Nne*, Kambili. Hvala Bogu!“ Mama ustade i prinese dlan mom čelu, a onda svoje lice mome. „Hvala Bogu. Hvala Bogu da si se probudila.“

Lice joj je bilo lepljivo od suza. Od njenog dodira, ma koliko lagan da je bio, bolne strele ponovo su sunule kroz celu mene, počevši od glave. Kao kad mi je tata prosuo vruću vodu po nogama, samo što me je sada peklo po čitavom telu. Svaki pokret je bio nezamislivo bolan.

„Čitavo telo mi gori“, rekla sam.

„Šššš“, odgovorila je. „Odmaraj se. Hvala Bogu da si se probudila.“

Nisam htela da budem budna. Nisam htela da sa svakim dahom osećam taj bol u slabini. Nisam htela da osećam taj teški čekić kako mi pada na glavu. I samo disanje značilo je razdirući bol. Jedan lekar u belom bio je u sobi, kraj podnožja mog kreveta. Poznavala sam mu glas; bio je prislužitelj u crkvi. Govorio je polako i odmereno, baš kao što je i čitao za vreme službe, pa ipak nisam uspela sve da čujem. Polomljeno rebro. Lepo prezdravlja. Unutrašnje krvarenje. Prišao je i zadigao mi rukav. Uvek sam se plašila injekcija – kad god bih dobila malariju, molila sam se da mi prepisu tablete novalgina umesto injekcija klorokvina. Ali sada je ubod igle bio beznačajan. Telo mi je bilo u takvim bolovima da sam povrh toga lako mogla da primam injekcije svakog dana. Tatino lice nađe se blizu mome. Tako blizu, činilo mi se, da je nosom gotovo okrznuo moj, pa ipak videh da su mu oči raznežene, da plače dok govori: „Kćeri moja zlatna. Ništa ti se neće desiti. Moja zlatna kćeri.“ Nisam bila sigurna sanjam li. Sklopih oči.

Kad sam ih ponovo otvorila, otac Benedikt je stajao iznad mene. Prekrstio mi je noge uljem; ulje je smrdelo na luk, a njegov lagani dodir je boleo. Tata je bio odmah pored. I on je mrmljao molitve, položivši ovlaš ruku na moj bok. Zatvorila sam oči.

„To ništa ne znači. Poslednje pomazanje se daje svakom ko se ozbiljno razboli“, šapnula je mama kad su tata i otac Benedikt otišli.

Netremice sam gledala kako joj se usne pomeraju. Ja se nisam ozbiljno razbolela. Ona to zna. Zašto onda kaže da sam se ozbiljno razbolela? Zašto sam ovde, u bolnici Svete Agneze?

„Mama, zovi tetu Ifeomu“, rekla sam.

Skrenula je pogled. „*Nne*, moraš da se odmaraš.“

„Zovi tetu Ifeomu. Molim te.“

Posegnula je da me uhvati za ruku. Lice joj je bilo podnadulo od plača, a sa ispucalih usana ljuštila se bezbojna koža. Poželeh da mogu da ustanem i zagrlim je, a svejedno sam želela i da je odgurnem, da je gurnem tako jako da se preturi sa stolice.

LICE OCA AMADIJA gledalo je u mene kada sam otvorila oči. Sanjala sam o tome, maštala, a sada sam želela da me ne boli toliko pa da mogu da se nasmešim.

„Najpre nisu mogli da nađu venu, pa sam se strašno prepala.“ Bio je to mamin glas, stvaran i blizu. Nisam sanjala.

„Kambili. Kambili. Jesi li budna?“ Glas oca Amadija bio je dublji, manje muzikalan nego u mojim snovima.

„*Nne*, Kambili, *nne*.“ Bio je to glas tete Ifeome, njeno lice pojavilo se pored oca Amadija. Kosu je splela i podigla u ogromnu punđu, sličnu korpi od rafije navrh temena. Pokušala sam da se osmehnem. Osećala sam da mi je osmeh ošamućen. Nešto je klizilo iz mene, oticalo, odnosilo mi snagu i zdravlje, a ja to nisam mogla da sprečim.

„Lekovi je uspavljaju“, rekla je mama.

„*Nne*, rođaci te pozdravljaju. Došli bi, ali idu u školu. Otac Amadi je ovde sa mnom. *Nne*...“

Zgrabila me je za ruku, na šta sam se trgla i povukla je. Čak me je i taj napor bolelo. Htela sam da zadržim kapke otvorene, da gledam oca Amadija, da osećam miris njegove kolonjske vode, da slušam njegov glas, ali su mi se kapci sami sklapali.

„Ovo ne može dalje ovako, *nwunye m*“ govorila je teta Ifeoma. „Kad kuća gori, bežiš pre nego što ti se krov sruši na glavu.“

„Nikad pre nije bilo ovako. Nikad je pre nije ovako kaznio“, rekla je mama.

„Kad izađe iz bolnice, Kambili će doći u Nsuku.“

„Judžin neće pristati.“

„Ja ću mu reći. Otac nam je umro, pa nikakav paganin više ne vreba u mojoj kući. Hoću da Kambili i Jaja budu kod nas bar do Uskrsa. I ti spakuj svoje stvari i dođi u Nsuku. Lakše će ti biti da odeš kad oni nisu tamo.“

„Nikad pre nije bilo ovako.“

„Zar ne čuješ šta ti govorim, *gbo?*“, rekla je teta Ifeoma podižući glas.

„Čujem.“

Glasovi su se udaljili, kao da su mama i teta na nekom čamcu koji brzo plovi ka pučini i talasi gutaju njihove reči. Pre nego što sam potpuno izgubila zvuk onoga što su govorile, upitah se još kuda je otišao otac Amadi. Probudila sam se nekoliko sati kasnije. Bio je mrak, svetla su bila pogašena. U slaboj svetlosti iz hodnika koja se provlačila ispod vrata videla sam raspeće na zidu i mamin obris na stolici kraj podnožja mog kreveta.

„*Kedu?* Biću ovde čitavu noć. Spavaj. Odmaraj se“, rekla je mama. Ustala je i premestila se na moj krevet. Pomilovala moj jastuk. Znala sam da se boji da me dotakne da me ne bi zbolelo. „Otac je bio kraj tebe sve tri ove prošle noći. Nije spavao ni tren.“

Bolelo me je da okrenem glavu, ali okrenula sam je i sklonila pogled.

SLEDEĆE NEDELJE POČELA JE da mi dolazi privatna profesorka. Mama mi je rekla da je tata razgovarao s desetero ljudi pre nego što je nju izabrao. Bila je mlada časna sestra i jos se nije opredelila šta će konačno raditi. Dok se kretala, zrna brojanice obavijene oko struka preko njene nebeskoplave rize tiho su zveckala. Čuperci plave kose virili su ispod marame. Kad me je uhvatila za ruku i rekla: „*Kee ka ime?*“ ostala sam preneražena. Nikad pre nisam čula da neko od belaca govori *igbo* pa jos tako dobro. Dok mi je predavala govorila je blagim engleskim, a inače mi se, mada ne prečesto, obraćala na *igbu*. Dok sam ja čitala gradivo, ona je oko sebe stvarala sopstvenu

tišinu u kojoj je sedela premećući brojanice među prstima. Ali mnogo šta je znala; videla sam to u jezercima njenih očiju boje lešnika. Znala je na primer da mogu da pomeram i neke delove tela za koje nisam rekla doktoru, mada ništa nije rekla. Čak je i vreli bol u mom boku postao mlak, dobovanje u glavi mi se stišalo. Ali doktoru sam rekla da mi nije ništa bolje i vrisnula bih kad bi pokušao da mi opipa slabinu. Nisam htela da izađem iz bolnice. Nisam htela da idem kući.

Ispite sam polagala u bolničkom krevetu. Majka Lucija mi je sama donela testove i sedela je pored mene čekajući da ih uradim. Dala mi je dodatno vreme za svaki test ali ja sam ih sve uradila uveliko pre nego što je vreme isteklo. Nekoliko dana kasnije donela mi je knjižicu. Bila sam najbolja. Mama nije otpevala svoju zahvalnicu na igbu; samo je rekla: „Hvala budi Gospodu.“

Tog popodneva u posetu su mi došle devojčice iz mog razreda, očiju razrogačenih od divljenja. Čule su da sam doživela nezgodu. Nadale su se da ću se na časove vratiti s gipsom na koji će moći da se potpišu. Činve Džideze mi je donela veliku kartu na kojoj je pisalo: „Ozdravi nam brzo jer nam mnogo značiš“ i sedela je uz moj krevet poverljivo mi šapućući kao da smo oduvek bile prijateljice. Čak mi je i pokazala svoju knjižicu – ona je bila posle mene. Pre nego što su otišle, Ezina me je pitala: „Sad više nećeš bežati odmah posle škole, je li?“

Mama mi je te večeri rekla da će me za dva dana otpustiti iz bolnice. Ali neću ići kući, nego u Nsuku na nedelju dana, a Jaja će sa mnom. Nije znala kako je teta Ifeoma ubedila tatu, ali on se složio da će vazduh u Nsuki biti dobar za moj oporavak.

Kiša je prskala po verandi iako je sunce sijalo, pa sam morala da zaškiljim da bih provirila napolje kroz vrata teta Ifeomine dnevne sobe. Mama je imala običaj da govori Jaji i meni kako Bog ne može da se odluči šta da pošalje, kišu ili sunce. Nas dvoje bismo sedeli svako u svojoj sobi i gledali kišne kapi kako svetlucaju na suncu, čekajući da se Bog reši.

„Kambili, da li bi htela mango?“, upita Obiora iza mojih leđa.

Kad smo tog popodneva stigli, on je hteo da mi pomogne da uđem u stan, a Čima je po svaku cenu želeo da mi on ponese torbu. Kao da su strepeli da moja bolest još vreba negde unutra i samo čeka da iskoči ako se budem naprezala. Teta Ifeoma im je rekla da sam bila ozbiljno bolesna i da umalo nisam umrla.

„Kasnije ću“, rekla sam okrećući se.

Obiora je udarao žutim mangom o zid dnevne sobe. Nastaviće tako sve dok srž ploda ne omekša i ne skaši se. Onda će s jedne strane progristi rupicu kroz koju će sisati voćku sve dok unutar kore ne ostane samo seme da se tetura kao čovek u prevelikoj odeći. Amaka i teta Ifeoma su takođe jele mango, ali nožem, odsecajući čvrsto narandžasto meso ploda od semenki.

Izašla sam na verandu i stajala pored mokre metalne ograde gledajući kako kiša slabi, sipi, prestaje. Bog se opredelio za sunce. Vazduh je ispunjavao miris svežine, jestivi dah kojim odiše spečena zemlja pod prvim kišnim dodirima. Zamislila sam kako zalazim u vrt, gde je Jaja klečao na tlu, prstima iskopavam grumen blata i jedem ga.

„*Aku na-efe! Aku lete!*“, povikalo je jedno dete sa sprata iznad.

Kroz vazduh su lepršala krila prozirna kao voda. Deca su istrčavala napolje s presavijenim novinama i praznim konzervama od kondenzovanog mleka. Novinama su obarala leteće akue, a onda se saginjala da ih pokupe u konzerve. Neka su samo trčkarala okolo

i izmahivala na akue ne trudeći se da ih ulove. Druga su čučala posmatrajući one koji su odbacili krila kako gamižu po zemlji, hvataju se jedni za druge i kreću kao crna nit, kao nekakva ogrlica što se miče.

„Zanimljivo je da će ljudi jesti akue, ali ako im kažeš da pojedu termite bez krila, onda je to nešto drugo. Iako se ovi bez krila razlikuju za samo jedan ili dva stadijuma od akua“, reče Obiora.

Teta Ifeoma prsnu u smeh. „Pazi molim te, Obiora. Pre koju godinu, ti bi uvek prvi pojurio za njima.“

„Osim toga, ne bi trebalo s takvim prezirom da govoriš o deci“, zadirkivala ga je Amaka. „Na kraju krajeva, i ti si dete.“

„Ja nikad nisam bio dete“, reče Obiora polazeći ka vratima.

„Kuda ćeš?“, upita Amaka. „Da hvataš akue?“

„Neću da trčim za letećim termitima, hoću samo da gledam“, reče Obiora. „Da posmatram i zapažam.“

Teta Ifeoma se pridružila Amakinom smehu.

„Mogu li i ja, mama?“, pitao je Čima, već zaglavivši ka vratima.

„Da. Ali znaš da ih mi nećemo peći.“

„Daću one koje ulovim Ugočukvuu. Kod njegove kuće peku akue.“

„Pazi da ti ne ulete u uši, *inugo*? Inače ćeš ogluveti!“ dovikivala je teta Ifeoma dok je Čima istrčavao iz stana.

Onda je obula papuče i otišla na gornji sprat da popriča s komšinicom. Amaka i ja ostale smo same kraj ograde na verandi. Kad se pomerila da se nasloni, ramenom je okrnula moje. Ona pređašnja nelagoda bila je netragom nestala.

„Osvojila si oca Amadija“ rekla mi je, istim vedrim tonom kakvim se obraćala Obiori. Nije mogla da zna kako mi je na njene reči srce bolno poskočilo. „Mnogo je brinuo dok si bila u bolnici. Stalno je pričao o tebi. A u tome je, *amam*, bilo više od sveštениčkih obzira.“

„Šta je kazao?“

Amaka se okrenula da se pažljivo zagleda u moje žudno lice.

„Dopada ti se, je li tako?“

„Dopada“ je bila blaga reč. Ni izbliza nije opisivala ono što sam

osećala, kako sam se osećala, ali ipak rekoh: „Da.“

„Kao i svim ostalim devojkama ovde u naselju.“

Čvršće sam stisla ogradu. Zнала sam da mi ništa više neće reći ako je ne budem pitala. Ionako je htela da više pričam. „Kako to misliš?“ upitah je.

„O, dopada se svim devojkama koje dolaze u crkvu. Pa čak i nekim udatima. Žene se svaki čas zaljubljuju u sveštenike, znaš. Uzbudljivo je kad ti je Bog suparnik.“ Amaka je prešla rukom preko ograde, brišući kapljice. „Ali s tobom je drugačije. Nikad ga ni o kome nisam čula da tako govori. Kaže da se nikada ne smeješ. Da si stidljiva, iako se u tvojoj glavi svašta dešava. Hteo je pošto-poto da on vozi mamu u Enugu da te obiđe. Rekla sam mu da zvuči kao da mu se razbolela žena.“

„Obradovala sam se što je došao“, kazala sam. Bilo mi je lako da izgovorim, da pustim te reči da mi skliznu s jezika. Amakine oči i dalje su mi prodirale u dušu.

„Ujka Judžin ti je to uradio, *okwia*?“ upitala je.

Pustila sam ogradu, najednom osetivši potrebu da mokrim. Niko me ništa nije pitao, ni doktor u bolnici niti otac Benedikt. Nisam znala šta im je tata rekao. I da li im je uopšte išta rekao. „Je li ti teta Ifeoma rekla?“ uzvratih pitanjem.

„Ne, samo sam pretpostavila.“

„Da. On“, rekla sam i otišla u toalet. Nisam se osvrerala da vidim kako je moj odgovor delovao na Amaku.

TE VEČERI, BAŠ PRE nego što će sunce zaći, nestalo je struje. Frižider se zatresao, zadrhtao, i onda utihnuo. Nisam ni primećivala koliko je glasno njegovo neprekidno brujanje sve dok nije zaćutao. Obiora je uneo petrolejku s verande, pa smo posedali oko nje rasterujući mušice koje su se rojile oko žute svetlosti i udarale u staklo. Kasnije je navratio otac Amadi i doneo ube i pečeni kukuruz umotane u novine.

„Oče, neverovatan si! Baš sam o tome mislila, kukuruz i ube“, uskliknula je Amaka.

„Doneo sam ovo samo pod uslovom da večeras ne započinješ nikakve čarke“, odvrati joj otac Amadi. „Hteo sam da vidim kako je Kambili.“

Amaka se nasmejala i unela zamotuljak u stan da stavi hranu na tanjire.

„Lepo je videti da si opet ona stara“, rekao je otac Amadi zagledajući me kao da hoće da se uveri da sam cela tu. Nasmejala sam se. On mi pokretom pokaza da ustanem da me zagrlji. Dodir njegovog tela bio je čvrst i sladak. Uzmakla sam i poželela da i Čima i Jaja i Obiora i teta Ifeoma i Amaka, svi oni, iščeznu na tren. Poželela sam da ostanem sama s njim. Poželela sam da mu kažem kakvu mi toplinu uliva kad je tu, kako mi je ta preplanula nijansa ilovače koju ima njegova koža sada omiljena boja.

Susetka je kucnula na vrata i ušla donevši nam plastičnu posudu s akuima, lišćem anare i crvenim paprikama. Teta Ifeoma reče da misli kako ja ne bi trebalo da ih jedem jer bi mi mogli zasmetati želucu. Gledala sam Obioru dok je izravnavao list anare na dlanu. Onda je po njemu posuo papriku i akue, ispržene tako da su se skovrdžali i postali hrskavi, i umotao ga. Kad je strpao uvijen list u usta, poneki akui mu poispadaše.

„Naš narod kaže da *aku* džabe lete, ipak će na kraju dopasti žapcima“, reče otac Amadi. Gurnuo je ruku u činiju i ubacio nekoliko akua u usta. „Dok sam bio mali voleo sam da ih jurim. Iako je to bila samo igra, jer ako hoćeš stvarno da ih hvataš, onda treba da sačekaš veče, kad im otpadnu krila i kad popadaju na zemlju.“ U rečima mu se čula nostalgija.

Sklopila sam oči i pustila njegov glas da me miluje, zamišljajući ga kao dete, pre nego što su mu ramena postala četvrtasta, kako juri za akuima po tlu omeklom od prvih kiša.

TETA IFEOMA JE REKLA da ja još ne pomažem kad se toči voda, sve dok se ne uveri da sam dovoljno ojačala. Zato sam se budila poslednja, kad su sunčeve zrake već postojano lile u sobu svetlucajući na ogledalu. U dnevnoj sobi zatekoh Amaku kako stoji

pored prozora. Prišla sam joj i stala pored nje. Gledala je u tetu Ifeomu, koja je sedela na verandi i razgovarala s nekim. Njena sagovornica je imala prodorne naučničke oči, usne nenavikle na smeškanje i nenašminkano lice.

„Ne možemo samo da sedimo i puštamo da nas događaji nose, mba. Gde si još čula da univerzitet ima samostalnog administratora?“ rekla je teta Ifeoma pognuvši se napred na stoličici na kojoj je sedela. Sićušne linijice izbrazdale su joj karmin boje bronzne kad je napučila usne. „Upravno veće glasa za vicerektora. Tako je to i bilo još otkako je ovaj univerzitet nastao, i tako bi i trebalo da bude, *oburia*?“

Žena je gledala nekuda u daljinu i bez prestanka klimala, kao što ljudi rade kad ne mogu da pronađu prave reči kojima bi odgovorili. Konačno je progovorila, polako, na onaj način kakvim se obraća bandoglavom detetu. „Kažu, Ifeoma, da kruži spisak predavača nelojalnih univerzitetu. Kažu da bi ti mogli biti otpušteni. I da je tvoje ime na tom spisku.“

„Ne plaćaju mene da budem lojalna. Kad kažem istinu, to postaje nelojalnost.“

„Zar misliš da si ti jedina koja zna istinu, Ifeoma? Zar misliš da mi svi ne znamo šta je istina? Ali, *gwakenem*, hoće li ti istina nahraniti decu? Hoće li ih istina obući i platiti im školarinu?“

„A kada ćemo progovoriti, je li? Kad za predavače budu imenovani vojnici i studenti budu sedeli na predavanjima s puškama uperenim u glavu? Kad ćemo dići glas?“ Teta Ifeoma je gotovo vikala, ali to što su joj oči plamtele nije zapravo imalo veze s njenom sagovornicom – besna je bila na nešto veće od žene pred njom.

Koja ustade. Zagladila je žuto-plavu abada suknju ispod koje su joj se jedva videli vršci smeđih papuča. „Trebalo bi da pođemo. U koliko sati imaš predavanje?“

„U dva.“

„Imaš li benzina?“

„*Ebekwanu*? Ne.“

„Odbaciću te. Meni je ostalo još malo.“

Gledala sam ih kako sporo odlaze, kao da na njima leži teret i onoga što su izrekle i onoga što nisu. Amaka je sačekala da teta Ifeoma zatvori vrata za njima pre nego što se odmakla od prozora i sela u stolicu.

„Mama je rekla da ne zaboraviš da popiješ analgetik, Kambili“ kazala je.

„O čemu je to teta Ifeoma pričala s prijateljicom?“ upitala sam je. Znala sam da ranije ne bih pitala. Pitala bih se u sebi, ali ne bih izgovorila pitanje.

„O samostalnom administratoru“, odgovori Amaka kratko, kao da je istog časa shvatila o čemu su njih dve govorile. Prelazila je rukom preko spletene trske na kojoj je sedela, ponovo i ponovo.

„To ti je na univerzitetu isto što i predsednik u državi“, objasni mi Obiora. „Univerzitet je postao mikrokosmički ekvivalent naše zemlje.“ Nisam dotad ni primetila da je i on tu, da čita knjigu opružen na podu. Nikad pre nisam čula da je neko upotrebio reči „mikrokosmički ekvivalent“.

„Opominju mamu da ćuti“, reče Amaka. „Ćuti ili ćeš ostati bez posla, jer te možemo otpustiti *fiam*, dok pukneš prstima.“ I Amaka pokaza kako.

„Trebalo bi da je otpuste, onda bismo mogli u Ameriku“, reče Obiora.

„*Mechie onu*“, kaza mu Amaka. Začepi.

„U Ameriku?“ Zijala sam u jedno, pa u drugo.

„Teta Filipa zove mamu da dođe. Tamo bar ljudi na vreme dobijaju platu“, razjasnila mi je Amaka, s gorčinom, kao da optužuje nekoga za nešto.

„U Americi bi mamin rad bio priznat, bez nekakvih političkih gluposti“, reče Obiora klimajući kao da se slaže sam sa sobom za slučaj da niko drugi ne bude hteo.

„Je li ti mama rekla da nekuda ide, *gbo*?“ Amaka je sada ubadala stolicu naglim pokretima prsta.

„Znaš li ti otkad su oni zaturili njen dosje?“, reče Obiora. „Već odavno je trebalo da postane redovni profesor.“

„Je li ti to teta Ifeoma rekla?“ upitah glupavo. Nisam čak ni znala šta sam time mislila, samo nisam mogla da se setim šta bih drugo rekla, jer mi je život postao nezamisliv bez teta Ifeominine porodice, bez Nsuke.

Ni Obiora ni Amaka mi ne odgovoriše. Mrko su se gledali i ja osetih da zapravo i nisu razgovarali sa mnom. Izašla sam na verandu i stala pokraj ograde. Kiša je padala celu noć. Jaja je klečao u vrtu i plevio korov. Nije morao da zaliva, jer je nebo to uradilo umesto njega. Iz omekle crvenice u dvorištu iznikli su mravinjaci kao majušni zamkovi. Duboko sam udahnula i zadržala dah, da okusim miris lišća opranog kišom. Zamišljala sam da se tako uživa u ukusu poslednjeg dima cigarete. Grmlje alamande koje je ivičilo vrt otežalo je od cilindričnih žutih cvetova. Čima je privlačio cvetove sebi i gurao u njih jedan po jedan prst. Gledala sam ga kako ispituje cvet po cvet, tražeći neki koji će mu pristajati na malić.

OTAC AMADI JE NAVRATIO UVEČE kad je pošao na stadion. Hteo je da nas sve povede sa sobom. Trenirao je neke dečake iz Ugvu Agidija za takmičenje u skoku uvis pod pokroviteljstvom lokalnih vlasti. Obiora je od suseda odozgo pozajmio video igricu, pa su se dečaci skupili ispred televizijskog ekrana u dnevnoj sobi. Igricu su morali uskoro da vrate te im se nije išlo na stadion.

Kad je otac Amadi pitao Amaku hoće li da ide, ona se nasmeja. „Ne trudi se da budeš ljubazan, oče, kad i sam znaš da bi više voleo da budeš nasamo s Kambili“, rekla je, a on se nasmešio i nije odgovorio.

Pošli smo samo nas dvoje. Od stida su mi se usta potpuno zatisla. Bila sam mu zahvalna što nije pominjao ono što je rekla Amaka, već je umesto toga govorio o mirisu kiše i pevao na igbu pesme pune života uz kasetofon u kolima. Kad smo stigli na stadion, dečaci iz Ugvu Agidija su već bili tamo. Bili su stariji i nešto viši, ali inače u svemu ostalom slični onima koje sam videla prošli put, u podjednako iscepanim šorcevima i iznošenim izbledelim košuljama. Dok ih je bodrio i skretao im pažnju na greške, otac Amadi je

zvučao drugačije, njegov podignuti glas gubio je muzikalnost. Kad ga nisu gledali, podigao im je letvicu i povikao: „Još jednom: spremi se, kreći!“, i oni su je preskočili, jedan za drugim. Podizao ju je još nekoliko puta pre nego što su shvatili i pobunili se: „Ah! Ah! Oca, oca!“ Nasmejao se i rekao im da je verovao kako mogu da skoče više nego što misle i upravo su dokazali da je bio u pravu.

To je bilo upravo ono što je teta Ifeoma radila sa svojom decom, razumeh tada, podizala im letvicu sve više, načinom na koji je razgovarala s njima, onim što je od njih očekivala. Sve vreme je to radila, uverena da će uspeti da preskoče. I jesu. Sa mnom i Jajom bilo je drugačije. Mi letvicu nismo preskakali jer smo verovali da možemo, nego zato što smo bili prestravljeni da nećemo moći.

„Što ti se tako smrklo lice?“ pitao me je otac Amadi sedajući pored mene. Ramenom je dotakao moje. Miris svežeg znoja i onaj znani miris njegove kolonjske vode ispunili su mi nozdrve.

„Ni zbog čega.“

„Pričaj mi onda o tom ničemu.“

„Ti veruješ u njih“, izletelo mi je.

„Da“, rekao je gledajući me. „A meni je ta vera potrebija nego njima.“

„Zašto?“

„Jer moram da verujem u nešto što nikada ne dovodim u pitanje“ Dohvatio je bocu s vodom da se napije. Gledala sam kako mu se jabučica u grlu pomera dok je gutao. Poželela sam da budem voda, da me popije, da budem s njim, u njemu. Zavidela sam vodi. Pogled mu se susreo s mojim i ja odvratih oči, pitajući se da li je video tu žudnju u njima.

„Kosa treba da ti se uplete“, rekao je.

„Kosa?“

„Da. Odvešću te kod žene koja upliće kosu tvojoj tetki.“

Onda mi je dotakao kosu. Mama ju je uplela u bolnici, ali pošto su me mučile nesnosne glavobolje, nije pritezala pletenice. Sada su počele da se raspliću, a on je prelazio rukom preko njih, nežno milujući. Gledao me je u oči. Bio mi je preblizu. Dodir mu je bio tako

lak da sam poželela da gurnem glavu pod njegov dlan, da jače osetim njegovu ruku. Poželela sam da mu klonem u naručje. Da uhvatim njegovu ruku i pritisnem je na čelo, na stomak, da oseti toplotu što struji kroz mene.

Pustio mi je kosu, a ja sam ga pratila pogledom dok je ustajao i trkom se vraćao među dečake.

BILO JE PRERANO kad me je sledećeg jutra probudilo Amakino kretanje po sobi. Zora boje lavande još nije bih prosinula u sobu. Pod slabim svetlom noćne sijalice spolja nazreh da Amaka vezuje suknju oko sebe. Nešto nije bilo kako treba, nije vezivala suknju kad je htela samo da ode do toaleta.

„Amaka, o gini?“

Na verandi razabrah teta Ifeomin glas i upitah se šta će napolju tako rano. Onda začuh i skandiranje, u odmerenom ritmu iz mnogo grla, kako dopire kroz prozor.

„Studentski nemiri“, reče Amaka.

Ustala sam i pošla s njom u dnevnu sobu. Šta to znaci. Jesmo li u nekoj opasnosti? Jaja i Obiora su bili na verandi s tetom Ifeomom. Svež vazduh na mojim golim mišicama imao je nekakvu težinu, kao da na njemu leži kiša nerada da padne.

„Ugasite tu sijalicu“, reče teta Ifeoma. „Ako naiđu ovuda i vide svetio, mogli bi da gađaju kamenjem.“

Amaka je poslušala. Skandiranje je postajalo razgovetnije, glasno, zvučno. Mora da je tamo bilo bar petsto ljudi. „Upravniče, odlazi! Ionako nisi muško nikakvo! Predsedniče, odlazi! Ionako nisi muško nikakvo! Dajte nam vodu! Dajte nam struju! Dajte nam benzina!“

„Skandiraju tako glasno da sam pomislila da su nam pod prozorom“, kazala je teta Ifeoma.

„Hoće li doći ovamo?“ upitah.

Teta Ifeoma prebaci ruku preko mojih ramena i čvrsto me prigrli. Mirisala je na talk. „Ne, *nne*, nama ništa neće biti. Razloga za brigu imaju ljudi koji žive blizu administratora. Prošli put su studenti zapalili kola jednom redovnom profesoru.“

Skandiranje je bilo sve glasnije iako se nije približavalo. Studenti su se razgoropadili i dim se dizao u debelim, gustim oblacima koji su se izvijali u zvezdano nebo. Prasak slomljenog stakla začuo bi se tu i tamo kroz skandiranje.

„Svi zajedno: upravniče, odlazi, bolje ti je to! Svi zajedno: bolje ti je to! Hoćeš-nećeš? Nema to!“

Vika i pokliči pratili su skandiranje. Jedan glas se izdvoji, a ostali mu zaklicaše. Prohladni noćni povetarac nanosio je miris paljevine i sasvim razgovetne odlomke nečijeg zvučnog glasa koji je na iskvarenom engleskom govorio: „Veličanstveni lavi i lavice! 'Oćemo li mi ljude koji ne kriju prljav veš ili šta? Ovaj što nam je šef države, je li On u prljavim gaćama, šta o tome da se kaže'? Jok i nije!“

„Gledajte“, reče Obiora šapatom kao da bi ga četrdesetak studenata što su protrčali uopšte i čulo. Izgledali su kao mračna i brza rečna matica osvetljena džepnim lampama i upaljačima.

„Biće da su pošli da se spoje s onima iz doma odozdo“, reče Amaka kad su prošli.

Slušali smo još neko vreme pre nego što teta Ifeoma reče da se vratimo na spavanje.

POPODNE NAM JE TETA IFEOMA donela novosti o nemirima. Ovo su bili najgori još otkako su postali redovna pojava pre nekoliko godina. Studenti su zapalili administratorovu kuću; čak je i letnja kuhinja iza nje izgorela do temelja. Zapaljeno je i šest službenih automobila. „Kažu da se on sa ženom izvukao u prtljažniku jednog starog pežoa 404, *o di egwu*“ rekla je teta Ifeoma mašući saopštenjem. Kad sam ga pročitala, srce mi se steže. Izdao ga je dekanat da proglasi da se univerzitet do daljega zatvara zbog oštećivanja javne imovine i atmosfere nereda. Šta to znači, pitala sam se, hoće li teta Ifeoma uskoro otići, i onda više nećemo moći da dolazimo u Nsuku.

Popodne sam zadremala i u nemirnom snu javio mi se samostalni upravitelj koji je u našoj kadi tamo u Enuguu sipao vrelu vodu teti Ifeomi na stopala, a onda je teta Ifeoma iskočila iz kade i, kao što to

biva u snovima, skočila pravo u Ameriku i nije se osvrnula kad sam je ja zvala da stane.

I dalje sam mislila na taj san kad smo uveče svi posedali ispred televizora. Čula sam neka kola kako staju napolju ispred stana i stisla ruke da ne drhte, jer sam bila ubeđena da je to otac Amadi. Ali lupanje na vratima, glasno, nasrtljivo, siledžijsko, nije ličilo na njega.

Teta Ifeoma skoči iz stolice. „*Onyezi?* Ko to hoće da mi provali u kuću?“

Odškrinula je vrata tek neznatno, ali ih nečije krupne šake silom rastvoriše. U stan banuše četvorica muškaraca, svi redom očešavši temenom dovratak. Stan mi se najednom učini pretesan, prepun njihovih plavih uniformi i kapa, ustajalog mirisa cigareta i znoja koji su uneli, sirovih mišića.

„Šta je ovo? Ko ste vi?“, pitala je teta Ifeoma.

„Poslati smo da vam pretražimo kuću. Tražimo dokumenta čija je svrha da sabotiraju mir na univerzitetu. Raspolažemo informacijama da ste saradivali sa radikalnim studentskim grupama koje su pripremale nered...“ Glas je zvučao mehanički, kao kad neko recituje nešto napamet naučeno. Taj koji je govorio imao je tetovirano lice, obraze su mu do poslednjeg milimetra prekrivala u kožu upisana plemenska obeležja. Dok je on govorio, ostala trojica su se odsečno kretala po stanu. Jedan je otvarao fioke na komodi i ostavljao ih nezatvorne. Ona druga dvojica uđoše u spavaće sobe.

„Ko vas je poslao?“, upita teta Ifeoma.

„Mi smo iz specijalne jedinice za unutrašnju bezbednost u Port Harkurtu.“

„Imate li neke isprave da mi pokažete. Ne možete tek tako da mi upadate u kuću.“

„Gle ti ovu *yeye* ženu! Rekoh ti da smo iz specijalne jedinice za bezbednost!“ Tetovirano lice mu se namršti i on je odgurnu s puta.

„Kako možete ovako da nam uđete? Na šta ovo liči?“, oglasi se Obiora ustajući. Oči su mu odavale strah, uprkos muževnoj odrešitosti njegovih reči.

„Obiora, *nodu ani*“, reče mu teta Ifeoma tiho i on brzo sede. Činilo

se da mu je laknulo zbog toga. Teta Ifeoma nam promrmlja da svi sedimo i ćutimo i pođe za onim ljudima u druge sobe. Uopšte nisu gledali u fioke koje su bučno izvlačili, samo su izbacivali sve što su unutra našli na pod. Izvrnuli su svaku kutiju i kofer u teta Ifeominoj sobi, ali nisu pregledali ono što je iz njih poispadalo. Vršljali su, nisu tražili. Na polasku onaj s tetovažom reče teti Ifeomi, preteći joj zatupastim prstom s dugačkim noktom pravo ispred nosa: „Pripazi se, dobro se pripazi.“

Niko nije progovorio dok se njihova kola nisu udaljila i zvuk motora utihnuo.

„Trebalo bi da odemo u policiju“, reče Obiora.

Teta Ifeoma se osmehnu; izvila je usne, ali na njenom licu nije bilo nimalo vedrine. „Odatle su ovi i došli. Svi su oni povezani.“

„Zašto te optužuju da si podsticala nemire, teto?“, pitao je Jaja.

„To su gluposti. Hoće da me uplaše. Otkad to studentima treba neko da im kaže kad da se pobune?“

„Ne mogu da verujem da su nam tek tako upali u kuću i sve nam ispremetali“, reče Amaka. „Ne mogu da verujem.“

„Trebalo bi da idemo“, reče Obiora. „Mama, trebalo bi da idemo. Jesi li razgovarala ponovo s tetom Filipom?“

Teta Ifeoma odmahnu glavom. Vraćala je knjige i podmetače za posuđe u fioke na komodi. Jaja priđe da joj pomogne.

„A što misliš da treba da idemo? Zašto bismo bežali iz rođene zemlje? Što ne možemo da je popravimo?“, pitala ga je Amaka.

„Šta da popravimo?“ Obiora je namerno napravio podrugljivo lice.

„Trebalo znači da bežimo? Je li to rešenje, da bežimo?“ Amakin glas postade piskutav.

„Nije to bekstvo, to ti je mirenje sa stvarnošću. Dok mi stignemo do fakulteta, svi dobri profesori će biti siti ovih budalaština i otići će iz zemlje.“

„Dosta vas oboje, dižite se da ovo pospremimo!“ planu teta Ifeoma. Prvi put nije nimalo uživala niti se ponosila što se oni tako prepiru.

KAD SAM UJUTRO UŠLA da se okupam, u kadi se migoljila glista, ljubičastosmeđa na belo gleđosanoj površini. Cevi su stare, rekla mi je Amaka, i svake kišne sezone gliste bi se uvlačile kroz njih. Teta Ifeoma je već tražila da se zamene, ali trebaće sto godina da neko nešto uradi s tim, naravno. Obiora reče da su njemu gliste i crvi zanimljivi za proučavanje; umru samo ako pospeš so po njima, otkrio je. Ako ih presečeš popola, obe polovine ponovo porastu u čitavu glistu.

Odlomila sam grančicu s metle, izvadila njome glistu iz kade i bacila je u klozetsku šolju. Nisam mogla da povučem vodu jer nije bilo šta da se povuče, a ionako bi to bilo trošenje vode uludo. Dečaci će morati da piške gledajući glistu kako pluta po šolji.

Pošto sam se okupala, teta Ifeoma mi nasu čašu mleka. Isekla mi je i okpu, a iz žutih parčića virili su komadi crvene paprike. „Kako si, *nne*?“ pitala je.

„Dobro, teto.“ Potpuno sam zaboravila kako sam se nadala da nikad više neću otvoriti oči i kako mi je telo gorelo. Uzela sam čašu zagledajući čudno žućkasto i grumuljičavo mleko u njoj.

„Domaće mleko od soje“, objasni mi teta. „Vrlo je hranljivo. Prodaje ga jedan od naših predavača s poljoprivrednog.“

„Ima ukus kao krečna voda“, reče Amaka.

„Kako znaš? Kad si ti to pila krečnu vodu?“, uzvratila joj teta Ifeoma. Smejala se, ali oko usta sam joj videla boriće tanke kao paukove noge, a u očima nekakvu daljinu. „Nemam para za pravo mleko“, dodade ona umorno. „Ne znate vi kako cene mleka u prahu skaču svaki dan, kao da ih neko juri.“

Neko pozvoni na vratima. Meni se na taj zvuk želudac uvek grčio, iako sam znala da otac Amadi obično tiho kucne.

Bila je to jedna teta Ifeomina studentkinja, u tesnim farmerkama, svetloputa, iako je to postigla kremama za posvetljivanje tena – ruke su joj bile tamnosmeđe kao kafa od cikorije bez mleka. Donela je poveliku sivu kokoš, da zvanično objavi teti Ifeomi da se udaje, rekla je. Kad je njen verenik čuo da se univerzitet ponovo zatvara, rekao joj je da više ne može da je čeka da diplomira, jer ionako niko ne zna

kad će predavanja opet početi. Venčaće se sledećeg meseca. Nije mu pominjala ime, zvala ga je *dim*, „moj muž“, ponosna kao da je osvojila nekakav trofej, zabacujući spletenu kosu ofarbanu u zlaćanocrveno.

„Ne znam hoću li se vraćati na predavanja kad se nastave. Volela bih prvo bebu. Neću da *dim* misli da će mu sa mnom kuća ostati pusta“, rekla je smejući se piskavo kao devojčica. Pre nego što je pošla, zapisala je teta Ifeominu adresu da može da joj pošalje pozivnicu.

Teta Ifeoma ju je ispratila do vrata. „Nikad nije bila naročito bistra, pa ne znam što sam onda tužna“, rekla je zamišljeno, na šta je Amaka prsnula u smeh i rekla: „Mama!“

Kokoš zakvoca. Ležala je na boku, vezanih nogu.

„Obiora, zakolji je molim te, da je stavimo u zamrzivač pre nego što smrša, jer nemamo čime da je hranimo“, reče teta Ifeoma.

„Prošle nedelje su stalno isključivali struju. Bolje da je čitavu pojedemo danas“, reče Obiora.

„A šta kažeš da pola pojedemo a pola stavimo u zamrzivač, i da se molimo da nam distribucija pošalje struju pa da nam se ne pokvari“, reče Amaka.

„Važi“, pristade teta Ifeoma.

„Ja ću je zaklati“, reče Jaja, na šta se svi zablenusmo u njega.

„*Nna m*, ti nikad nisi zaklao kokoš, jesi li?“, reče teta Ifeoma.

„Nisam. Ali mogu.“

„Važi“, složi se ona, a ja zinuh u nju zapanjena što je to rekla tako olako. Da nije i dalje zamišljena zbog one studentkinje? Ili stvarno misli da Jaja može da zakolje kokoš?

Izašla sam za Jajom u dvorište i gledala ga kako staje kokoški na krila i savija joj vrat. Nož je svetlucao, sunce je iskrilo na njemu. Kokoš je prestala da kvoca: možda je prihvatila neumitno. Nisam gledala kad je Jaja presekao pernati vrat, ali sam posmatrala bezumni kokošji ples uz muziku smrti. Siva krila su lepetala po crvenoj zemlji, telo se trzalo i uvijalo, i na kraju klonulo u jastučić prašnjavog perja. Jaja ga je uzeo i spustio u lavor vrele vode koji je

Amaka iznela. Bilo je u njemu nekakve odmerenosti, usmerenosti na cilj, hladne i kliničke. Počeo je brzo da čerupa kokoš i ni reč nije rekao sve dok na mršavom telu nije ostala samo beličastožuta koža. Nisam znala koliko je dug vrat kokoška imala sve dok s njega nije očerupano perje.

„Ako teta Ifeoma ode, i ja hoću da idem s njima“, rekao je.

Ništa mu nisam odgovorila. Previše sam htela da kažem i previše toga nisam htela da kažem. Dva lešinara su neko vreme lebdela iznad nas, a onda sletela, tako blizu da sam mogla da ih zgrabim samo da sam naglo skočila. Čelavi vratovi su im se sjajili na jutarnjem suncu.

„Vidiš li kako sad blizu lešinari prilaze?“ reče Obiora Amaki. Njih dvoje su stajali na vratima. „Sve su gladniji. Niko više ne kolje kokoši pa ni oni nemaju da jedu iznutrice.“ Bacio je kamen na lešinare, na šta oni uzleteše na obližnje stablo manga.

„Papa-nukvu je govorio da su lešinari izgubili ugled“, reče Amaka. „Ranije su ih ljudi voleleli, jer kad bi oni sleteli po iznutrice žrtvovanih životinja, to je značilo da su bogovi zadovoljni.“

„A danas bi trebalo da budu pametniji i da sačekaju da zakoljemo pile do kraja pa da onda slete“, kaza Obiora.

Jaja je bio isekao pile, a Amaka stavila pola u plastičnu vrećicu za zamrzivač kad otac Amadi dođe. Vodi me da mi upletu kosu, reče, a teta Ifeoma se nasmeši. „To je trebalo da bude moj posao. Hvala ti i pozdravi mamu Džo“, rekla je. „Reci joj da ću i ja uskoro doći da mi uplete kosu za Uskrs.“

RADNJICA MAME Džo na tržnici Ogige jedva da je bila dovoljno velika da u nju stane visoka stolica na kojoj je sedela ona i još jedna manja ispred nje. Otac Amadi je ostao ispred, među kolicima i prasićima i ljudima i kokošima, jer njegovo plećato telo nije moglo da stane u radnju. Mama Džo je imala na glavi vunenu kapu, iako joj je znoj napravio žute krugove na bluzi ispod miški. U radnjama pored njene, druge žene i deca su uplitali kosu, uvijali, vezivali trakama. Ispred su drvene table s iskrivljenim rukopisom,

naslonjene na polomljene stolice, obznanjivale: MAMA ČINEDU – SPECIJALNE FRIZURE I KOSA PO SVETSKOJ MODI KOD MAME BOMBOJ. Žene i deca iz radnji su dovikivali svakoj prolaznici: „Da ti upletemo kosu!“ „Napravićemo lepoticu od tebe!“ „Divno ću ti uplesti kosu!“ Žene u prolazu bi se uglavnom otresle njihovih ruku i odlazile dalje.

Mama Džo me je dočekala kao da mi je čitavog života uplitala kosu. Ako sam bratanica tete Ifeome, onda sam za nju nešto posebno. Kako je teta Ifeoma, pitala me je. „Nisam tu dobru ženu videla još malo pa će biti čitav mesec. Išla bih gola da nije tvoje tetke da mi daje svoje stare stvari. A znam da se ni njoj ne presipa. Muči se da podigne onu decu. *Kpau!* Jaka žena.“ Igbo narečje mame Džo zvučalo je čudno, jedva sam razumevala reči sa silaznim naglaskom na kraju. Rekla je ocu Amadiju da će završiti za sat. Pre nego što je otišao, doneo je bocu koka-kole i spustio je kraj moje stoličice.

„Je li ti to brat?“, pitala je mama Džo gledajući za njim.

„Nije. On je sveštenik.“ Htela sam i da joj kažem da njegov glas uobličuje moje snove.

„Je l' ti to meni kažeš da je on oca?“

„Da.“

„Pravi katolički oca?“

„Da.“ Ima li i nekih nepravih katoličkih otaca, upitah se.

„Šteta takvog muškarca“, reče ona nežno provlačeći češalj kroz moju gustu kosu. Potom ga je spustila i prstima razmrsila vrhove. Osećanje je bilo čudno, jer meni je kosu uvek uplitala mama. „Jesi li ti videla kako te on gleda? Ima tu nešto, kad ti ja kažem.“

„O“, rekla sam jer nisam znala šta mama Džo očekuje da kažem. Ali ona je već dovikivala nešto mami Bomboj u susednoj radnji. Sve vreme dok mi je splitala kosu u čvrste pleteničice, čavrljala je s njom i mamom Karo, čiji sam glas čula ali je nisam videla, jer je bila nekoliko radnjica dalje. Najednom se pokrivena korpa na ulazu u radnju mame Džo pokrenu i iz nje ispuza uvijena kućica. Poskočih na stoličici – nisam znala da je korpa puna živih puževa koje je mama Džo prodavala. Ona ustade da dohvati puža i vrati ga u korpu. „Daj bože da đavo ostane bez zla“, promrmljala je. Uplitala

mi je poslednju pleteničicu kad uđe jedna žena i zatraži da pogleda puževe. Mama Džo otkri korpu.

„Veliki su“, reče. „Skupljali su ih moji sestrići jutros u zoru kod jezera Adada.“

Žena podiže korpu i protrese je, zagledajući da nema nekih sitnih sakrivenih među krupnima. Na kraju reče da i nisu baš tako veliki i ode. „Kad nekog muči trbuh, ne bi smeo da prenosi neraspoloženje na druge!“, povika mama Džo za njom. „Ovolike puževe nećeš naći više nigde na ovoj pijaci!“

Podigla je jednog puža avanturistu koji je izgazio iz korpe, ubacila ga nazad i promrmljala: „Daj bože da đavo ostane bez zla.“ Pitala sam se je li to onaj isti puž što je izmileo i bio ponovo ubačen. Je li to on opet ispuzao. Rešen. Poželela sam da kupim čitavu korpu i oslobodim tog puža.

Otac Amadi se još nije bio vratio kad mi je mama Džo splela kosu do kraja. Dala mi je crveno ogledalo skoro prepuklo napola, tako da sam svoju novu frizuru videla izlomljenu.

„Hvala, lepo je“, rekla sam.

Popravila mi je jednu pleteničicu iako joj baš ništa nije falilo. „Muškarac ne dovodi devojkicu da joj se upliće kosa osim ako je ne voli, da kažem ja tebi. Ne biva to“, rekla mi je. A ja sam klimnula, jer opet nisam znala šta da kažem.

„Ne biva to“, ponovila je mama Džo kao da sam joj se usprotivila. Jedna bubašvaba istrča iza njene stolice, a ona je nagazi bosim stopalom. „Daj bože da đavo ostane bez zla.“

Pljunula je u dlan, protrljala šake, privukla korpu sebi i počela da premešta puževe u njoj. Pitala sam se je li pljunula u dlan i pre nego što je počela da mi plete kosu. Jedna žena u plavoj suknji, s nekakvim džakčetom ispod ruke, kupila je čitavu korpu baš pre nego što će otac Amadi doći po mene. Mama Džo je nazvala *nwanyi oma*, iako žena uopšte nije bila lepa, a ja sam zamišljala puževe u ženinom loncu kako postaju hrskavi i izuvijani.

„Hvala ti“, rekla sam ocu Amadiju dok smo išli ka kolima. Platilo je mami Džo tako štedro da se pobunila, premda ne previše žestoko,

govoreći da ne bi trebalo toliko da zaceni bratanici tete Ifeome.

Otac Amadi dobroćudno pređe preko mog zahvaljivanja, kao da je samo ispunio svoju obavezu. „O *maka*, sad ti je lice došlo do izražaja“, rekao je gledajući me. „Znaš, još ne znamo ko će nam igrati Gospu u našoj predstavi. Trebalo bi da probaš. Dok sam bio u višim razredima semeništa, uvek je najlepša devojka iz samostana bila Naša Gospa.“

Udahnula sam duboko moleći se da ne zamucam. „Ne umem da glumim. Nikad nisam glumila.“

„Možeš da pokušaš“, rekao je. Okrenuo je kontakt-ključ kola ciknuše i trgoše se. Pre nego što je uronio u gužvu na zakrčenom putu ispred tržnice, ponovo me je pogledao. „Možeš ti sve što hoćeš, Kambili.“

Putem smo oboje pevali horske pesme na igbu. Uskladila sam glas s njegovim, da bude isto tako gladak i melodičan.

Zeleni natpis na crkvi osvetljavale su bele sijalice. Reči Katolička kapelanija svetog Petra, UNIVERZITET NIGERIJE kao da su treptale dok smo Amaka i ja ulazile u crkvu ispunjenu mirisom tamjana. Sela sam s njom u prednju klupu, bedro uz bedro. Došle smo same; teta Ifeoma je s dečacima bila na jutarnjoj službi.

U crkvi svetog Petra nije bilo ni ogromnih svećnjaka ni kitnjastog mermernog oltara kao u Svetoj Agnezi. Žene koje su ulazile na ofertorijum nisu imale kosu pokrivenu kako treba. Neke su samo prebacile prozirne crne velove preko glave, neke su bile u pantalonama, ili čak u farmerkama. Tata bi se užasn timer. U kući Gospodnjoj ženska kosa mora biti potpuno pokrivena i žena tu ne sme ući obučena kao muškarac, a i inače se ne sme tako oblačiti, govorio je on.

Umislila sam da se prosto drveno raspeće nad oltarom zaljuljalo kad je otac Amadi podigao hostiju na osvećenje. Oči su mu bile sklopljene i znala sam da on više nije kraj oltara zastrtog belim platnom, da je negde drugo, samo on i Bog znaju gde. Kad mi je dao pričest okrznuvši mi prstima jezik, poželela sam da mu se bacim pred noge. Ali gromoglasno pojanje iz hora me pridrža i uspravi dovoljno da se vratim do svog sedišta.

Pošto smo očitali molitvu, otac Amadi ne reče: „Rukujte se u znak mira“, nego umesto toga zapeva na igbu.

„Ekene nke udo – ezigbo nwanne m nye m akagi.“ „Radujmo se miru – mila sestro, dragi brate, pruži mi ruku.“

Ljudi su pljeskali u ritmu i grlili se. Amaka me zagrlila, pa se okrenu da se izgrli s jednom porodicom koja je sedela iza nas. Otac Amadi mi se smešio sa oltara. Usne su mu se micale i, mada nisam bila sigurna da li mi je to stvarno rekao, znala sam da ću o tome misliti bez prestanka. I dalje sam premišljala i pitala se dok nas je vozio kući posle mise.

Podsetio je Amaku da još nema njeno ime za krizmu, a sutra mora sve zajedno da ih pokaže kapelanu. Amaka reče da joj uopšte nije stalo da dobije englesko ime, na šta se on nasmeja i reče da će joj on pomoći da izabere ako hoće. Ja sam gledala kroz prozor. Nije bilo struje i čitavo naselje je izgledalo kao da ga je zastro nesaglediv modrocrni prekrivač. Ulice pored kojih smo promicali izgledale su kao mračni tuneli između živica. Zlatna svetlost petrolejki treperila je iza prozora i na verandama, poput očiju stotina divljih mačaka.

Teta Ifeoma je s prijateljicom sedela na verandi. Na prostirci između dve petrolejke pored njih je sedeo Obiora. Obe svetiljke su bile prituljene i veranda je bila puna senki. Amaka i ja pozdravismo teta Ifeominu prijateljicu, ženu u jarko obojenom bubuu i s potpuno prirodnom kratkom kosom. Nasmešila nam se i rekla: „*Kedu?*“

„Otac Amadi te je pozdravio, mama“, reče Amaka. „Nije mogao da se zadržava, doći će mu neki ljudi u kapelaniju.“ Posegnula je da uzme jednu petrolejku.

„Ostavi lampu. Jaja i Čima su unutra upalili sveću. I zatvori vrata da insekti ne uđu za tobom“, reče joj teta Ifeoma.

Skinula sam maramu s glave i sela pored tete Ifeome gledajući kako se insekti skupljaju na svetlost, mnoštvo sićušnih bubica kojima je nešto stršalo na leđima kao da se nisu setile da uvuku potkričca kako treba, i mnogo užurbanije žute mušice koje bi ovde-onde poletele od petrolejki pravo ka mojim očima. Teta Ifeoma je pričala kako joj je državna bezbednost upala u kuću. Lice joj je bilo nejasno pod mutnom svetlošću. Često je zastajala, dodajući priči dramatičnost, i iako je njena prijateljica često ponavljala: „*Gini mezia?*“ – I šta je onda bilo? – teta Ifeoma joj je odgovarala: „*Chelunu*“ – Pričekaj – i nije žurila.

Pošto je dovršila, njena prijateljica je dugo ćutala. Cvrčci kao da su preuzeli razgovor; zvučalo je kao da su sasvim blizu, iako su zapravo mogli da budu i kilometrima daleko.

„Jesi li čula šta je bilo sa sinom profesora Okafora?“, na kraju je pitala žena. Uglavnom je govorila na igbu, ali ono što bi rekla na engleskom imalo je izvanredan britanski akcenat, a ne kao kod tate,

kome je to uspevalo samo s belcima, a i tada mu se dešavalo da pola rečenice izgovori kao Nigerijac a pola onako kao što bi to kazali Britanci.

„Kog Okafora?“, upita teta Ifeoma.

„Onog iz Fultonove avenije. S njegovim Čidifuom.“

„Obiorinim drugom?“

„Tim. Ukrao je od oca ispitna pitanja i prodao ih njegovim studentima.“

„*Ekwuzina!* Ono dete?“

„Da. Pošto je univerzitet zatvoren, studenti su im došli u kuću da otmu dečku pare. On ih je naravno već potrošio. Okafor mu je juče izbio jedan sekutić. A to ti je isti onaj Okafor što ni reč neće da kaže o bilo čemu što je naopako na univerzitetu, i koji bi sve uradio samo da se dodvori glavonjama u Abudži. Isti onaj što pravi spiskove nelojalnih predavača. Čula sam da smo ti i ja na spisku.“

„I ja sam čula. *Mana*, kakve to veze ima sa Čidifuom?“

„Šta je važno, izlečiti rane od ležanja ili rak zbog koga se leži? Ne možemo više da dajemo deci džeparac. Nemamo od čega da jedemo meso. Nemamo ni za hleb. Onda ti se dete da u krađu, a ti si u čudu? Ako ne izlečiš rak, džabe ti je da lečiš rane od ležanja.“

„*Mba*, Čijaku. Ne možeš da pravdaš krađu.“

„Ne pravdam. Kažem samo da Okafor ništa ne treba da se čudi, niti da se umara lomeći štap o ono svoje jedno dete. Tako ti to biva kad samo sediš i ne boriš se protiv tiranije. Ne možeš više da prepoznaš rođenu decu.“

Teta Ifeoma duboko uzdahnu i pogleda Obioru kao da se pita hoće li i on postati neko njoj nepoznat. „Pre neki dan sam se čula s Filipom“, reče.

„Je li? Kako je ona, kako postupaju prema njoj u toj *oyinbo* zemlji?“

„Dobro je.“

„I živi kao građanka drugog reda u Americi?“

„Čijaku, ta tvoja zajedljivost je neumesna.“

„Ali to je istina. Onolike godine sam provela na Kembridžu i sve vreme sam bila majmunica koja je razvila sposobnost poimanja.“

„Sada više nije tako loše.“

„To oni samo pričaju. Naši doktori svakodnevno završavaju perući tamo sudove, jer *oyinbo* misle da mi ne možemo dobro da naučimo medicinu. Naši pravnici postaju taksisti jer *oyinbo* ne veruju u njihovo pravničko znanje.“

Teta Ifeoma preseče prijateljicu. „Poslala sam Filipi svoj CV.“

Žena prikupi skute bubua i zatače ih između ispruženih nogu. Zagledala se u noćnu pomrčinu, skupivši kapke, zamišljena, ili se možda trudila da proceni koliko su stvarno udaljeni cvrčci. „I ti znači, Ifeoma“, reče na kraju.

„Nije to zbog mene, Čijaku.“ Teta Ifeoma zastade. „Ko će predavati Amaki i Obiori na fakultetu?“

„Odlaze nam obrazovani, oni koji imaju sposobnosti da nešto poprave. Ostaju slabi. Tirani i vladaju zato što slabi ne mogu da se odupru. Zar ne vidiš da je to zatvoren krug? Ko će ga probiti?“

„Taj stav je nerealan i otrcan, teta Čijaku“, reče Obiora.

Meni naočigled, napetost pade s neba i sve nas pokri. Tišinu prekide plač nekog deteta odozgo.

„Idi u moju sobu i sačekaj me, Obiora“, reče teta Ifeoma.

Obiora ustade i poslušao je. Izgledao je smrtno ozbiljno, kao da je tek tada shvatio šta je uradio. Teta Ifeoma se izvini prijateljici. Ali nešto se promenilo. Uvreda četrnaestogodišnjeg deteta lebdela je među njima, otežavala im razgovor tako da je svaka reč s mukom izlazila. Tetina prijateljica ubrzo ode, a ona jurnu u kuću gotovo preturivši petrolejku. Čula sam šamar, a onda njen povišen glas: „Ne ljutim se što se nisi složio s mojom prijateljicom, nego zbog načina na koji si to pokazao. Ja u svojoj kući ne odgajam nevaspitanu decu, jesi li me čuo? Nisi ti jedini koji je preskočio razred u školi. Neću trpeti ovakve budalaštine! *I na-anu?*“ Onda je stišala glas i čula sam kako se vrata njene sobe zatvaraju.

„Ja dobijem štapom po prstima“, reče mi Amaka, koja je izašla na verandu. „A Obiora po turu. Čini mi se da mama misli ako bi i mene išibala po zadnjici da bi me to nekako omelo u razvoju, da mi ne bi porasle grudi ili nešto. Svejedno, štap mi je draži nego da me

ošamari, jer ima gvozdenu ruku, *ezi okwum*." Nasmejala se. „Posle satima pričamo o tome. To sam mrzela. Izlupaj me i pusti me. Ali ne, ona ti objasni zašto te je izmlatila i šta očekuje od tebe da ti se to ne bi ponovilo. Sad to radi s Obiorom.“

Odvratila sam pogled. Amaka me uhvati za ruku obema svojim. Činilo mi se da mi ruka gori, kao da se tek oporavljam od malarije. Amaka je ćutala, ali osećala sam da mislimo na isto kako je to sve drugačije s Jajom i sa mnom.

Nakašljah se da povratim glas. „Obiora mora da jako želi da ode iz Nigerije.“

„On je budala“, reče Amaka i snažno mi stisnu ruku pre nego što ju je pustila.

TETA IFEOMA JE ČISTILA zamrzivač koji se usmrdeo zbog učestalih isključenja struje. Obrisala je s poda baricu prljave vode boje vina, povadila vrećice s mesom i poslagala ih u činiju. Po parčićima govedine izbile su smeđe mrlje. Komadi onog pileta koje je Jaja zaklao postali su tamnožuti.

„Toliko meso da propadne“, rekoh.

Teta Ifeoma se nasmeja. „Da propadne, *kwa*? Dobro ću ga iskuvati sa začinima i ništa mu neće faliti.“

„Mama, ona govori kao prava kćerka nekog glavonje“, reče Amaka, a ja sam bila zahvalna što mi se ne ruga, nego se smeje srdačno kao i njena majka.

Prebirale smo pirinač na verandi. Sele smo na prostirke na podu da nas ogreje blago jutarnje sunce što se tek pomolilo posle kiše. Oplevljena i neoplevljena zrna pažljivo smo razdvajale u dve jednake gomilice na emajliranom poslužavniku ispred sebe, a kamenčice smo slagale na prostirku. Kasnije će Amaka izdeliti neoplevljeni pirinač u manje gomilice i oduvati plevu sa zrnevlja.

„Nevolja je s ovim jeftinim pirinčem što ti se raskuva u sutlijaš koliko god vode da mu dodaš. Dođe ti da se upitaš jedeš li gari ili pirinač“, zagundala je Amaka kad nas je teta Ifeoma ostavila same. Nasmejala sam se. Nikad pre nisam osetila takvo drugarstvo kao

dok sam sedela pored nje i slušala Felu i Onijeku s njenog malog kasetofona u koji je stavila baterije. Nikad nisam tako uživala u zajedničkoj ćutnji kao dok smo nas dve prebirale pirinač, pažljivo, jer su zatupasta zrna ličila na staklaste kamičke. Čak i vazduh kao da se umirio, dižući se polako posle kiše. Vunasti oblaci su se pomalo razilazili, kao da se nerado razdvajaju.

Mir je narušio zvuk automobila koji se približavao. Znala sam da otac Amadi tog jutra ima posla u kapelaniji, ali sam se ipak ponadala da je to on. Zamišljala sam ga kako se penje na verandu pridržavajući jednom rukom sutanu tako da može da ustrči uz onih nekoliko stepenika, smešeći se.

Amaka se osvrnu da pogleda. „Ujna Beatrisa!“

Okrenuh se munjevito. Iz žutog klimavog taksija zaista je izlazila mama. Šta će ona ovde? Šta se desilo? Zašto je došla čak iz Enugua u gumenim papučama. Hodala je polako, pridržavajući suknju koja joj je oko struka visila kao da će svaki čas skliznuti s kukova. Bluza joj je bila neopeglana.

„Mama, o *gini*? Je li se nešto dogodilo?“, pitala sam grleći je brzo i izmičući se da joj zagledam u lice. Ruka joj je bila hladna.

Amaka ju je zagrlila i uzela joj torbu. „Ujna Beatrisa, *nno*.“

Teta Ifeoma žurno izađe na verandu brišući ruke o šorc. Zagrlila je mamu i povelala je u dnevnu sobu pridržavajući je kao bogalja.

„Gde je Jaja?“, upita mama.

„Napolju s Obiorom“, odgovori joj teta Ifeoma. „Sedi, *nwunye m*. Amaka, uzmi novac iz moje tašne i idi da kupiš ujni sok.“

„Ne muči se, popiću vodu.“

„Nemamo struje, voda nije hladna.“

„Nije važno.“

Pažljivo je sela na ivicu stolice od trske. Pogledala je po sobi staklastim očima i znala sam da ne vidi ni sliku s napuklim ramom ni sveže afričke ljiljane u kineskoj vazi.

„Ne znam je li mi u glavi sve kako treba“, rekla je i prinela nadlanicu čelu kao da proverava ima li temperaturu. „Danas sam izašla iz bolnice. Doktor mi je rekao da ležim, ali ja sam uzela

Judžinov novac i rekla Kevinu da me izvede u park. Uzela sam taksu i došla ovamo.“

„Bila si u bolnici? Šta se desilo?“ pitala je tiho teta Ifeoma.

Mama se obazre po sobi. Zurila je u zidni sat sa slomljenom kazaljkom, a onda se okrenula prema meni. „Znaš onaj stočić na kome nam stoji Biblija, nne? Tvoj otac ga je polomio preko mog stomaka.“ Kao da je govorila o nekom drugom, i kao da taj sto nije bio od punog drveta. „Iskrvarila sam pre nego što je stigao da me odvede u bolnicu. Doktor mi je rekao da nikako nije mogao da ga spase.“ Polako je odmahнула glavom. Tanak potočić suza prokapao joj je niz lice kao da joj je s naporom curnuo iz očiju.

„Da ga spase? Na šta misliš?“ šapnula je teta.

„Bila sam u sedmoj nedelji.“

„*Ekwuzina!* Ma šta mi to kažeš?“ Teta Ifeoma je razrogačila oči.

„Istinu. Judžin nije znao, nisam mu rekla, ali istina je.“ Skliznula je sa stolice na pod, nogu opruženih ispred sebe. Potpuno nedostojanstveno, ali ja sam se spustila kraj nje. Ramena su nam se dodirivala.

Plakala je dugo. Plakala je sve dok mi ruka koju je stiskala nije utrnula. Plakala je sve dok teta Ifeoma nije skuvala dobro začinjen gulaš od onog mesa koje je počelo da se kvari. Plakala je sve dok nije zaspala, s glavom na sedištu stolice. Jaja ju je preneo na madrac na podu dnevne sobe.

Uveče, dok smo sedeli oko petrolejke na verandi, zvao je tata. Teta Ifeoma se javila i ponovo izašla da kaže mami ko je bio. „Prekinula sam vezu. Rekla sam mu da ti ne dam da mu se javiš.“

Mama skoči sa stolice. „Zašto? Zašto?“

„*Nwunye m,* odmah da si sela!“, planu teta Ifeoma.

Ali mama je nije poslušala. Otišla je u njenu sobu i javila se tati. Odmah zatim telefon je zazvonio i znala sam da to on zove. Izašla je otuda posle petnaestak minuta.

„Sutra idemo. I deca i ja“, rekla je piljeći ispred sebe, iznad naših glava.

„Kuda ćete?“ upita je teta Ifeoma.

„U Enugu. Vraćamo se kući.“

„Tebi fali neka daska u glavi, *gbo*. Ne idete vi nikuda.“

„Judžin dolazi po nas.“

„Saslušaj me.“ Teta je ublažila glas. Mora da je znala da čvrstim tonom neće prodreti kroz taj mamin ukočeni osmeh. Njoj su oči i dalje bile staklaste, ali izgledala je kao da nije ona ista žena koja je tog jutra izašla iz taksija. Kao da ju je opseo neki drugačiji zloduh. „Ostani bar nekoliko dana, *nwunye m*, ne vraćaj se odmah.“

Mama odmahnu glavom. Osim tog ukrućenog izvijanja usana, nikakvog izraza nije bilo na njenom licu. „Judžin nije dobro. Muče ga migrene i groznica“, rekla je. „Taj teret je prevelik za jednog čoveka. Znaš li koliko ga je pogodila Ejdova smrt? To je više nego što čovek može da podnese.“

„*Ginidi*, o čemu ti to pričaš?“ Teta Ifeoma razdraženo otera nekakvu mušicu koja joj se majala oko ušiju. „Dok je Ifediora bio živ, dešavalo se, *nwunye m*, da nam na univerzitetu mesecima ne daju platu. Bili smo bez ičega, ali, eh, nikad nije podigao ruku na mene.“

„Znaš li da Judžin plaća školovanje za stotinu ljudi? Znaš li koliko sveta preživljava samo zahvaljujući tvom bratu?“

„Ne govorimo o tome, i ti to znaš.“

„Kuda bih otišla da ostavim Judžina? Kaži mi, kuda bih?“ Nije čekala tetin odgovor. „Znaš li koliko mu žena nudi svoje kćeri? Znaš li koliko ga njih moli da začne s njim i ne traži mu ni da se venčaju?“

„Pa šta? Pa šta, pitam te?“, viknu teta Ifeoma.

Mama se s mukom spusti na pod. Obiora je izneo prostirku i bilo je mesta na njoj, ali ona je sela na go beton i naslonila glavu na ogradu. „Eto tebe, opet predaješ, Ifeoma“, rekla je blago i zagledala se na drugu stranu stavljajući do znanja da je razgovoru kraj.

Nikada je nisam videla takvu, nikad joj pogled nije bio takav, nikad toliko nije govorila za tako kratko vreme.

I ona i teta Ifeoma su već odavno otišle u krevet, a ja sam na verandi još igrala karte s Amakom i Obiorom – Obiora me je naučio svim igrama.

„Poslednja karta!“, zadovoljno objavi Amaka spuštajući kartu.

„Nadam se da će se ujna dobro naspavati“, reče Obiora izvlačeći kartu. „Trebalo je da legne na madrac. Na asuri joj je tvrdo.“

„Dobro će joj biti“, reče Amaka, pa me pogleda i ponovi: „Dobro će joj biti.“

Obiora me potapša po ramenu. Nisam znala šta bih na to, pa upitah: „Je li na mene red?“ iako sam znala da jeste.

„Nije ujka Judžin loš čovek“, kazala je Amaka. „Kad imaju problema, ljudi umeju da greše.“

„Mh“, zagunđa Obiora gurajući naočare uz nos.

„Neki ljudi slabo podnose stres, to sam mislila“, reče Amaka gledajući Obioru kao da ga opominje da ne zucne više ni slova. On očuta, zagledajući karte koje je prineo skroz ispred lica.

Amaka uze još jednu kartu, svejedno što joj nije trebala. „Na kraju krajeva, platio je papa-nukvuovu sahranu.“ I dalje ga je gledala. Ali on joj ne odgovori, nego spusti karte. „Otvaram se!“ Opet nas je pobedio.

Posle sam ležala i mislila, ali ne na to da se vraćamo u Enugu, nego o tome koliko sam puta izgubila u kartama.

KAD JE TATIN MERCEDES stigao, mama je sama spakovala naše stvari i odnela ih u kola. Tata ju je privio uz sebe, a ona mu je naslonila glavu na grudi. Omršao je; obično bi ga mamine male ruke jedva obgrlile, ali sad su mu se spojile na krstima. Nisam ni primetila da po licu ima osip dok nisam prišla da ga zagrlim. Sitne bubuljice, svaka sa zagnojenim vrškom, izbile su mu čak i po kopcima. Lice mu je bilo natečeno, ubledelo i kao zamašćeno. Nameravala sam da ga zagrlim i pustim ga da me poljubi u čelo, ali sam umesto toga samo stajala i blenula mu u lice.

„Imam nekakvu alergiju“, reče on. „Nije ništa ozbiljno.“

Kad su me njegove ruke obujmile, sklopila sam oči, a on me poljubi u čelo.

„Videćemo se uskoro“, šapnu mi Amaka grleći me za rastanak. Nazvala me je *nwanne m nwanyi* – sestro moja. Stajala je i mahala nam sve dok više nisam mogla da je vidim kroz zadnje staklo na

kolima.

Dok smo izlazili iz naselja, tata je započeo krunicu, ali glas mu je bio izmenjen, umoran. Zurila sam mu u potiljak i vrat, po kome nije bilo osipa, ali je izgledao izmršalo, pregibi su se na njemu istanjili.

Okrenula sam se da pogledam Jaju. Htela sam da nam se oči susretnu, da mu kažem koliko bih volela da smo za Uskrs ostali u Nsuki, koliko bih volela da sam bila na Amakinom krizmanju i uskršnjoj misi oca Amadija, i kako sam nameravala da zapevam iz sveg glasa. Ali Jaja nije odvajao pogled od prozora i, osim što je mrmljao molitve, ni reč nije progovorio sve do Enugua.

Kad nam je Adamu otvorio kapiju, zapahnu me miris voća. Kao da su visoki zidovi zatvorili unutra aromu dozrelog manga i avokada i indijskih oraščića. Zavrte mi se u glavi.

„Vidi, ljubičasti hibiskusi samo što nisu procvetali“, pokaza mi Jaja kad smo izašli iz kola, mada nije morao. Videla sam sanjive, duguljaste pupoljke kako se njišu na večernjem povetarcu.

Sledećeg jutra bila je ona Palmina nedelja kad Jaja nije otišao na pričešće, kad je tata bacio molitvenik preko sobe i polomio figurice.

POLOMLJENI BOGOVI

Posle Palmine nedelje

Posle toga se sve srušilo. Oluje su nanosile divlje pljuske i čupale stabla frangipanija u dvorištu. Ostajala su da leže s ružičastim i belim cvetovima u travi, s korenjem na kome su se još držale grmuljice zemlje iskrenutim u vazduh. Satelitska antena pala je s krova garaže i aterirala na prilazni put kao leteći tanjir iz svemira. Vrata mog ormara spala su sa šarki. Sisi je polomila pun poslužavnik maminog porcelana.

Čak se i tišina sručila na kuću naglo, više kao da se ona stara smrskala i ostavila nam krhotine. Kad je rekla Sisi da prebriše pod dnevne sobe da se ne bismo posekli na neko neprimećeno parčence polomljenih figurica, mama nije snizila glas do šapata i nije skrivala smešak od koga su joj se u uglovima usana pojavile boriće. I nije Jaji nosila hranu u sobu krišom, zamotanu u opranu odeću, nego na belom poslužavniku i tanjirima iz servisa.

Nešto se nadnelo nad sve nas. Ponekad bih poželela da je sve to bio samo san - molitvenik zavitlan na etažer, polomljene figurice, vazduh koji bridi. Sve je to bilo previše novo, previše tuđe, i nisam znala ni šta da budem ni kako to da budem. Na prstima sam odlazila do kupatila i kuhinje i trpezarije. Za večerom bih nepomično gledala u dedinu sliku, onu s kapom i ogrtačem Vitezova svetog Mulumbe na kojoj izgleda kao punački superheroj, sve dok ne bi došlo vreme da se pomolimo, kad bih sklopila oči. Jaja nije izlazio iz svoje sobe iako ga je tata zvao. Prvi put kad je otišao da ga pozove, prvi put posle one Palmine nedelje, nije uspeo da otvori vrata jer je Jaja dovukao svoj radni sto ispred njih.

„Jaja“, rekao je tata gurajući vrata, „večeras moraš da jedeš s nama, čuješ li?“

Ali Jaja nije izašao iz sobe, što je tata prećutao dok smo večerali; on nije mnogo jeo, ali je pio mnogo vode i stalno govorio mami da kaže „toj devojci da donese još. Ospice po njegovom licu kao da su

postale još krupnije i manje razdvojene, tako da mu je lice delovalo još natečenije.

Još smo bili za večerom kad je došla Juanda Koker s kćerčicom. Dok sam je pozdravljala i rukovala se s njom zagledala sam joj lice, i telo, tražeći neki znak promene koja je nastala u njenom životu posle Ejdove smrti. Ali izgledala je isto, izuzev odeće – bila je u crnoj suknji i bluzi, a kosu i skoro čitavo čelo umotala je crnom maramom. Kćerčica joj je ukočeno sedela na dvosedu čupkajući crvenu mašnicu kojom su joj pleteničice bile povezane u rep. Kad ju je mama upitala da li bi htela fantu, odmahнула je glavicom, i dalje čupkajući mašnu.

„Konačno je progovorila, gospodine“, kazala je Juanda gledajući dete. „Jutros je rekla ‘mamice’. Došla sam da vam kažem da je napokon progovorila.“

„Hvaljen budi Gospod!“, reče tata tako glasno da sam poskočila.

„Hvala neka je Bogu“, reče mama.

Juanda ustade i kleče pred tatom. „Hvala vam, gospodine“, rekla je. „Hvala vam na svemu. Da ne odosmo u tu bolnicu u inostranstvu, šta bi mi bilo s detetom?“

„Ustani, Juanda“, kazao je tata. „Od Boga je, sve je to od Boga.“

TE VEČERI, dok se tata molio u svojoj radnoj sobi – čula sam ga kako naglas čita psalam – otišla sam do Jajinih vrata, gurnula ih i otvorila uz struganje radnog stola dovučenog ispred njih. Ispričala sam mu da je dolazila Juanda, a on je klimnuo i kazao da mu je mama već rekla. Ejdova kćerka nije progovorila još otkako je on stradao. Tata je dao novac da je pregledaju najbolji lekari i terapeuti u Nigeriji i inostranstvu.

„Nisam znala za to“, rekla sam. „To je skoro četiri meseca kako nije govorila. Hvala neka je Bogu.“

Jaja me je ćutke posmatrao neko vreme. Njegov izraz me je podsetio na ono kako me je Amaka ranije gledala, terajući me da mi bude žao, mada nisam sasvim znala zbog čega.

„Nikada se ona neće izlečiti“, rekao je. „Možda je i progovorila, ali nikada se neće izlečiti.“

Kad sam pošla, gurnula sam sto malo u stranu, pitajući se zašto tata nije uspeo da otvori vrata; sto i nije bio tako težak.

STREPELA SAM OD USKRŠNJE nedelje. Strepela sam od onoga što će se desiti kad Jaja ponovo ne ode na pričešće. A znala sam da neće otići; videla sam to po njegovim dugim ćutnjama, po stisnutim usnama, po očima koje su dugo ostajale zagledane u nešto nevidljivo.

Na Veliki petak pozva teta Ifeoma. Ne bi nas našla da smo otišli na jutarnju misu kao što je tata nameravao. Ali za doručkom su mu se ruke toliko tresle da je prosuo čaj. Gledala sam kako se tečnost sporo razliva po staklenom stolu. Posle je rekao da mora da se odmori i da ćemo ići na večernju misu, koju je otac Benedikt obično služio posle ljubljenja krsta. I prethodne godine smo na Veliki petak išli na večernju misu, jer je ujutro tata imao nekog posla u *Standardu*. Jaja i ja smo zajedno prišli oltaru da poljubimo krst i on je prvi dotakao usnama drveno raspeće, a onda je prisluzitelj obrisao krst i pružio ga meni. Bio mi je hladan pod usnama. Zadrhtala sam i ruke su mi se naježile. Posle sam plakala kad smo seli, neme suze slivale su mi se niz obraze. I mnogi drugi oko mene su plakali, kao i obično za vreme Križnih postaja^[11], jecali su i ponavljali: „O, šta je Gospod učinio poradi mene“, ili: „Razapet je radi mene grešnoga!“ Tatu su moje suze obradovale; jasno sam upamtila kako se nagnuo da mi pomiluje obraz. Pa iako nisam bila sigurna zašto plačem ni da li je to iz istog razloga kao kod ostalih što su klečali ispred klupa, tatin postupak me je ispunio ponosom.

O tome sam razmišljala kad se javila teta Ifeoma. Telefon je dugo zvonio. Mislila sam da će se mama javiti jer je tata spavao, ali nije, pa sam ušla u tatinu radnu sobu da se javim.

Teta Ifeomin glas bio je znatno tiši nego inače. „Dali su mi poslednji rok“, rekla je ne sačekavši da joj odgovorim na „Kako si?“ „Zbog nezakonitih aktivnosti, kažu. Ostavili su mi mesec dana. Podnela sam molbu za vizu u američkoj ambasadi. A otac Amadi krajem meseca polazi na misionarske dužnosti u Nemačku.“

Zanesoh se pod tim dvostrukim udarcem. Kao da mi je neko vezao

vreće pune sušenog pasulja za listove. Teta Ifeoma zatraži da čuje Jaju, a ja se umalo ne sapletoh kad sam pošla da ga pozovem iz njegove sobe. Pošto je završio razgovor i spustio slušalicu, Jaja reče: „Idemo U Nsuku. Provešćemo Uskrs u Nsuki.“

Nisam ga upitala kako to misli, kako će ubediti tatu da nas pusti. Samo sam gledala kako kuca i ulazi kod tate.

„Kambili i ja idemo u Nsuku“, čula sam ga kako kaže.

Nisam čula šta mu je tata odgovorio, ali sam ponovo čula njega: „Idemo danas, ne sutra. Ako Kevin neće da nas vozi, ipak ćemo ići. Peške ako treba.“

Stajala sam nepomično ispred stepeništa, a ruke su mi se tresle. Pa ipak nisam pomislila da zapušim uši niti da brojim do dvadeset. Umesto toga sam otišla u svoju sobu i sela pored prozora, zagledana u stablo indijskog oraha. Jaja dođe da mi kaže kako je tata pristao da nas Kevin odveze. Već je nosio na brzinu spakovanu torbu na kojoj nije stigao da povuče zatvarač i ćutke me je gledao kako ubacujem stvari u svoju, nestrpljivo se premeštajući s noge na nogu.

„Tata još leži?“, pitala sam, ali Jaja se bez odgovora okrenu i pođe niz stepenice.

Kucnula sam tati na vrata i ušla. Sedeo je u krevetu, u izgužvanoj crvenoj pidžami. Mama mu je točila vodu u čašu.

„Do viđenja, tata“, rekla sam.

Ustao je da me zagrli. Izgledao je vedrije nego tog jutra, a osip kao da se malo smanjio.

„Videćemo se ubrzo“, rekao je ljubeći me u čelo.

Pre nego što sam izašla, zagrlila sam mamu. Stepenice mi se odjednom učiniše krhke, kao da će se urušiti i da će me ogromna rupa razjapljena u njima sprečiti da odem. Silazila sam sporo do Jaje koji me je sačekao dole i pružio ruku da mi uzme torbu.

Napolju nas je Kevin čekao pored kola. „Ko će vam sad oca odvesti u crkvu?“, reče on gledajući nas podozrivo. „Kako mu je loše, neće moći sam da vozi.“

Jaja je ćutao i ja shvatih da uopšte i neće odgovoriti Kevinu. „Rekao je da nas odvezeš u Nsuku“, kazala sam.

Kevin sleže ramenima i promrmlja: „Zar ne možete na ovaj put i sutra?“, pa pokrenu motor. Čutao je za sve vreme vožnje, ali sam u retrovizoru videla da počesto gleda u nas, pogotovo u Jaju.

ZNOJ MI JE POKRIO čitavo telo kao providna druga koža. Na vratu, čelu i ispod grudi skupljao se u kaplje i kvasio me. Ostavili smo otvorena zadnja vrata teta Ifeomine kuhinje iako su kroz njih uletale muve i zujale oko lonca jučerašnje supe. Ili muve, ili još gora vrućina, rekla je Amaka zamahujući da ih rastera.

Obiora se, samo u šorcu kaki boje, naginjao iznad naftare nastojeći da je potpali. Oči su mu podnadule od isparenja.

„Fitelj se toliko istanjio da ne može da prihvati vatru“, rekao je pošto je konačno uspeo. „Ionako bi trebalo da sve sad spremamo na gasnom štednjaku. Nema više svrhe da štedimo gas kad nam neće trebati još dugo.“ Znoj mu se sjajio na rebrima. Podigao je neke stare novine i neko vreme se njima hladio, a onda pljeskao muve.

„*Nekwa!* Nemoj da mi ih obaraš u lonac“, reče mu Amaka. Ulivala je u sud crvenkastonarandžasto palmينو ulje.

„Ne bi više trebalo da prečišćavamo palmينو ulje. Možemo ove poslednje dve-tri nedelje da trošimo i biljno“, izjavi Obiora i dalje zamahujući na muve.

„Pričaš kao da je mama već dobila vizu“, prasnu Amaka spuštajući lonac na ploču naftare. Vatra liznu sud, jarosno narandžasta i puna isparenja; još nije poprimila ujednačenu jasnoplavu boju.

„Dobiće je. Moramo da budemo pozitivni.“

„Zar nisi čuo kako se u američkoj ambasadi ponašaju prema Nigerijcima? Vređaju te i nazivaju te lažovom, i povrh svega ti još i ne daju vizu“, kazala je Amaka.

„Mami će dati. Ona ide pod pokroviteljstvom univerziteta“, ostade uporan Obiora.

„Pa? Mnogi i pored toga ne dobiju vize.“

Zakašljala sam se. Gust beli dim iz lonca s uljem ispunio je kuhinju mešajući se s naftnim isparenjima i vrućinom i movama tako da mi je pozlilo.

„Kambili“, reče Amaka, „idi na verandu dok se ovo ne izdimi.“

„Ma ne, nije mi ništa“, usprotivih se ja.

„Idi, *biko*.“

Izašla sam na verandu ne prestajući da kašljem. Naravno da nisam bila navikla na palmino ulje, nego na biljno, kome ne treba prečišćavanje. Ali u Amakinim očima nije bilo ni prezira ni poruge, niti su joj se usne povile naniže. Bila sam joj zahvalna što me je kasnije pozvala da joj pomognem i iseckam ugu za supu. Pored toga sam još i napravila gari. Bez tereta njenih očiju na sebi nisam preterala s vrelom vodom i gari je ostao čvrst i gladak. Stavila sam sebi gari na plitak tanjir, a onda kašikom dodala supu gledajući kako se razliva i natapa gari. Nikad to pre nisam radila; kod kuće smo Jaja i ja sipali gari i supu u dva odvojena tanjira.

Jeli smo na verandi, iako je i tu bilo vruće gotovo kao u kuhinji. Ograda je bila vrela kao drške lonca punog ključale vode.

„Papa-nukvu je govorio da ovako jarnosno sunce usred kišne sezone najavljuje skorbu kišu. Upozorava nas na nju“, rekla je Amaka kad smo se smestili s hranom na prostirku.

Jeli smo brzo, jer je na toj žegi i supa imala ukus znoja. Posle smo svi otišli na verandu kod suseda na poslednjem spratu da pokušamo da se domognemo malo povetarca. Amaka i ja smo gledale preko ograde, a Obiora i Čima su čučnuli pored dece koja su na podu igrala čoveče, ne ljuti se. Neko je polio verandu vodom i dečaci su ležali na vlažnoj podlozi.

Gledala sam crveni folksvagen koji je prolazio Avenijom Margerite Kartrajt ispod nas. Brundao je glasno i čak sam i s verande mogla da vidim delove gde je crvena prelazila u zarđalo narandžastu. Dok je odmicao ulicom, osetih nekakvu nostalgiju iako ni sama nisam bila sigurna za čim. Možda zato što su isto tako ponekad brundala teta Ifeomina kola, pa me je to podsetilo da se bliži rastanak. Teta je bila otišla u policijsku stanicu po potvrdu da nije osuđivana, koju će poneti na razgovor u ambasadi. Jaja je otišao s njom.

„Pretpostavljam da u Americi nećemo morati da ojačavamo vrata metalnim šipkama“, ogłosi se Amaka kao da je znala o čemu

razmišljam, žustro se hladeći smotanim novinama.

„Šta?“

„Studenti su jednom provalili u maminu kancelariju i odneli ispitna pitanja, pa je ona tražila da joj domari stave rešetke na vrata i prozore, ali su joj rekli da nema para. Znaš li šta je uradila?“

Okrenula se da me pogleda, smeškajući se uglovima usana. Odmahnuh glavom.

„Otišla je na gradilište i tamo su joj besplatno dali metalne šipke. Onda smo joj Obiora i ja pomogli da ih postavi. Izbušili smo rupe i cementom učvrstili šipke.“

„O“, rekla sam. Poželela sam da pružim ruku i da je dotaknem.

„A onda je na vrata stavila natpis: ISPITNA PITANJA SU U BANCI.“ Nasmejala se, razmotavajući i ponovo umotavajući novine. „Neću biti srećna u Americi. Tamo neće biti isto.“

„Pićeš sveže mleko iz boce. Gotovo je s olupanim konzervama kondenzovanog mleka i sojinim mlekom iz domaće radinosti“, rekoh joj.

Nasmejala se, onim srdačnim smehom koji je otkrivao razmaknute zube. „Baš si vickasta.“

Niko mi to nikad nije rekao. Sačuvala sam taj tren za posle, da natenane raspredam u sebi kako sam je zasmejala, kako sam umela da je zasmajem.

Onda je počela kiša, linula u gustim zastorima koji su zaklonili garaže na suprotnoj strani dvorišta. Izmešala je nebo i zemlju u beskrajnu srebrnastu struju. Odjurili smo nazad u tetin stan da iznesemo kante na verandu i gledali kako se brzo pune kišnicom. Deca su u šorcevima istrčala napolje, pa su skakutala i plesala, jer ovo je bila čista kiša, bez peska u sebi, koja ne ostavlja smeđe mrlje po odeći. Prestala je brzo kao što je i počela. Sunce se ponovo promolilo, blago, kao da je još sanjivo pošto je odremalo. Povadili smo lišće i grančice iz napunjenih kanti i uneli ih u stan.

Taman smo ponovo izašli na verandu kad su kola oca Amadija ušla u dvorište. Obiora ih je video kad i ja i kroz smeh upitao: „Je l' se to meni čini ili nam otac Amadi češće dolazi kad je Kambili kod

nas?“

Amaka i on su se još smejali kad se otac Amadi popeo na verandu. „Znam da je Amaka upravo rekla nešto na moj račun“, reče on podižući Čimu u naručje. Sunce na zalasku bilo mu je iza leđa, crveno kao da se zarumenelo od stida, i žarilo mu kožu.

Posmatrala sam kako se Čima privija uz njega i kako ga Amaka i Obiora gledaju sa svetlucanjem u očima. Amaka ga je pitala nešto o misionarskom poslu koji ga čeka u Nemačkoj, ali ja nisam baš čula šta joj je odgovorio. Nisam ni slušala. U meni se svašta mućkalo, u utrobi su mi hućala i kovitlala se uzburkana osećanja.

„Jesi li ikad videla Kambili da me ovako gnjavi?“ pitao je otac Amadi Amaku, gledajući me tako da sam znala da je to rekao samo da privuče moju pažnju, da se i ja uključim.

„Beli misionari su nam doneli svog boga“, govorila mu je Amaka, „iste boje kao što su i oni, kome se moli na njihovom jeziku, upakovanog onako kao što su oni smislili. Sad kad im ga vraćamo, zar ne bi trebalo bar drugačije da ga upakujemo?“

Nestašno se smeškajući otac Amadi joj reče: „Mi idemo uglavnom u Evropu i Ameriku, gde imaju sve manje sveštenika, ali tamo nažalost nema urođeničke kulture koju treba oplemeniti.“

„Uozbilji se, oče!“ smejala se Amaka.

„Samo ako pokušaš da budeš kao Kambili i da me ne gnjaviš.“

Uto je zazvonio telefon, pa je Amaka ušla u stan, pošto je prethodno odgovorila grimasom na ovu primedbu.

Otac Amadi sede pored mene. „Izgledaš zabrinuto“, reče. Još nisam uspela da smislim odgovor kad me on pljusnu po nozi i pruži dlan da mi pokaže spljeskanog i okrvavljenog komarca. Bio je malo savio prste da me ne zaboli a da ipak može da ubije komarca. „Izgledao je vrlo srećno na tvojoj koži“, reče gledajući me.

„Hvala ti“, rekla sam.

Prstom je obrisao ubodeno mesto. Prst mu je bio živ i topao. Nisam ni primetila kad su sve troje mojih rođaka otišli; na verandi je bilo tako tiho da sam čula kišne kapi kako padaju s lišća.

„Reci mi o čemu si mislila“, zatraži on.

„Nije važno.“

„Meni će uvek biti važno ono o čemu ti misliš, Kambili.“

Ustala sam i izašla u vrt. Čupkala sam žute cvetove alamande, vlažne od kiše, i stavljala ih na prste kao što sam videla Čimu da radi. Kao da sam navukla namirisanu rukavicu. „Mislila sam na oca. Ne znam šta će biti kad se vratimo kući.“

„Je li vas zvao?“

„Jeste. Jaja nije hteo da mu se javi, pa onda nisam ni ja.“

„A želela si?“, upitao me je nežno. Nisam očekivala to pitanje.

„Da.“ šapnula sam da me Jaja ne čuje, iako nije bio nigde ni blizu. Želela sam da razgovaram s tatom, da mu čujem glas, da mu kažem šta sam jela i koje sam molitve očitala, i da on bude zadovoljan i smeši se tako da mu se u uglovima očiju skupe boriće. A opet i nisam; želela sam da otputujem s ocem Amadijem ili tetom Ifeomom, i da se nikad ne vratim. „Škola počinje za dve nedelje, a teta Ifeoma će do tada možda već otići“, rekla sam. „Ne znam šta ćemo. Jaja neće da govori ni o sutrašnjem danu ni o narednoj nedelji.“

Otac Amadi mi priđe, toliko blizu da bih ga dodirnula grudima da sam samo malo jače udahnula. Uzeo me je za ruku, pažljivo skinuo jedan cvet s moga prsta i premestio ga na svoj. „Tvoja teta misli da bi Jaja i ti trebalo da pođete u internat. Sledeće nedelje idem u Enugu da popričam s ocem Benediktom; znam da će njega vaš otac poslušati. Zamoliću ga da ga ubedi, tako da Jaja i ti već sledećeg polugodišta možete da budete u internatu. Hoće li to biti u redu, *inugo?*“

Klimnula sam i sklonila pogled. Verovala sam da će biti u redu jer je on tako rekao. Pomislila sam onda na časove katehizma, otpevanje na pitanja, na odgovor „jer on je kazao, a u rečima je njegovim istina“. Pitanja nisam mogla da se setim. „Pogledaj me, Kambili.“

Plašila sam se da pogledam u toplinu njegovih smeđih očiju, plašila sam se da ću se zaneti, da ću ga obgrliti oko vrata i splesti prste i neću hteti da ga pustim. Zato sam se okrenula.

„Jesu li ovo oni cvetovi koji se sišu? U kojima ima slatkog soka?“, upitao je. Skinuo je cvet s prsta i zagledao žute latice. Nasmehih se. „Ne. Iksora može da se siše.“

Bacio je cvet i napravio lice kao da je probao nešto gorko. „Uf.“ Nasmejala sam se. Smejala sam se jer su cvetovi alamande tako žuti. Smejala sam se jer sam zamislila kako bi gorak bio njihov beličasti sok na jeziku oca Amadija da je zaista probao da ga siše. Smejala sam se jer su njegove oči bile tako smeđe da sam videla svoj odraz u njima.

KAD SAM SE UVEĆE okupala s pola kante kišnice, levu ruku sam izostavila. Tu je ruku otac Amadi nežno držao dok mi je skidao cvet s prsta. Vodu nisam grejala, jer sam se bojala da bi time izgubila onaj miris neba. Pevala sam dok sam se kupala. U kadi sam zatekla još glista, ali sam ih ostavila na miru i gledala sam kako ih voda spira niz slivnik.

Vetrić posle kiše bio je tako svež da sam obukla džemper, a teta Ifeoma košulju dugih rukava iako je po kući obično nosila samo haljinu vezanu iznad grudi. Sedeli smo na verandi i pričali kad auto oca Amadija stade ispred zgrade.

„Kazao si da ćeš danas imati mnogo posla“, reče mu Obiora.

„Pričam to samo da se opravdam što me crkva hrani“, odgovori mu otac Amadi. Izgledao je umorno. Pružio je Amaki jedan papir. Napisao joj je, reče, nekoliko prikladnih imena od kojih ona samo treba da odabere jedno i on odmah odlazi. Pošto je biskup bude krizmao, nikad više neće morati ni da pomene to ime, kazao joj je sa sitničavom sporošću, kolutajući očima. Amaka se smejala, ali papir nije uzela.

„Rekla sam ti da neću nikakvo englesko ime, oče“ rekla mu je.

„A jesam li te pitao zašto?“

„A zašto bih morala?“

„Jer se tako radi. Hajde da zasad zaboravimo da li je to ispravno ili nije“, kazao je otac Amadi, a ja primetih tamne senke ispod njegovih očiju.

„Kad su prvi misionari došli ovamo, igbo imena im nisu valjala pa su tražili da ljudi uzmu engleska da bi ih krstili. Zar ne bi trebalo da smo napredovali od tada?“

„Sad je drugačije, Amaka, ne pretvaraj ovo u nešto što nije“, reče otac Amadi mirno. „Niko ne mora da se odaziva na to ime.

Evo na primer ja. Mene su krstili kao Majkla, a krizmali kao Viktora, pa opet svuda koristim svoje igbo ime.“

Teta Ifeoma podiže pogled s formulara koje je pregledala. „Amaka, *ngwa*, odaberi ime i pusti oca Amadija da ide i radi svoj posao.“

„Ali u čemu je onda smisao?“, pitala je Amaka oca Amadija kao da majku nije ni čula. „Crkva ti zapravo govori da si samo pod engleskim imenom dostojan krizmanja. 'Čijamaka' znači Bog je

prekrasan, 'Čima' Bog zna najbolje, 'Čijebuka' Bog je najveći. Zar to nisu imena u slavu Gospodnju koliko i Pavle ili Petar ili Simon?"

Teta Ifeoma je počinjala da se ljuti, znala sam to po njenom podignutom, odsečnom glasu. „O gini! Nema nikakve potrebe ovde za nekakvim besmislenim dokazivanjima! Obavi to i krizmaj se, niko te ne tera da se odazivaš na to ime!“

Ali Amaka odbi. „*Ekwerom*“, rekla je teti Ifeomi – ne prihvatam. Onda je otišla u svoju sobu i pustila muziku vrlo glasno. Teta Ifeoma joj je zalupala na vrata i rekla da će zaraditi šamar ako odmah ne stiša zvuk. Amaka je utišala. Otac Amadi je otišao, s nekakvim zbunjenim smeškom.

Do večeri su se ćudi stišale, pa smo svi seli da jedemo zajedno, ali nije bilo mnogo smeha. A sutradan, na Uskrs, Amaka nije bila među mladićima i devojkama koji su nosili upaljene sveće, podmećući novine pod otopljeni vosak. Svako od njih je imao papirić s imenom prikačen za odeću. Pol. Meri. Džejms. Veronika. Neke devojke su izgledale kao neveste, a ja sam mislila na svoje krizmanje i kako mi je tata rekao da sam nevesta, Hristova nevesta, na šta sam se začudila jer sam mislila da je Hristova nevesta Crkva.

TETA IFEOMA JE HTELA da pođe na hodočašće u Aokpe. Nije ni sama bila sigurna zašto joj se najednom ide, verovatno zato što je dugo neće biti, rekla nam je. Amaka i ja rekosmo da ćemo s njom, ali Jaja reče da neće i začuta kao kamen, kao da nas čika da ga pitamo zašto. Obiora reče da će i on ostati s Čimom. Teti Ifeomi to izgleda nije smetalo. Osmehnula se i rekla da će u tom slučaju zamoliti oca Amadija da nam bude muška pratnja.

„Ako on pristane, ja sam onda šišmiš“, reče Amaka.

Ali pristao je. Kad je teta Ifeoma spustila slušalicu i prenela nam da je rekao da će poći s nama, Amaka reče: „To je samo zbog Kambili. Inače nikad ne bi išao.“

Teta Ifeoma nas je odvezla do prašnjavog seoceta oko dva sata udaljenog od Nsuke. Ja sam sedela pozadi s ocem Amadijem, razdvojena od njega samo onim slobodnim prostorom na sedištu

između nas. On je celim putem pevao s Amakom; kola su se zanosila levo-desno po krivudavom putu, a ja sam zamišljala da plešem. Ponekad bih i ja zapevala, a ostalo vreme sam ćutala i slušala, i pitala se kako bi bilo kad bih se primakla, kad bih premostila prostor među nama i naslonila mu glavu na rame.

Kad smo konačno skrenuli na zemljani put s rukom ispisanim znakom: DOBRO DOŠLI NA PODRUČJE UKAZANJA U AOKPEU, u prvi mah ne videh ništa osim sveopšte pometnje. Stotine kola, na kojima je često bilo naškrabano: KATOLICI NA HODOČAŠĆU tiskalo se u seocetu za koje nam teta reče da nije imalo ni deset vozila dok jednoj ovdašnjoj devojčici nije počela da se ukazuje Prelepa Žena. Ljudi su bili tako stešnjeni da niko više nije mogao da razazna vlastiti miris od tuđeg. Žene su padale na kolena. Muškarci su se molili iz svega glasa. Brojanice su zveckale. Ljudi su pokazivali i klicali: „Gledajte, tamo na drvetu, eno Naše Gospe!“ Drugi su pokazivali u jarko sunce iznad. „Eno je!“

Stajali smo ispod jednog ogromnog stabla šumskog plamena u cvatu. Tlo ispod debelih grana bilo je posuto laticama boje vatre. Kad su izveli devojčicu, stablo se zanjihalo i cvetovi se prosuše po zemlji. Devojčica je bila tanušna i ozbiljna, sva u belom i okružena snažnim muškarcima da je svetina ne bi pregazila. Tek što je prošla mimo nas kad se jedno stablo pored žestoko zatrese kao da ga neko drma. Isto tako i vrpce koje su obeležavale prostor ukazanja. Iako nije bilo vetra. Sunce je pobeležilo, i oblikom i bojom istovetno hostiji. A onda sam je videla, Blaženu Devicu: priliku ispred bledog sunca, crveni sjaj u svojoj glavi; bila je i u osmehu jednog čoveka iskićenog brojanicama čija je mišica dodirivala moju. Bila je svuda.

Htela sam još da ostanem, ali je teta Ifeoma rekla da moramo da pođemo inače će biti nemoguće da se izvučemo autom dok se svi ne razidu. Putem do kola kupila je brojanice i naplećnjak i nekoliko bočica svete vodice.

„Nije ni važno da li se Gospa ukazala ili nije“, rekla je Amaka kad smo posedali u kola. „Aokpe će uvek ostati nešto posebno jer je to bio razlog što su nam Kambili i Jaja prvi put došli u Nsuku.“

„Znači li to da ne veruješ u ukazanje?“, upitao je otac Amadi zadirkujući je.

„Ne, nisam to rekla“, odvrati Amaka. „A ti? Veruješ li ti?“

Otac Amadi očuta; izgledao je potpuno zaokupljen prozorom koji je otvarao da istera jednu zunzaru iz kola.

„Ja sam osetila Blaženu Devicu tamo. Osetila sam je“, izlete mi. Kako neko može da ne veruje u ono što smo videli? Ili oni nisu videli i osetili to isto?

Uglom oka sam videla kako se otac Amadi okreće da me pažljivo zagleda. Smešio se, blago. Teta Ifeoma me pogleda samo časkom, pa se opet okrenu prema drumu.

„Kambili je u pravu“, reče. „Nešto božansko se tamo događa.“

POŠLA SAM S OCEM AMADIJEM da se oprostila s porodicama u naselju. Deca su ga čvrsto grlila kao da bi tako mogla da ga spreče da se odvoji od njih i ode iz Nsuke. Nismo mnogo razgovarali. Pevali smo horske pesme na igbu uz njegov kasetofon. Jedna od njih – *Abum onye n’uwa, onye ka m bu riuwa* – omekšala mi je skoreno grlo i ja rekoh: „Volim te.“

Okrenuo mi se s nekim izrazom kakav nikad pre nisam videla kod njega. Oči su mu bile gotovo tužne. Nagnula sam se preko menjača i pritisla lice uz njegovo. Htela sam da nam se usne susretnu i spoje, ali on je sklonio lice. „Uskoro ćeš imati šesnaest godina, Kambili. Prelepa si. Naći ćeš u životu i više ljubavi nego što ti je potrebno“, rekao je. A ja nisam znala da li da se smejem ili da plačem. Grešio je. Potpuno.

Dok me je vozio kući, gledala sam kroz otvoren prozor naselje kroz koje smo prolazili. Prodori u živicama su zarasli, zelene grančice su dovijugale da se susretnu. Poželela sam da mogu da vidim dvorišta da bih mogla u mašti da se udubim u živote iza rublja okačenog da se suši, i stabala voćki, i ljuljaški. Poželela sam da mogu da mislim o nečemu, bilo čemu, samo da više ne osećam. Poželela sam da nekako trepnem i rasteram suze iz očiju.

Teta Ifeoma me upita jesam li dobro, da li se nešto desilo.

„Dobro sam, teto“, reko joj.

Gledala me je kao da zna da nisam. „Sigurno, *nne*?“

„Da, teto.“

„Razvedri se, *inugo*? I moli se, preklinjem te, da moj razgovor za vizu prođe dobro. Sutra putujem za Lagos.“

„O“, rekla sam, osećajući kako me ledi novi nalet tuge. „Hoću, teto.“ Ipak sam znala da neću, da ne mogu da se molim da dobije vizu. Znala sam da to želi, da joj nije preostao bogzna kakav izbor. Možda nikakav. Svejedno se neću moliti da je dobije. Ne mogu da se molim za nešto što ne želim.

Amaka je u krevetu slušala muziku s kasetofona prislonjenog uz uvo. Sela sam na krevet kraj nje, moleći se da me ne pita kako mi je prošao dan s ocem Amadijem. Ona je ćutala, klimajući glavom u ritmu muzike.

„Pevaš“, rekla je malo posle.

„Šta?“

„Pevala si uz Felu.“

„Zar jesam?“ Gledala sam je i pitala se da ne umišlja.

„Kako ću u Americi nabavljati njegove kasete, je li? Kako?“

Htela sam da joj kažem da će tamo naći ne samo njegove, nego i sve druge kasete koje poželi, ali oćutah. To bi znaćilo da pretpostavljam da će teta Ifeoma dobiti vizu – a pored toga, nisam bila sigurna ni da bi Amaka volela to da ćuje.

STOMAK MI SE GRĆIO sve dok se teta Ifeoma nije vratila iz Lagosa. Ćekali smo je na verandi iako je bilo struje i mogli smo unutra da gledamo televizor. Insekti nisu zujali oko nas, možda zato što nije bilo upaljenih petrolejki, ili zato što su i oni osećali napetost. Amaka je iznela ventilator i njegovo okretanje se stapalo u jednoliku melodiju sa brujanjem frižidera iznutra. Kad su se kola zaustavila ispred stana, Obiora skoći i strća s verande. „Kako je prošlo, mama? Jesi li je dobila?“

„Dobila sam“, reće teta Ifeoma penjući se na verandu. „Dobila si vizu!“, ciknu Obiora, a za njim i Ćima jureći majci u narućje.

Amaka, Jaja i ja nismo ustajali; pozdravili smo je i otpratili pogledom kad je ušla da se presvuče. Uskoro je ponovo izašla, u haljini ovlaš omotanoj oko sebe. Dopirala joj je jedva do ispod kolena, iako bi ženi prosečne visine bila do članaka. Sela je i zamolila Obioru da joj donese čašu vode.

„Ne izgledaš kao da si srećna, teto“, reče Jaja.

„O, *nna m*, jesam. Znaš li koliki svet odbijaju? Jedna žena pored mene je plakala kao da će joj srce prepući. 'Kako možete da mi ne date vizu?', pitala je. 'Pokazala sam vam da imam novac u banci. Kako možete da kažete da se neću vratiti? Imam stan ovde, imam stan.' Stalno je to ponavljala, 'imam stan. Čini mi se da je htela sestri na venčanje.'“

„Zašto joj nisu dali vizu?“, pitao je Obiora.

„Ne znam. Ako su dobre volje, daju ti, ako nisu, odbiju te. To je tako kad si bezvredan u nečijim očima. Kao fudbalska lopta koju mogu da šutnu kako im se prohte.“

„Kad polazimo?“, pitala je Amaka umorno, a meni je bilo sasvim jasno da joj ovog časa nije stalo ni do žene kojoj je srce gotovo prepuklo ni do toga što Nigerijce šutiraju kao loptu, niti do bilo čega na svetu.

Teta Ifeoma je iskapila čašu i tek onda rekla: „Moramo da se iselimo iz stana za dve nedelje. Znam da jedva čekaju da to ne uradim pa da pošalju ljude iz bezbednosti da mi izbace stvari na ulicu.“

„To znači da za dve nedelje odlazimo iz Nigerije?“ upita Amaka piskutavo.

„Zar sam ja čarobnica, je li?“, odvrati teta Ifeoma, ali bez imalo vedrine u glasu. Osim umora, ništa se drugo i nije čulo u njenom tonu, pošteno govoreći. „Moram najpre da nabavim novac za karte. To nije jeftino. Moraću da zamolim vašeg ujaka da mi pomogne, tako da mislim da ćemo s Jajom i Kambili u Enugu, možda sledeće nedelje. Ostaćemo tamo dok ne pođemo, što znači da ću imati priliku i da popričam s Judžinom da ih prebaci u internat.“ Okrenula se prema nama dvoma. „Ubeđivaću ga kako god budem

znala i umela. Otac Amadi se ponudio da zamoli oca Benedikta da i on popriča s njim. Mislim da je to za sada najbolje za vas oboje, da se školujete van kuće.“

Klimnula sam. Jaja je ustao i ušao u stan. Nekakva konačnost visila je u vazduhu, teška i šuplja.

POSLEDNJI DAN PRED ODLAZAK oca Amadija zatekao me je nespremnu. Ujutro je došao kod nas, s mirisom one kolonjske vode koju sam osećala i kad on nije bio tu, s istim onim dečaćkim osmehom, u istoj onoj sutani.

Obiora ga je pogledao i izrecitovao: „Iz srca Crne Afrike stiže nam misionar koji će ponovo pokrstiti Zapad.“

Otac Amadi prasnu u smeh. „Obiora, taj ko ti daje te jeretičke knjige mora da prekine, ko god to bio.“

I smejaio se isto. Ništa kod njega kao da se nije izmenilo, a ipak se moj lomni novi svet spremao da prsne u paramparčad. Najednom sam se razbesnela toliko da nisam mogla da dišem; stisli su mi se i dušnik i nos. Bes mi je bio tuđ, i okrepljujući. Očima sam pratila linije njegovih usana, širokih nozdrva, svaka reč koju je izgovarao teti Ifeomi i njenoj deci potpirivala je moj gnev. Na kraju me je pozvao da ga ispratim do kola.

„Moraću da ručam s većem kapelanije, ali budi sa mnom sat ili dva dok raspričavam kancelariju“, rekao mi je.

„Neću.“

Zastao je, zagledan u mene. „Zašto?“

„Neću jer ne želim.“

Stajala sam leđima naslonjena uz njegov auto. Pomerio se da stane ispred mene. „Kambili“, rekao je.

Htela sam da mu kažem da drugačije izgovori moje ime jer nije imao prava da ga govori kao pre. Ništa ne sme da bude i nije isto kao pre. On odlazi. Disala sam na usta. „Onaj prvi dan kad si me poveo na stadion, je li ti to teta Ifeoma tražila?“, pitala sam.

„Brinula se jer nisi bila u stanju da razgovaraš čak ni sa decom iz komšiluka. Ali nije tražila da te povedem.“ Pružio je ruku i namestio

mi rukav košulje. „Hteo sam da te povedem. A posle sam hteo da te vodim svaki dan.“

Sagnula sam se da uberem travku, tanku kao zelena igla.

„Kambili“, rekao je. „Pogledaj me.“

Ali nisam. Gledala sam travku u ruci kao da pokušavam da razrešim neku šifru, da razjasnim sebi zašto sam želela da mi kaže kako nije želeo da me povede taj prvi put, tako da mogu da se naljutim još više i da me prođe želja za beskrajnim plačem.

Ušao je u kola i upalio motor. „Večeras ću ponovo doći da te vidim.“

Gledala sam netremice za njim sve dok mi nije izmakao s vidika na nizbrdici ka Ikedžijanijevoj aveniji. Gledala sam za njim netremice i kad je Amaka prišla i stala kraj mene. Spustila mi je ovlaš ruku na rame.

„Obiora kaže da mora biti da spavate zajedno, ili barem nešto približno, jer nikad nije video da ocu Amadiju tako svetle oči.“ Smejala se.

Nisam znala je li ozbiljna. Nije mi se dalo da premišljam o tome kako je to čudna rasprava: da li sam ili nisam spavala s ocem Amadijem.

„Kad se upišemo na fakultet možda ćeš hteti da zagovaraš sa mnom mogućnost odricanja od celibata za sveštenike?“, pitala me je. „Ili da im se povremeno dozvoli život u bludu. Jednom mesečno, recimo?“

„Molim te prestani, Amaka.“ Okrenula sam se da se vratim na verandu.

„Da li bi volela da istupi iz sveštenstva?“ Zvučala je znatno ozbiljnije.

„Nikada neće istupiti.“

Amaka je zamišljeno nakrivila glavu, pa se osmehnula. „Nikad se ne zna“, rekla je i otišla u dnevnu sobu.

Prepisala sam njegovu adresu u Nemačkoj u svoju beležnicu bezbroj puta. Prepisivala sam je ponovo, drugačijim slovima, kad je ponovo došao. Uzeo mi je svesku i sklopio je. „Nedostajaćeš mi,

htela sam da kažem, ali sam umesto toga rekla „Pisaću ti.“

„Ja ću tebi prvi“, rekao je.

Nisam ni znala da su mi potekle suze dok ih nije obrisao dlanom s mog lica. Onda me je zagrlio i držao me tako.

TETA IFEOMA JE SPREMILA VEČERU za oca Amadija pa smo svi zajedno jeli pirinač i pasulj za trpezarijskim stolom. Bila sam svesna smeha i razgovora o stadionu, prisećanja, ali osećala sam se isključeno. Uposlila sam se zaključavajući razne deliće sebe koji mi neće trebati kad otac Amadi ne bude tu.

Loše sam spavala te noći. Prevrtala sam se sve dok nisam probudila Amaku. Htela sam da joj ispričam kako sam sanjala da me neki čovek juri kamenitim puteljkom posutim nagnječemm cvetovima alamande. Taj čovek je najpre bio otac Amadi, i sutana je lepršala za njim, a onda se pretvorio u tatu u sivoj halji do zemlje u kojoj je razdeljivao pepeo na Pepeljavu sredu. Ali sam je umesto toga pustila da me zagrlji i teši kao dete dok nisam zaspala. Bilo mi je drago kad sam se probudila i ugledala jutro kako ulazi kroz prozor u svetlucavim trakama boje zrele narandže.

SVE JE SPAKOVANO, predsoblje se činilo čudno prostrano sada kad su iz njega uklonjene police s knjigama. Na podu u teta Ifeominoj sobi ostalo je samo nekoliko stvari koje ćemo koristiti sve dok ne pođemo u Enugu: vreća pirinča, konzerva mleka i kafe od cikorije. Ostale kutije i knjige smo pobacali ili poklonili. Kad je teta Ifeoma dala neku odeću susedki, ova joj je rekla: „*Mh*, što mi ne daš onu plavu haljinu u kojoj ideš u crkvu? U Americi ćeš ionako nabaviti druge!“

Teta Ifeoma je ljutito skupila kapke. Nisam bila sigurna ljuti li se zato što je žena zatražila haljinu ili što je pomenula Ameriku. Ali plavu haljinu joj i ovako i onako nije dala.

Nekakav nemir je zavladao nad nama, kao da smo sve spakovali prebrzo i previše temeljno pa sad više nemamo šta da radimo.

„Imamo goriva, hajde da se provozamo“, predložila je teta Ifeoma.

„Oproštajni obilazak po Nsuki“, rekla je Amaka gorko se smešeći.

Potrпали smo se u kola. Dok je teta Ifeoma skretala na onaj deo puta uz koji su se nizali fakulteti i instituti, zanosila su se tako da se zapitah da se neće sjuriti negde u jarak, pa onda teta neće moći da izvuče onu povoljnu cenu koju joj je za njih ponudio neki čovek u gradu. Uz to je još rekla da će tim novcem moći da kupi kartu samo Čimi, a za njega ionako plaća samo pola pune karte.

Od onog sna prošle noći osećala sam da će se nešto bitno dogoditi. Otac Amadi će se vratiti, eto šta će biti. Možda su ga pogrešno obavestili o datumu putovanja; ili je možda odložio polazak. Zagledala sam auta na putu tražeći njegovu malu pastelnu tojotu.

Teta Ifeoma je stala ispod brda Odim i rekla: „Hajde da otpešačimo do vrha.“

Iznenadila me je. Nisam bila sigurna je li to unapred smislila ili joj je došlo u trenu. Obiora predloži da od toga napravimo izlet, a ona se složi da je to dobra ideja. Odvezli smo se do grada da kupimo moi-moi i sok od crne ribizle, pa se opet vratili do brda. Uspon nije bio težak, jer su dogore vijugale mnoge stazice. Vazduh je mirisao na svežinu, a u visokoj travi pored puteljka povremeno bi nešto zapucketalo.

„Taj zvuk prave skakavci krilima“, rekao je Obiora. Zastao je kraj jednog moćnog mravinjaka niz čije su se padine od crvene zemlje pružali prevoji kao namerno smišljeni. „Trebalo bi da naslikaš nešto ovakvo, Amaka“, rekao je. Ali ona mu ne odgovori, već umesto toga potrča uzbrdo. Čima pojuri za njom, a Jaja im se priključi. Teta Ifeoma me pogleda. „Šta ti čekaš?“ Zadišla je suknju iznad kolena i dala se u trk za Jajom. Kad sam pošla da ih sustignem osetih vetar kako mi zuji oko ušiju i setih se kako su oči oca Amadija zastale na mojim golim nogama. Prestigla sam tetu, Jaju i Čimu i stigla na vrh gotovo u isto vreme kad i Amaka.

„Opa!“, reče Amaka motreći me. „Trebalo bi da budeš sprinterka.“ Bacila se na travu, zadihana. Sela sam pored nje, oteravši pauka s noge. Teta Ifeoma je prestala da trči pre vrha. „Nne“ rekla mi je, „naći ću ti trenera. U atletici su velike pare.“ Nasmehah se. Smeh je sad dolazio tako lako. Toliko toga je postalo lako. I Jaja se smejaio, i

Amaka, i svi smo sedeli u travi čekajući Obioru. On se peo polako, noseći nešto za šta se ispostavilo da je skakavac. „Snažan je“, reče. „Pritiska me krilima.“ Rasklopio je dlanove i gledao ga kako odleće.

Odneli smo hranu u jednu urušenu zgradu šćućurenu na suprotnom obronku brda. Nekada je tu možda bilo skladište, ali su mu prozori i vrata razneseni u građanskom ratu pre mnogo godina i tako je i ostalo. Izgledalo je sablasno i nisam želela da jedem unutra iako je Obiora rekao da izletnici stalno rasprostiru asure i jedu na ovom podu ogaravljenom od davnog požara.

Zagledao je grafite po unutrašnjosti zgrade i čitao ih naglas. „Obina voli Nenu zauvek.“ „Emeka i Unoma su bili ovde zajedno.“ „Čimsimdi i Obi se vole.“

Laknulo mi je kad teta Ifeoma reče da ćemo jesti napolju na travi jer nismo poneli prostirku. Dok smo jeli moi-moi i pili sok od ribizle, videh jedna mala kola kako mile oko podnožja brda. Naprezala sam se da vidim ko je u njima premda su bila predaleko. Oblik glave me je podsećao na oca Amadija. Brzo sam dovršila jelo, nadlanicom obrisala usta, zagladila kosu. Nisam htela da pred njim izgledam neuredno.

Čima je hteo da se trka niz suprotnu stranu brda, na kojoj je bilo malo staza, ali teta Ifeoma reče da je prestrmo. Zato on sede i otkliza se nizbrdo na zadnjici. Teta Ifeoma mu doviknu: „Sam ćeš prati šorc, jesi li me čuo?“

Znala sam da bi ga pre grdila više i možda naterala da prestane, ali sad smo svi sedeli i gledali ga kako se šulja naniže, očima suznim od oštrog vetra.

Sunce je porumenelo i klonilo se zalasku kad teta Ifeoma reče da treba da pođemo. Zastajala sam celim putem nizbrdo, sve u nadi da će otac Amadi odnekud iskrsnuti.

Svi SMO IGRALI KARTE u dnevnoj sobi kad je te večeri zazvonio telefon.

„Javi se, Amaka, molim te“, reče teta Ifeoma iako je ona bila najbliža vratima.

„Kladim se da je za tebe, mama“, reča Amaka zadubljena u svoje karte. „To je neko od onih što hoće da im daš tanjire i lonce, možda čak i da skineš rublje sa nas pa da im daš.“

Teta Ifeoma smejući se ustade i žurno ode da se javi. Televizor nije bio uključen, a mi smo se svi ćutke uneli u svoje karte, te sam sasvim jasno čula kad je kriknula. Načas sam se molila da je to američka ambasada opozvala vizu, pa zatim odmah ukorila sebe i zamolih Boga da se ne obazire na moju molitvu. Svi jurnusmo u sobu.

„Hei, Chi m o! nwonnye m! Hei!“ Teta je stajala pored stola, s rukom na čelu kao neko ko je potpuno zgranut. Šta se desilo mami. Pružila je slušalicu; znala sam da je nameravala da je doda Jaji, ali ja sam bila bliža, pa je zgrabih prva. Ruka mi se toliko tresla da mi je slušalica klizila s uva.

Mamin stišan glas dopro je preko žice i smesta mi ukočio ruku. „Kambili, tvoj otac. Zvali su me iz fabrike, našli su ga mrtvog za njegovim stolom.“

Čvršće sam pritisla slušalicu uz uvo. „Šta?“

„Tvoj otac. Zvali su me iz fabrike, našli su ga mrtvog za stolom.“ Zvučala je kao snimak s trake. Zamišljala sam je kako to isto govori Jaji, tim istim odmerenim tonom. Nekakva tečnost ispuni mi uši. Iako sam je čula sasvim dobro, iako sam čula kad je rekla da su ga našli mrtvog za stolom u kancelariji, upitah: „Jesu li mu poslali bombu u pismu? Je li to bilo pismo-bomba?“

Jaja mi ote slušalicu. Teta Ifeoma me je odvela do kreveta. Sela sam i zagledala se u vreću pirinča naslonjenu uz zid, i znala sam da ću je zauvek zapamtiti, juteno tkanje, i reči DUGAČKO ZRNO ADADA naštampane na njoj, i njen položaj pored zida, blizu stola. Nikad nisam ni pomišljala na mogućnost da će tata umreti, da bi mogao umreti. Bio je drugačiji od Ejda Kokera i svih ostalih koje su ubili. Činilo se da je besmrtnan.

Sedela sam s Jajom u našoj dnevnoj sobi i zurila u mesto na kom je nekad bio etađer i balerine na njemu.

Mama je na spratu pakovala tatine stvari. Popela sam se da joj pomognem i zatekla je kako kleči na debelom tepihu s njegovom crvenom pidžamom pritisnutom uz lice. Nije me pogledala kad sam ušla; rekla je: „Idi, *nne*, idi budi s Jajom.“ Svila joj je prigušila glas.

Napolju je kiša pljuštala, zasipajući prozore u divljačnom ritmu. Potrgaće plodove indijskog oraha i manga i oni će trunuti na vlažnoj zemlji, odajući onaj slatko-nakiseli miris.

Kapija je bila zaključana. Mama je rekla Adamuu da ne otvara ljudima koji bi se inače sjatili na *mgbalu*, da nam izjave saučešće. Ni pripadnike naše umune koji su doputovali iz Abe nismo pustili. Adamu je rekao da je potpuno nečuveno vratiti s vrata ljude koji su došli na saučešće. Ali mama je rekla da mi hoćemo da ga ožalimo nasamo, a da svi ostali mogu da održe misu za pokoj tatine duše. Nikad je nisam čula da tako razgovara s Adamuom; uopšte nikad nisam ni čula mamu da razgovara s njim.

„Gospođa kaže da popijete kafu s cikorijom“, rekla je Sisi unoseći poslužavnik u dnevnu sobu. Na poslužavniku su bile iste one šolje iz kojih je tata uvek pio čaj. Sisi je mirisala na timijan i kari. Tako je mirisala čak i pošto bi se okupala. U čitavoj kući jedino je ona plakala, ali su njeni glasni jecaji naglo zamukli pred našom pometenom zanemelošću.

Kad je izašla, okrenula sam se Jaji i pokušala da mu se obratim očima. Ali njegove su bile bezizražajne, kao prozori sa zatvorneim kopcima.

„Zar nećeš da piješ kafu?“, upitala sam na kraju.

Odmahnuo je glavom. „Ne iz ovih šolja.“ Promeškoltio se i rekao: „Trebalo je da se brinem o mami. Pogledaj kako Obiora drži ravnotežu u teta Ifeominoj porodici, a ja sam stariji od njega. Trebalo

je da brinem o mami.“

„Bog najbolje zna“, rekla sam. „Čudni su putevi Gospodnji.“ I pomislih kako bi tata bio ponosan što sam to rekla, kako bi bio zadovoljan.

Jaja se nasmeja. Zvučalo je kao podrugljivo frktanje, više puta uzastopno. „Nego šta. Vidi samo šta je uradio svom vernom slugi Jovu, pa i rođenom sinu. Jesi li se ikad upitala zašto? Zašto je morao rođenog sina da ubije radi našeg spasenja? Što nas jednostavno nije spasao?“

Izula sam papučice. Mermerni pod mi je hladio vrela stopala. Htela sam da kažem Jaji da mi neprolivene suze peku oči, da još iščekujem da čujem, čeznem da čujem tatine korake na stepeništu. Da su u meni neki delići bolno rasuti i da nikad neću moći da ih vratim jer su ta mesta gde bi trebalo da ih stavim nestala. Umesto toga rekoh: „Sveta Agneza će biti prepuna za tatinu zaupokojenu misu.“

Jaja mi ne odgovori.

Telefon je zazvonio. Zvonjava je potrajala. Mora da je onaj s druge strane veze više puta ponovio poziv pre nego što se mama konačno javila. Ubrzo potom ušla je kod nas u dnevnu sobu. Haljina joj je iznad grudi bila vezana tako ovlaš da joj se video kruškoliki mladež iznad leve dojke.

„Uradili su autopsiju“, rekla je. „Našli su otrov u telu vašeg oca.“

Zvučala je kao da smo za taj otrov u njegovom telu svi znali, kao da smo ga stavili tamo da ga nađu onako kao što sam čitala da belci stavljaju uskršnja jaja da ih nađu njihova deca.

„Otrov?“, rekla sam.

Mama je čvršće vezala haljinu, a zatim prišla prozoru, odmakla zavese i pogledala da li su kapci dobro zatvoreni da nam kiša ne pljušti u kuću. Pokreti su joj bili polagani i spokojni. Glas joj je bio isti takav kad je progovorila: „Počela sam da mu stavljam otrov u čaj pre nego što sam došla u Nsuku. Sisi mi ga je nabavila; njen ujak je moćan vrač.“

Za jedan dug, zanemio tren nisam bila u stanju ništa da mislim. Um mi je bio prazan, ja sam bila prazna. Onda sam pomislila na one

gutljaje iz tatine šolje, gutljajčice za najdraže, vrelu tečnost koja mi je na jezik utiskivala žig njegove ljubavi. „Zašto si mu ga stavljala u čaj?“, pitala sam je ustajući. Vrlo glasno. Gotovo da sam vikala. „Zašto u čaj?“

Nije mi odgovorila. Čak ni kad sam počela da je tresem tako jako da je Jaja morao da me odvuče. Čak ni kad me je Jaja zagrlio i okrenuo se da privuče i nju, ali se ona izmakla.

POLICIJA JE DOŠLA posle nekoliko sati. Rekli su da žele da postavne neka pitanja. Neko im se javio iz Bolnice svete Agneze i dostavio im primerak izveštaja s autopsije. Jaja nije sačekao njihova pitanja; rekao im je da mu je stavio otrov za pacove u čaj. Dopustili su mu da presvuče košulju pre nego što su ga odveli.

DRUGAČIJA TIŠINA

Sadašnjost

Znani su mi svi putevi do zatvora. Znane su mi kuće i prodavnice, lica žena koje prodaju narandže i banane baš pre skretanja na izlokani prilaz zatvorskom dvorištu.

„Hoćeš da kupiš narandže, Kambili?“, pita Selestin usporavajući kola toliko da gotovo mile dok nam ulični prodavci domahuju i dozivaju nas. Glas mu je blag; mama kaže da ga je zato i zaposlila pošto je rekla Kevinu da je slobodan. Zato, i zbog toga što na vratu nema ožiljak u obliku bodeža.

„Trebalo bi da bude dovoljno ono što imamo u prtljažniku“, kažem. Okrećem se mami. „Hoćeš li da kupimo nešto ovde?“

Mama odmahuje glavom i marama joj spada. Ona je namešta i ponovo vezuje, labavo kao i pre. I suknja joj je labava oko struka i ona je često razvezuje i ponovo vezuje, kao one zapuštene žene na tržnici Ogbete kojima se suknje razmotaju pa svi mogu da im vide iscepane gaćice ispod.

Njoj izgleda ne smeta što na njih podseća; izgleda da nije toga ni svesna. Potpuno se promenila otkad su Jaju zatvorili i otkad je počela da ide naokolo i govori ljudima kako je ona ubila tatu, kako mu je sipala otrov u čaj. Čak je i novinama pisala. Niko je nije slušao, niti je sluša sada. Misle da su je bol i poricanje da joj je muž mrtav a sin u zatvoru pretvorili u ovu koščatu prikazu kože osute miteserima krupnim kao seme lubenice. Možda joj zato i praštaju što nije nosila crninu, ili sve belo, godinu dana. Možda joj zato niko i ne zamera što nije išla na misu ni za prvu ni za drugu godišnjicu i što nije odsekla kosu.

„Probaj bolje da vežeš maramu, mama“, kažem dodirnuvši je po ramenu.

Mama samo sleže ramenima, i dalje gledajući kroz prozor: „Dobro je vezana.“

Selestin nas gleda u retrovizoru. Oči su mu blage. Jednom mi je

predložio da povedemo mamu dibiji u njegovom zavičaju, stručnjaku za „ove stvari“. Nisam sigurna šta je pod tim mislio, nije li možda natuknuo da je mama luda, ali zahvalila sam mu i rekla da ona ne bi htela da ide. Selestin ima najbolje namere. Videla sam kako je ponekad gleda, kako joj pomaže da izađe iz auta, i znam da bi joj rado pomogao da se nekako oporavi.

Nas dve gotovo nikada ne dolazimo zajedno u zatvor. Mene Selestin obično odveze dan ili dva pre nego nju, jedanput nedeljno. Mislim da je njoj tako draže. Ali danas je drugačije, danas je nešto posebno - konačno nam je sa sigurnošću rečeno da će Jaja izaći.

Pošto je šef države pre nekoliko meseci preminuo - povrh jedne prostitutke, pričalo se, trzajući se, i s penom na usnama mislili smo da će Jaju odmah pustiti, da će naši advokati brzo nešto uraditi. Posebno posle demonstracija prodemokratskih grupa koje su zahtevala da vlasti pokrenu istragu o tatinoj smrti i tvrdile da ga je stari režim smaknuo. Ali trebalo je nekoliko nedelja pre nego što je prelazna civilna vlada objavila da će osloboditi sve osuđene zbog prigovora savesti, i još nekoliko pre nego što su naši advokati postigli da se Jaja nađe na tom spisku. Četvrti je među više od dvesta ljudi. Pustiće ga sledeće nedelje.

Juče su nam rekli, dvojica advokata koje smo angažovali u poslednje vreme, obojica sa onim zvučnim SAN - stariji advokat Nigerije - posle imena. Navratili su da nam donesu vesti i bocu šampanjca ukrašenu ružičastom mašnicom. Kad smo ih ispratili, mama i ja ni recč o tome nismo progovorile. Obe smo nosile unaokolo isti, ali ne i zajednički, novostečeni mir, nadu čvrstu sada prvi put.

Mnogo je toga o čemu mama i ja ne razgovaramo. Ne govorimo o ogromnim svotama na čekovima koje ispisujemo da podmitimo sudije, policajce, zatvorske čuvarе. Ne govorimo ni o tome koliko novca zapravo imamo, čak i pošto je polovina tatine imovine predata crkvi svete Agneze i crkvenim kuhinjama za sirotinju. I nikada ne govorimo o otkriću da je tata davao anonimne priloge bolnicama za decu, domovima za siročad i prihvatilištima za

invalide iz građanskog rata. A ima i još toga što ne izgovaramo, što ne zaodevamo u reči.

„Stavi Felinu kasetu, Selestine, molim te“, kažem naslanjajući se u sedištu. Napukli glas uskoro ispunjava automobil. Okrećem se da pogledam smeta li mami, ali ona je zagledana pravo napred; sumnjam da uopšte išta čuje. Uglavnom mi odgovara samo klimanjem i odmahivanjem i obično se pitam da li me je stvarno čula. Ranije sam molila Sisi da popriča s njom jer su njih dve umele satima da sede zajedno u dnevnoj sobi, ali mi je ona rekla da joj mama ništa ne uzvraća, da jednostavno sedi i gleda ispred sebe. Kad se Sisi prošle godine udala, mama joj je poklonila kutije i kutije pune kineskog porcelana, na šta se Sisi naglas rasplakala i sedela je plačući na kuhinjskom podu, a mama ju je gledala. I sada nam ponekad navraća da posavetuje Okona, našeg novog poslužitelja, i da priupita može li šta da uradi za mamu, iako joj ona obično ne odgovara, samo se njiše i odmahuje glavom.

Ni kad sam joj prošlog meseca rekla da idem u Nsuku, ništa nije rekla, niti me je pitala zašto idem kad tamo više nikoga ne poznajem. Naprosto je klimnula. Selestin me je odvezao. Stigli smo oko podneva, baš kad je sunce upržilo kao da bi moglo, tako sam oduvek zamišljala, da isuši i srž u kostima. Travnjaci oko univerziteta uglavnom su zarasli i duge vlati strše po njima kao zelene strele. Izvajani lav koji se gizdavo propinje više ne svetluca.

Zamolila sam porodicu koja se uselila u teta Ifeomin stan da me puste da uđem. Čudno su me gledali, ali su me ipak pozvali unutra i ponudili me čašom vode. Mlaka je, rekli su mi, nema struje. Lopatice ventilatora na plafonu prekrivala je debela prašina, pa mi je bilo jasno da struje nema već odavno, inače bi se prašina razletela kad se ventilator zavrti. Sela sam na dvosed s nejednakim rupama na obe strane i popila vodu. Dala sam im voće koje sam kupila kod Devete milje, izvinjavajući se jer su banane pocrnele od vrućine u prtljažniku.

Dok smo se vraćali, nasmejala sam se glasno, glasnije od silovite Feline pesme. Smejala sam se jer neasfaltirani putevi u Nsuki

prekrivaju automobile slojem prašine u doba harmatana, a lepljivim blatom za vreme kiša, dok iz onih asfaltiranih rupe niču kao čupavci iz kutije, i jer vazduh miriše na brda i istoriju, i jer se pesak rasut na suncu pretvara u zlatni prah. Jer Nsuka ume da ti oslobodi nešto u utrobi što ti se posle uspinje u grlo i pretvara u pesmu o slobodi. U smeh.

„Stigli smo“, kaže Selestin.

U zatvorskom smo dvorištu. Turobni zidovi prekriveni su tu i tamo ružnim mrljama plavozelene buđi. Jaja je u svojoj staroj ćeliji, krcatoj tako da neki moraju da stoje da bi drugi mogli da legnu. Toalet im je crna plastična vreća i svako popodne se posvađaju oko toga ko će je izneti jer će taj zakratko videti sunce. Jaja mi je jednom kazao kako se ljudi ne potruče uvek da se olakšaju u vreću, pogotovo kad su besni. Ne smeta mu da spava s miševima i bubašvabama, ali mu smeta tuđi izmet na licu. Do prošlog meseca bio je u boljoj ćeliji, gde je imao knjige i dušek, budući da su naši advokati znali koga da potplate. Premestili su ga međutim ovamo pošto je pljunuo jednom čuvaru u lice bez ikakvog razloga, a pre toga su ga svukli i išibali kobokom. Iako ne verujem da bi Jaja to uradio da nije bio nečim izazvan, drugu verziju priče nemam jer Jaja neće da mi priča o tome. Nisam čak videla ni podlive na njegovim leđima, samo mi je doktor koga smo uz mito uveli rekao da su natekli i naduveni kao dugačke kobasice. Ali videla sam druge delove njegovog tela, koje nije bilo potrebe da mi pokazuje. Ramena, na primer.

Ta ramena u kojima se razrastao tamo u Nsuki, koja su postala široka i snažna, pogrbila su se za ovaj trideset i jedan mesec otkako je ovde. Još malo pa tri godine. Deca koja su se rodila kad je Jaja dospeo ovamo dosad su progovorila, pošla u obdanište. Ponekad ga pogledam pa se rasplačem, a on slegne ramenima i kaže da Oladipupo, glavni u njegovoj ćeliji – po ćelijama postoji hijerarhija – čeka suđenje već osam godina. To je i Jajin zvanični status, za sve ovo vreme – čeka suđenje.

Amaka je pisala žalbe protiv bednog stanja nigerijskog pravosuđa

šefu države, pa čak i nigerijskom ambasadoru u Americi. Niko nije dao nikakvog znaka da je pisma primio, rekla mi je, ali njoj je svejedno bilo važno da je uradila bar *nešto*. U pismima Jaji ništa od ovog nije pominjala. Čitala sam ih – brblja u njima o svakidašnjim dogodovštinama. Ne pominje tatu i gotovo i ne pominje zatvor. U poslednjem pismu priča kako je u jednom američkom časopisu koji nema veze s crkvom izašla priča o Aokpeu; novinar smatra da je mrka kapa da će se Blažena Devica pojaviti ma gde, a pogotovo u Nigeriji: prevruće je i previše korumpirano. Pisala je časopisu da im kaže svoje mišljenje, kaže Amaka. Nisam ni sumnjala u to.

Razume što joj Jaja ne piše, kaže. Šta bi joj i napisao? Teta Ifeoma ne piše, ona mu umesto toga šalje kasete s njihovim glasovima. Jaja me ponekad pusti da ih slušam na svom kasetofonu kad mu dođem u posetu, a poneki put me zamoli da to preskočimo. Teta Ifeoma međutim piše meni i mami. Piše da ima dva posla, predaje u srednjoj školi u kraju gde žive i radi u apoteci. Piše nam o ogromnim paradajzima i jeftinom hlebu. Najviše nam ipak piše o svemu što joj nedostaje i za čim žudi, zanemarujući prošlost da bi maštala o prošlosti i budućnosti. Ponekad piše i piše sve dok se mastilo ne razmaže, a ja postanem pomalo nesigurna o čemu nam uopšte priča. Neki ljudi misle, napisala je u jednom pismu, da nismo sposobni da sami vladamo svojom zemljom, zato što nam nije uspelo kad smo pokušali, kao da svima ostalima uspe iz prvog puta. To je kao da kažeš detetu koje još puzi i tek pokušava da prohoda da više ni ne ustaje čim prvi put trupne na guzu. Kao da svi ti odrasli što prolaze pored njega nisu i sami puzili pre nego što su prvi put koraknuli.

Iako me sve što piše toliko zanima da većinom umem to i napamet da ponovim, svejedno pojma nemam zašto o tome piše baš meni.

Amakina pisma su često isto toliko duga, i ni u jednom jedinom ne propušta da kaže kako se svi goje, kako Čima „predeblja“ svu odeću za mesec dana. Naravno, kaže, ovde nikad ne isključuju struju, a iz slavina teče vruća voda, ali više se ne smejemo, jer nemamo vremena za smeh, uopšte se ni ne viđamo. Obiorina pisma su najređa i najvedrija. Dobio je stipendiju za jednu privatnu školu gde

ga, kako kaže, svi hvale i niko ga ne kažnjava ako se suprotstavi profesorima.

„Pustite, ja ću“, kaže Selestin. Otvorio je prtljažnik i ja sam taman htela da izvadim kesu s voćem i torbu s hranom i tanjirima.

„Hvala“, kažem mu izmičući se.

Selestin nosi stvari i prvi ulazi u zatvorsku zgradu. Mama ga prati. Policajac na prijemu gricka čačalicu. Oči mu izgledaju kao da se razboleo od žutice – žute su kao da ih je obojio. Na stolu ispred njega je samo crni telafon, debeli iskrzani imenik i gomilica ručnih satova, maramica i ogrlica nabacanih u jednom uglu.

„Kako si, seko?“ , kaže on sav ozaren smeškom, iako oči ne odvaja od torbe u Selestinovoj ruci. „A, i gospođa je danas došla? Dobar dan, gospođo.“

Smešim mu se, a mama tupo klima. Selestin spušta kesu s voćem na sto ispred policajca. U kesi je časopis, a u njemu koverat pun-puncijat naira tek podignutih iz banke.

Policajac ostavlja čačalicu i zgrabi kesu. Kesa nestaje ispod stola. Onda on povede mamu i mene u jedan neprovetren sobičak, s dve klupe uz dve naspramne strane niskog stola. „Za sat“, promrmlja pre nego što izađe.

Sedamo s iste strane stola, malo razdvojene, tako da se ne dodirujemo. Znam da će Jaja uskoro ući i trudim se da se pripremim. Ništa mi nije lakše da ga viđam ovde čak ni posle ovoliko vremena. Još će mi teže biti dok mama sedi pored mene. Najteže će biti zato što konačno imamo dobre vesti, jer osećanja koja smo tako dugo suzdržavala čile, a nova nastaju. Duboko udišem i odlažem izdisaj.

Jaja će uskoro kući, pisao mi je otac Amadi, i to poslednje njegovo pismo nosim sa sobom u torbi. Moraš u to da veruješ. I ja sam verovala, verovala njemu, iako nam advokati tada još ništa zasigurno nisu bili javili. Verujem u sve što mi otac Amadi kaže; verujem njegovom pouzdanom iskošenom rukopisu. *Jer on kaza, a u reči je njegovoj istina.*

Uvek nosim njegovo poslednje pismo sa sobom sve dok mi ne

stigne novo. Kad sam o tome pisala Amaki, otpisala mi je da sam beznadežno zatreskana i nacrtala mi smajlija. Ali ne nosim ja njegova pisma zato što mi piše o ljubavi, jer i ne piše. Pre potpisa stavlja samo „veliki pozdrav“ i nikad mi ne kaže ni da ni ne kad ga pitam je li srećan. Odgovara mi da će ići kuda ga Gospod šalje. O svom životu tamo gotovo mi ništa ne piše, samo poneku kratku anegdotu, kao onu o jednoj staroj Nemici koja neće da se rukuje s njim jer joj se ne dopada što joj sveštenik crnac, ili o bogatoj udovici koja bi htela da dolazi kod nje na večeru svaki dan.

Nadugačko i naširoko piše mi o meni. Nosim njegova pisma jer me s mnogo sitnica podsećaju na sve što je vredno u meni, jer mi bude osećanja. Pre nekoliko meseci napisao mi je da ne želi da tragam za razlozima, jer ne možemo naći razloge svemu što se dogodi, ponekad razlozi ne postoje, a možda i nisu potrebni. Tatu nije pominjao – retko ga kada pominje – ali znala sam na šta je mislio, razumela sam da je hteo da uskomeša ono što sam sama strahovala da uskomešavam.

A nosim ih i zbog milosti koju mi udeljuju. Amaka kaže da ljudi vole sveštenike jer hoće da se nadmeću s Bogom, ali Bog i ja nismo suparnici, mi ga delimo. Ne pitam se više imam li prava da volim oca Amadija; prosto ga volim. Ne pitam se ni da li su čekovi koje ispisujem za Oce misionare Blagoslovene staze mito za Boga; prosto ih ispisujem. Ne pitam se više ni da li sam za svoju novu crkvu odabrala crkvu svetog Endrua u Enuguu zato što je tamošnji sveštenik iz istog reda kao otac Amadi, prosto sam je odabrala.

„Jesmo li ponele noževe?“ pita me mama, glasno. Izvadila je hermetički zatvorenu šerpicu pirinča s džolofom i piletinom. Postavila je lep porcelanski tanjir kao za neki otmen obrok, onako kao što je Sisi umela da postavlja.

„Jaji noževi ne trebaju, mama“, kažem. Ona dobro zna da Jaja uvek jede pravo iz šerpice, ali svejedno uvek nosi tanjir, svake nedelje drugačiji.

„Trebalo je da ih ponesemo, da može da iseče meso.“

„On ga ne seče, samo ga pojede.“ Smešim joj se i posežem da je

dotaknem po ruci, da je umirim. Mama spusta kasik viljušku od usjajenog srebra na prljavi sto i izmiče se da proceni svoje delo. Vrata se otvaraju i Jaja ulazi. Donela sam mu novu majicu pre dve nedelje, ali već je pokapana nečim smeđim kao sok od indijskog oraščića, koji ne može da se opere. Dok smo bili deca, jeli smo zrele plodove nagnuti, da nam slatki sok koji pokulja, ne iscure na odeću. U šorcju je, i ja sklanjam pogled da mu ne gledam kraste po butinama. Ne ustajemo da ga zagrlimo, jer on to ne voli.

„Dobar dan, mama. Kambili, *ke kwanu?*“ kaže on. Otvara šerpicu i počinje da jede. Osećam kako mama drhti i brzo progovaram pre nego što se potpuno slomi. Možda će je moj glas sprečiti da brizne u suze. „Advokati će te izvuci sledeće nedelje.“

Jaja sleže ramenima. Čak mu je i vrat krastav; kraste mu izgledaju suve sve dok ih ne počese, a onda ispod njih izbije žučkast gnoj. Mama je unosila sve moguće i nemoguće meleme, ali od nijednog kao da nije bilo koristi.

„U ovoj ćeliji ima zanimljivih likova koliko voliš“, kaže Jaja. Trpa pirinač u usta kašiku za kašikom. Obrazi su mu se nadu i kao da je strpao u usta čitavu, nezrelu guavu.

„Htela sam da kažem iz zatvora, Jaja. Ne u drugu ćeliju“, kažem mu.

On prestaje da žvaće i gleda me tim očima koje otvrdnu pomalo svakog meseca protraćenog ovde; sad već izgledaju nepopustljive, kao palmina kora. Već se pitam jesmo li ikada imali onaj naš *asusu anya*, govor očima, ili sam to samo umislila.

„Izlaziš sledeće nedelje“, kažem. „Dolaziš kući.“

Htela bih da ga uhvatim za ruku, ali znam da bi se otrgnuo. Oči su mu tako pune krivice da ne može stvarno da me vidi, niti svoj odraz u mojim zenicama, sliku mog junaka, brata koji me je oduvek štiti najbolje što je umeo. Uvek će misliti da nije učinio dovoljno i nikada neće shvatiti da ništa više nisam očekivala.

„Ne jedeš“, kaže mama. Jaja ponovo uzima kašiku i nastavlja gladno da guta. Tišina poleže po nama, ali drugačija, u kojoj mogu da dišem. Noću me progone košmari o onoj drugoj tišini, iz

vremena kad je tata bio živ. Izmešana sa stidom, bolom, i još toliko toga što ne znam da imenujem, ta tišina iz mojih mora pretvara se u jezičke plavog plamena koji mi vise nad glavom kao silazak Svetog duha, sve dok se s vriskom ne trgnem iz sna, preznojena. Jaji nisam rekla da naručujem mise za tatu svake nedelje, ni koliko želim da ga sanjam, a želim to tako žarko da ponekad ispredam sopstvene snove: u nekakvom polubudnom stanju viđam tatu kako pruža ruke da me zagrlji, i ja isto pružam ruke, ali tela nam se nikad ne dotaknu, jer me nešto otrgne i ja shvatim da nemam vlast čak ni nad onim snovima koje sam sama satkala. Mnogo je neizrečenog između Jaje i mene. Možda ćemo posle nekog vremena više razgovarati, ili možda nikada nećemo moći sve to da iskažemo, da zaodenemo u reči sve što je dugo bilo nago.

„Nisi dobro vezala maramu“, kaže Jaja mami.

Zapanjeno zijam u njega. Jaja nikad ne primećuje šta je ko obukao. Mama žurno prepovezuje maramu i ovog puta je pričvršćuje dvostrukim čvorom na zatiljku.

„Vreme vam je isteklo!“ Ulazi stražar. Jaja kratko i suzdržano kaže „*Ka o di*“, ne gledajući u oči ni mene ni mamu, i stražar ga izvodi.

„Treba da odemo do Nsuke kad Jaja izađe“, kažem mami dok nas dve izlazimo. Sada mogu da govorim o budućnosti.

Mama ćutke sleže ramenima. Korak joj je spor, šepa još upadljivije, iskrećući telo u stranu. Već smo se približile kolima kad se okrene i kaže mi: „Hvala ti, *nne*.“ Za tri protekle godine svega je nekoliko puta progovorila ukoliko je pre toga neko nešto nije pitao. Uopšte ne mislim zašto mi zahvaljuje niti šta time hoće da kaže. Znam samo da najednom više ne osećam smrad memle i mokraće u zatvorskom dvorištu.

„Najpre ćemo ići s Jajom u Nsuku, a onda idemo u Ameriku kod tete Ifeome“, kažem. „Kad se vratimo, posadićemo mlade narandže u Nsuki, i Jaja će posaditi purpurni hibiskus, a ja iksore, da možemo da sišemo sok iz cvetova.“ I smejem se. Obgrlim mamu oko ramena, a ona se naslanja na mene i osmehuje se.

Nad nama su niski oblaci, pramenasti kao obojeni pamuk, tako su

se spustili da mi se čini – pružim li ruku, mogla bih da iscedim kišu iz njih. Kiše će nam uskoro ponovo pasti.

ZAHVALJUJEM

Kenečukvuu Adičiju, svom „malom“ bratu i najboljem drugu, koji je prvi čitao moj rukopis i slao ga izdavačima – zato što je prošao sa mnom sva „ne“ u početku i što me je zasmjavao.

Tokunbu Oremuleu, Čizomu i Amaki Soni-Afokelu, Činedumu Adičiju, Kamsijoni Adiči, Arinzeu Maduki, Ijeomi i Obini Maduka, Učeu i Soniju Afokelu, Čukvunvikeu i Tinuki Adiči, Okečukvuu Adičiju, Neki Adiči Okeke, Bi i Uju Egonu i Ureni Egonu, koje su mi više sestre nego prijateljice – zato što su dokazali da voda može biti kao krv i što su me uvek razumeli.

Čarlsu Medotu – jer je bio tako pouzdan i uvek tu.

Adi Ečetebe, Binjavangi Vainaini, Arinziju Ufozeu, Ostinu Nvosuu, Ikečukvuu Okriju, Karoli de Kristofer, Nakeu Nvekeu, Amaečiju Avurumu, Ebeleu Nvali – jer su me izneli na dobar glas.

Antoniji Fusko – za lekturu mudru i punu topline, i za onaj telefonski poziv posle koga sam skoro pravila zvezde i kolutove preko glave.

Dani Pirson Moriš, mom agentu – jer je verovala u mene.

Ljudima s Konferencije pisaca u Stonkoustu u leto 2001. i onom duhu koji je tamo vladao – za glasne ovacije koje su mi priredili i usklike oduševljenja povrh toga.

Svim prijateljima – što su se pravili da razumeju zašto im ne odgovaram na telefonske pozive.

Hvala vam. *Dalu nu.*

^[1] Sočno voće, nakiselog vlaknastog mesa. (Prim. prev.)

^[2] Suv i prašnjav sezonski vetar koji duva iz unutrašnjosti ka Atlantskoj obali Afrike. (Prim. prev.)

^[3] Tj. kirije eleison, odnosno Gospe pomiluj, početak katoličke mise. (Prim. prev.)

^[4] Indijski oraščić je zapravo samo zametak koji nastaje pri vrhu sočnog kruškolikog ploda indijskog oraha. (Prim. prev.)

^[5] Jezik Hausa, većinskog stanovništva Nigerije, koje pripada muslimanskoj veroispovesti. (Prim. prev.)

^[6] Grad severoistočno od Lagosa, za koji je 1982. zamišljeno da postane nova nigerijska prestonica, što je i ozvaničeno 1991. godine. Za razliku od Lagosa, koji je gradski centar naroda Joruba, Abudža je etnički neutralan, te je gajena nada da će se preseljenjem državnog središta u ovaj grad umanjiti rasni i etnički rascepi u Nigeriji. Između 1982. i 1991. stanovništvo se udvostručilo (sa 150.000 na 300.000 stanovnika), ali je Lagos i dalje ostao privredno i trgovačko središte zemlje. (Prim. prev.)

^[7] Voćni sok s ananasom i jagodama. (Prim. prev.)

^[8] Fulani, takođe poznati i kao Peuli ili Pulbe - nomadski pastirski narod neizvesnog porekla koji je prihvatio islam, rasut na širokom prostoru zapadne Afrike. U severnoj Nigeriji delimično su napustili nomadski način života, usvojivši kulturu i jezik Hausa. Vrhunac njihove istorije predstavlja carstvo koje su osnovali u XIX veku i koje će pre kraja tog veka i zgasnuti. (Prim. prev.)

^[9] Novčana jedinica u Nigeriji, stoti deo naire. (Prim. prev.)

^[10] Posebne molitve, nazvane prema devet dana pripreme Marijine da primi Sveti duh; mole se pred praznike ili presudne događaje. (Prim. prev.)

^[11] U katoličkoj crkvi niz od četrnaest krstova koji simbolizuje muke Isusove od Jerusalima preko Kalvarije do Golgote. Postaje mogu biti poredane uz crkvene zidove ili napolju, a vernici se mole uz svaku posebno. (Prim. prev.)